

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 144 leden, te weten:

Aarts, Alders, Andela-Baur, Van Baars, Beckers-de Bruijn, De Beer, Beinema, Van den Bergh, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, De Boer, De Boois, Borgman, Braams, Brouwer, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Castricum, Cornelissen, Couprie, Dales, G. C. van Dam, M. P. A. van Dam, Dees, Van Dijk, Dijkman, Dijkstal, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Engwirda, Ernsting, Van Erp, Van Es, Eshuis, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Faber, Franssen, Frinking, Gerritse, De Grave, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, Hermsen, Hummel, Van Iersel, Jabaaij, Jacobse, Janmaat, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Keja, Knol, De Kok, Kombrink, Konings, Van der Kooij, De Korte, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, De Kwaadsteinet, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, Lauxtermann, Leerling, Leijnse, Van der Linden, Linschoten, Lucassen-Stauttner, Mateman, Meijer, Metz, Mik, Moor, Van Muiden, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijhuis, Nijland, Nijpels, Van Noord, Nypels, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Den Ouden-Dekkers, Paulis, Poppe, De Pree, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Van Rossum, Van der Sanden, Schartman, Scholten, Schutte, Van der Spek, Spieker, Stermerdink, Stoffelen, Tazelaar, Terpstra, Tommel, Van den Toorn, Toussaint, Ubels-Veen, Den Uyl, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, Vermeend, De Visser, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, Vos, B. de Vries, K. G. de Vries, De Waart, Wagenaar, Wallage, Weijers, Weisglas, Wessel-Tuinstra, Wiebenga, Willems, Wolters, Wöltgens, Worrell en Zijlstra,

en de heer Rietkerk, minister van Binnenlandse Zaken, mevrouw Smit-Kroes, minister van Verkeer en Waterstaat, de heren Koning, staatsse-

cretaris van Financiën, Scherpenhuizen, staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, de Graaf, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, en mevrouw Kappeyne van de Coppello, staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Niessen, Knol en Krajenbrink, alleen voor het eerste deel van de vergadering;

De Visser, Tazelaar en Meijer, voor de middagvergadering.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

– **Wijziging van de Advocatenwet (18 742);**

– **Leningwet 1985 (18 650).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van de **verslagen van de commissie voor de Verzoekschriften over een aantal in haar handen gestelde adressen (18 623, nrs. 27 t/m 50).**

Overeenkomstig de voorstellen van de commissie voor de Verzoekschriften wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

– **hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat) en de rijksbegroting voor het jaar 1985 (18 600-XII);**

– **de begroting van het Staatsvissershavenbedrijf te IJmuiden voor het jaar 1985 (18 600-I);**

Ingekomen stukken
Advocatenwet
Leningwet
Verzoekschriften
Verkeer en Waterstaat
Staatsvissershavenbedrijf

en van:

– de motie-Tommel/Willems over het doen naleven van de wettelijk vastgestelde maximumsnelheid van motorvoertuigen (18 605, nr. 6);

– de motie-Castricum over de concurrentiepositie van het openbaar vervoer (18 600-XII, nr. 36);

– de motie-Castricum over de inzet van extra personeel voor toezicht en controle (18 600-XII, nr. 37);

– de motie-Tommel over de infrastructuur van havens en scheepvaartwegen (18 600-XII, nr. 38);

– de motie-Van Es over de tarieven van het openbaar vervoer (18 600-XII, nr. 40);

– de motie-Lankhorst over de consequenties van verhoging van de tarieven openbaar vervoer voor de verkeersveiligheid van scholieren (18 600-XII, nr. 41);

– de motie-Ubels-Veen/Scholten over terugdringen van het aantal verkeersslachtoffers (18 600-XII, nr. 42).

De **Voorzitter**: Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister en de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat op vragen, gesteld in eerste termijn.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

[Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]³

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Minister **Smit-Kroes**: Mijnheer de Voorzitter! In het buitenland heet de Minister van Verkeer en Waterstaat, de minister van vervoer en openbare werken. Als ik heel eerlijk ben, voel ik mij in Nederland de laatste tijd met name wel eens de minister van openbaar vervoer en andere werken. Ik durf dan te zeggen: van andere goede werken. Gelukkig zijn die andere werken gisteren niet buiten beschouwing gebleven. Het openbaar vervoer kreeg terecht zeer veel aandacht.

Smit-Kroes

Ik begin dan ook vandaag met het openbaar vervoer. Ik ben blij met de steun. De aanpak die ik heb voorgesteld, wordt in ieder geval door een kamermeerderheid gesteund. Het heeft mij uiteraard niet erg verbaasd dat er daarnaast in nogal uiteenlopende toonzettingen kritiek is geuit. Ik grijp de gelegenheid overigens graag aan om mijn zinswijze nog eens uit de doeken te doen. Ik zal in ieder geval enkele zaken sterker belichten, die mijns inziens voor het gemak nogal eens vergeten worden.

Sommige critici maken zich er naar mijn mening goedkoop van af. Oppervlakkig is bij die critici het beeld duidelijk: Smit-Kroes moest zo nodig de tarieven flink verhogen, dat pakt verkeerd uit en daarom gaat het nu niet door. Dat hebben wij altijd al gezegd, aldus de critici.

Wie bereid is zich in enkele feiten te verdiepen, ziet dat die schijn bedriegt. Ik wil er allereerst op wijzen – ik neem aan dat dit is brede kring wordt geaccepteerd – dat het verhogen van tarieven geen hobby van mij is. Ik zal een variant geven op die oude simplificatie van 'autootje pesten'; het motief voor het tarievenplan was niet 'passagiers pesten'! Integendeel.

Er wordt wel eens gesuggereerd dat het met het openbaar vervoer uitstekend ging, totdat deze minister kwam. Ik wil in dit verband een serieuze vraag op tafel leggen: Ging het eigenlijk wel zo goed met het openbaar vervoer? Zeker, de klantenkring groeide. Ik ben de eerste die dat zal erkennen. Echter, het aantal betalende klanten nam vooral in de steden snel af.

Mijn voorgangers schreven in hun testament aan het einde van hun kabinetsperiode over onbeheersbare uitgaven bij het openbaar vervoer. Waarom schreven zij dat? Omdat zij soms drie maal en soms wel vaker per jaar werden getraakteerd op tegenvallers in de kosten van het openbaar vervoer. In hun situatie; zo stel ik objectief vast, lukte het niet om de trend van de onbeheersbare kosten te doorbreken. Dit was aanleiding voor degenen die zich achter het regeerakkoord schaarden, om de herhaalde klacht van de voorgangers te vertellen in het voornemen de tarieven een aantal jaren flink te verhogen om hierdoor te bereiken dat de druk op de rijksbegroting wat minder zou worden.

Naast de mededeling over het regeerakkoord was er nog iets anders waarover ik nog steeds buitengewoon

in mijn nopjes ben, namelijk de overeenkomst met mijn collega van Financiën om te komen tot uitgaven voor een reeks van jaren op een hoog niveau voor het openbaar vervoer. Voorts werd overeengekomen een en ander ook zo vast te leggen. Dit is, anders gezegd, dus een meerjarenafpraak geworden.

Overigens had het openbaar vervoer, met name de bedrijven, hierom steeds gevraagd. Men wilde met het oog op de bedrijfsplanning weten waaraan men wat de financiële speelruimte betreft toe zou zijn in de bedrijfsplanning. Deze meerjarenafpraak op zich was echter niet het enige dat de heer Ruding en ik afspraken. Ik stelde daartegenover dat ik niet met nieuwe claims zou komen voor het openbaar vervoer en de heer Ruding zette hiertegenover dat het openbaar vervoer bij bezuinigingsronden overgeslagen zou worden. Dit is een prima afspraak. Zo'n afspraak eist echter beheersbare kosten. Als dat niet het geval is, dan hebben de gemaakte afspraken geen waarde.

Dit was het begin van het tarievenplan. Een en ander moet ook duidelijk in die tijd, namelijk 1,5 jaar geleden, worden gezien. De tariefverhoging die in het tarievenplan was aangekondigd – ik onderstreep nogmaals dat dit geen hobby was –, was een middel om tot een doel te komen, waarbij heel duidelijk werd benadrukt dat de voorzieningen niet wezenlijk aangetast moesten worden, dat de kosten van het openbaar vervoer onder controle moesten komen en dat de reiziger een iets grotere eigen bijdrage zou moeten betalen. Ik heb dit eerder aan dit Huis medegedeeld.

Na twee jaar kan ik vaststellen dat de voorzieningen niet wezenlijk zijn aangetast. Ik daag iedereen uit die het tegendeel zou willen beweren. De uitgaven zijn niet langer onbeheersbaar. Dat was nodig om de meerjarenafpraak in stand te houden. Er is veel aan de verbetering van de efficiency gedaan. Bovendien is er een zeer recent en belangrijk nieuw feit. De bedrijven zijn bereid om voor 1985 meer dan f 50 mln. te besparen zonder dat daarvan de klant de dupe wordt. Waarom is een en ander nu gegaan zoals het is gegaan? Als men de kosten beheersbaar wil houden, als men voorzieningen niet wezenlijk wil aantasten en als men de kosten onder controle wil krijgen, dan zijn er een aantal varianten denkbaar. Je kunt de klant iets meer laten betalen van de werkelijke kosten, door bij voorbeeld de tarieven te verhogen.

Je kunt echter hetzelfde bereiken door de kosten te drukken. Immers, het tarievenplan is geen doel, maar een middel. Ook is een variant van beide mogelijk.

Verleden jaar bleek het in de gesprekken met vertegenwoordigers van het openbaar vervoer uitgesloten dat deze laatste partij de kosten aanzienlijk zou kunnen drukken. Wat toen uitgesloten werd geacht, bleek nu mogelijk: de doeleinden van het tarievenplan realiseren met minder tariefverhogingen. Dan roep ik opgewekt: wie kan daar tegen zijn?

De heer Castricum heeft aangegeven hoe ongelukkig kamerleden zich kunnen voelen bij een gedetailleerd regeerakkoord. Het kostte mij niet veel moeite om mij te verplaatsen in die gedachtenspinsels van de heer Castricum. Ik heb zelf in een andere opstelling namelijk ook wel eens de motieven gevoeld die hij aanvoerde. Ik kan mij dus ook best voorstellen dat je je daarover niet helemaal senang voelt, zeker niet wanneer je in de oppositie zit.

In dit geval zeg ik echter: wat zullen wij nu hebben, mijnheer Castricum, nu passen wij het regeerakkoord een keertje aan bij gewijzigde omstandigheden – dus u ziet: ik ben terecht te overtuigen aan de hand van feiten – en nu is het weer niet goed!

De heer **Castricum** (PvdA): Mijn opmerkingen waren niet in eerste instantie gericht tot de minister, maar tot de regeringspartijen, met name tot de woordvoerders van die partijen op het beleidsbureau van Verkeer en Waterstaat. Zij kunnen namelijk geen ruimte creëren, waar dat elders wel gebeurt, om hun beleid aan de gewijzigde omstandigheden aan te passen. Daar gaat het om.

Minister **Smit-Kroes**: De inbreng van de geachte afgevaardigden van CDA en VVD heb ik gisteren als volgt opgevat. Men deelt de vreugde over deze deal met de vertegenwoordigers van de bedrijven. Wat hen tot vreugde beweegt, geeft mij net zoveel aanleiding tot vreugde. Ik stel vast dat, indien daarvoor door gewijzigde omstandigheden redenen zijn, het regeerakkoord niet per se onbespreekbaar moet blijven. De voorwaarde voor het kabinet daarbij is wel, dat dit alles kan worden bereikt binnen de meerjarenafpraak tussen mijn collega van Financiën en mij.

De heer **Castricum** (PvdA): Het citaat van oud-collega Van Thijn in mijn betoog sloeg op het feit dat wat de minister tot vreugde stemt automa-

Smit-Kroes

tisch de regeringspartijen tot vreugde stemt. Daartegen maakte ik bezwaar.

Minister Smit-Kroes: Nu kunt u zien hoe zakelijk de redenen zijn om tot vreugde te komen. Dit kan alleen maar betekenen dat wij dezelfde houding hebben.

De heer **Hennekam** (CDA): Blijkbaar vindt de heer Castricum dat het CDA alleen maar echt dualistisch is, wanneer het zich aansluit bij de Partij van de Arbeid. Dat is op dit beleidsterrein geenszins het geval.

De **Voorzitter:** Nu geen onderlinge discussie, alstublieft. Het woord is aan de minister.

Minister Smit-Kroes: Mijnheer de Voorzitter! Ik stel vast dat de deal die wij hebben kunnen maken met de vertegenwoordigers van de openbaarvervoerbedrijven voor drie partijen aanleiding tot vreugde is: de openbaarvervoerbedrijven, de regeringsfracties, alsook een beetje de oppositie, en mijzelf.

Toch vraag ik mij af, of het enkele jaren geleden wel zo goed ging met het openbaar vervoer. Ik durf te stellen voor mijzelf dat het vandaag structureel beter gaat met het openbaar vervoer. Er wordt meer nadruk gelegd op een bedrijfsmatige aanpak. Daarmee zijn de bedrijven en dus de passagiers gebaat. De bijdragen liggen vast. Men wordt wat dat betreft niet gepakt door nieuwe bezuinigingsronden. Bovendien wordt het zwart en grijs rijden gaandeweg beter tegengegaan; men is daarvan op de hoogte gesteld. Ik mag aannemen dat dit ook instemming oplevert.

Wij zijn ook bezig om de verantwoordelijkheden te brengen waar zij thuishoren.

Dat heeft een aantal voordelen, vooral – ik heb dat gisteren ook bij sprekers geproefd – het voordeel dat de minister niet langer wordt aangesproken op zaken waarvoor men bij de wethouder moet zijn.

Er wordt mij wel eens voor de voeten geworpen dat ik het openbaar vervoer te veel als een financieel probleem bekijk. Mag ik daar dit tegenover zetten: zoals ik het openbaar vervoer heb aangetroffen bij het aantreden, was het een financieel probleem; een lek in de begroting, zoals ik wel eens eerder heb gezegd. Daar is niemand mee gediend. Het is mijns inziens onverantwoord dat zo te laten, indien je dat vaststelt. De heer Hennekam heeft gisteren betoogd dat het maatschappelijk nut van het

openbaar vervoer buitengewoon groot is.

Hij heeft daaruit de argumentatie gehaald dat niet alleen de gebruiker, maar ook de niet-gebruiker mag worden aangesproken op een financiële bijdrage. Er dient samen betaald te worden. Verder heeft hij gezegd: dat doen wij graag. Wel heeft hij realistisch vastgesteld dat de portemonnee een bodem heeft. Ik ben het daar volledig mee eens; ik vind dat een juiste benadering. Wij leggen immers overheidsgeld in grote bedragen bij het openbaar vervoer, omdat met vele argumenten te staven is dat het een gemeenschapsbelang is. Het betoog van de heer Hennekam onderschrijf ik dan ook volledig.

Met te zeggen dat het een buitengewoon groot gemeenschapsbelang is, heb je natuurlijk niet vastgesteld dat er geen limieten zijn aan de financiële bijdrage daaraan. Op dit moment hoef ik daar echter niet veel over te zeggen, want het zal toch duidelijk zijn dat voor goede intenties betreffende het openbaar vervoer geen sterveling iets koopt, zonder dat er financiële reserveringen voor worden gepleegd.

Het openbaar vervoer rijdt niet op goede intenties; het rijdt omdat er fondsen voor beschikbaar worden gesteld. Ik ben het met de heer Hennekam eens dat goed openbaar vervoer in onze samenleving een absoluut onmisbaar alternatief is. Daarvoor hebben wij alweer vele argumenten aan te voeren. Wij dienen daarom dan ook zeer zorgvuldig met het openbaar vervoer om te springen. Je kunt je niet permitteren dat je je kop in het zand steekt, noch naar de ene kant, noch naar de andere kant.

Je dient ook op termijn te kunnen garanderen dat je al datgene doet wat nodig is om de continuïteit van het openbaar vervoer te waarborgen, ook voor een volgende kabinetsperiode en ook voor de mensen die terecht daarop mogen rekenen. Daarom vind ik de investering in het openbaar vervoer – voor dit jaar en de komende jaren is het een bedrag van ongeveer 350 miljoen – van zo wezenlijk belang, want het betekent dat je daarmee de eerste stap doet naar een verdere verbetering van het openbaar vervoer.

Ik ben zelf van mening dat het openbaar vervoer minder bedreigd wordt door mensen die het zakelijk aanpakken en misstanden bestrijden dan wel door supporters die maar een remedie weten. Die zeggen dat er extra geld bij moet komen, maar vervolgens geven zij niet aan waar dat dan vandaan moet komen.

De heer **Castricum** (PvdA): Wij hebben vorig jaar bij het tarievenplan heel uitvoerig daarover gesproken. Toen zijn ook door onze fractie een aantal ideeën aangedragen. Ik wiss op de efficiency binnen de bedrijven. Akkoord, zeiden wij tegen de minister, dat moet gebeuren, maar zet het wat sterker in. Nee, zei de minister, dat kan niet, want de rek is eruit. Nu is de rek er plotseling niet uit.

Minister Smit-Kroes: Mijnheer de Voorzitter! U wilt van mij aannemen dat ik dat niet zomaar heb gezegd, maar dat mij dat na de gesprekken met de vertegenwoordigers van het openbaar vervoer was gebleken. De situatie is in dat jaar kennelijk veranderd. Dan heeft het niet zoveel zin door te spitten waarom men dat vorig jaar zo zei. Ik stel vast dat wij nu tot een deal zijn gekomen waarin de bedrijven bereid zijn geweest mee te helpen het tarievenplan aanzienlijk minder zwaar te laten zijn door via efficiëncymaatregelen en dergelijke bij te dragen aan de bezuinigingen voor 1985 van meer dan 50 miljoen gulden. Dat waardeer ik. Ik vind dat constructief.

De heer **Castricum** (PvdA): Wanneer de bedrijven niet met het uiteindelijke voorstel van de minister akkoord waren gegaan, wat had zij dan gedaan?

Minister Smit-Kroes: Dan had ik het laatste tarievenvoorstel gehandhaafd. Men kan zich voorstellen dat mijn vreugde groot is nu in goed overleg vastgesteld is dat dit het meest verantwoorde is. Dit is overigens een deel van het verhaal, want bij goed openbaar vervoer moet ook de veiligheid zeer goed in het oog gehouden worden.

Vanochtend is er een overleg over het vandalisme in het openbaar vervoer op het Departement van Verkeer en Waterstaat gehouden. Daarbij waren aanwezig de Minister van Justitie, de Minister van Binnenlandse Zaken, de Staatssecretaris van WVC, de Staatssecretaris van EZ en ikzelf. Wij spraken met vertegenwoordigers van de spoorwegpolitie, en de klankbordgroep van de Amsterdamse politie en van de KNVB. Wij moeten proberen om met een gezamenlijke aanpak een grotere veiligheid te realiseren. Een van de voorbeelden daarvan is de inzet van 1350 nieuwe vervoersmedewerkers. Dit is een duidelijke aanzet om te komen tot een wijziging van het klimaat in en rondom het openbaar vervoer. Ook wat dit betreft, moeten wij het

Smit-Kroes

openbaar vervoer aantrekkelijker maken.

Ik heb zojuist al gezegd dat wij allen verheugd zijn over de creativiteit bij de vervoersbedrijven. Mevrouw Jorritsma heeft gevraagd wat voor situatie wij in 1986 zullen krijgen. Ik durf daarover geen voorspelling te doen. De creativiteit van de bedrijven is ook voor mij een redelijke verassing. Daarom is het moeilijk in te schatten hoe dat volgend jaar zal zijn. Volgend jaar beschikken wij over nieuwe cijfers, die aangeven hoe het verloop is. Dan hebben wij meer inzicht en nieuwe studies.

Ik hoop dat alle betrokkenen evenveel creativiteit zullen vertonen als dit jaar. Ik ben het met mevrouw Jorritsma eens dat de afspraak over de meerjarencijfers van kracht blijft. Binnen deze deal hebben wij gezocht welke middelen aanwezig zijn en voor alle partijen acceptabel zijn. De meerjarencijfers blijven van kracht. Dat geldt ook voor het streven om het voorzieningenniveau zoveel mogelijk te ontzien. Ik wil liever zwijgen over de situatie volgend jaar, omdat een uitspraak daarover slechts op speculatie berust.

De heer **Castricum** (PvdA): Bovendien hebben wij volgend jaar per 1 januari de nieuwe wet personenvervoer. Dat betekent dat ten aanzien van de besluitvorming volgend jaar ook een nieuwe situatie zal ontstaan.

Minister **Smit-Kroes**: Ik hoop met de heer Castricum dat deze wet er volgend jaar zal zijn.

De heer **Castricum** (PvdA): Dat is toch uw streven.

Minister **Smit-Kroes**: Ja, maar ik weet mijn plaats. Ik heb het parlement nodig om een wetsontwerp tot wet te maken. Met de toezegging van de heer Castricum ben ik hierover nog geruster dan ik al was. Ik ben het met de heer Castricum eens dat hierin een wijziging in het kader waarbinnen wij over het openbaar vervoer spreken, zit. De meerjarencijfers geven in dit verband de financiële ruimte aan die hiervoor beschikbaar is.

Ik kom toe aan een aantal opmerkingen over de noodzaak van een samenhangende aanpak van het personenvervoer. Ik kan mij vinden in het betoog van de heer Hennekam. Hij heeft gezegd: het dient én én te zijn. Dat betekent dus dat er openbaar vervoer en particulier vervoer dient te zijn. Het zijn elkaar aanvullende vormen van vervoer.

Dat betekent dus niet: of het één of het ander. Er dient een benadering te zijn waarbij recht wordt gedaan aan beide. Ik heb al eerder aangegeven dat ik een 'en-en-beleid' voer.

De heren Blauw, Hennekam, Van Rossum en Tommel hebben in hun betogen onderstreept hoe buitengewoon belangrijk produktieve overheidsinvesteringen voor de samenleving zijn. Deze zouden volgens hen meer de aandacht moeten krijgen. Die opmerkingen waren mij uit het hart gegrepen, en ik kan de steun die daaruit sprak, zeer goed gebruiken. Vooral in verband met de structuurversterking van onze economie is het van wezenlijk belang dat je daarmee bezig blijft.

Verleden jaar tijdens de begrotingsbehandeling hebben wij er ook uitvoerig over gesproken. Ik heb toen gezegd dat de activiteiten van de commissie-Wagner, de regeringsverklaring, en de instelling van de interdepartementale commissie economisch structuurbeleid aanwijzen zijn van het feit dat het kabinet ermee bezig is. De projecten ter zake van de grond-, de weg- en waterbouw dienen onbetwist ter versterking van onze economie, direct dan wel indirect. Er gaat een buitengewoon grote multiplierfunctie vanuit. Ik heb mij de nodige inspanningen getroost om het niveau van de investeringen in de wegensector te herstellen. Ik noem in dit verband de dijkversterking.

De heer **Castricum** (PvdA): Wat is het saldo van hetgeen de rijksoverheid op dit punt in deze kabinetsperiode heeft ondernomen en hetgeen de lagere overheden aan activiteiten hebben moeten laten liggen of verminderen als gevolg van het bezuinigingsbeleid van de rijksoverheid? Ik ben er heel benieuwd naar.

Minister **Smit-Kroes**: Mijnheer de Voorzitter! Het betreft hier op zichzelf een keuzeproblematiek. Wat dat betreft verkeren de lagere overheden niet in een andere situatie dan de rijksoverheid. Beide overheden zijn in de bezuinigingsoperatie goed aan hun trekken gekomen; ik zeg dit wat gechargeerd. Dit heeft steeds meer tot gevolg dat er moet worden gekozen. Op het moment dat de lagere overheden op grond van hun autonomie een keuze maken, moeten wij ons realiseren dat een dergelijke vergelijking niet slechts tot één conclusie leidt.

Wat het beleid van de rijksoverheid betreft – ik verdedig er nu een stukje van – spelen de produktieve overheidsinvesteringen een belangrijke rol. Ter

zake van de wegenbouw heeft men de harde werkelijkheid kunnen zien. Ik dacht dat het resultaat ter zake niet ontevreden stemt. Hetzelfde geldt voor de dijkverzwaringen.

Bij de keuze van projecten is het van belang om het effect op de economie mee te laten wegen. Bij het Meerjarenplan personenvervoer is een en en ander ook gebeurd. Hetgeen voor de economie een versterking betekent, krijgt een hogere prioriteit op de lijst van te verrichten zaken. Een en ander is trouwens niet aan dovensmansoren gericht, zeker niet bij de leden die ik zojuist noemde. Verleden week bij de UCV hebben wij er ook over gesproken. Daar werd gevraagd wat er ging gebeuren als de Oosterscheldewerken voltooid zouden zijn, want dan zouden er middelen vrij komen.

Voor het deel dat door Verkeer en Waterstaat is ingebracht in de kostenafdekking van de Oosterscheldewerken, geldt dat een en ander al weer ingebracht is in de investeringsplanning voor Verkeer en Waterstaat over de periode na de Oosterscheldewerken.

Inzake de wegen, de rail-infrastructuur en de dijkverhogingen is al een deel van de financiële meerjarenplanning geserveerd. Ik heb hetzelfde toegezegd inzake de scheepvaartwegen en de havens. Ik heb ook gezegd – als dat niet het geval was, doe ik dat nu graag – dat dit rapport voor 1 maart volgend jaar kan worden verwacht. Daarbij zou ik nu al willen opmerken dat het mij een lief ding waard is als wij ook voor het opheffen van knelpunten in de vaarwegen jaarlijks een heel behoorlijk investeringsniveau kunnen realiseren. Er is meer dan een reden om dit zo veilig te stellen. Men kan ervan uitgaan dat ik mij daarvoor tot het uiterste zal inspannen. Hetgeen de heer Tommel in zijn motie vraagt, blijkt dus in mijn houding geïncorporeerd. Deze motie is dus overbodig.

De heer **Tommel** (D'66): Dat is een al te gemakkelijke conclusie. Ik heb ook in de toelichting gelezen dat de minister van plan is, de investeringen in havens en scheepvaartwegen te verhogen. In de motie wordt echter duidelijk een datum aangegeven. Dit betekent niet het verschuiven naar het moment dat de Oosterscheldewerken klaar zijn. Er wordt in de motie heel nadrukkelijk gevraagd om een verhoging van het investeringsbedrag in de begroting 1986. Zo heb ik het de minister zelf nog niet horen concretiseren.

Smit-Kroes

Minister **Smit-Kroes**: U hebt mij horen zeggen dat ik vind dat er een behoorlijk investeringsniveau gerealiseerd dient te worden. U mag vervolgens van mij aannemen dat ik niet spreek over het beleid van mijn opvolger, hoewel ik het zou toejuichen als hij of zij een zelfde houding heeft. Als ik een dergelijke uitspraak doe, mag de Kamer mij erop wijzen dat dit ook op de manier waartoe ik nu nog de kans krijg, gerealiseerd zal worden.

Wij kunnen immers ook een nieuwe impuls aan de grond-, weg- en waterbouwsector geven, voorwaar geen overbodige zaak. Nog afgezien van de beoogde verhoging van het onderhoudsniveau, heeft men ook daarover de cijfers gekregen. Een actieplan inzake dat investeringsveld, waarom de heer Hennekam vroeg, is dus eigenlijk al voor een groot deel aanwezig bij die sectoren. Inzake het nog ontbrekende stuk heb ik net een toezegging gedaan. Als het kabinet het lopende terugploegprogramma heeft geëvalueerd – dat zal begin volgend jaar geschieden – kunnen wij beslissingen nemen over de tweede motie-De Vries/Nijpels. Ik weet mij gesteund door de duidelijke uitspraken van de Kamer in het debat naar aanleiding van de evaluatie van het terugploegprogramma.

Als dat positief zal uitvallen en door het kabinet besloten zal worden, opnieuw een aanmerkelijk bedrag beschikbaar te stellen – zelfs de omvang is in de motie-De Vries/Nijpels omschreven – dan zal ik met kracht van argumenten, juist op het terrein van de grond-, weg- en waterbouw, proberen een aanmerkelijk gedeelte voor die sectoren te reserveren.

De heer **Castricum** (PvdA): Wil de minister in dit kader een duidelijke suggestie bezien die bij de behandeling van het nationaal plan verkeersveiligheid is gedaan, namelijk zowel in de onderzoeksfase als bij de uitvoering van werken ten behoeve van de verkeersveiligheid te bekijken wat extra mogelijk is?

Minister **Smit-Kroes**: Wij moeten de evaluatieresultaten even afwachten. Als wij nu aannemen dat deze positief zijn, dan kan de geachte afgevaardigde ervan overtuigd zijn dat alle terreinen van Verkeer en Waterstaat, waaronder het buitengewoon belangrijke terrein van infrastructurele voorzieningen in het kader van de verkeersveiligheid, ook daarin worden meegenomen om te bekijken of deze de toets der kritiek, die ongetwijfeld naar aanleiding van

de evaluatieresultaten zal komen, doorstaan.

De heer **Castricum** (PvdA): Wij zijn het met elkaar eens dat de cijfers die over de economische schade van de verkeersonveiligheid nu op tafel zijn gekomen, aanduiden dat dit economisch buitengewoon nuttige investeringen kunnen zijn.

Minister **Smit-Kroes**: Ik heb dat eerder betoogd. Ik vind dat wij in het kader van de economische versterking goed moeten bekijken wat de projecten op ons terrein zouden kunnen zijn. Daarmee hangt tevens de bereikbaarheid en de mogelijkheid om er ook zo veilig mogelijk te komen, samen.

Al deze punten zullen worden meegenomen in de discussie om te komen tot een keuze.

De heer **Blauw** heeft gevraagd om een overzicht van grote projecten na het jaar 1986. Vooruitlopend op de volgende begroting – daarover spreken wij dan eigenlijk – noem ik een enkel voorbeeld, om te beginnen de verbetering van de Brabantse en midden-Limburgse kanalen. Wij spreken dan over een bedrag van rond f 700 mln. Het Kanaal door Zuid-Beveland is ook een blommige: f 320 mln. is de inschatting. Voorts noem ik de Oranjesluizen, een project van rond f 200 mln., en het sluisencomplex IJmuiden, f 170 mln.

In de wegensector bedraagt het reëel investeringsniveau rond f 0,5 mld. per jaar. Wordt dat over een aantal jaren heen gegarandeerd, dan kunnen een aantal relatief grote projecten worden aangepakt en zelfs versneld worden uitgevoerd. De budgetten voor de spoorweginfrastructuur maken het in ieder geval mogelijk om na 1986 de Willemsspoortunnel, de nieuwe Gouwebrug en de brug over de Delfshavense Schie te realiseren.

Er zijn wel eens mensen die denken dat Nederland een dezer dagen klaar zal zijn op dat terrein. Alleen al bij goed onderhoud van hetgeen wij hebben gerealiseerd is een rij projecten te formuleren. Wat ik zoëven heb genoemd is nog maar een greep. Dat moet een geruststelling zijn voor degenen die dachten dat wij klaar waren met het karwei. Ik weet niet of die geruststelling ook geldt voor Minister Ruding. Dat maakt hij ongetwijfeld zelf uit.

De heer **Blauw** heeft gesproken over de voortgang van de privatisering en heeft gezegd, dat wij die activiteit niet moeten laten versloffen. Ik kan hen verzekeren dat het privatiseren,

zoals verwoord aan het begin van de kabinetsperiode, nog steeds een wezenlijk onderdeel van het kabinetsbeleid is. Het gaat er met name om dat het kabinet wil komen tot een afslanking van het overheidsapparaat en tot versterking van de marktsector.

In de afgelopen twee jaar is wel gebleken, dat je privatisering niet op een achternamiddag regelt. Er is goed overleg nodig, zoals de heer **Blauw** ook heeft onderstreept. Je dient met belanghebbenden buitengewoon zorgvuldig om te gaan. Het zal duidelijk zijn dat het goed overleg en het snelle resultaat dat wij beiden willen niet altijd samengaan. Daarvoor zijn de zaken vaak te ingewikkeld. Bij privatisering spreken wij per definitie vele partijen aan; vele partijen zijn erbij betrokken. Al die partijen hebben hun eigen wensen en verlangens.

Dat betekent dat een aantal problemen dienen te worden opgelost. Ik noem de rechtspositie, de juridische en fiscale problematiek, de pensioenproblematiek, de organisatievorm en de waardebepaling. Per project is dat overigens verschillend. Het hangt van de aard van de problemen af en uiteraard hangen daarvan weer de mogelijke oplossingen. Wij zijn zorgvuldig ten aanzien van de belangen van betrokkenen. Aan de andere kant mag onze inspanning niet verflauwen.

De heer **Castricum** (PvdA): Ziet u van privatisering af als blijkt dat geen van de belanghebbenden er wezenlijk mee gediend is, of streeft u ernaar privatisering om u moverende redenen – het kabinet heeft privatisering immers in zijn vaandel geschreven – door te voeren?

Minister **Smit-Kroes**: Het antwoord heb ik eigenlijk al gegeven. Ik heb gezegd, dat privatisering een wezenlijk onderdeel van het kabinetsbeleid is. Het kabinet wil komen tot afslanking van het overheidsapparaat en tot versterking van de marktsector. Edoch, dat dient verantwoord te gaan, ook voor de betrokkenen. Het antwoord op die zwartwit-stelling is dus duidelijk.

De heer **Castricum** (PvdA): Maar, als de marktsector nu ook eens niet wil? Verandert dat dan wezenlijk iets aan uw uitgangspositie? Of is dit zo'n wezenlijk punt van het overheidsbeleid dat u zult proberen het desondanks door te zetten?

Minister **Smit-Kroes**: Dit wordt een beetje een academische discussie, maar dat is geen bezwaar. Dit hangt natuurlijk van de organisatievorm af.

Smit-Kroes

Stel de marktsector heeft geen belangstelling, terwijl het toch al aan te privatiseren takenpakket gaat waarbij alleen middels de inspanningen van de marktsector tot privatisering kan worden gekomen. Ik behoef hier niet uit te leggen dat wij het niet door de strot van een onwillige marktsector kunnen duwen. Daarover behoeft geen enkel misverstand te bestaan.

Alleen, voordat er weer andere misverstanden rijzen, is natuurlijk nooit zo zwart-wit een stelling te formuleren, dat je op grond daarvan de privatisering kunt doen.

De manier waarop het mogelijk is hangt, zoals ik al zei, ook van de organisatievorm af. Wat dat betreft is het dan ook een tijdrovende bezigheid. Ik ben het echter met de heer Blauw eens dat wij onze uiterste best moeten doen om voor de mensen die het betreft de onzekere periode zo kort mogelijk te laten zijn. Wij zijn het er, naar ik meen, allen over eens dat onzekerheid eigenlijk afschuwelijker is dan een negatieve beslissing. Duidelijkheid is te prefereren boven onzekerheid.

De privatiseringsonderzoeken vergen dus meer tijd dan wij hadden gehoopt en verwacht. Op een aantal gebieden heb ik initiatieven ontwikkeld: het loodsen van zeeschepen, de vaarwegmarkering, het Staatsvisserijhavenbedrijf, de Rijks Automobielencentrale, het waterleidingbedrijf voor de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders. Door de staatssecretaris is een onderzoek geëntameerd naar de voor de toekomst gewenste structuur van het PTT-bedrijf. Op al deze fronten worden inspanningen verricht.

De heer **Van Rossum** (SGP): Het is ons bekend dat inspanningen worden verricht; dat merken wij ook zo nu en dan. Moeten die inspanning soms niet wat anders gericht worden om tot een resultaat te komen? Als dat door de belanghebbenden zelf moet worden gedaan zal het zeer lang duren. Wij hebben indertijd de opheffing van het Woltjersspoor gehad. Dat liet de regering doen door het personeel van het Woltjersspoor. Dat heeft dertig jaar geduurd. Er moeten daarom van buitenaf prikkels worden gegeven om het proces te versnellen.

Minister **Smit-Kroes**: Op een aantal terreinen gebeurt het al of in samenwerking met mensen van buitenaf – ik denk aan de Steenbergensclub – of in samenwerking met mensen die hun sporen op bepaalde terreinen verdiend hebben en met de departementen.

Wij allen, bewogen over het tempo en de resultaten, – dat geldt althans voor een groot deel van dit Huis – moeten erop letten dat het tempo erin blijft. Wij weten dat wij niet tot sint-juttemis op allerlei varianten moeten studeren, omdat daarmee de zaak langzamerhand uitgehold wordt.

Op het departement worden nog een aantal andere zaken doorgelicht. Wij bekijken welke taken in beginsel ook voor een privatiseringsonderzoek in aanmerking zouden kunnen komen. Deze onderzoeken hebben steeds het karakter van een haalbaarheidsonderzoek. Ik wil nader bekijken welk van die onderzoeken prioriteit moet krijgen. Wij moeten er echter wel voor oppassen niet teveel tegelijkertijd overhoop te halen, ook al zouden wij dat wel willen.

De ervaring leert namelijk dat de pijp dan verstopt raakt. Dan bereiken wij helemaal geen resultaat. Dat is ook niet de bedoeling. Ik hoop dat de heer Blauw ervan overtuigd is dat de voortgang van het privatiseringsonderzoek op zich nauwlettend in het oog wordt gehouden, want het is belangrijk en wij dienen haast te maken.

Ik kom op de tarieven. De heer Castricum is zaterdag gebeld, zo heeft hij ons meegedeeld, door de wethouder van een grote stad. Die wethouder had ideeën over een gans andere tarievenpolitiek voor het openbaar vervoer in zijn gemeente. Die wethouder vertelde de heer Castricum dat hij automobilisten ertoe zou kunnen verleiden, voortaan met de bus naar het werk te gaan. De geachte afgevaardigde voegde daar nog als bijzonderheid aan toe, dat die wethouder een partijgenoot van de heer Hennekam is. Ik vermoed, dat de geachte afgevaardigde die toevoeging deed om te onderstrepen dat het voorstel echt heel serieus was.

De heer **Castricum** (PvdA): En door-dacht!

Minister **Smit-Kroes**: Zo heb ik het ook begrepen. Ik neem aan, dat er een waardeoordeel over anderen mee uitgesproken zou kunnen worden.

De heer **Castricum** (PvdA): Dat is niet mijn bedoeling.

Minister **Smit-Kroes**: Hoop doet leven. In het overleg dat ik onlangs met de gemeenten en de openbaar vervoerbedrijven over de tarieven voor 1985 heb gevoerd, zijn allerlei voorstellen voor nieuwe kaartsoorten naar voren gebracht. Ik heb afgesproken, dat wij bereid zijn er verder over door te praten om te kijken, welke voorstellen we zouden kunnen

overnemen voor de vaststelling van de tarieven voor 1986.

Mevrouw Jorritsma vroeg, hoe die voorstellen van enerzijds de wethouder van dat telefoontje aan de heer Castricum en anderzijds de wethouder van zijn partij, zich tot elkaar verhouden, dus de voorstellen van Eindhoven en Amsterdam. De wethouder van Eindhoven heeft een voorstel gedaan voor een zogenaamd stedelijk milieuabonnement, dat ook in Bazel is gerealiseerd. Hij heeft eraan toegevoegd, dat het budgettair neutraal of zelfs positief zal uitwerken. Aan het voorstel van de Amsterdamse wethouder hangt een prijskaartje van f 150 miljoen. Dat is dus een duidelijk verschil.

Waarom, zo vroeg de heer Lankhorst, is de minister niet bereid een proef te nemen met het Amsterdamse tarievenplan? Ik heb gisteren bij interruptie al gezegd, dat Bruintje niet f 150 miljoen extra per jaar kan trekken en dat ik absoluut geen mogelijkheden zie, al zou ik het willen, het budget van het openbaar vervoer zo op te rekken. Ik heb al eerder gezegd, dat ik een afspraak daarover heb met de Minister van Financiën.

De wethouders van de negen gemeenten waren in dat overleg, waarover ik sprak, overigens overtuigd van de financiële onhaalbaarheid. We hebben wel afgesproken, dat voorstellen of elementen daarvan die in het overleg bespreekbaar worden, uiteraard wanneer blijkt dat wij het ons kunnen permitteren, kunnen worden overwogen. Wij zullen dus verder gaan met het besturen, ook van elementen uit het Amsterdamse plan, en zien waar we uit komen.

De heer **Castricum** (PvdA): Dus ook de elementen uit het Eindhovense plan.

Minister **Smit-Kroes**: Zoals het nu is gepresenteerd zou je zeggen, dat het budgettair neutraal is of zelfs positief uitwerkt. Ik moet wel eerlijk zeggen, dat ik het nog niet heb kunnen bestuderen. Ik durf dus nog niet te zeggen, of het de wens is van de wethouder dat het budgettair neutraal zal zijn of positief zal uitwerken dan wel dat hij dat ook kan bewijzen. Op zijn minst moeten we dat dus even checken.

De heer **Castricum** (PvdA): Die discussie speelt op ieder overheidsniveau.

Minister **Smit-Kroes**: Dat mag ik aannemen, want dat zou een verantwoord niveau zijn.

Smit-Kroes

Ingaande op de opmerkingen over het evaluatieonderzoek bij het tarievenplan wil ik zeggen, dat de enige mogelijkheid om de Kamer in de gelegenheid te stellen kennis te nemen van de effecten van de tariefverhoging van afgelopen april was om de gegevens in september te verzamelen. De ervaring leert, dat de zomermaanden niet geschikt zijn om die tellingen te gebruiken voor het doel waarvoor ze dienen. De gegevens maken het mogelijk te concluderen, dat in tegenstelling tot wat wel werd gesuggereerd de effecten van de tariefverhogingen van april niet aanmerkelijk afwijken van de verwachtingen.

Een uitzondering gold voor de NS, waar een sterk effect optrad voor één soort vervoer. Wij hebben daarvoor dan ook voorstellen aanvaard, die sterk afwijken van wat eerst werd voorzien.

Men heeft kunnen zien dat de enigszins tegenvallende vervoersontwikkelingen in de kleine steden en de landelijke gebieden hebben geleid tot geringere verhogingen voor die gebieden.

In dit kader zijn er opmerkingen gemaakt over de herzonering. Ik vind dat op basis van de onderzoeksresultaten, waarover nu beschikt kan worden, er nog geen uitspraken kunnen worden gedaan over de effecten hiervan. Wij hebben afgesproken dat aan de hand van beter cijfermateriaal overleg zal worden gevoerd met degenen, die van oordeel zijn dat er in de eden een verontruste ontwikkeling plaatsvindt. Ik kom hierop nog terug.

Hieraan is de vraag toegevoegd, wat nu de effecten zijn van de tariefswijziging op de verkeersveiligheid en de mobiliteit van de lage inkomensgroepen. Mijnheer de Voorzitter! Eind 1985 komen de resultaten van het pendel-onderzoek beschikbaar. Ik denk dat het pas dan mogelijk zal zijn om iets over deze effecten te zeggen. Het beschikbare cijfermateriaal leent zich hiervoor nu nog niet. Ook hierop kom ik nog terug.

De heer **Castricum** (PvdA): Wij moeten ons natuurlijk niet blind staren op allerlei onderzoeken, die een betrekkelijke waarde blijken te hebben, zoals de evaluatienota. Er zijn ook andere onderzoeken, zoals het heldere rapport van de RET en de vervoersdienst van Rotterdam aangeeft. Daaraan behoort men niet voorbij te gaan. Dat zijn toch óók

serieuze mensen, die met ernstige zaken bezig zijn.

Minister **Smit-Kroes**: Eerder hebt u kunnen concluderen dat ik de RET buitengewoon serieus neem en dat ik zelfs een van de beste mensen van deze instelling heb gevraagd om op Verkeer en Waterstaat te komen werken.

De heer **Castricum** (PvdA): Ja, maar ik heb begrepen dat dit niet heeft geleid tot een omslag in uw benadering van de RET.

Minister **Smit-Kroes**: Ik keek daar al buitengewoon positief tegenaan en ik heb veelvuldig van de RRT-diensten gebruik gemaakt. Dit zal wel geen verbazing wekken.

Wat betreft de herzonering is afgesproken dat, als het noodzakelijk zou zijn om correcties aan te brengen, dit in nader te voeren gesprekken geïllustreerd zou moeten worden met de situaties ter plekke. De heer Hennekam heeft er terecht op geduid dat men in situaties, waar het sterk de verkeerde kant op dreigt te gaan, correcties moet aanbrengen. Uiteindelijk was er sprake van een rechtvaardigheidsmotief om tot herzonering te komen. De zones dienden vergelijkbaar te zijn wat betreft de grootte.

Zo was er in de oude situatie in de regio Haarlem-Heemstede een zone met een lengte van ongeveer 11 kilometer. De landelijke norm is veel geringer; 11 kilometer is tweeënhalf keer zo lang als de landelijke norm. Men ziet mij niet op mijn knieën met een duimstok langs alle zones gaan maar grote verschillen moeten toch worden geëlimineerd. Ik blijf bereid tot nader overleg maar dit zal moeten plaatsvinden op basis van de landelijke uitgangspunten en deugdelijk cijfermateriaal. Zo heb ik het met de wethouders afgesproken.

Mevrouw Jorritsma heeft over het evalueren van de toekomstige tariefswijzigingen gesproken. Mijnheer de Voorzitter! Ik stel mij voor, het effect van de tariefswijziging per 1 april 1985 te laten evalueren met behulp van gegevens, die onder meer zullen worden verzameld in september 1985. Het gaat om een soortgelijke situatie als wij nu hebben; de zomermaanden vallen eruit.

Welke maatregelen worden er getroffen wanneer de opbrengstprognoses, mede door externe factoren, 1985 blijken tegen te vallen, zo vraagt mevrouw Jorritsma.

Op grond van zo goed mogelijke schattingen van de opbrengst van de nu voorgenomen tariefverhogingen

lijken mij geen grote tegenvallers te verwachten. Gelet op hetgeen ik eerder daarover heb gezegd, lijkt het mij dat wij met de compensatie binnen de meerjarenafpraak een eind komen. Bij de vaststelling van de tarieven voor 1986 geldt als kader het zoveel mogelijk handhaven van het voorzieningenniveau. De meerjarencijfers vormen het plafond daarboven.

De heer **Castricum** (PvdA): Ik ben het nadrukkelijk met de minister eens, dat wij er een eind mee zullen komen.

Minister **Smit-Kroes**: Nu wordt het interessant, de discussie toe te spitsen op de vraag wat wij onder 'een eind' verstaan.

De heer Schutte sprak over de maatregel in het tarievenplan studerende kinderen van achttien jaar en ouder niet meer tot het gezin te rekenen. Hij vindt die maatregel te ingrijpend. De voordien gehanteerde regeling, waarbij jongeren onder bepaalde voorwaarden tot en met 26 jaar tot het gezin konden worden gerekend, blijkt in de praktijk buitengewoon moeilijk te controleren. Er wordt erg veel misbruik van gemaakt. Ons staat voor ogen, met een overgangsregeling te komen.

De heer **Schutte** (GPV): Geldt het argument dat de regeling buitengewoon moeilijk te controleren is nog nu inmiddels alleen van de regeling gebruik kan worden gemaakt als er bewijsmateriaal wordt overgelegd?

Minister **Smit-Kroes**: Ik vrees dat de regeling nog niet helemaal waterdicht is. Afgesproken is, dat wij met een overgangsregeling zullen proberen de klap niet in één keer te groot te laten zijn. Het principe blijft echter zoals ik dat heb uitgelegd.

De heer **Schutte** (GPV): U vreest dat het zo is, maar hebt u concrete aanwijzingen dat sinds de voorzieningen getroffen zijn er nog veel misbruik is?

Minister **Smit-Kroes**: Het zal ongetwijfeld minder zijn. Dat geef ik graag toe. Wij kunnen het gat echter niet voor 100% dichten. Bovendien moeten wij ook hier afwegen hoe wij ten aanzien van de verschillende tariefsoorten dienen te opereren en wat de hoogste prioriteit zal krijgen.

Dat geldt ook bij het volgende, in zekere zin vergelijkbare, punt, waarover de heer Tommel sprak. Moeten alleenstaanden die geen weduwe of weduwnaar zijn niet met een 65 plus-pas worden verblijd? In je hart zeg je natuurlijk: wat een prachtige

Smit-Kroes

gedachte! Aan zo'n maatregel hangt echter natuurlijk ook een prijskaartje. Alleen behoort die maatregel op het *beleidsterrein van mijn collega van WVC*. De vraag zou naar hem moeten worden doorgeschoven.

De heer **Tommel** (D'66): Ik denk niet dat er een kaart met een hoge prijs aan hangt. Het gaat mij erom, dat er wordt gediscrimineerd tussen twee groepen die in volstrekt dezelfde omstandigheden verkeren, behalve dan dat de ene groep bestaat uit mensen die gehuwd zijn of zijn geweest. Dat is een principiële punt. De gemeente Amsterdam laat weten, dat een oplossing niet mogelijk is door de richtlijnen van Verkeer en Waterstaat en dus niet door WVC. De huidige situatie kan toch niet de bedoeling van de minister zijn? De voorziening is er voor iedereen of zij is er niet. De minister gaat toch niet discrimineren?

Minister **Smit-Kroes**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb toch het gevoel dat de geachte afgevaardigde zich tot de verkeerde bewindspersoon wendt. De 65 plus-pas is niet zozeer een kaart voor het openbaar vervoer als wel een kaart die in generale zin wordt gehanteerd. Hij valt derhalve onder mijn collega van WVC.

De heer **Castricum** had horen verluiden dat het ministerie van Financiën nogal wantrouwend tegenover de laatste tariefmaatregelen zou staan. Deze opmerking heeft mij oprecht verbaasd. Daar heb ik niets van vernomen, noch van mijn collega van Financiën – het is bekend dat hij als hem iets niet bevalt dat per kerende post laat weten – noch op ambtelijk niveau in ons Huis, waarop toch vele contacten worden onderhouden. Ongetwijfeld zal de relatie van de heer **Castricum** met Financiën buitengewoon hecht zijn. Ik weet alleen niet op welk niveau,

De heer **Castricum** (PvdA): De belastinginspecteur!

Minister **Smit-Kroes**: In alle ernst, het Ministerie van Verkeer en Waterstaat heeft geen enkele indicatie dat men op het Ministerie van Financiën misnoegd zou zijn.

De heer **Castricum** heeft gevraagd hoe het staat met het overleg over de aanpassing van het reiskostenfortait voor 1985. De heer **Hennekam** stelde in dit verband, dat mede uit een oogpunt van rechtszekerheid de berekeningsmethodiek zou moeten worden gehandhaafd. Overleg met

Financiën is afgesloten en er is geen aanleiding om op dit punt wijzigingen aan te brengen. Het basisforfait wordt dus niet aangepast. Het forfait voor langere afstanden zal worden aangepast met de tariefsverhogingen van de NS voor 1984.

De heer **Castricum** vernam graag mijn reactie op de stelling dat door de tariefmaatregelen de problemen in de spitsuren groter zouden worden, waardoor nieuwe financiële problemen zouden kunnen ontstaan. De BOV heeft uitdrukkelijk verzocht om abonnementen alleen met de kosten van levensonderhoud te verhogen. De gemeenten zijn van oordeel dat een eventuele toename van het aantal passagiers in de spitsuren zou kunnen worden opgevangen, zonder dat een beroep hoeft te worden gedaan op extra middelen. Dit totaal overziende, was dit voor mij acceptabel.

Verder is mij een reactie gevraagd op het verzoek om een notitie over de vervoersplicht het licht te doen zien. Ik hoop de Kamer daarover binnenkort samen met mijn collega's te kunnen berichten. Het eerder door mij genoemde overleg ten departemente moest ik verlaten. Ik hoop dat men er uit is gekomen.

De heer **Van Rossum** vond dat invoering van de magneetkaart sneller moest plaatsvinden, indien dit een oplossing zou kunnen zijn voor het probleem van het grijs- en zwartrijden. Die woorden zijn niet aan dovemansoren gesproken.

De heer **Lankhorst** vraagt hoe besparingen bij de bedrijven van openbaar vervoer mogelijk zijn, zonder dat het voorzieningenniveau in betekende mate wordt aangetast. Dat is de verantwoordelijkheid van de bedrijven zelf. Ze zijn oud en wijs genoeg om, als ze dat soort uitspraken doen, te weten waarover ze het hebben en zich er ook aan te houden.

De heer **Hennekam** sprak over de samenwerking tussen de Rijks Luchtvaartschool en de Nationale Luchtvaartschool. Ik ben het geheel met hem eens dat op bepaalde punten samenwerking tussen die twee scholen moet worden bevorderd. Inmiddels heb ik met **Schreiner** gesproken. Wij zullen, met de woorden van de heer **Hennekam** in het achterhoofd, dit gesprek opnemen, wanneer het rapport-heroverweging Rijks Luchtvaartschool beschikbaar is. Ik hoop dat dit zeer binnenkort zal zijn, al is er enige vertraging geweest.

Ik stap over naar de scheepvaart. De heer **Van Rossum** vroeg zich af hoe het mogelijk was dat ik de Kamer heb

aangetast om de grootst mogelijke spoed te betrachten bij de behandeling van het UWRK-verdrag en dat er nadien van mijn kant niets meer over is vernomen. Dit spijt mij oprecht, want ik heb het zeer op prijs gesteld dat de Kamer mij op dit punt zo ter wille is geweest. Zeer binnenkort krijgt de Kamer de antwoorden op een groot aantal vragen.

Het streven om de behandeling vóór 1 januari te hebben afgerond, wordt er niet gemakkelijker door. Deze week heb ik met mijn Belgische collega gesproken. In dat gesprek heb ik gezegd dat de Kamer, gezien haar bereidheid tot nu toe, wel bereid zou zijn om na de beantwoording van de vragen de behandeling verder snel af te ronden, zodat wij hopelijk begin volgend jaar met elkaar conclusies kunnen trekken.

De heer **Van Rossum** (SGP): Het argument was, dat het vóór 1 januari moest, omdat België anders geen geld zou hebben.

Minister **Smit-Kroes**: Het zal de geachte afgevaardigde wellicht zijn opgevallen dat ik met het schaamrood op de kaken sta.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil thans enkele opmerkingen maken over de uitvoering van het amendement-Rienks. In de UCV van verleden week heeft hij bepleit om financiële steun bij de aanleg van fietspaden te continueren. In dat verband sprak hij over decentralisatie.

Ik heb overigens verleden week en bij de discussie over de nota ter zake uitgebreid uiteengezet waarom het kabinet besloten heeft om die bijdrageregelingen te beëindigen en om middelen naar het gemeentefonds over te hevelen.

Ik wil eerst iets zeggen over de decentralisatie. In dit Huis heb ik geleerd dat specifieke uitkeringen zich buitengewoon slecht verhouden met de decentralisatiegedachte. Als men lagere overheden minder afhankelijk wil laten zijn van subsidies en subsidievoorwaarden, zullen er meer middelen via het gemeentefonds en het provinciefonds beschikbaar moeten worden gesteld. Een groot aantal specifieke uitkeringen, waaronder die bijdrageregeling, vervalt daarom per 1 januari 1985. Bij mijn weten gebeurt dit met instemming van de Kamer.

Ik kijk nu ook naar de doelstellingen. De vraag is: waarom waren die bijdrageregelingen ook alweer ingesteld? Hierbij gaat het om het jaar 1976. Daarvan moest een stimulans

Smit-Kroes

uitgaan – dat is ook gebeurd – voor een actief beleid ten behoeve van de veiligheid van het fietsverkeer, met name het gebruik van de fiets. De tweede doelstelling was dat de lagere overheden geholpen moesten worden bij het inhalen van de achterstand op het gebied van de fietsvoorzieningen. Aan beide doelstellingen is in belangrijke mate voldaan. De fietser krijgt in het verkeers- en vervoersbeleid van de overheden veel aandacht. Bijna alle provincies en erg veel gemeenten hebben een fietspadenplan gemaakt. Er is dus een motor in beweging.

Bovendien zijn veel onderdelen van de plannen om het fietsen veiliger en aantrekkelijker te maken, gerealiseerd. Ook daarover heb ik eerder percentages genoemd: langs de secundaire wegen is 90% en de tertiaire wegen 50% van de geplande fietspaden aanwezig.

De heer **Castricum** (PvdA): Wat bedoelde de minister heel concreet bij de behandeling van het tarievenplan, verleden jaar, met het harde programma van de rijksoverheid voor de aanleg van fietspaden? Kan de minister de ontwikkelingen weergeven in de verkeersongevallencijfers betreffende het aandeel van fietsers daarin?

Minister **Smit-Kroes**: Dit staat in de schriftelijke beantwoording van hedenochtend, als ik mij niet vergis.

De heer **Castricum** (PvdA): Op beide vragen?

Minister **Smit-Kroes**: In ieder geval op de laatste vraag, als ik het mij goed herinner. Ik heb willen zeggen dat wij in de afgelopen jaren een activerende rol hebben gespeeld inzake het fietspadenbeleid. Dit is volgens afspraak gegaan. Ten principale is dat geen taak van de rijksoverheid, maar van de lokale en de provinciale overheid, gezien dit soort wegen. De achterstand is aanmerkelijk ingelopen. Dit moet verder worden opgepakt door degenen die in dezen de verantwoordelijkheid hebben.

De heer **Castricum** (PvdA): Ik heb het schriftelijke antwoord op de mondeling gestelde vragen voor mij. Bedoelde de minister wat daar staat met haar harde programma voor fietspaden van verleden jaar?

Minister **Smit-Kroes**: Ik weet niet welk antwoord u voor u hebt. Het is dus gevaarlijk als ik 'ja' zeg.

De heer **Castricum** (PvdA): Daarin staat onder andere: de heer Castricum

vraagt om de hardheid van het programma van de rijksoverheid voor de scheiding van .. Wat daarop is geantwoord, bedoelde u dat verleden jaar met de hardheid van het rijksbeleid in dezen?

Minister **Smit-Kroes**: Dat is in ieder geval het rijksbeleid in dezen. De geachte afgevaardigde mag uitmaken hoe hij dit verder wil kwalificeren.

De heer **Castricum** (PvdA): In tweede termijn kom ik hierop terug.

Minister **Smit-Kroes**: Mijnheer de Voorzitter! De heren Van Rossum, Blauw en Hennekam hebben gesproken over de Wet uitkeringen Wegen. Het amendement dat ertoe strekt dat die wet in 1981 wordt herzien, is nog steeds aan de orde. Zij hebben gevraagd, of er nog van kan worden uitgegaan dat in deze kabinetsperiode ter zake een besluit wordt genomen. Wij werken hard aan die herziening.

De heer **Van Rossum** (SGP): Verleden jaar hebt u precies hetzelfde gezegd!

Minister **Smit-Kroes**: Ik moet herhalen wat ik verleden jaar heb gezegd, want de materie is nog steeds complex. Daaraan heeft dit jaar niets afgedaan.

De heer **Castricum** (PvdA): Het is nog complexer geworden.

Minister **Smit-Kroes**: Daarin kon u wel eens gelijk hebben. In ieder geval is het f 63,5 miljoen complexer. Wat dat betreft, hebt u het volste recht aan uw kant. Bovendien is het buitengewoon moeilijk om niet alleen tot overleg te komen, wat overigens nog wel te regelen is, maar ook tot besluitvorming met betrokkenen die tot resultaten leidt.

Wij hebben met elkaar afgesproken dat wij in januari bij elkaar komen. De bijeenkomst zou eigenlijk vandaag hebben plaatsgevonden. Er was echter alle begrip voor mijn voorstel om deze uit te stellen tot januari. Ik hoop dat men ertoe bereid is om een beperkt vooronderzoek in te stellen. Een beperking tot planwegen lijkt mij dan niet aan de orde. In antwoord op een vraag van de heer Blauw merk ik op dat ik het zeer op prijs zou stellen als werd vastgesteld dat dit allemaal niet te hoog is gegrepen.

Ik denk hierbij aan een beperkt vooronderzoek, omdat binnen deze kabinetsperiode in ieder geval tot besluitvorming moet worden gekomen. Wij kunnen hiermee niet eindeloos doorgaan. Als bij zo'n vooronderzoek geen beperking wordt aangebracht, wordt de zaak tot sint-juttemis uitgesteld. Dat kan niet.

Men kan mij nu terecht verwijten: Waarom heb je dat twee jaar geleden niet gedaan? Wij zouden veel preciezer moeten weten, wat de consequenties zijn van de sanering van het wegenbeheer. Het gaat daarbij met name om de financiële consequenties.

Echter, beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald! Al de uitspraken en de gedachten die door vorige kabinetten zijn geuit over dit onderwerp zijn prachtig en mooi. Op intenties kun je echter niet saneren. Dat kan alleen aan de hand van concrete overzichten. In overeenstemming met de betrokkenen moet worden vastgesteld of het plan helemaal stopgezet moet worden of dat het in beperkte vorm met een aantal partijen moet worden bewerkstelligd.

De heer **Hennekam** (CDA): Het zal de minister bekend zijn dat de gemeenten en de provincies nu al van mening zijn dat zij jaarlijks vele miljoenen minder krijgen in het kader van de WUW dan het bedrag waarop zij eigenlijk recht hebben. De gemeenten en de provincies vrezen dat het financiële nadeel voor hen nog groter zal zijn, als het regime wordt veranderd en de bedragen dus naar de fondsen gaan. Wij zijn hiervan, gelet op de decentralisatie, natuurlijk geen tegenstander.

Het financiële nadeel zou echter groter worden. Daarom wil ik namens het CDA nadrukkelijk de vraag stellen aan de minister: Deelt zij de opvatting dat een en ander ten minste financieel neutraal moet zijn voor de lagere publiekrechtelijke lichamen? Ik moet deze vraag natuurlijk ook stellen aan de Minister van Binnenlandse Zaken. Ik leg deze vraag echter nu voor aan deze minister.

Minister **Smit-Kroes**: Het zou buitengewoon onverstandig van mij zijn als ik 'ja' zei op deze vraag. Dat zou namelijk betekenen dat ik geketend aan deze uitspraak aan het overleg moest beginnen. De heer Hennekam zou vervolgens de vraag stellen: Zouden de fondsen daarvoor zijn? De geachte afgevaardigde zal zich het antwoord op die vraag kunnen voorstellen. Het zou betekenen dat dan zelfs geen beperkt vooronderzoek gehouden moet worden. Ik wil voorkomen dat in dezen te snel conclusies worden getrokken. Ik ben van mening dat met de betrokkenen moet worden vastgesteld, hoe groot het probleem nu eigenlijk is. Bekeken moet worden, wat wenselijk maar niet absoluut noodzakelijk is en wat per se noodzakelijk is in deze operatie.

Smit-Kroes

Natuurlijk dient een budgettaire neutrale situatie uitgangspunt te zijn bij deze besluitvorming. Als de zaken anders lopen, moet ik mijn collega's in het kabinet vragen wat verder moet worden gedaan en of wij bereid zijn om indien nodig fondsen beschikbaar te stellen. Als het antwoord daarop 'neen' is, moeten wij de moed hebben om te stellen dat dit allemaal wel is beloofd maar dat er voor het kabinet geen sprake kan zijn van een belofte als daarvoor geen financiële reserveringen kunnen worden gerealiseerd. Ik denk dat hiervoor nog enige tijd nodig is. Dat betreuf ik. Wij mogen echter de twee genoemde conclusies nu niet trekken; beide zouden onverantwoord zijn.

De heer **Castricum** (PvdA): Er bestaat op dit punt geen afspraak met minister Ruding?

Minister **Smit-Kroes**: Ik heb zojuist betoogd dat zo langzamerhand door iedereen in de politiek intentieverklaringen naar voren zijn gebracht. Het zou hier om een goede operatie gaan.

Wij zijn echter vergeten, aan te geven welke rekening hiervoor gepresenteerd kan worden. Deze slordigheid kunnen wij ons niet permitteren. Mijn voorstel zal dus gecorrigeerd moeten worden.

De heer **Hennekam** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is natuurlijk te vroeg om finale conclusies te trekken. Hetgeen de minister zojuist zei, sterkt mij alleen maar in mijn opvatting dat het toch goed was dat wij een opmerking hierover maakten.

Minister **Smit-Kroes**: Ik heb daar goed naar geluisterd.

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! De minister blijft er dus naar streven om een en ander in deze kabinetsperiode te verwezenlijken. Denkt zij hierbij ook aan de waterschappen?

Minister **Smit-Kroes**: Daar denk ik zonder meer aan. Ik vind dat een beperkt vooronderzoek binnen deze kabinetsperiode niet alleen moet worden afgerond, doch dat dit ook in een besluitvorming gestalte moet krijgen. Dit betekent ook dat er duidelijkheid voor de waterschappen moet komen.

De heer Tommel sprak over de besluitvorming ten aanzien van de Markerwaard. Dat is niet zo'n eenvoudige zaak waarop met ja of neen kan worden geantwoord. Hierbij spelen te veel maatschappelijke belangen een

rol, onder andere de vraag hoe in geval van aanleg de financiering eruit moet zien. Overigens is hierdoor de eerder gestarte PKB-procedure tijdelijk opgeschort. Wij hebben hiervoor zoals men weet, huiswerk opgedragen.

Het ICES-rapport waarin een private financieringsbeschouwing is neergelegd, is enige tijd geleden aan mij uitgebracht. Hierover zijn vragen gesteld. Ik streef ernaar, de besluitvorming zo spoedig mogelijk, maar zeker in de eerste helft van 1985 af te ronden. Het rapport van het LEI waarover de heer Tommel sprak in verband met de waarde van de agrarische grond in de Markerwaard voor de Nederlandse economie, is verkrijgbaar bij het LEI, à raison van f 11. Als een rapport tegen zo'n prijs wordt aangeboden, zal het zeker niet gebonden zijn.

De heer Blauw vroeg ons, informatie te geven over de grootschalige locatie voor de berging van baggerspecie in het gebied beneden de rivieren. Mijn collega van VROM en ik hebben hierover een notitie aan de Kamer gestuurd, waarin wij hebben gesteld dat hiervoor voor circa 15 jaar ruimte is. Voorts is in deze notitie ingegaan op de procedure van dit project. Inmiddels is vastgesteld dat de heer Winsemius en ik hierover op 29 januari 1985 verder van gedachten zullen wisselen met de Kamer. Ik ben ervan overtuigd dat wij dan alle kansen krijgen om daarover te spreken. Uiteraard zullen de punten die dit overleg zal opleveren, worden betrokken bij de besluitvorming omtrent de door de Kroon te verlenen concessie voor deze grootschalige locatie.

De heer Castricum merkte op dat men zich in het noorden zorgen maakt over de sluipende privatisering van de zoute veren. Ook daarover zullen wij 29 januari aanstaande mondeling van gedachten kunnen wisselen. Ik wil niet vooruitlopen op dit overleg, maar ter geruststelling van de heer Castricum kan ik zeggen dat de bestaande bootdiensten naar Texel, Vlieland en Terschelling volledig door particulieren wordt verzorgd. Ook de feitelijke exploitatie van de bootdiensten naar Ameland en Schiermonnikoog is in particuliere handen. Dit laatste overigens onder verantwoordelijkheid van het Rijk. Het zal niet verbazen, dat voortvloeiend uit het kabinetsbeleid ter zake ook de mogelijkheid tot een verdere privatisering wordt onderzocht.

De heer **Castricum** (PvdA): Mijn opmerking hierover was dus juist.

Minister **Smit-Kroes**: Ja, maar ik onderschrijf uw terminologie niet. Wij doen namelijk niets in het geniep. Zo werkt dit kabinet niet. Naar aanleiding van opmerkingen van de heer Blauw heb ik al duidelijk te kennen gegeven dat overleg met betrokkenen altijd zeer zorgvuldig zal plaatsvinden.

Voorts stelden mevrouw Ubels en de heer Van Rossum vragen over de zesbakduwvaart. Zij vroegen wat er zal gebeuren als er een ongeval plaatsvindt bij hoge waterstanden van een rivier. De heer Van Rossum sprak hierbij met name over de dijkhoogte.

Een zesbakduwstel dat door welke oorzaak ook dwars in de rivier komt te liggen, kan geen blokkade vormen voor waterafvoer, aangezien de koppeldraden tussen de bakken in zo'n geval zullen breken. Wat de dijkhoogte betreft in smalle of andere riviergedeelten, kan ik zeggen dat daarin niet wordt voorzien.

Wij zullen ongetwijfeld nog uitgebreid van gedachten wisselen over dit fenomeen.

De heer **Van Rossum** (SGP): U trekt het nu toch wat uit zijn verband. U heeft een brief aan de Kamer gestuurd waarin u zegt: willen wij veilig varen, dan moeten wij eerst 55 miljoen uitgeven. Vervolgens komt u in de brief tot de conclusie dat de 55 miljoen nog niet is uitgegeven, maar dat u toch gaat varen. Met die volgorde heb ik toch wat moeite. U zegt zelf dat er nog het een en ander moet gebeuren voor de veiligheid. Dat is niet gebeurd en het zal natuurlijk nog enige jaren duren eer dat gebeurd kan zijn. Nochtans gaat u varen. Dat gaat niet over de hoogte van de dijken. Dat verband heb ik helemaal niet gelegd.

Minister **Smit-Kroes**: Ik heb twee geachte afgevaardigden genoemd in een beantwoording. Ik begriep overigens wat de geachte afgevaardigde bedoelt. Laat er geen misverstand over zijn. Wij zeggen nu niet dat het zonder meer gebeurt. Wel zeggen wij dat de proefnemering betreffende hetgeen wij onder de huidige omstandigheden verantwoord vinden, wederom gecontinueerd kan worden. Dat lijkt mij een belangrijk onderscheid. Daaraan heb ik toegevoegd dat met alle punten en komma's daarbij het overleg over die brief met de vaste commissie is gepland.

De heer **Castricum** (PvdA): De benadering van de minister is eigenlijk dat je geen experimenten gaat doen

Smit-Kroes

als je niet de verwachting hebt dat die gecontinueerd kunnen worden. Wil zij in dat licht haar beslissing om die proef een jaar te nemen, nog eens bezien?

Minister Smit-Kroes: U kunt ervan uitgaan dat de positieve grondhouding op dit punt natuurlijk ten zeerste aanwezig is. Als ik ervan overtuigd was dat het een onverantwoorde proef zou worden, was ik er bij voorbaat niet aan begonnen. Edoch, ik stel dat ook het onderzoek van de afgelopen proeven heeft uitgewezen dat er geen onverantwoorde risico's zijn.

Voor mevrouw Ubels wil ik er nog aan toevoegen dat het wat de concurrentiepositie van Rotterdam betreft toch zaak is – ik hecht eraan het met zoveel klem te zeggen – dat de verlader alle mogelijkheden worden gegeven om datgene te vinden wat hem of haar behaagt, mits het natuurlijk verantwoord is. Dat ben ik als eerste met de geachte afgevaardigde eens. Wij moeten de mogelijkheden van vooral het Duitse achterland niet onderschatten via het stimulerende zeehavenbeleid van mijn verschillende collega's in Duitsland die daarmee van doen hebben.

Het is niet een vanzelfsprekendheid dat Rotterdam zo'n belangrijke functie vervult met betrekking tot het Duitse achterland. Wij moeten het ook niet als een onaantastbare positie zien. Wij zullen daarbij steeds op ons qui-vive moeten blijven.

De geachte afgevaardigde de heer Blauw heeft gevraagd of er spoed wordt betracht met de memorie van antwoord over de ontwerpwet op de waterhuishouding. Hij zei dat men daarin zeer geïnteresseerd is en dat er heel snel doorheen moet worden gekomen. Kritische vragen in het voorlopig verslag en conclusies van de commissie-Geelhoed spelen daarbij een rol. Ik heb daarin overigens aanleiding gevonden om het wetsontwerp nog eens grondig in overweging te nemen. Ik vind dat de Wet verontreiniging oppervlaktewater, de Grondwaterwet en de wet op de waterhuishouding wat de planregeling betreft dienen te worden samengevoegd. Daarover ben ik zelf al tot een besluit gekomen. Wij moeten tot een verdere vereenvoudiging komen, niet alleen ter wille van die eenvoud, wat overigens al een buitengewoon eerbare toestand zou zijn, maar vooral vanwege de integrale aanpak van het waterbeleid. Over de noodzaak

daarvan zijn de Kamer en ik het volstrekt eens, voor zover ik dat durf te concluderen.

Er zijn nu verschillende wetten van kracht, die alle elk maar gedeeltelijk betrekking hebben op het water: de Wet verontreiniging oppervlaktewater, de Wet verontreiniging zeewater, de Grondwaterwet en straks de wet op de waterhuishouding. Het is eigenlijk waterbeleid dat één en ondeelbaar is. Dat stellen wij vast. In die zin hebben de zorg voor het oppervlaktewater en voor het grondwater, de zorg voor de kwantiteit en voor de kwaliteit en de zorg voor de watervoorziening alle een directe samenhang. Wil je een goed resultaat bereiken – dat willen wij immers – dan dien je dat ook mogelijk te maken.

In het kort geformuleerd: Wij moeten komen tot een resultaat dat alle bij het water betrokken belangen op een afgewogen wijze en optimaal dient. Daarbij moeten wij natuurlijk rekening houden met de mogelijkheden en beperkingen van watersystemen. Wij streven ernaar, binnen afzienbare tijd – daarbij dient aan enige jaren gedacht te worden – alle genoemde wetten tot een samenhangende regeling te smeden. Inmiddels is de nota van wijziging van de ontwerpwet op de waterhuishouding, waarin de samenvoeging van bepaalde regelingen aan de orde is, op mijn departement voorbereid. Deze nota zal nog de adviesronde moeten doorlopen. Daarna, ik hoop nog voor de zomer, zal het gewijzigde wetsontwerp met de memorie van antwoord de Kamer bereiken.

Ik heb de uitspraak gedaan over de snelheidslimiet op autosnelwegen. Daarom lijkt het mij terecht dat ik de vraag daarover beantwoord. Dit onderwerp is aan de orde geweest in het gezelschap van hoofdredacteuren, waarbij ook veel redacteuren aanwezig waren. Zijdelings is toen de 100 kilometer aan de orde gekomen. Het thema van mijn verhaal was politiek aan de hand van trends of aan de hand van feiten. Daar is een verhaaltje uitgerold voor een ochtendblad en voor een avondblad zoals de heer Castricum nu zegt. Ik heb geen behoefte alle ins en outs van wat wel en niet gezegd is in beschouwing te nemen. Ik wil nog eens herhalen wat mijn standpunt in dezen is. Ik heb dat overigens al verschillende keren gedaan. Ik vind dat een systeem van gedifferentieerde snelheden, soms minder dan 100 kilometer en soms meer dan 100, zou moeten worden ingevoerd. Ik heb dus niets nieuws verkondigd.

De heer **Castricum** (PvdA): Dit is werkelijk ongelooflijk. Ik vraag de minister of zij vindt dat de Kamer schijnheilig is op dit punt. Daarnaast vraag ik of de staatssecretaris in zijn beantwoording nader wil verduidelijken waarom zijn minister zich niet houdt aan de met de staatssecretaris gemaakte afspraak dat leden van het kabinet over dit onderwerp hun mond zullen houden tot de onderzoeken nader in de Kamer zijn bediscussieerd.

Minister Smit-Kroes: Ik heb niets nieuws verkondigd op voornoemde bijeenkomst. Ik heb het volste recht om wanneer gevraagd wordt wat ik mij hierbij voorstel, uit te spreken dat naar mijn mening een gedifferentieerd snelheidslimietsysteem in het belang van een grotere verkeersveiligheid is.

De heer **Castricum** (PvdA): Daarmee geeft u ervan blijk dat u hetgeen de staatssecretaris in de Kamer zegt, aan uw laars lapt.

Minister Smit-Kroes: Neen, Voorzitter, want op dezelfde gelegenheid is door mij gezegd dat er in samenspraak met de Kamer door de staatssecretaris onderzoek is toegezegd en dat de resultaten van dat onderzoek aan de Kamer gepresenteerd zullen worden.

De heer **Hennekam** (CDA): Ik heb in de beantwoording van de minister gemist de opmerking over wat wij naar voren hebben gebracht over de vierde baan van Schiphol. In de schriftelijke beantwoording stond hierover wel wat, maar het betreft geen bagatel dus vraag ik de minister of zij nog meer doet dan slechts onze opmerkingen hierover voor kennisgeving aannemen.

Minister Smit-Kroes: Als ik daaraan toevoeg dat ik deze met zeer grote vreugde heb aangehoord, mag dat dan de geachte afgevaardigde geruststellen?

□

Staatssecretaris Scherpenhuizen: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil direct aansluiten op het vorige punt. De onderzoeken over de maximumsnelheid zullen medio volgend jaar klaar zijn. Ik hoop dus volgend jaar in de Kamer te komen met de gegevens over de onderzoeksvoorstellen. Dan zullen wij hierover praten. Tot die tijd blijft mijn beantwoording overeind staan.

De heer **Castricum** (PvdA): Hoe kwalificeert de staatssecretaris het optreden van de minister?

De **Voorzitter:** Dat is toch geen behoorlijke vraag. Neem mij niet

Scherpenhuizen

kwalijk; het was aardig tegenover de minister als pesterijtje, maar staatsrechtelijk kan dit natuurlijk helemaal niet.

De heer **Castricum** (PvdA): Voorzitter!

De **Voorzitter**: Neen, neen, echt niet!

De heer **Castricum** (PvdA): Het was geen pesterijtje in de richting van de minister. Wij hebben met de bewindsman, verantwoordelijk voor het verkeersveiligheidsbeleid, duidelijke afspraken gemaakt. Daaraan heeft de minister zich niet gehouden. Ik vraag de coördinerend bewindsman voor het verkeersveiligheidsbeleid wat hij daarvan vindt.

De **Voorzitter**: Dat kan helemaal niet en dat weet u best. Als de minister iets gezegd heeft, spreekt zij mede namens de staatssecretaris.

De heer **Castricum** (PvdA): Dat is dan duidelijk.

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: De verkeersveiligheid en het nationale plan voor de verkeersveiligheid zijn de laatste tijd vele malen en zeer nadrukkelijk aan de orde geweest.

Ik ben content met die belangstelling. Ik ben er ook dankbaar voor dat een groot deel van de Kamer mijn beleid in dezen steunt. Ik noem in dit verband mevrouw Ubels. Ik verheug mij ook over de belangstelling omdat het onderwerp de aandacht verdient. Dit gedeelte van mijn portefeuille beschouw ik, zeker uit menselijk oogpunt, als mijn grootste uitdaging.

Iedereen die zich in dit onderwerp vastbijt, zal merken dat het hem of haar niet meer loslaat, en dat men zoekt naar wapens om de verkeersonveiligheid terug te dringen. Een en ander doet een beroep op je creativiteit en je inventiviteit. Verder spreek ik ook regelmatig met de mensen die met het onderwerp te maken hebben.

De heer **Castricum** heeft gezegd dat het beleid van de minister en van mij niet 'doordesemd' is van de noodzaak tot een veel offensievere aanpak van de verkeersveiligheid. Ik ben echter van mening dat wij ons wél offensief op dit punt opstellen, en dat zullen wij blijven doen. Dit geldt ook voor het tweede nationale plan voor de verkeersveiligheid.

Op een dag na is het nu een jaar geleden dat het Nationaal plan voor de verkeersveiligheid aan de Kamer werd aangeboden. Ik heb toen gezegd – ik heb het overal gezegd waar men het wilde horen – dat je de verkeers-

onveiligheid op zeer veel fronten moet bestrijden, want het doet zich voor op zeer veel fronten. De bestrijding kost geld, maar met alle geld van de wereld is verkeersonveiligheid niet afdoende te bestrijden.

Kinderen moeten leren om zich in het verkeer zo te gedragen dat zij hun eigen leven en dat van de andere verkeersdeelnemers niet in gevaar brengen. Met geld, lesmateriaal, audiovisuele middelen kun je daar veel aan doen, maar wij, de ouders, de ouderen zullen ze het ook moeten leren. Wij moeten niet een 'onnodig' gedrag achter het stuur hebben, maar een 'noodzakelijk' verantwoordelijk gedrag. Dat moeten wij op de weg ten toon spreiden. Wij moeten dus niet even vlog nog een spoorwegovergang meepikken, of het licht op onze fiets niet aan hebben. Wij moeten ook niet dronken achter het stuur zitten. Wij moeten de riemen om hebben.

De heer **Castricum** (PvdA): Of zeggen dat je altijd harder rijdt dan 100!

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: De discussie over de 100 km hebben wij volgend jaar. Wij moeten dus zelf verantwoordelijkheid nemen.

Dit moest mij van het hart omdat te vaak gedacht wordt dat het uitsluitend een kwestie van geld is. Ter zake van het dronken achter het stuur zitten, ben ik uiteraard blij met de actie van Veilig Verkeer Nederland. Dat geldt ook voor de actie ter zake van het dragen van riemen. Wat de spoorwegovergangen betreft kan ik melden dat de werkgroep ter zake van de veiligheid van de overwegen binnenkort zal worden geïnstalleerd. Verder zal ik binnenkort met de Kamer over de APK spreken.

De heer **Schutte** heeft gezegd dat je veel dingen kunt doen met weinig geld. De heer **Schutte** noemde in dit verband de medicijnen. Ik ben het met hem eens wat dit betreft. Kijk maar naar de cijfers. Bij 10% van de ongevallen speelt medicijngebruik een rol. Het gaat om 150 tot 180 mensen per jaar die er mee te maken hebben. Ik ben dan ook blij dat er ter zake van de regionalisatie, met name in Drenthe, voorlichtingscursussen worden gegeven voor huisartsen. Ook ga ik op korte termijn praten met mijn collega van WVC.

De heer **Castricum** en mevrouw **Jorritsma** hebben gesproken over mijn brief van 11 december jongstleden. Daarin gaf ik nadere informatie over de toezeggingen, gedaan tijdens de behandeling van het Nationaal plan voor de verkeersveiligheid.

Ik betreur het – ik heb dat gisteren ook in het ordedebatje gezegd – dat deze brief de Kamer pas een dag voor het begrotingsdebat heeft bereikt. Door allerlei omstandigheden zijn er vertragingen opgetreden. Voor de keus gesteld of ik deze brief nog op 11 december aan de Kamer zou toezenden of haar voorlopig de informatie zou onthouden, heb ik vanzelfsprekend voor het eerste gekozen.

Dat neemt evenwel niet weg dat ik bij mijn toezeggingen tijdens de UCV niet heb kunnen voorzien dat het rapport van het bureau Berenschot mij laat zou bereiken. Gezien die vertragung is het niet verwonderlijk dat ik nog niet diep op dit rapport heb kunnen ingaan. Ik weet dat de heer **Castricum** gisteren niet zozeer stelde dat het rapport laat is gekomen, maar dat ik nog tijd nodig had, een mening erover te vormen.

De heer **Castricum** (PvdA): Nee, het ging erom dat op 27 november werd gezegd dat de stukken aan de Kamer waren verzonden, dus niet zouden worden toegezonden, terwijl wij deze pas op 11 december kregen. Laat dit punt echter verder maar zitten.

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: Ik betreur mijn optimisme van dat moment. Ik ben er echter over verheugd dat de brief de Kamer nu in ieder geval heeft bereikt. De brief is bedoeld om informatie te geven over de huidige stand van zaken. Zo moet men ook de zin op blz. 3 zien. Er staat namelijk dat ik, hoewel de probleem-inventarisatie hier en daar onvolledig of niet geheel juist is, de probleem-analyse in grote lijnen dan onderschrijven. Het laatste woord is hierover dus bepaald nog niet gesproken. Ik ben het ermee eens dat de periode om de brief te bestuderen te kort was om gisteren hierop te kunnen ingaan.

De heer **Castricum** (PvdA): Het is nu zo interessant dat de staatssecretaris zegt de probleem-analyse te onderschrijven, maar dat hij aan het begin van zijn verhaal een aantal zaken ontkent inzake de financiering en de doordeseming van het beleid die juist in die probleem-analyse zo pregnant naar voren komen. Het is een van de twee! Of je onderschrijft de probleem-analyse en geeft daarmee toe dat op een groot aantal punten manco's bestaan of je onderschrijft, die niet en verdedigt hier dat beleid.

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: Bij doordeseming gaat het over je eigen instelling. Het rapport-Berenschot handelt over de organisatie van het

Scherpenhuizen

geheel, maar zegt niets over de instelling, zeker niet over mijn instelling ten opzichte van de verkeersveiligheid.

De heer **Castricum** (PvdA): Nee, Berenschot zegt dat u geen kans krijgt om een effectief verkeersveiligheidsbeleid te voeren. Vindt u dat u op dit moment in staat bent dat te doen?

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: Ik voel mij in staat om met het Nationaal plan voor de verkeersveiligheid en het geld dat ik daarvoor heb, dusdanige maatregelen te nemen dat ik kans zie de verkeersonveiligheid terug te dringen.

De heer **Castricum** (PvdA): Is de staatssecretaris op dit moment in staat een effectief verkeersveiligheidsbeleid te voeren?

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: Naar mijn mening ben ik daar met dat plan toe in staat.

De heer **Castricum** (PvdA): Dan kunnen wij het rapport-Berenschot vergeten.

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: Nee, dat moeten wij zeker niet doen omdat Berenschot heel nadrukkelijk een probleemanalyse heeft gemaakt. Je moet je ook afvragen wat je uit dit rapport kunt halen om de zaak te verbeteren. Ik vond het een hard, een bitter rapport. De waarde van het rapport moet ook zijn dat je de bittere pil slikt, hoewel ik van mening ben dat ik met het NPV een effectief beleid kan voeren. Ik zeg niet dat het niet beter kan, maar wij moeten met elkaar bekijken – ik ben u dan ook erkentelijk dat u gisteren de hand in eigen boezem stak – hoe wij de organisatie kunnen verbeteren.

Berenschot heeft het over de betrokkenheid van andere departementen; men denke aan de afwezigheid van bewindslieden. Ik zal dus met die collega's moeten gaan praten. Die discussie kunnen wij beter voeren tijdens het mondeling overleg dat door de heer Castricum is aangekondigd en is onderstreept door mevrouw Jorritsma. Ik zal gaarne aan de wens van de Kamer tegemoetkomen.

Als er wat meer tijd was geweest om de brief te lezen zou mevrouw Ubels waarschijnlijk niet met de motie zijn gekomen waarin zij aandacht vraagt voor de black spots. In de brief van 11 december ga ik ook in op de black spots. De geachte afgevaardigde heeft echter onvoldoende tijd gehad om de brief te lezen. Ik attendeer haar

bij dezen op de desbetreffende passage in de brief van 11 december.

Ik voer het mondeling overleg dus graag. De heer Castricum heeft een aanzet gegeven tot de discussie. Ik zal de discussie graag met hem voortzetten.

Met twee belangrijke organisaties, de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid en de Raad voor de Verkeersveiligheid, vindt thans intensief overleg plaats om het tweede nationale plan meer inhoud te geven. Het zal zijn gericht op verdere terugdringing van het aantal verkeersslachtoffers en verbetering van de verkeersleefbaarheid.

Dit brengt mij tot het maatregelgedeelte van het huidige plan. Iedereen was het erover eens, dat het een gigantische taak is, zo'n groot aantal maatregelen in zo korte tijd tot uitvoering te brengen. Het is een uitdaging die naar ik verwacht wordt waargemaakt. In hoofdlijnen zullen wij op 31 december 1985, het tijdstip waarop het eerste NPV wordt afgesloten, het plan hebben afgerond.

In de brief die ik aan de Kamer heb gezonden, ben ik uitvoerig ingegaan op de regionalisatie. Er zijn door mevrouw Jorritsma en mevrouw Ubels enkele concrete vragen gesteld, die ik op dit moment graag zal beantwoorden.

Mevrouw Jorritsma vraagt of het regionalisatieproject in Groningen op 1 januari definitief van start kan gaan en of een dergelijk project ook in een randstadprovincie zou kunnen starten. Ten aanzien van Groningen kan ik meedelen, dat de desbetreffende gedeputeerde akkoord is gegaan met een voorstel van mijn departement. Het college van gedeputeerde staten zal naar ik aanneem op korte termijn volgen.

Mevrouw Jorritsma wordt wat betreft haar opmerkingen over de randstadprovincie op haar wenken bediend. Zuid-Holland voert thans ambtelijk overleg met ons. Dat verloopt goed.

Mevrouw Ubels stelde de vraag waarom een provincie zou aarzelen tot samenwerking met het Rijk te komen. Ik denk dat die aarzeling wel meevalt. Naast Friesland en Drenthe zijn er vier provincies waarmee op dit moment contacten bestaan met betrekking tot de instelling van regionale organen. Daarmee heeft in feite al meer dan de helft van de provincies positief op deze vorm van samenwerking gereageerd nog voordat mijn brief aan de Kamer werd gezonden. Ik denk dat ik het niet te

rooskleurig voorstel als ik zeg, dat ik de wil om de verkeersonveiligheid aan te pakken steeds sterker zie worden en vorm zie krijgen.

Mevrouw **Ubels-Veen** (EPV): Stimuleert de staatssecretaris zelf ook de provincies die nog niet zijn gevolgd?

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: Daarop ga ik nadrukkelijk in in de brief van 11 december. Ik zit echter met het probleem van tijd en tempo. Daaraan moet in het tweede NPV ook aandacht worden besteed. Ik zal echter proberen alle provincies hiervoor te interesseren.

Mevrouw **Jorritsma-Lebbink** (VVD): In de brief geeft u een tijdsplanning aan voor de regionalisatie. Er staat dat de provincies f200.000 kunnen krijgen mits er een goedgekeurd werkplan ligt. Is daarmee de financiering ook gegarandeerd? Wordt het geld alleen beschikbaar gesteld als het er is, of staat vast dat het geld beschikbaar is, volgend jaar voor vijf projecten en daarna ieder jaar voor steeds twee projecten meer?

Staatssecretaris **Scherpenhuizen**: In mijn brief hebt u kunnen lezen dat de financiering voor twee provincies in 1985 geregeld is. Daarvoor zijn geld en menskracht beschikbaar. Ik ben dus bereid waar mogelijk voorzieningen te treffen om alle provincies die zich aanmelden te helpen.

Het NPV kent een aanzienlijk aantal maatregelen dat betrekking heeft op het verkeersgedrag. De voortgang van al die maatregelen ligt op schema. Zo is er een landelijk oversteekprogramma voor kleuters tot stand gekomen en is gestart met een ambitieus meerjarenprogramma, gericht op de totstandbrenging van een verkeersonderwijsleerplan voor het voortgezet onderwijs met onder andere als concrete thema's: rijden onder invloed en veilige schoolroutes. Met het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen wordt gewerkt aan een leerboek voor verkeer voor de pedagogische academies. Inmiddels is er een wettelijke regeling voor verkeersbrigadiers.

Mevrouw Ubels en mevrouw Jorritsma vroegen aandacht voor de gehandicapten. Inmiddels heb ik het technisch handboek met voorzieningen voor mensen met een handicap aangeboden aan de vergadering van de Europese ministers die zich bezighouden met de verkeersveiligheid. Ik vind dat deze specifieke kennis best uitgedragen mag worden naar andere landen in en buiten Europa.

Scherpenhuizen

Ik kom bij het alcoholgebruik in het verkeer. Volgens de officiële statistieken vallen er door dit misdadig gedrag tussen de 250 en 300 doden per jaar. Op grond van buitenlands onderzoek mag men aannemen dat bij 40% van de dodelijke verkeersongevallen alcoholgebruik een rol speelt. Dat wil in ons land zeggen: 700 doden per jaar. Daar moet ik, daar moeten wij en daar zullen wij al het mogelijke aan doen. Veilig Verkeer Nederland is eind november met extra subsidie gestart met een campagne, die vijf maanden zal duren.

Deze campagne heeft tot doel de sociale norm in de samenleving te verscherpen, duidelijk maken dat het zo niet langer kan. Uit de brieven die de VVN krijgt, en die ook mij bereiken, blijkt dat de campagne aanslaat. Vaak zijn het verslagen van het onuitsprekelijk leed dat de familie moet doorstaan wanneer een gezinslid wordt doodgereden door een dronken automobilist. Met de invoering van de ademanalyse wordt haast gemaakt. De eisen, die de VVN heeft geformuleerd en waarvoor nu handtekeningen worden verzameld, zijn voor mij zeker bespreekbaar. Ik zal daar op korte termijn met de Minister van Justitie een gesprek over hebben. Dit is de uitvoering van de motie-Castricum inzake alcoholwetgeving.

De heer Hennekam twijfelde eraan of die wel zou komen. Laat ik hem zeggen dat ik de aansporing niet nodig had, maar ik neem haar wel zeer ter harte. De Minister van Justitie en ik zullen ons tot het uiterste inspannen om op de korte termijn met het voorstel bij de Kamer te komen.

Mevrouw Jorritsma en de heer Hennekam vroegen of het niet beter zou zijn het wetsontwerp Verlenging geldigheidsduur rijbewijzen af te handelen en daarna, in de loop van 1985 de wijziging ten behoeve van de decentralisatie van de afgifte van rijbewijzen aan te brengen. De beslissing om de decentralisatie van de afgifte van rijbewijzen te koppelen aan het bij de Tweede Kamer aangehangene wetsvoorstel 16972, Verlenging geldigheidsduur rijbewijzen, is door de Minister van Binnenlandse Zaken en mij genomen op basis van de bevindingen van een tweetal werkgroepen, dat was ingesteld om de mogelijkheid van een dergelijke koppeling te bestuderen. Dat was mede op sterke aandrang vanuit de

Kamer. Gezien het stadium van behandeling waarin het wetsvoorstel Verlenging geldigheidsduur zich thans bevindt, en in aanmerking genomen de tijd die nog rest tot 1 januari 1986, acht ik het uitgesloten dat een ont koppeling van de verlenging van de geldigheidsduur en de decentralisatie van de afgifte van rijbewijzen zal kunnen leiden tot een eerdere datum van inwerkingtreden van de verlenging van de geldigheidsduur dan 1 januari 1986. Wij zullen er met alle kracht naar streven dat dit ongemak voor de Nederlandse automobilisten zo snel mogelijk verdwijnt.

Mevrouw Jorritsma en mevrouw Ubels hebben nog vragen gesteld over de naleving van de verkeersvoorschriften inzake de 50- dan wel de 80 km-grens.

Beiden hebben gepleit voor meer aandacht voor het probleem van het massaal overtreden van verkeersregels. Ik onderschrijf het probleem en ik heb daarom reeds opdracht gegeven voor een onderzoek, gericht op de achtergronden en oorzaken van dit verschijnsel. In het onderzoek wordt apart aandacht besteed aan de roodlichtdiscipline. Ik wijs verder op de 80 km-campagne van de VVN van begin dit jaar. Volgend jaar zal de campagne worden herhaald. In het kader van het onderzoek naar gericht politietoezicht wordt onderzoek verricht naar de meest effectieve wijze van politietoezicht op de naleving van de 80 km-limiet. Dit onderzoek vindt plaats in de provincie Groningen. De opzet daarbij is, dat eerst uitsluitend politietoezicht plaatsvindt. In de tweede fase wordt dit gecombineerd met gerichte voorlichting. De effecten van beide technieken worden vervolgens geëvalueerd.

Mevrouw Ubels heeft nog een aantal vragen rond de 30-km regeling gesteld. Wordt het gestimuleerd en worden weifelaars over de grens getrokken? Medio september heb ik aan alle wegbeheerders het handboek '30 km/u-maatregelen' aangeboden. Dit handboek is bedoeld als hulpmiddel bij de vormgeving van 30 km-zones. Daarnaast worden door het hele land experimenteerprojecten opgezet, waarvan tevens een voorbeeldwerking naar andere gemeenten uit zal gaan. Het ligt in de bedoeling, deze experimenteerprojecten te evalueren en de resultaten via vakbladen en publikaties van mijn ministerie op grote schaal uit te dragen. De eerste publikaties op dit gebied zijn in de vorm van interim-rapportages in de loop van 1986 te verwachten. Daarnaast proberen we

in het kader van de regionalisatie via gerichte advisering weifelaars over de streep te krijgen.

In welke mate, zo vroeg zij, wordt de 30 km-grens al toegepast? Tot vandaag heb ik van 49 gemeenten in totaal 61 besluiten ontvangen. Het betreft besluiten zowel met betrekking tot de zones als straten. Gezien de korte tijd, waarin de regeling werkt, is dit geen slecht resultaat.

De heer Tommel vroeg, of er nog wel sprake is van coördinatie in het rijksbeleid. In geen enkele andere begroting wordt er zelfs maar een woord over de verkeersveiligheid gezegd, zo zei hij. Interdepartementaal is overeengekomen, dat de toelichting op het verkeersveiligheidsbeleid in de memorie van toelichting van Verkeer en Waterstaat wordt geconcentreerd. Het feit, dat de heer Tommel weinig in andere begrotingen heeft aangetroffen, klopt dus wel en is conform de gemaakte afspraken. Ik dank u, mijnheer de Voorzitter.

Mevrouw Jorritsma-Lebbink (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De minister is helemaal niet ingegaan op het hoogst interessante voorstel van de PvdA inzake de antivariabilisatie. Ik zou het toch op prijs stellen, in eerste termijn daarover iets van de minister te horen.

De Voorzitter: Dat gaat dan weer een hele tijd kosten en we moeten vandaag zoveel onderwerpen behandelen. Het lijkt mij beter, dat we het rustig volgende week doen.

Mevrouw Jorritsma-Lebbink (VVD): Mits er dan voldoende tijd is om er goed over te discussiëren.

De Voorzitter: Natuurlijk!

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

- **Aanpassing van uitkeringspercentages van ontslaguitkerings- en arbeidsongeschiktheidsregelingen voor overheidspersoneel, onderwijspersoneel en daarmee gelijk te stellen personeel (18 777);**
- **Opschorting aanpassing Inhouding 1982 (18 778).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer Moor (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Nauwelijks een week nadat

Moor

het nu aan de orde zijnde wetsvoorstel in de vakjes van de leden van deze Kamer werd gedeponereerd, wordt er besluitvorming gepleegd. Ik zal niet beweren dat nooit eerder zó snel een zaak werd afgehandeld in dit gebouw. Wel beweer ik dat nog nooit eerder zo snel door deze Kamer een wetsontwerp werd afgehandeld, dat zúlke ingrijpende gevolgen heeft voor mensen, die buiten hun schuld werkloos of arbeidsongeschikt zijn geworden. Met de brute macht van de meerderheid wordt vandaag besloten, de uitkeringen van overheidspersoneel fors te verlagen.

Dit besluit wordt genomen in een situatie, waarin het overgrote gedeelte van de leden van deze Kamer de stukken voor een gedeelte niet in bezit heeft. Zeker heeft men nog geen tijd gehad, die stukken te lezen, laat staan ze behoorlijk te bestuderen. De regering is zich ervan bewust, dat zij van het parlement een grote inspanning vraagt met haar verzoek, eraan mee te werken dat het wetsvoorstel op het door het kabinet aangegeven tijdstip tot wet kan zijn verheven. Zij is voor deze medewerking bijzonder erkentelijk, zo lezen wij in de nota naar aanleiding van het verslag.

Mijnheer de Voorzitter! Ik vind dat de regering en de regeringspartijen zich zouden moeten schamen om op deze wijze met het parlement en met de belangen van de mensen, waar het in feite om gaat, te spelen. Van een zorgvuldige behandeling van deze zeer ingrijpende maatregelen kan geen sprake zijn.

Voor ik op de inhoud van de voorstellen inga, wil ik nog iets anders kwijt. Voor de zoveelste keer is duidelijk geworden dat het personeel in dienst van de overheid – en daarmee hun vakorganisaties – als het erop aankomt in een machteloze positie verkeren. Per wet kunnen primaire en secundaire arbeidsvoorwaarden naar believen afgepakt worden, zulks ondanks de vele moties, beloften en andere uitspraken van onder meer VVD en CDA, gedaan in de achter ons liggende jaren over een ander overlegstelsel enz.

Uiteraard is het aan het parlement gegeven, de positie van de bonden van overheidspersoneel in het overleg met de minister van Binnenlandse Zaken te verstevigen of democratischer te maken. Wij betreuren het dat de meerderheid dit nog steeds niet écht wil en desondanks de gelijke behandeling van werknemers in de particuliere en de overheidssector ongedaan heeft gemaakt. Het zij zo.

Echter, onaanvaardbaar is dat dezelfde meerderheid allerlei pogingen heeft ondernomen om de suggestie te wekken dat er wel degelijk overeenstemming bestond tussen de bonden en de minister over het totale arbeidsvoorwaardenpakket, inclusief de maatregel die er vandaag wordt doorgedrukt. Ik stel vast dat uit de aan mij ter beschikking gestelde stukken op geen enkele wijze blijkt dat over de verlaging van de uitkeringen, die vandaag aan de orde is, overeenstemming is bereikt. De beweringen die desondanks zijn gedaan, hebben naar mijn oordeel dan ook meer te maken met het verdoezelen van het feit dat van al die fraaie beloften niets is waargemaakt. Ik sluit ook niet uit dat die beweringen werden gedaan om de positie van de vakbeweging te verzwakken.

Mijnheer de Voorzitter! Over de uiteindelijke beoordeling met betrekking tot de voorgestelde verlaging van de ontslag- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor het overheidspersoneel wil ik op dit moment geen onduidelijkheid laten bestaan. Onze steun zal aan dit wetsvoorstel niet gegeven worden, maar niet omdat de fractie van de PvdA van mening is dat op het terrein van de sociale zekerheid niets kan en mag gebeuren en ook niet omdat wij vinden dat het overheidspersoneel anders en beter op het gebied van sociale zekerheid behandeld zou moeten worden dan werknemers in de particuliere sector.

Om met dit laatste te beginnen zou ik willen verwijzen naar een onlangs door de PvdA gepubliceerde nota die betrekking heeft op de komende stelselwijzigingen in ons sociaal zekerheidssysteem. In deze nota wordt heel nadrukkelijk gesteld: bij de stelselherziening sociale zekerheid de verschillende uitkeringsvoorwaarden en modaliteiten zoveel mogelijk harmoniseren. Dit geldt ook voor de verschillen die bestaan tussen overheidspersoneel en werknemers in het particuliere bedrijfsleven. Uitdrukkelijk wordt daarbij aangetekend – ik kom daarop in het vervolg van mijn betoog nog terug – dat bij de harmonisatie van de verschillende uitkeringsystemen rekening moet worden gehouden met de bovenwettelijke regelingen zoals die gelden voor vrijwel alle afgesloten collectieve arbeidsovereenkomsten in de particuliere sector.

Bij herhaling heeft de fractie van de PvdA gesteld – voor het laatst nog uitgebreid bij de verlaging van de uitkeringspercentages van WW, WWV en WAO – dat het vaststellen van de

uitkeringspercentages van de werknemersverzekeringen in relatie dient te geschieden met overige maatregelen die aan de orde komen bij de herziening van ons sociale zekerheidsstelsel, bij voorbeeld in relatie met de uitkeringsduur van de verschillende voorzieningen.

Mijn fractiegenote Elske ter Veld zei bij die gelegenheid onder meer – en ik zeg het haar na –:

'Het gaat niet om een nieuw stelsel van sociale zekerheid, maar alleen om bezuinigen, verlaging van de uitkeringen, het behalen van het in het regeerakkoord gestelde ombuigingsbedrag. Dat is de enige motivering en kennelijk in de ogen van de regering en de haar ondersteunende partijen ook een rechtvaardiging van het beleid, dat enkel leidt tot afbraak van het door jaren van strijd van de arbeidersbeweging opgebouwde stelsel van sociale zekerheid'.

Dat de regering geen enkel zicht kan geven hoe het overige deel van het stelsel van sociale zekerheid er zal gaan uitzien, ook niet voor ambtenaren, wordt nog eens duidelijk in de nota naar aanleiding van het verslag. Daarin wordt op onze vraag hierover als antwoord gegeven:

'Momenteel is op velerlei terrein overleg gaande over de gevolgen voor het overheidspersoneel van de maatregelen in het kader van de stelselherziening, voor zover die maatregelen een min of meer concrete vorm hebben aangenomen. Een precieze aanduiding van de gevolgen voor de toekomst, zulks in antwoord op een desbetreffende vraag van de leden van de PvdA-fractie, is derhalve nog niet mogelijk'.

Die onduidelijkheid over de uiteindelijke vormgeving van ons stelsel van sociale zekerheid werd onlangs nog eens bevestigd, bij de behandeling van de begroting van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De ruzie tussen het CDA en de VVD over het wel of niet verder bezuinigen op de uitgaven in de sociale zekerheids sfeer en, als dat doorgaat, over de vraag waar dat moet gebeuren, sprak eveneens boekdelen over de onduidelijkheid wat er verder gaat gebeuren.

Mijnheer de Voorzitter! Om deze reden zullen wij niet kunnen instemmen met de voorstellen die nu worden gedaan. Een tweede reden is, dat ook zonder dat wij de definitieve voorstellen met betrekking tot de stelselherziening kennen, wij niet kunnen instemmen met een uitkeringspercentage van 70. Behalve dat een uitkeringspercentage van 70 voor het overgrote deel van de uitkeringsge-

Moor

rechtigden veel te laag is, vinden wij de afstand die wordt gecreëerd tussen werkenden en hen die buiten hun schuld werkloos of arbeidsongeschikt zijn geworden onaanvaardbaar groot. De VVD-visie die hierachter zit delen wij niet.

Mijnheer de Voorzitter! Zoals ik eerder had aangekondigd, kom ik nu te spreken over de gelijke behandeling van het overheidspersoneel en werknemers in het particuliere bedrijfsleven. Uiteraard beperk ik mij daarbij tot de rechten van beide groepen op sociale zekerheid. De belangrijkste motivering voor de regering en de regeringspartijen om de voorstellen te doen of te ondersteunen, zo blijkt uit alle stukken, is dat het overheidspersoneel bij werkloosheid of arbeidsongeschiktheid niet beter af mag zijn dan werknemers in de particuliere sector die hetzelfde overkomt.

Ik denk dat ik eerder in mijn bijdrage, uiteraard los van de uitkeringspercentages, voldoende duidelijk ben geweest over de opvatting van de PvdA-fractie daaromtrent. Voor alle duidelijkheid zeg ik het toch nog maar een keer. Ook wij vinden dat er zoveel als mogelijk is sprake moet zijn van gelijke behandeling tussen werknemers bij de overheid en werknemers in het bedrijfsleven, ook als het gaat om uitkeringsgerechtigden, zo voeg ik er nog nadrukkelijk aan toe. Ergens is het toch lachwekkend, dat een regering die bij herhaling de gelijke behandeling van het overheidspersoneel om zeep heeft gebracht nu ineens weer de voorvechter van gelijke behandeling blijkt te zijn.

Of de voorstellen werkelijk gebaseerd zijn op hetgeen met uitkeringsrechten van werknemers in het bedrijfsleven is gebeurd valt echter nog sterk te betwijfelen.

De adviesorganen denken er in ieder geval anders over. Zowel de Sociaal-Economische Raad als de Emancipatieraad is van mening, dat inzake de herziening van het stelsel van sociale zekerheid de totale materiële aanspraken van het overheidspersoneel een weergave dienen te vormen van hetgeen zowel wettelijk als bovenwettelijk in de particuliere sector geldt. Bovenwettelijke uitkeringen, zoals die in de particuliere sector worden gebruikt, kunnen volgens het advies onder meer zijn gebaseerd op collectieve arbeidsovereenkomsten.

Uit het rapport van de Raad van State, dat bij dit wetsontwerp is gevoegd, blijkt dat in het overgrote

deel van de CAO's in Nederland bepalingen betreffende bovenwettelijke uitkeringen zijn opgenomen. In het merendeel van de CAO's zijn aanvullende voorzieningen getroffen in geval van arbeidsongeschiktheid. In één van de vier afgesloten c.a.o.'s is dat het geval als het gaat om werkloosheid.

De Raad van State merkt daarboven, naar onze mening terecht, op dat in de voorgestelde maatregelen geen rekening wordt gehouden met de huidige bovenwettelijke uitkeringen in het bedrijfsleven, zoals deze thans gelden.

Voorts wordt volgens de Raad van State geen rekening gehouden met de reëel aanwezige mogelijkheid dat in nieuw af te sluiten CAO's ook bovenwettelijke uitkeringen zullen worden opgenomen. In de voorgestelde maatregelen zou derhalve de mogelijkheid tot aanpassing van het percentage moeten worden opgenomen, ten einde met het vorenstaande rekening te kunnen houden.

Wij constateren dat met al deze adviezen, maar ook met de verlangens van de bonden van overheidspersoneel op dit punt geen rekening is gehouden. Korting van 10% op de WW, WWV en WAO en op de ontslagen arbeidsongeschiktheidsregelingen voor het overheidspersoneel heeft dus – volgens die adviezen – niets met gelijke behandeling te maken.

Wij vinden de voorgestelde maatregel slecht, omdat daarin vooruit wordt gelopen op de stelselherziening, omdat het voorgestelde uitkeringspercentage veel te laag is en omdat het de afstand tussen de werkenden en degenen die buiten hun schuld buiten het arbeidsproces zijn komen te staan, te groot maakt.

Het CDA heeft een amendement ingediend, ten einde 50-jarigen en ouderen die reeds vijf jaar invaliditeitspensioen hebben, te ontsien. Wij vinden dit geen goed amendement, want naar onze opvatting is er weinig verschil tussen een invalide van 40 jaar en een invalide van 50 jaar. Wij zullen het amendement echter toch steunen, al wordt hiermee naar onze mening een te beperkte groep geholpen. Iedere verbetering is er tenslotte één.

Over het wegnemen en matigen van cumulatieve effecten van deze en nog te nemen maatregelen voor invaliditeits- en weduwenpensioen heeft de regering nog steeds geen duidelijkheid verschaft. Ten einde die duidelijkheid te krijgen, leg ik een motie aan de Kamer voor.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Moor en Alders wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

constaterende, dat het voorgenomen pakket arbeidsvoorwaarden voor 1985 kan leiden tot (cumulerende) onbedoeld ongunstige uitkomsten van deze maatregelen ten aanzien van de weduwen-pensioenen en de invaliditeitspensioenen;

verzoekt de regering, zodanige maatregelen te treffen dat de (cumulerende) onbedoeld ongunstige uitkomsten van de maatregelen in het kader van het arbeidsvoorwaardenpakket voor ambtenaren in 1985 gemitigeerd worden,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 7 (18 777).

De heer **Alders** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De opschorting van de aanpassing van de Inhouding-1982 lijkt op het eerste gezicht een heel klein maatregelje. De door de regering noodzakelijk geachte maatregelen ter beperking van de collectieve uitgaven, vermindering van het financieringstekort van de overheid en herverdeling van arbeid staan hierbij centraal. Het voorstel is dus alleen te beoordelen in de context van het gehele pakket aan arbeidsvoorwaarden. Dit op zichzelf heel beperkte voorstelletje is dus niet op zichzelf te bezien. Als je dat wel doet, lijkt het bijna op een discussie over een komma.

Alvorens stil te staan bij de vraag hoe dit in het totale pakket moet worden bezien, zou ik willen ingaan op een zaak die in de schriftelijke voorbereiding door de regering niet is behandeld. Dit voorstel moet worden gezien in het licht van de titel die is gegeven aan de Inhoudingswet. De titel van de inhouding is gelegen in het vertalen van inkomenseffecten van mutaties in premies ingevolge sociale-verzekeringswetten die door particuliere werknemers worden betaald. Dan dient de vraag te worden gesteld of de Inhoudingswet het juiste middel is om het beoogde doel – een besparing van 75 mln. – te bereiken.

Alders

Naar onze mening wordt de bedoeling van de Inhoudingswet met de onderhavige maatregel geweld aangedaan. In de schriftelijke voorbereiding hebben wij hiernaar geïnformeerd, maar waarschijnlijk door de haast is er geen antwoord op die vraag gekomen. Een beschouwing ter zake van de zijde van de minister stellen wij alsnog op prijs.

Dit wetje is slechts een onderdeel het totale pakket aan arbeidsvoorwaarden en daarom zal ook een bredere beoordeling moeten plaatsvinden. Het voorstel zal moeten worden geplaatst in het licht van hetgeen de afgelopen jaren is gebeurd op het gebied van arbeidsvoorwaarden en het pakket voor 1985. Soms is het goed om elkaar voor ogen te houden hoe de situatie precies is. Dat is goed te doen aan de hand van de indexcijfers voor de koopkracht in 1984.

Nu blijkt dat er op het minimumniveau een achterstand is voor het overheids personeel van 4%, op modaal niveau van 8%, 2x modaal van 9% en 4x modaal van 4%. Indien alle maatregelen voor 1985 daarbij betrokken worden, nemen die verschillen alleen maar in omvang toe.

Tegen die achtergrond is de vraag aan de orde, of ook dit kleine voorstelletje, dat daarin slechts een klein aandeeltje heeft, op een positieve behandeling kan rekenen. Ik stel vast, dat dit wetsvoorstel opnieuw een bijdrage levert aan de ongelijke behandeling van werkenden in de collectieve sector en die in de marktsector. Het voor ons liggende voorstel is voor ons dan ook niet aanvaardbaar.

Gezien de cijfers over de ontstane achterstanden in de afgelopen tijd, rijzen er opnieuw problemen. Die komen ook in de schriftelijke voorbereiding aan de orde. In de memorie van toelichting op de begroting van Binnenlandse Zaken over het onderdeel overheids personeelsbeleid staat dat de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden bij de overheid niet dan binnen bepaalde marges kan afwijken van het bedrijfsleven.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag merkt de regering op, in reactie op de vraag wat verstaan dient te worden onder 'niet dan binnen bepaalde marges', dat er naar het oordeel van de minister van Binnenlandse Zaken op dit ogenblik echter nog geen sprake is van een verontrustende situatie.

Opnieuw de vraag wat dient te worden verstaan onder 'de arbeidsvoorwaardenontwikkeling bij de

overheid kan niet dan binnen bepaalde marges afwijken van wat in het bedrijfsleven plaatsvindt'. Op grond waarvan komt de minister tot de conclusie dat er op dit ogenblik nog geen sprake is van een verontrustende situatie? Een verschil op het niveau van modaal inkomen van 9,5% ten opzichte van het bedrijfsleven! Is dat een aanvaardbare marge? Kan de minister nog even toelichten waar dat ophoudt?

In de schriftelijke voorbereiding wordt opnieuw verwezen naar de antwoorden in het kader van de begroting en naar de inkomensnotitie. Beide stukken bevatten echter passages, waaruit blijkt dat het richtsnoer voor het arbeidsvoorwaardenbeleid blijft het zoveel mogelijk handhaven van een zekere parallelie met de inkomensontwikkeling in de marktsector. De reden dat daarvan wordt afgeweken, is gelegen in het regeerakkoord. Het doet dan ook wrang aan, als de regering zegt dat het richtsnoer voor het arbeidsvoorwaardenbeleid een zekere parallelie is en als zij zegt de door de PvdA gehanteerde criteria te onderschrijven.

Ik herhaal ze: 1. het waarborgen van kwantitatief en kwalitatief voldoende personeel; 2. het waarborgen van redelijke inkomensverhoudingen, zowel binnen de collectieve sector als ten opzichte van de particuliere sector; 3. het vermijden van een ad hoc beleid, in die zin dat een loonontwikkeling binnen de collectieve sector geen sluitpost van de jaarlijkse begroting mag vormen.

Parallele behandeling, ja; criteria, ja; maar niet in deze regeerperiode. Na ons de zondvloed! Ook nu weer de verwijzing naar de pakketvergelijking in antwoord op de vraag over de parallelle inkomensontwikkeling! Ik stel de vragen opnieuw, want de minister komt daarop terug in de schriftelijke beantwoording.

Komt er echt jaarlijks een pakketvergelijking om de loonruimte te bepalen, misschien één keer in de vier jaar, met iedere keer als resultaat een kleine Toxopeus-ronde? Alle schijn die opgehouden wordt, neemt niet weg dat, gegeven het regeerakkoord, in deze periode geen sprake zal zijn van gelijke behandeling. Dat is aan de orde, ook bij de behandeling van een wetsontwerpje dat op zichzelf klein lijkt, maar onderdeel uitmaakt van die niet gelijke behandeling van ambtenaren vergeleken met de werkenden in de marktsector.

De leden van de CDA-fractie zien dit voorstel als een rechtvaardiging,

mede omdat het een bijdrage levert aan herverdeling van werkgelegenheid in de collectieve sector. Het CDA kan wel die mening zijn toegegaan en daarover kan ik opmerkingen maken, maar het wordt nog veel vreemder. De regering sluit zich daarbij namelijk aan.

De eerste opmerking die dan gemaakt moet worden, is dat iedereen weet dat in het kader van het regeerakkoord en het totaalpakket van arbeidsvoorwaarden de financiering van de werkgelegenheid niet binnen de taakstelling gevonden wordt, maar binnen de gehanteerde formule voor de prijscompensatie. De formulering dat dit onderdeel uitmaakt van de taakstelling, is dus op zichzelf al onzin.

Het is echter nog veel erger. Een dergelijke suggestieve opmerking doet de waarheid op alle fronten geweld aan. In een UCV heb ik er eens op gewezen dat over de gehele regeerperiode er, inclusief de prijscompensatie, sprake is van een ombuiging van f 14 miljard en dat slechts f 2,3 miljard daarvan bestemd wordt voor herverdeling van werk. Dit is 16% van alles wat wordt ingeleverd!

De minister heeft geprobeerd dit tegen te spreken door cijfers te verstrekken en zelfs in de Handelingen op te laten nemen. Die cijfers wekken de suggestie dat 35% bestemd is voor de herbezetting. Ik neem aan dat de minister inmiddels spijt heeft van het verstrekken van die cijfers. Hij zal zeker spijt hebben van het verzoek om deze cijfers in de Handelingen te doen opnemen.

Immers, iedereen kon zien dat deze opstelling volstrekt onjuist was en de waarheid geweld aandeed. Gelet op die discussie wil ik u, mijnheer de Voorzitter, verzoeken om de cijfers die ik heb gebruikt en die zijn gebaseerd op informatie die door het ministerie van Binnenlandse Zaken is verstrekt, als noot in de Handelingen te doen opnemen.

De Voorzitter: Ik neem aan, dat tegen het opnemen van een noot in de Handelingen geen bezwaren bestaan.

[De noot is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]⁴

De heer Alders (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Er is meer aan de hand op dit punt en dus ook met dit wetsvoorstel. De heer Linschoten stelde in dit verband de vraag: welke mogelijkheden ziet de minister om de komende jaren een aantal passen op de plaats te maken in het proces van arbeidsduurverkorting en herbezetting bij de

Alders

overheid, zodat in dat opzicht meer kan worden aangesloten bij hetgeen in de marktsector gebeurt?

Ik heb de inbreng van de heer Linschoten afgelopen maandag als volgt samengevat: ik begrijp dat de heer Linschoten nu formuleert dat het resultaat van het overheidsbeleid op dit punt is dat een halt wordt toegevoerd aan de arbeidstijdverkorting en de herverdeling van werk. Dat lijkt mij een opmerkelijk resultaat van dit beleid. Het wordt nog opmerkelijker voor wie kennis draagt van het regeerakkoord. Dat doen de regeringspartijen zeker. Daarin staat dat de overheid als werkgever alles op alles zal moeten zetten om meer mensen in het overheidsproces in te schakelen, zonder dat dit de overheidsloosom verhoogt en zonder dat dit het functioneren van het overheidsapparaat op onverantwoorde wijze frustreert.

Ook staat in het regeerakkoord: de overheid zelf heeft op het terrein van de arbeidsherverdeling een voortrekkersrol. Zelfs de regeringspartij de VVD geeft toe dat het gevoerde beleid met maatregelen als deze waarover wij nu spreken, de arbeidsherverdeling frustreert.

Dat moet de regering te denken geven. Mijn fractie wenst haar bewondering uit te spreken voor de inzet van de centrales voor overheids-personeel in dezen. Er wordt een groot offer gebracht. Daarvan wordt weinig gebruik gemaakt in het kader van de werkgelegenheid. Toch verleent men daaraan medewerking. Deze centrales hebben echter niet gekozen voor inkomen boven werk. Voor volgend jaar staat nog een taakstelling van 2 miljard voor ogen, exclusief de prijscompensatie. Dat is één van de doelstellingen waarop de regering prat gaat. Zij legt er steeds weer de nadruk op dat daarmee zoveel successen worden geboekt. Het is echter een feit dat dit proces door dit beleid – met dit wetsvoorstel – wordt gefrustreerd.

Ik rond af. De regering spreekt over een bijna-akkoord met de centrales voor overheids-personeel. Dat slaat alles. Het CDA zegt: hoe kunnen wij dit voorstel afwijzen; er is een akkoord met de bonden. Ik neem aan dat de minister bewust in zijn brief is ingegaan op het arbeidsvoorwaarden-beleid voor ambtenaren 1984, door te verwijzen naar de opmerkingen die de bonden vooraf aan hem kenbaar hebben gemaakt.

Voor het geval dit nog niet bewust is doorgedrongen, verwijs ik naar de brief van de centrale commissie voor georganiseerd overleg: vastgesteld kan worden dat de centrales voor overheids-personeel in algemene zin de taakstellende bezuiniging voor het overheids-personeel van 1,9 miljard afwijzen, gegeven hun oordeel dat het gedurende een reeks van jaren gevoerde beleid reeds heeft geleid tot een sterke discrepantie tussen de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector en de arbeidsvoorwaarden in de particuliere sector.

Dat is het werkelijke oordeel. De minister kan natuurlijk tevreden zijn over zich zelf. Misschien is het CDA ook tevreden. Echter, tevreden over Koos zijn de centrales voor overheids-personeel zeker niet. Met dit wetsvoorstel kan de PvdA ook niet tevreden zijn over deze minister.

□

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Mijn bijdrage zal kort zijn. De discussie over het wetsontwerp op stuk nr. 18777 is in feite al gevoerd bij de behandeling van de voorstellen inzake verlaging van de boven-minimale uitkeringen in de marktsector. Dit is een te verwachten en logisch gevolg van deze eerder door een meerderheid van de Kamer aanvaarde voorstellen.

Het heeft ons dan ook niet verbaasd dat op dit punt geen akkoord is bereikt met de ambtenarenbonden. De ABOP wees het voorstel als eerste af. Ook dat hoeft ons niet te verbazen. Immers, iedereen weet hoeveel langdurig zieken in het onderwijs voorkomen, hoeveel mensen er afgekeurd worden en hoe groot de werkloosheid is.

Bij het debat over de 70% heb ik onder andere uitvoerig stilgestaan bij de financiële positie van gehandicapten, die door het huidige kabinetsbeleid de laatste jaren zeer is verslechterd.

Deze discussie had dan ook gevoerd moeten worden in het kader van de stelselherziening sociale zekerheid. Alleen dan kan een eerlijke totale afweging plaatsvinden. Verder heb ik aan mijn argumentatie van 21 november niets toe te voegen. Mijn fractie zal tegen dit wetsontwerp stemmen, al zullen wij natuurlijk kleine verbeteringen steunen. De vraag om rekening te houden met de bovenwettelijke uitkeringen elders, zullen wij zeker steunen.

Wat het tweede wetsontwerp, de opschorting van de aanpassing van

de inhouding 1982 betreft, wil ik het volgende opmerken. Natuurlijk heeft de regering de formele bevoegdheid om elke wet op elk moment weer te wijzigen. De rechtszekerheid van de burgers wordt als dit gebeurt wel tot nul gereduceerd. De Raad van State wijst erop dat de overheid door de praktijk van de inhoudingswetten verwachtingen heeft gewekt. Deze verwachtingen dienen te worden gehonoreerd, tenzij zeer zwaarwichtige belangen zich daartegen verzetten. De minister heeft zijn antwoord meteen klaar. De aanpassing van de inhouding wordt drie maanden opgeschort vanwege de zeer zwaarwegende belangen van 's lands economie. De muis en de olifant!

Gezien de periode die in het geding is en gezien het bedrag waarom het gaat, is dit grote onzin. De minister schiet zijn doel totaal voorbij. Van veel meer belang is dat de wettelijke systematiek tot nu toe altijd is gevolgd, waar deze in het nadeel van de ambtenaren was en dat, nu er een kleine aanpassing in het voordeel aanbod komt, de zaak meteen weer moet wijken en daaraan getornd wordt. Ik vind dit onbehoorlijk, slecht voor het vertrouwen, en slecht voor het proces van arbeidsverdeling, dat wij allen zo broodnodig vinden.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Het kabinet is voorstander van een zo veel mogelijk gelijke behandeling van de verschillende categorieën werkenden en anders actieven. Voor één grote categorie, namelijk de werkenden in de marktsector, laat het de effectuering van deze doelstellingen aan anderen over, maar voor het overige draagt het beleid de kenmerken van een redelijk gelijke behandeling van de inkomens uit de collectieve middelen. Geheel passief ten opzichte van de marktsector blijft het kabinet niet. Er wordt gewerkt aan een pakketvergelijking, opdat een volgend kabinet zo nauwkeurig mogelijk kan bepalen hoe ver de arbeidsvoorwaarden in beide sectoren inmiddels uiteen zijn gelopen.

Bij verschillende gelegenheden heb ik al duidelijk gemaakt, dat ik de noodzaak van de ombuigingsmaatregelen in de collectieve sector onderschrijf en daarbij een zekere koppeling tussen de verschillende inkomens in de collectieve sector juist vind. Daarbij voegde ik er wel steeds aan toe, een wat actievere rol van de overheid ten opzichte van de marktsector als een bestanddeel van een op

Schutte

nationaal herstel gericht beleid voor te staan.

Tegen deze achtergrond zou ik weinig moeite moeten hebben met het voorstel om wachtgeld en invaliditeitspensioenen bij de overheid evenredig aan die bij het particuliere bedrijf te korten. Wat de strekking van het voorstel betreft, is dat ook het geval. Toch levert het voorstel nogal wat vragen op die zeker niet alle zijn beantwoord in de 24 uur die tussen het met spoed uitgebrachte verslag en de nota naar aanleiding van dit verslag lagen.

Eerst wil ik enkele opmerkingen maken over de uitkeringsregelingen waarop de wet van toepassing zal zijn. In het verslag heb ik er al mijn twijfel over uitgesproken of regelingen in het kader van de gemeentelijke herindelingen wel onder de korting moeten vallen. De minister meent van wel, omdat het hierbij gaat om ontslag wegens overtolligheid, hetgeen in wezen niet verschilt van een normale wachtgeldregeling. Maar is het punt van vergelijking met de andere reorganisaties niet, dat er in beide gevallen sprake is van door de rijksoverheid opgelegde reorganisaties, waardoor personeelsleden voor het dilemma worden gesteld een minder passende functie te aanvaarden of ontslag met wachtgeld te krijgen? Voor zo'n keuze is de hoogte van het wachtgeld van groot belang.

De opsomming van de regelingen in artikel 1 lijkt uitputtend, vooral door de vermelding van overeenkomstige regelingen, getroffen door andere publiekrechtelijke lichamen dan het Rijk. Toch vraag ik mij af of hierbij niet over het hoofd is gezien, dat er regelingen van lagere overheden bestaan, die niet begrepen zijn onder de in artikel 1 gegeven omschrijving, omdat zij niet gelden voor personeel in dienst van lagere publiekrechtelijke lichamen, maar voor gewezen politieke ambtsdragers van die lichamen.

Ik denk aan de wachtgeld- en uitkeringsverordeningen voor gewezen gedeputeerden en wethouders. Het gaat hierbij om regelingen van die lagere overheden zelf, echter niet voor hun personeel. Mijns inziens is artikel 1 in de voorgestelde formulering hierop niet van toepassing. Is dat ook de bedoeling van de minister?

Wil hij op deze manier misschien iets goed maken tegenover de wethouders, die al zo lang wachten op een verbetering van hun jaarwedge? Andere redenen voor een uitzon-

dering kan ik niet bedenken, omdat het beleid juist erop is gericht de arbeidsvoorwaarden van de wethouders materieel zo volledig mogelijk af te stemmen op die van ambtenaren.

Welnu, als dat geldt in goede dagen, dan geldt het mijns inziens ook voor kwade dagen. In dit verband stel ik ook nog de vraag of de Algemene Pensioenwet politieke ambtsdragers ongewijzigd kan blijven.

Vervolgens kom ik toe aan de omvang van de kortingen. Het lijkt allemaal erg logisch. De uitkeringen in het bedrijfsleven worden gekort tot 70%. Dan moeten ze bij de overheid in het kader van een gelijke behandeling ook naar 70%. Dan wordt echter toch wel erg gemakkelijk voorbijgegaan aan het verschijnsel van de bovenwettelijke uitkeringen in het bedrijfsleven. Van die uitkeringen houdt de overheid de handen af. Ze kunnen zelfs worden verhoogd ter gehele of gedeeltelijke compensatie van de kortingen. Past het dan bij het systeem van gelijke behandeling die bovenwettelijke uitkeringen geheel over het hoofd te zien?

Mijns inziens zou dat alleen kunnen als de wetgever alleen als overheid optrad en niet tevens als werkgever van het overheidspersoneel. Als de overheid/werkgeefster pretendeert een evenredige behandeling voor te staan, past daarin mijns inziens niet dat met bovenwettelijke uitkeringen die werkgevers in het bedrijfsleven toekennen, geen rekening wordt gehouden.

Nu komt het antwoord van de minister erop neer dat de situatie bij de overheid in zoverre niet vergelijkbaar is met die in het bedrijfsleven, dat in de regelingen voor het overheidspersoneel een bovenwettelijk deel geïncorporeerd is. Dat zal waar zijn, maar dat raakt mijns inziens niet de discussie waar het nu om gaat. De regering stelt nu een korting op de uitkeringen voor het overheidspersoneel voor die gemotiveerd wordt met de evenredigheid met de kortingen in het bedrijfsleven. In het bedrijfsleven is de korting in principe 10% tot een grens van 70%.

Welnu, dan moet dat kortingspercentage toch ook gelden voor het gewezen overheidspersoneel. Als het gaat om de evenredigheid van de kortingen, is het niet zo interessant hoe de uitkeringen voor de korting waren samengesteld, maar hoe de kortingen zelf er uitzien. Dan ligt er het feit dat particuliere werkgevers het percentage van de korting kunnen en in een aantal gevallen ook wel zullen verlagen,

terwijl de werkgeefster van het overheidspersoneel dat niet doet. Zij kent alleen de cijfertjes in de wet.

Dan zijn er mijns inziens twee mogelijkheden. Of de minister zegt dat hij nu nog niet kan overzien hoe het precies zal gaan met de bovenwettelijke uitkeringen, maar dat hij bereid is daarmee alsnog rekening te houden als blijkt dat ze in het bedrijfsleven op enigszins ruime schaal worden toegepast. Of hij blijft er de ogen voor sluiten, maar dan is het beter de hele evenredigheidsgedachte los te laten en gewoon te zeggen dat hij een korting tot 70% voor gewezen overheidspersoneel verantwoord vindt, met of zonder gelijke behandeling.

Ik wil nog enkele opmerkingen maken over de te verwachten cumulatie van kortingen op het weduwen- en het invaliditeitspensioen. Een dergelijke cumulatie is niet beoogd en zal voorkomen moeten worden. Daarbij hanteer ik als uitgangspunt dat de korting voor deze categorie niet hoger zal zijn dan het geval zou zijn zonder cumulatie. Ik begrijp dat de minister de details van de regeling nu nog niet kan meedelen, maar ik hoop dat hij kan verzekeren dat hij dit uitgangspunt deelt.

In dit verband wil ik nog iets zeggen over de voorgestelde rechtstreekse werking van de wet. Het is een bekend en aanvaard gegeven dat lagere overheden hun arbeidsvoorwaarden in grote lijnen afstemmen op die van de rijksoverheid. De Ambtenarenwet biedt het instrumentarium om die afstemming zo nodig af te dwingen. De procedure daartoe is niet zo eenvoudig, maar dat moet ook niet als wij de eigen verantwoordelijkheid van de lagere overheden in inhoud willen geven. Een rechtstreekse wettelijke ingreep in regelingen van lagere overheden is uiteraard staatsrechtelijk mogelijk. Een bijzondere wet kan procedures krachtens een algemene wet terzijde stellen.

Ik begin op dit punt echter langzamerhand een wat onbehaaglijk gevoel te krijgen. In enkele jaren tijd is dit nu reeds ten minste de derde keer dat een rechtstreekse ingreep plaatsvindt met een beroep op budgettaire belangen. Leidt dit er niet toe dat de normale overlegstructuren met de andere publiekrechtelijke lichamen gereserveerd blijven voor min of meer marginale wijzigingen in rechtspositieregelingen, terwijl de centrale overheid tot eenzijdige regeling overgaat zodra het om wezenlijke ingrepen gaat?

Schutte

In zijn brief van 3 december jl. plaatste de minister een rechtstreeks wettelijk voorschrift in het kader van de onmogelijkheid tussen overheids-werkgevers tot overeenstemming te komen over een gecoördineerde aanpak. Betekent dit nu niet dat op zijn minst geprobeerd moet zijn in het bestuurlijk beraad tot zulk een overeenstemming te komen?

Is zo'n poging in dit geval ondernomen, of was de vrees dat het dan niet haalbaar zou zijn, de kortingen ook bij de lagere publiekrechtelijke lichamen reeds per 1 januari 1985 door te voeren, voldoende excuus om in het geheel geen bestuurlijk overleg te voeren?

Over het wetsvoorstel tot opschorting van de aanpassing inhouding 1982 wil ik kort zijn. De minister verweert zich in de nota naar aanleiding van het verslag tegen de stelling van de Raad van State, overgenomen door verschillende fracties uit deze Kamer, dat er toch wel zeer zwaarwichtige belangen in het geding moeten zijn om verwachtingen inzake een inkomensverbetering niet te honoreren. Je wordt dan wel benieuwd welk zwaarwichtig belang ten tonele zal worden gevoerd. Dat blijkt te zijn dat er bijna een akkoord met de centrales van overheidspersoneel bestaat over een totaalpakket.

Dat is toch wel een zeer zwaarwichtig belang. Eén telefoontje met de centrales van overheidspersoneel zou ongetwijfeld voldoende geweest zijn om te kunnen vernemen dat er van die zijde geen enkel bezwaar zou bestaan tegen het alsnog honoreren van de gewekte verwachtingen op dit punt. Ik kan mij voorstellen dat de minister dit voorstel in zijn totaalpakket heeft opgenomen in de hoop tot een akkoord te komen met de centrales. Als zodanig zal ik dit voorstel ook steunen. Ik heb duidelijk gemaakt dat ik ook de strekking van de kortingswet onderschrijf. Daarover heb ik echter nog zoveel vragen en opmerkingen geformuleerd dat ik aan een positief oordeel daarover nog niet toe ben.

□

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het dilemma is levensgroot! Het eindoordeel van de fractie van D'66 over het wetsvoorstel voor de aanpassing van de wachtgeld en invaliditeitsuitkeringen voor het overheidspersoneel ligt nog niet vast. Het kan positief, maar ook negatief uitvallen. Het is zo gezegd een dubbeltje op zijn kant. De minister kan

nog beïnvloeden naar welke kant het omvalt.

Voordat ik tot de bespreking van dit wetsontwerp overga, wil ik eerst nog een protest laten horen tegen de late indiening ervan en tegen de geforceerd snelle behandeling waartoe de Kamer daarna heeft gemeend te moeten besluiten. Desalniettemin is dit niet beslissend voor ons eindoordeel.

Nu in de werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor de particuliere werknemers beperkingen zijn aangebracht, vindt de fractie van D'66 het op zichzelf aanvaardbaar dat er in het stelsel van sociale zekerheid voor het overheidspersoneel wijzigingen worden voorgesteld die vergelijkbaar zijn met die in de sociale zekerheidswetten van de particuliere werknemers.

Wij staan, zoals bekend, op het standpunt dat uiteindelijk de stelsels van sociale zekerheid voor het overheidspersoneel en particuliere werknemers, inclusief trendvolgers, wat de rechten en de premiebetaling betreft gelijk getrokken behoren te worden. Ook hiermee is het eindoordeel van de fractie van D'66 over het wetsvoorstel niet bepaald. De wijze waarop de aanpassingen plaatsvinden is daarvoor beslissend.

Allereerst is er het probleem van de verkregen rechten, in het bijzonder met betrekking tot de invaliditeitsuitkeringen. Wij staan op het standpunt dat bij herziening van het stelsel van sociale zekerheid de verkregen rechten in beginsel onaangetast behoren te blijven. Uitzonderingen op dit uitgangspunt moeten tot het uiterste beperkt worden.

Volgens het wetsvoorstel zullen de uitkeringen die reeds zijn ingegaan, in een trager tempo verlaagd worden dan de uitkeringen voor de nieuwe gevallen. Hierdoor worden de verkregen rechten enigszins ontzien, maar slechts in beperkte mate. De minder sterke verlaging van de uitkeringen voor de oude gevallen geldt immers niet blijvend, maar slechts voor een korte periode.

Anders ligt het bij het amendement van collega Paulis. Volgens dat amendement zullen voor een belangrijk deel van de personen die thans reeds invaliditeitspensioenen ontvangen de verkregen rechten onaangetast blijven, namelijk voor degenen die ouder dan 50 jaar zijn en ten minste vijf jaar een dergelijk pensioen verkregen.

De regering betoogt in de nota naar aanleiding van het verslag dat met betrekking tot de vraag of verkregen

rechten aangetast mogen worden, het er niet toe doet hoe de invaliditeitsuitkeringen worden gefinancierd, namelijk via een omslagstelsel of via een kapitaaldeckingsstelsel. In zekere zin is dat waar. Ook voor opgebouwde rechten die via een omslagstelsel zijn gefinancierd, mag geen vrijbrief bestaan om de verkregen rechten aan te tasten.

Maar dit geldt zeker voor opgebouwde rechten waarvoor in het verleden via kapitaaldekking een fonds werd gevormd, zoals bij de invaliditeitspensioenen van het overheidspersoneel in het ABP. De benodigde gelden om de ingegane invaliditeitspensioenen op het huidige niveau te handhaven, zijn in beginsel in het ABP aanwezig. Daarvoor zijn in het verleden de vereiste premies betaald. Het roept bezwaren op om aan, in het verleden voor een invaliditeitspensioen van de ambtenaren betaalde verzekeringspremies ter wille van bezuinigingen thans gedeeltelijk een andere bestemming te geven. Bezuinigingen op te betalen premies voor invaliditeitspensioenen kunnen daarom in principe alleen ontstaan als men voor nieuwe gevallen de uitkeringsrechten heperkt.

Het amendement-Paulis neemt de bezwaren van het wetsvoorstel met betrekking tot de verkregen rechten bij de invaliditeitspensioenen niet geheel weg, maar beperkt deze wel in belangrijke mate. De kosten hiervan worden geraamd op f 40 mln. in 1985. Hierbij dient bedacht te worden dat deze structureel een dalende lijn zullen vertonen, terwijl de gelden, zoals aangegeven, reeds in het ABP aanwezig zijn.

Aanvaarding van dit amendement door regering en Kamer is daarom naar onze mening gewenst. Wij hechten hier zoveel waarde aan, dat wij wellicht bereid zijn in dat geval onze bezwaren tegen het andere wetsvoorstel met betrekking tot de wijziging van de inhoudingswet opzij te schuiven. Daar kom ik nog op terug.

Ten aanzien van de aanpassing van de invaliditeitsuitkeringen heeft de fractie van D'66 nog een belangrijk bezwaar. Wij delen de twijfel van de Raad van State of de voorgestelde verlaging van de arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor het overheidspersoneel wel moet plaatsvinden met dezelfde percentages als bij de werknemers in de particuliere sector. De voorgestelde maatregel legt het overheidspersoneel dezelfde verlaging op van 10 procentpunten, zonder daarbij de huidige bovenwettelijke

Nijpels

uitkeringen in het bedrijfsleven te betrekken.

Uitgangspunt van ons is het verkrijgen van globaal gelijke materiële sociale voorzieningen voor overheids-personeel en particuliere werknemers. Het is dan ook noodzakelijk de bovenwettelijke uitkeringen te betrekken bij de beoordeling van de voorgestelde verlaging, omdat deze de totale omvang van de voorzieningen beïnvloeden.

De regering heeft het bestaan van bovenwettelijke voorzieningen in de CAO's in het bedrijfsleven ook toegegeven in de nota naar aanleiding van het verslag. Op ruime schaal wordt bij voorbeeld gedurende 1 jaar een aanvulling tot het netto-loon gegeven. Maar, zo zegt de regering, er bestaat een grote verscheidenheid van regelingen, waardoor het moeilijk is tot een algemeen beeld te komen. De pakketvergelijking zal ook hierover uitsluitel moeten geven. Dit is naar onze mening op zichzelf juist. Desalniettemin bestaat er toch wel een globaal beeld, of is een globaal beeld te verkrijgen, van de bovenwettelijke uitkeringen waarmee rekening valt te houden. Voorkomen moet worden dat nu kortingen ontstaan, die na de pakketvergelijking weer ongedaan gemaakt moeten worden.

Als de suggestie van de Raad van State niet wordt overgenomen om in de wet een aanpassingsmogelijkheid op te nemen met betrekking tot de percentages, dan zal de minister toch moeten toezeggen dat bij voorbeeld op 1 juli aanstaande wordt nagegaan of op grond van de ontwikkeling in de bovenwettelijke uitkering bij het bedrijfsleven, de kortingen op de invaliditeitspensioenen voor het overheidspersoneel kunnen worden beperkt. Een dergelijke toezegging zou het uitbrengen van een stem voor het wetsvoorstel door de fractie van D'66 vergemakkelijken.

Over het andere wetsvoorstel, over de opschorting van de verlaging van de inhouding die volgens de inhoudingswet overheidspersoneel in 1985 zou moeten plaatsvinden, kan ik betrekkelijk kort zijn. Voor de voorgestelde opschorting van de verlaging van de inhouding met een kwartaal vinden wij op zichzelf onvoldoende argumenten aanwezig. De inhoudingswet was bedoeld om zoveel mogelijk een gelijke koopkrachtontwikkeling voor overheidspersoneel en particuliere werknemers te verkrijgen, rekening houdend met de veranderingen in de sociale premiedruk in het bedrijfsleven.

Toepassing van de wettelijke bepalingen zou nu een lastenverlichting voor de ambtenaren opleveren. De opschorting is hierop weer een inbreuk, zij het van beperkte duur. Men moet buitengewoon voorzichtig zijn bij het buiten werking stellen van koppelingsmechanismen. Het wordt al gauw een gewoonte!

Ik wil hierbij een principiële vraag stellen, die overigens wat mij betreft nog niet vandaag beantwoord hoeft te worden. Wat gebeurt er als een aantal jaren achtereenvolgende premiedruk voor particuliere werknemers daalt, en dus de inhouding volgens deze wet vermindert? Komt er dan wellicht ook een moment waarop een negatieve inhouding, dat wil zeggen een toeslag zal plaatsvinden?

Ik kom nu weer tot de problematiek van vandaag. Op zichzelf hebben wij bezwaren tegen iedere beperking van de netto ambtenarensalarissen als niet iets soortgelijks bij de particuliere werknemers gebeurt, zolang tenminste geen resultaten van een pakketvergelijking daar aanleiding toe geven. Op die grond is de voorgestelde opschorting met een kwartaal van de werking van deze wet ongewenst. Hierbij komt dat wij een meer dan ruime dekking hebben aangegeven in ons amendement op de begroting van het ABP voor 1985 om de pensioenpremies te verlagen.

Als de antwoorden van de minister over de invaliditeitspensioenen daar echter aanleiding toe geven, zullen wij overwegen ondanks onze bezwaren de opschorting van de werking van de inhoudingswet met een kwartaal te accepteren, mede omdat ook de ambtenarencentrales dat bespreekbaar vonden.

Het woord is aan de minister! De fractie van D'66 luistert!

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In de afgelopen weken zijn in dit Huis bij herhaling voorstellen aan de orde geweest die betrekking hadden op omvangrijke ombuigingen in de sociale zekerheid. De thans voorliggende wetsontwerpen betreffen een evenredige aanpassing van de ontslaguitkerings- en arbeidsongeschiktheidsregelingen voor overheids-personeel aan de verlaging van de uitkeringspercentages van overeenkomstige regelingen in de sociale-verzekeringswetten alsmede een opschorting van de aanpassing van de Inhoudingswet 1982 voor het overheids-personeel tot 1 april 1985.

Alvorens nader op de wetsontwerpen als zodanig in te gaan, is het goed

nog even te bezien in welke context deze voorstellen beoordeeld dienen te worden. In het kader van een uiterste poging om de uit het lood geslagen economie van dit land weer hechter te funderen, om de afschuwelijke opwaartse spiraal van de werkloosheid te doorbreken, om de collectieve uitgaven tot een zodanige omvang terug te brengen dat de eerder genoemde doelen mede daardoor bereikt kunnen worden, in dat kader moeten de tal van impopulaire maatregelen beoordeeld worden die wij noodzakelijk achten om de gestelde doelen te bereiken. Het CDA is in dit opzicht consistent en helder.

Mijn collega Gerritse heeft zulks ook nog eens uiteengezet toen de generieke kortingen aan de orde waren op de werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in de particuliere sector. Hij zei bij die gelegenheid dat ons land een beleid nodig heeft dat ertoe leidt dat de verhouding van de marktsector tot de collectieve sector zodanig wordt dat de marktsector de collectieve sector weer op gezonde wijze kan dragen en dat de marktsector niet voortdurend zwakker wordt door het dragen van de last van de collectieve sector. Dat is waar het CDA op insteekt en dat is ook bepalend voor onze opstelling ten aanzien van de voorliggende wetsontwerpen.

Er is echter nog iets waar wij stil bij willen blijven staan en dat betreft het gevoerde overleg over de arbeidsvoorwaarden tussen de minister van Binnenlandse Zaken en de centrales van overheids-personeel. Daarin is over tal van onderwerpen gesproken, hetgeen uiteindelijk leidde tot een voorlopig akkoord op 7 november jongstleden.

Kenmerk van goed overleg is, ook al zijn de marges smal, dat de uitkomst niet bij voorbaat vaststaat. In een CFO-bijeenkomst in Valkenburg heb ik met betrekking tot de voorstellen van het kabinet gezegd dat deze geen dictaat inhielden en dat er onderhandelingsruimte was. Ik heb gelijk gekregen. In de extra editie van mijn eigen vakbond de CFO van 9 november lees ik, en terecht: Rietkerk doet concessies.

Ik lees: 'In het Centraal Georganiseerd Overleg van Ambtenarenzaken hebben de centrales van overheids-personeel op 7 november met veel moeite en na intens zware onderhandelingen een voorlopig akkoord bereikt met minister Rietkerk over het arbeidsvoorwaardenoverleg en werkgelegenheidsbeleid voor de ambtenaren in 1985.'

Paulis

Er is hard geknukt voor een aanvaardbaar resultaat. Dat geldt ook voor de voorstellen die thans aan de orde zijn. De minister is niet door de pomp gegaan, evenmin als de onderhandelaars van de vakorganisaties. In een uiterst moeilijke situatie – voorstellen tot verlaging van de WAO-uitkeringspercentages waren nog volop in deze Kamer in discussie – hebben de bonden het onderhandlingsresultaat aan de achterban voorgelegd.

Mede uit vrees om als trendsetter te worden gezien voor die operatie is het onderhandelingsresultaat over het onderdeel 'sociale zekerheid' niet aanvaard en resteerde uiteindelijk slechts overeenstemming over de 38-urige werkweek, met een gemiddelde herbezetting van 75% – dat is voorwaar niet gering – en de AOW-operatie. In onze ogen zijn het overigens zeer belangrijke zaken. Wij vinden het jammer dat het zo is gelopen daar het is nu eenmaal niet anders. In die situatie aangeland moeten kabinet en parlement hun eigen verantwoordelijkheid nemen.

Wij hebben er waardering voor dat de minister, hoewel niet langer gebonden, heeft gemeend het voorlopig akkoord volledig te moeten honoreren, inclusief de voorstellen tot verlaging van de uitkeringspercentages van de invaliditeitspensioenen en de opschorting van de aanpassing van de inhouding 1982.

Naar aanleiding van de aan de orde zijnde voorstellen bereiken ons nogal wat reacties en vragen. Dat is natuurlijk niet vreemd. Die reacties komen van actief dienenden, ouderdomsgepensioneerden en mensen met een invaliditeitspensioen. Het is begrijpelijk dat men zich zorgen maakt over zijn pensioenaanspraken. Het belang daarvan heeft het CDA altijd onderkend. Vandaar de stellingname van de CDA-fractie, dat opgebouwde rechten en verkregen uitzichten op ouderdomspensioenen niet mogen worden aangetaast. Onlangs heeft de minister van Binnenlandse Zaken op verzoek van de CDA-fractie dit in deze Kamer nog eens bevestigd. Het staat keurig netjes in de Handelingen.

Ik ben ervan overtuigd, dat wij door deze heldere stellingname bij velen onnodige onrust kunnen wegnemen. Van de invaliditeitsgepensioneerden en wachtgeldgerechtigden wordt inderdaad een bijdrage in de ombuigingen gevraagd, zoals neergelegd in het wetsvoorstel. Gelukkig zijn er overgangsmaatregelen getroffen waardoor de pijn iets wordt verzacht.

Onduidelijkheid bestaat er nog met betrekking tot bepaalde, onbedoelde cumulatieve effecten. Wij hebben er met voldoening kennis van genomen, dat de minister deze gevolgen wil mitigeren. Anderzijds vinden wij het spijtig, dat hij op dit moment nog niet in staat is, juist inzicht in de omvang van deze problematiek te verschaffen. Op zo kort mogelijke termijn dient hieromtrent helderheid te komen. Die is zeer gewenst.

Wat betreft de bovenwettelijke uitkeringen blijken er in het bedrijfsleven grote verschillen te bestaan. Gelet hierop en mede gelet op de geldende ziekengeldbepalingen voor de ambtenaren leggen wij ons, zij het met enige moeite, neer bij het voornemen van de minister om de bovenwettelijke uitkeringen niet door te vertalen naar het overheidspersoneel.

De heer **Ernsting** (CPN): Wat betreft de mitigering zegt u dat het betreurenswaardig is, dat er op dit moment nog geen helderheid over bestaat en dat die zo snel mogelijk moet komen. Uit de inbreng van de CDA-fractie bij de schriftelijke voorbereiding begrijp ik echter, dat u van mening bent dat die duidelijkheid er moet zijn bij de behandeling van het wetsvoorstel. Dat laat u de minister zeer nadrukkelijk weten.

De heer **Paulis** (CDA): Dat is waar. Blijkens het antwoord acht de minister zich daartoe op dit moment niet in staat. Ik kan een heleboel maar ik kan het hem niet ontwingen.

De heer **Ernsting** (CPN): Dat betekent dat u uw drang op termijn stelt.

De heer **Paulis** (CDA): Op zo kort mogelijke termijn! De minister is op dit punt een- en andermaal volstrekt helder geweest, zowel in de briefwisseling als in de UCV van afgelopen maandag. Wij hebben fiducia in deze bewindsman.

De heer **Ernsting** (CPN): Het probleem is, dat het nog niet helder is.

De heer **Paulis** (CDA): Dat komt. Wacht u nu maar rustig af. De minister heeft het aangekondigd. Er komt een wetsvoorstel. Bij de behandeling daarvan zullen wij er verder over praten.

De heer **Schutte** (GPV): Wat verstaat de heer Paulis onder mitigering? Is het een beperking of dient het uitgangspunt te zijn dat niet meer zal worden gekort dan zonder cumulatie het geval zou zijn?

De heer **Paulis** (CDA): Onbedoelde cumulatieve effecten zullen volledig moeten worden weggelaten.

Ik wil ook nog aandacht schenken aan het door mij, op stuk nr. 5 ingediende amendement. De fractie van het CDA stond sympathiek tegenover het door mij ingediende amendement en de gronden waarop dat was geschied. Een nadere afweging heeft er echter toe geleid dat de fractie van het CDA toch van oordeel is dat het aanbeveling verdient het amendement niet te handhaven. Belangrijkste punt van overweging is hierbij dat er in beginsel over het gehele pakket van arbeidsvoorwaarden overeenstemming bestond tussen de minister en drie van de vier centrales van overheidspersoneel. Tussen sociale partners bereikte overeenstemming mag slechts om zeer zwaarwichtige redenen door het parlement doorkruist worden. Mitsdien trek ik mijn amendement in.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Paulis (stuk nr. 5) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Moor** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Waarom diende de heer Paulis gistermiddag nog dit amendement in, dat hij nu al weer intrekt? Ik heb op geen enkele manier van de Minister van Binnenlandse Zaken gehoord dat hij bezwaar maakt tegen dit amendement. Is de reden soms dat het zoals wij de vorige week nogal uitdrukkelijk hebben gezegd, bij de manier waarop deze wetgeving erdoor wordt gedrukt ook voor de fractie van het CDA onmogelijk was een fatsoenlijke voorbereiding te plegen?

De heer **Paulis** (CDA): Het is heel eenvoudig. Ik heb het amendement ingediend nog voordat de fractie van het CDA zich er gisteravond over zou beraden. Het resultaat van dat beraad heb ik net medegedeeld. De heer Moor moet echter niet al te ongerust zijn, want ik heb begrepen dat hij het geen goed amendement vond. Dit voorkomt dat de Partij van de Arbeid moet stemmen voor een amendement dat zij niet goed vindt.

De heer **Moor** (PvdA): Ik heb gezegd dat dit amendement voor de Partij van de Arbeid niet voldoende is om de wet goed te doen vinden. Elke maatregel, waarvoor een meerderheid in de Kamer is te vinden, die deze wet minder slecht maakt, zullen wij echter steunen. Dat heb ik gezegd. Wij zouden het amendement van de heer Paulis dan ook gesteund hebben.

Paulis

Ik vind, mijnheer de Voorzitter, dat het amendement toch in stemming moet komen. De fractie van het CDA moet haar verdeeldheid dan maar eens hier in de Kamer tentoonstellen. Ik dien het amendement opnieuw in.

De heer **Paulis** (CDA): Dat is het goed recht van de heer Moor. Het spijt mij voor de heer Nypels, die zulke vriendelijke woorden aan mijn adres had gericht. Ik moet hem dus teleurstellen.

Alles afwegende zullen wij het wetsvoorstel betreffende de aanpassing van de invaliditeitspensioenen en wachtgeld en aanvragen zoals het er ligt. Over het wetsontwerp Opschorting aanpassing inhouding 1982 kan ik kort zijn. Ook dit wetsontwerp, dat slechts een zeer beperkte werkingsduur van drie maanden heeft, past in het door mij geschetste totale kader. Om die reden zullen wij ook hieraan onze steun geven.

Behalve de regeringspartijen zullen ongetwijfeld nog enkele partijen steun aan de voorstellen kunnen geven. Over de grootste oppositiepartij zijn wij, gelet op haar opstelling bij eerdere ombuigingsdebatten, niet zo zeker. Dat blijkt ook wel weer uit dit debat. De Partij van de Arbeid, zorgeloos achterover geleund in de pluche zetel van de oppositie, laat zich in feite door alleen met veel omhaal van woorden njet, njet en nog eens njet te roepen, opstuwten in de opiniepeilingen. Hoe terecht was de veronderstelling van de Minister van Sociale Zaken, tijdens het WAM-debat, dat het huidige kabinet door de oppositie wordt gezien als een blessing in disguise.

Uit het verbale geweld waarmee men de regeringsplannen bestrijdt, zullen minima, WAO'ers en ambtenaren met een invaliditeitspensioen de indruk krijgen dat wanneer de Partij van de Arbeid weer mee gaat regeren ook de oude uitkeringspercentages hersteld zullen worden en de minima weer onaantastbaar zullen zijn. Niets is echter minder waar.

Blijkens diverse publikaties begint in het partijbestuur en de fractie van de Partij van de Arbeid een zeker realisme door te breken dat leidt tot de vaststelling dat de Partij van de Arbeid de koopkracht niet kan garanderen. Dit geldt ook voor de minima, inclusief de echte minima. De uitkeringspercentages zullen gezien moeten worden in het licht van de economische ontwikkeling, met andere woorden, geen enkele garantie. Het lijkt bijna een démasqué.

De heer **Alders** (PvdA): De heer Paulis heeft de afgelopen dagen toch veel gemist. De heer Den Uyl, mijn fractievoorzitter, heeft, nadat de heer Lubbers, waarschijnlijk de vriend van de heer Paulis, ook dergelijke opmerkingen had gemaakt een aantal vragen geformuleerd. Die stel ik nu ook aan hem. Is de heer Paulis met de Partij van de Arbeid van mening dat de koppeling, zoals die in de WAM bestaat, onverkort van toepassing dient te zijn? Is hij met de Partij van de Arbeid van mening dat de loonsomtrend onverkort van toepassing moet zijn? Als hij dat allemaal van mening is, dan kan hij hier tegen de Partij van de Arbeid zeggen dat er geen verschil is. Dan moet hij de komende tijd wel een aantal andere maatregelen nemen. Hij zegt hier: de oppositie werkt slechts verbaal.

Wij hebben echter een aantal keren alternatieven ingediend die duidelijk aangeven hoe wij beleid zouden voeren. Daarvan kan de heer Paulis niet zeggen dat die verbaal zijn, want ze zijn op dezelfde wijze doorgerekend als zijn plannen. Zo hebben wij aangegeven dat er een andere weg en een andere koers is, maar die wijst hij af. Dat is dus een inhoudelijke stellingname. Laat hij nu niet komen met die gemakkelijke opmerkingen dat de oppositie hetzelfde doet als hij. Wij zouden ons schamen als wij dat soort dingen zouden doen en hij moet zich schamen dat hij hier in de Kamer die gemakkelijke retoriek staat te verkondigen.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Voor dat laatste is geen enkele aanleiding. Wij hebben hier een aantal debatten gehad, ook over de WAM, waarin we duidelijk hebben gesteld, dat we die onder de gegeven omstandigheden niet konden toepassen. Dat geldt ook voor andere wetten. Wij hebben ook nooit die garanties afgegeven, zoals de PvdA dat in het verleden bij herhaling wel heeft gedaan. Er blijkt heel nadrukkelijk, dat er sprake is van een andere opstelling. Men hoeft maar de diverse media te beluisteren en kranten te lezen en dan is dat volstrekt helder. Wat de PvdA nu doet is in feite vooruitlopen op de situatie na 1986, dus, als ik het heel simpel mag stellen, als de zware klus voor een groot gedeelte geklaard is, om dan weer mee op de ketting te kunnen springen. Dat is uw goed recht, maar dit mag wel een keer helder gezegd worden.

De heer **Alders** (PvdA): Het is in het algemeen in dit Huis gebruikelijk, dat

iemand die iets beweert, zich oriënteert op wat er werkelijk staat, zodat hij aan bronvermelding kan doen. Het is te simpel om te zeggen: ik heb een aantal koppen van kranten gezien, waarin dat staat. Ik zou hem willen verwijzen naar de teksten van de hoofdpunten van het dilemmastuk van de PvdA, die inmiddels overal zijn verspreid. Daarin staat successievelijk voor elke categorie, dus ook voor de minima, aangegeven, welk beleid wij voorstaan.

Dat is een volstrekt toepassen van de WAM, als een van de voorbeelden, het volstrekt toepassen van de loonsomtrend, bij voorbeeld voor deze categorie van mensen. Het staat er allemaal in. Er staat ook, dat als uw beleid aan het eind van die periode een succes is, onder die gegeven economische omstandigheden, die onder het voeren van het door de PvdA gewilde beleid geheel anders zouden zijn, in die situatie, waarin er geen economische ruimte is, u dan zegt: PvdA, dat moet u even oplossen. Daartoe is niemand in staat. Wie datgene beweert, houdt zich zelf en heel Nederland voor de gek. De heer Paulis moet eens exact nalopen wat de PvdA voorstelt. Als hij dat beleid wenst over te nemen, dan hoor ik dat hier graag. Alleen weet ik na zijn interventie hier niet meer, of hij zich daaraan kan houden.

De heer **Paulis** (CDA): Daar hoeft geen twijfel over te bestaan. Er zal over die zaak in dit Huis nog vaker worden gesproken dan vandaag. Ik heb verwezen naar publikaties met uitspraken van zijn collega's Ter Veld, Van der Hek en anderen. Hij kan stellen, dat wat in de media staat allemaal flauwekul is, maar ik neem ze serieus, zoals hij soms ook wel doet. In dat kader vind ik wat ik heb gesteld volkomen verantwoord.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ik vind, dat de heer Paulis in de discussie een heel oneigenlijk element inbrengt. Ik heb daar bezwaar tegen en ik zou hem willen vragen de woorden 'njet, njet' te vervangen door: nee, nee.

De heer **Paulis** (CDA): Ik heb begrepen, dat de Voorzitter geen bezwaar tegen die woorden heeft. Ik zou het van hem willen laten afhangen. Als hij het problematisch vindt, ben ik daartoe bereid. Ik meen wel, dat het op papier zo is ingeburgerd, dat iedereen weet, wat er mee bedoeld is.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Zou de heer Paulis mij dan willen uitleggen, waarom hij hier deze

Paulis

woorden heeft gebruikt, dus Russisch heeft gesproken en niet Nederlands?

De heer **Paulis** (CDA): Het is heel eenvoudig. U zult van mij ook wel eens een Engelse opmerking horen en u zult mij wel eens Duits horen spreken. Russisch is weliswaar een uitzondering, maar u moet er niet meer achter zoeken dan erin zit.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Dat is dan uw verwantschap met de Russische taal; laten we het daar maar op houden.

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nu tot een afronding komen. Met name met betrekking tot de sociale zekerheid voeren wij een verantwoord beleid, gericht op draagbaarheid in de toekomst. Wie hier het woord afbraak in de mond neemt, weet niet, waar hij over spreekt. Renoveren, vernieuwen, houdbaar maken, dat is waar het CDA voor staat. Als deze moeilijke en voor velen offers vragende operatie is afgerond zullen wij naar mijn stellige overtuiging met z'n allen kunnen constateren, dat we nog steeds een van de beste stelsels van sociale zekerheid ter wereld zullen hebben.

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! De heer Paulis zei, dat ongetwijfeld naast de regeringsfracties nog enkele andere fracties in dit Huis de kortingsvoorstellen in wetsvoorstel 18777 zullen steunen. Ik weet niet waarop hij die stelling grondt, want uit de betogen van vanmorgen is dat nog niet zo gebleken. Ik hoop het standpunt van mijn fractie nu duidelijk te maken. Ik vond de opmerking van de heer Paulis wel wat prematuur.

Mijnheer de Voorzitter! De twee spoedwetjes, die nu ter tafel zijn gebracht, betreffen beperkingen van de rechtspositie van het overheids-personeel en de trendvolgers. De eerste wet houdt een aanzienlijke verslechtering in voor de niet meer actieve ambtenaren, de tweede wet houdt een tijdelijke maatregel voor de actieve ambtenaren in.

De fractie van de RPF is met beide voorstellen weinig gelukkig. De overheid is een grote werkgever maar dient ook een goede werkgever te zijn. In het verleden had zij als zodanig een behoorlijke naam, al was dit voornamelijk gebaseerd op het gegeven dat gedwongen ontslag van ambtenaren bijna nooit voorkwam. De laatste jaren is die reputatie sterk beschadigd. Was het overheidsperso-

neel trendvolger in de tijd van de loonsverhogingen, toen bij het bedrijfsleven de rek uit de salarismogelijkheden verdween, ging de overheid de ambtenaren meer zien als trendsetters in neerwaartse richting.

Helaas stuiten de activiteiten om te komen tot een pakketvergelijking op grote problemen. Dat is bekend. Hierdoor kunnen wij nog geen exacte conclusies trekken aan de hand van een vergelijking van de marktsector en het overheids-personeel. Er zijn echter indicaties, dat het overheids-personeel een aanzienlijke achterstand heeft opgelopen. Is de minister dit met mij eens?

De fractie van de RPF heeft steeds erkend dat ook de ambtenaren zouden moeten bijdragen aan de hoognodige sanering van de overheids-uitgaven. Het mag evenwel niet zó ver komen dat de overheid haar mogelijkheden als werkgever misbruikt om tot bezuinigingen te komen: de ambtenaar als sluitpost van de begroting. Als de ambtenaren niet langer zouden worden beloond op het niveau, dat zich verdraagt met andere sectoren van de maatschappij, zou de overheid zich als werkgever uit de markt prijzen. Geeft de praktijk van de uittocht van hoogwaardige specialisten niet aan dat de wal hier het schip keert? Betekent het verlies van know-how en ervaring niet een zó omvangrijke kostenpost dat de bezuinigingen te niet worden gedaan? Graag verkrijg ik hierop een reactie van de minister.

Een reactie op de bezuinigingen in de personeelssector wordt gevormd door de acties van de bonden. Het vorige jaar hebben wij tot ons verdriet gezien hoe agressief sommige aanvoerders hun leden opzetten tegen de werkgever. Die weg van polarisatie is beslist verwerpelijk en heeft het vorige jaar ook voor niemand een positief resultaat opgeleverd. De fractie van de RPF waardeert het zowel in de minister als in de bonden dat men tot een beter overleg is gekomen en dat een herhaling van de situatie van het vorige jaar is uitgebleven. Gelukkig blijken de bonden ingezien te hebben dat een brute confrontatie niets oplevert. De minister heeft vermeden, de vertegenwoordigers onnodig te bruskeren met dictaten.

Ook wij feliciteren hem dan ook met de gemaakte afspraken, ook al mogen wij dan niet van een akkoord spreken. De wetsvoorstellen hebben betrekking op punten, ten aanzien waarvan geen volledige overeenstemming is bereikt,

al lijken de bonden er gelukkig mee, dat zij het actiewapen in de kast kunnen laten. Juist nu de verhouding tussen werkgever en werknemer meer harmonieus wordt, moet de overheid echter uiterst zorgvuldig handelen als het gaat om de rechtspositie van haar personeel. Immers, teleurgestelde en verbitterde ambtenaren doen onvermijdelijk hun werk minder goed, als ze al niet vertrekken met hun kwaliteiten.

Het aantrekkelijke van een overheidsbaan school niet zozeer in de primaire salariëring als wel in de secundaire voorwaarden. De pensioenregeling was en is een zeer waardevol element terwijl ook de wachtgelden enz. goed zijn geregeld. Als de regering nu voorstelt, de uitkeringen bij ontslag en arbeidsongeschiktheid aan te passen aan de verlaagde bovenminimale uitkeringen in de marktsector brengt dit mijn fractie in een moeilijke situatie. Al eerder gaven wij aan dat wij de verlaging van de WAO-, WW- en WWV-uitkeringen te ongenueanceerd achtten, vooral omdat het kostwinnerschap werd verwaarloosd. Welnu, die bezwaren gelden natuurlijk ook voor de verlaging van de ambtelijke uitkeringen.

Nu de verlaging in de marktsector tóch tot stand komt, zouden er zwaarwegende argumenten moeten worden aangevoerd om de overheidssector beter te blijven behandelen. Die argumenten zouden verband kunnen houden met de achterstand van ambtenaren op het punt van de primaire beloning.

Echter, het komt ons weinig fraai voor, dit in de sfeer van wachtgelden en invaliditeitsuitkeringen te compenseren. Zonder enig enthousiasme stemmen wij daarom in met wetsvoorstel nr. 18777 opdat in de sfeer van de uitkeringen het principe van gelijke monniken, gelijke kappen wordt gehandhaafd.

Het tweede voorstel gaat in feite verder, ook al heeft het een werkingsduur van slechts drie maanden. Het wettelijke mechanisme, dat het effect van wijzigingen in de premies voor werknemersverzekeringen laat doorwerken voor de ambtenaren-salarissen, zou het volgende jaar vertraagd moeten werken.

Dit wordt gemotiveerd met een budgettaire tegenvaller als gevolg van mitigerende van de maatregelen in de sfeer van ziekte en invaliditeit. Zodoende missen werkende ambtenaren gedurende drie maanden de lastenverlichting die de overige

Leerling

werknemers vanaf 1 januari a.s. hebben. Met de opbrengst van f 75 mln. kunnen zieke en invalide oud-ambtenaren dan nog even op het oude niveau gehonoreerd worden. De fractie van de RPF acht dit een weinig fraaie oplossing, mede vanwege de precedentwerking.

Als lastenverzwaring direct doorwerkt naar het overheidspersoneel, is het niet meer dan logisch dat lastenverlichting eveneens direct wordt verwerkt. Is de maatregel in feite niet vooral ingegeven doordat uitstel van een hoger netto salaris waarschijnlijk pijnloos wordt aanvaard, in tegenstelling tot salarisverlaging? Al is het van korte duur, er is niettemin sprake van inbreuk op een wettelijk koppelingsmechanisme. Erkent de minister dat?

Daarmee wordt de vraag opgeroepen in hoeverre regelingen voor het overheidspersoneel blijvende zekerheid bieden. Zoals gezegd mag de overheid, wil zij aantrekkelijk blijven als werkgever, zich niet uit de markt prijzen. De grens waarbij nog net wordt voldaan aan de vereiste evenwichtige arbeidsvoorwaardenontwikkeling moge volgens de minister nog niet overschreden zijn, in tegenstelling tot hem acht de RPF-fractie de situatie wel verontrustend.

Mijn fractie is dan ook nog niet overtuigd, dat de aanpassing van de inhouding 1982 werkelijk opgeschort moet worden. De achterstand die met name de ambtenaren met midden-inkomens hebben opgelopen ten opzichte van werknemers in het bedrijfsleven is thans al enorm groot. Wil de minister alsnog reageren op de cijfers die de fractie van de PvdA in het verslag heeft overgelegd?

Ik hoop dat de minister ons in zijn antwoord duidelijk kan maken, dat hij in elk geval een goede werkgever wil blijven.

□

De heer **Ernsting** (CPN): Voorzitter! Het algemene kader waarin de voorliggende wetsvoorstellen moeten worden gezien, is eigenlijk afgelopen maandag en trouwens ook al vorig jaar aan de orde geweest. Ik heb het over het algemene beleid van dit kabinet ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden voor de collectieve sector. Een en andermaal hebben wij benadrukt dat een drietal factoren het ons onmogelijk maakt dat beleid te steunen. De enorme druk die vanuit budgettaire taakstellingen wordt gelegd op het overleg met betrekking tot de totstandkoming. Voorts ont-

breekt zowel een deugdelijke pakketvergelijking als een overlegstelsel wat zoveel mogelijk gebaseerd is op gelijkwaardigheid. Deze situatie bestaat in feite nog steeds en in dat kader beoordelen wij de voorliggende wetsvoorstellen.

Wij kunnen maar één duidelijke lijn in het geheel ontdekken en dat is dat de budgettaire overwegingen uiteindelijk bepalend zijn. Als het geld oplevert is het goed en als het geld kost is het slecht. Een echte principiële overweging ontbreekt.

Ik verwijs hierbij naar de discussie ten aanzien van de bovenwettelijke voorzieningen. De regering zegt: dit zit nu eenmaal niet in het arbeidsvoorwaardenpakket van ambtenaren, dus dit gaat niet op. Terwijl de redenering natuurlijk zou moeten zijn: het arbeidsvoorwaardenpakket van de collectieve sector beoogt, zij het globaal en niet stringent in de opvatting van minister Rietkerk, dat van de marktsector te volgen.

De redenering van de regering met betrekking tot die bovenwettelijke voorziening is daarmee in strijd. Dat is precies het punt waarop de Raad van State heeft gewezen.

Het lijkt ons dat er een interessante tegenstelling tussen beide wetten is. Waar het onmiddellijk volgen van de marktsector geld oplevert – dan gaat het over de aanpassing van de uitkeringspercentages – wordt dat als principe en als grondslag – en ook als verdediging – doorgevoerd. Waar het geld zou kosten – het onmiddellijk aanpassen van de inhouding per 1 januari – wordt het opgeschort, want dat levert weer geld op. Dat is een eigenaardige paradox.

Ik plaats een aantal kanttekeningen bij de twee wetsvoorstellen. Allereerst de aanpassing van de uitkeringspercentages. De redenering van de regering – de heer Nypels hoorde ik hierover al spreken, maar ik neem aan dat anderen er ook wel iets over zullen hebben gezegd – ten aanzien van het karakter van de arbeidsongeschiktheidsregeling als kapitaaldekkingstelsel, met name in verband met de oude gevallen, waarbij het gaat om het afnemen van opgebouwde, verworven rechten, achten wij principieel onjuist.

De wijze waarop het fonds aan geld komt – wij hebben dat eerder tijdens het ABP-debat samen met anderen naar voren gebracht – staat bepaald niet los van de vraag of de pensioenregeling als zodanig verslechterd wordt, zeker niet als het gaat om opgebouwde rechten.

In onze visie – en ik dacht dat wij het daarover eens waren – zijn pensioenbijdragen uitgesteld loon. Beleggingen dienen ertoe om de aanspraken op de opgebouwde rechten zo goed mogelijk te kunnen honoreren. Dan is het wel degelijk zeer relevant ten aanzien van de vraag hoe het fonds aan geld komt ten behoeve van de opgebouwde rechten. Naar onze opvatting staat dat haaks op het nu, vanuit budgettaire overwegingen, verslechteren van opgebouwde rechten.

Wij willen een specifieke vraag stellen over artikel 5 van het wetsvoorstel. Daarin staat dat het bepaalde in het hoofdstuk niet van toepassing is op die regelingen of bepalingen van algemene strekking in het kader van reorganisatie-operaties die ten doel hebben het effect van de in het hoofdstuk voorziene maatregel te ontgaan. Het gaat dan om het laatste deel: '.... en die vóór 18 september 1984 overeengekomen.'

Waarom staat die datum er in? Is dit in feite geen vorm van terugwerkende kracht? Bij eerdere wetsvoorstellen hebben wij daarover al de nodige principiële discussies gevoerd. Zou hier niet in feite moeten staan de datum van inwerkingtreding van de wet?

Met betrekking tot de aankondiging van de mitigerende van onbedoelde cumulatieve effecten – wat een vreselijke zin – is al een interruptiedebat met de heer Paulis gehouden, waardoor de nodige duidelijkheid is ontstaan. Ik had in mijn tekst staan dat ik het CDA nadrukkelijk wilde vragen of zij zich daarbij neerlegde. Kennelijk is dat het geval.

Wat betreft de aanpassing van de inhouding het volgende. Het kabinet erkent het principiële bezwaar dat aan deze wet zit, namelijk dat een inbreuk wordt gemaakt op het koppelingsmechanisme. De Raad van State heeft erop gewezen dat daar wel zeer zwaarwegende redenen voor moeten zijn en de regering erkent dat ook. Ik kom dan tot een viertal redenen:

- a. het is budgettair noodzakelijk;
- b. het is maar tijdelijk;
- c. het is een relatief geringe verslechtering;
- d. de betrokkenen zijn tevoren op de hoogte gesteld.

Dat laatste vereist nog enige toelichting. Als je het antwoord op de vragen goed naleest, staat er dat het de bedoeling is dat de betrokkenen op de hoogte worden gesteld.

Voor het overige gaat het er natuurlijk om dat de minister ervan

Ernsting

uitgaat dat de betrokkenen de kranten lezen, waarin kennelijk gevonden moet worden dat een dergelijk voorstel in het overleg is ontwikkeld. Toch – en dan gaat het om het principe – is het de vraag of deze vier zwaarwegende redenen op zich zelf voldoende 'scherpheid' in zich hebben om vast te stellen wanneer ze wel en wanneer ze niet opgaan. Naar ons oordeel dreigt er een situatie van volslagen willekeur.

Het is niet helder te maken waarom het tijdelijke karakter van het opschorten van de inhouding tot drie maanden moet worden beperkt. Waarom zal het een volgende keer op grond van budgettaire overwegingen niet zes maanden of negen maanden kunnen zijn? Ook het begrip 'relatief geringe verslechtering' is buitengewoon rekbaar. Onze nadrukkelijke vraag is dan ook: welk precedentkarakter hebben deze zwaarwegende redenen?

In de schriftelijke antwoorden is een overzicht gegeven van het koopkrachteffect. Zijn die effecten ook verwerkt in het koopkrachtplaatje dat ons heeft bereikt in verband met de begroting ter zake van het overheids personeel, die wij afgelopen maandag hebben behandeld? Is het koopkrachtverlies, dat absoluut een gevolg is van het opschorten van de aanpassing, in dat overzicht verwerkt? Als dat niet het geval is, willen wij alsnog een compleet, dus inclusief de zojuist bedoelde effecten, overzicht krijgen.

De SGP-fractie is verontrust naar aanleiding van de vraag, of de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector nog evenwichtig is en of er nu al geen grens genaderd dan wel overschreden is. Daarom antwoordt de minister dat er natuurlijk geen te grote discrepantie mag ontstaan. Hij besluit zijn antwoord geruststellend: naar mijn oordeel is er op dit moment nog geen sprake van een verontrustende situatie. Waarop baseert de minister die uitspraak? Is hij wellicht in het bezit van een geheime pakketvergelijking, waaraan wij zo moeilijk kunnen komen? Er moet namelijk een meetlat zijn naar aanleiding waarvan de minister deze boute uitspraak kan doen.

□

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie heeft de vorige week het voorstel van de regeringsfracties om vandaag de aan de orde gestelde wetsvoorstellen tot verwerking van enkele maatregelen op het gebied van het arbeidsvoor-

waardenbeleid voor het overheids-personeel, te behandelen, niet gesteund.

Naar ons oordeel werden de van die zijde aangevoerde argumenten – het zou bovendien slechts gaan om f 10 miljoen, hooguit f 20 miljoen – niet doorslaggevend genoeg om de wetsvoorstellen, waarvan de inkt nauwelijks droog was, in zo'n ijtempo te behandelen. Inmiddels is er een week verstreken en wij zouden het op prijs stellen, wanneer die voorstanders achteraf hun voorkeur nog eens nader wilden onderbouwen.

Uit de stukken, zowel de memories van toelichting als de nota's naar aanleiding van het verslag, is in ieder geval duidelijk dat beide wetsvoorstellen bij elkaar horen. Ook is tijdens de UCV van jongstleden maandag aandacht besteed, zij het meer zijdelings, aan de inhoud, zulks in het kader van het bijna-akkoord met de centrales over het totale arbeidsvoorwaardenplaatje voor 1985.

Lezing van de stukken brengt ons tot de conclusie dat grosso modo onze fractie onvoldoende redenen heeft om tegen de voorstellen te zijn. Reeds in het verslag is van onze kant de redelijkheid van het toepassen van een gelijk behandelen van gelijke gevallen toegegeven. Het zou niet getuigen van wijs beleid, wanneer ten opzichte van de overheidssalarissen en -uitkeringen een tegengesteld standpunt werd ingenomen ten opzichte van de marktsector.

Wij hebben er echter wel behoefte aan, te reageren op wat de bewindsman antwoordt op onze vraag naar de grens van wat nog mogelijk is aan ombuigingen in de sfeer van de salariskosten van het overheids personeel. Hij stelt, onder erkenning overigens van de door ons gegeven criteria waaraan het arbeidsvoorwaardenbeleid moet voldoen, wil de kwaliteit van het overheidsapparaat niet in de gevarenzone terechtkomen, dat die grens in kwantitatieve zin niet precies is aan te geven. Naar mijn oordeel is er echter op dit ogenblik nog geen sprake van een verontrustende situatie', aldus de minister.

Dat oordeel vraagt gewoon om een nadere uitleg. Welke specifieke en precieze factoren hebben de minister tot dit oordeel gebracht? Ik mag toch aannemen dat hij niet te veel heeft gekeken naar de omvang van de ombuigingstaakstelling, waardoor zijn blikveld zou zijn verengd?

Onze fractie erkent overigens wel dat de overheidstekorten grote zorgen baren en dat in het geheel van maatre-

gelen ter beteugeling daarvan ook het overheidsapparaat niet kan worden gepasseerd. Wij moeten er wel voor oppassen dat wij vervallen in een strategie van het 'pennywise and pound-foolish', of de strategie van het paard achter de wagen spannen.

In de nota naar aanleiding van het verslag zegt de bewindsman dat in het kader van het koopkrachtplaatje mede rekening is gehouden met inhoudingspercentages voor 1985, die zijn berekend met verwachte premie-mutaties die nauwelijks afwijken van de definitief vastgestelde premies. Wij zijn benieuwd naar de kwantitatieve inhoud van het woord 'nauwelijks'.

In het verslag is van onze kant niet alleen gevraagd naar de mutaties in totaal voor de groepen overheids-personeel, waarvan in de memorie van toelichting (18 777, nr. 3) melding is gemaakt. Onze vraag strekte verder. Van elke maatregel, zoals in het bijna-akkoord verwerkt, werd afzonderlijk de inkomensmutatie gevraagd voor de vier genoemde groepen. Juist in dat kader kan een betere oordeelsvorming plaatsvinden. Natuurlijk kan de bewindsman zeggen: het is toch onderdeel van het geheel en een steen uit dat gebouw halen, doet het geheel ineensstorten.

Met betrekking tot het voorstel tot korting op de wachtgelden en invaliditeitsuitkeringen heb ik reeds gesteld dat de ambtenaren en gewezen ambtenaren in principe niet gunstiger moeten worden behandeld dan de werknemers in de marktsector. Onze fractie stuit hier wel op een moeilijkheid. De overheid kan namelijk voor haar personeel precies voorschrijven en regelen – ook al is er dan centraal overleg – wat er kan en moet gebeuren. Daarbij spelen ook andere overwegingen, bij voorbeeld de ombuigingstaakstelling, soms een grote rol. Men kan echter alleen maar de verwachting uitspreken – men kan zelfs enige aandrang uitoefenen op de partners in de marktsector – dat die sector het voorbeeld van de overheid ter harte neemt.

Doorgaans is in zo'n situatie de ambtenaar in het nadeel. Zoals bekend, heeft onze fractie meermalen laten weten dat een meer trendsetend beleid bepaalde voorbeelden kan bieden, niet in het minst door de voorbeeldwerking. Daarbij zal echter hetgeen in de marktsector gebeurt, zijn invloed doen gelden. Ik heb maandag jongstleden dan ook gesproken over het effect van de communicerende vaten.

Van Dis

Aansluitend op deze kanttekening wijs ik erop dat naar het oordeel van onze fractie het antwoord van de minister over de zogenaamde bovenwettelijke regelingen in de marktsector wel uitvoerig was, maar de kernvraag waarom het ging niet helemaal raakte. Immers, gemiddeld kan de korting door dat soort regelingen in de marktsector feitelijk lager uitvallen dan het kortingspercentage zou doen vermoeden. Wij vragen ons dan af, of dit niet moet worden vertaald naar de overheidssector. Wij mogen er toch van uitgaan dat het ambtelijk salaris een soort equivalent is van wat de werknemer in de particuliere sector werkelijk ontvangt? Wij zouden een nadere uitleg op prijs stellen.

Dan kom ik bij een onderwerp dat nauw samenhangt met de vraag, wat met bestaande rechten moet gebeuren. Ik heb begrepen dat er een gat van 40 miljoen zal worden geslagen, als de uitkeringen aan personen die ouder zijn dan 50 jaar en die langer dan 5 jaar een uitkering ontvangen, worden ontzien. Voor onze fractie is het vaste regel, te streven naar een goede overgangsregeling als ingrepen moeten worden toegepast. Wij hebben ons in dit geval wel afgevraagd of en zo ja, welke overgangsbepalingen in de marktsector zijn vastgesteld. Analoge behandeling brengt dan met zich dat ook een zelfde soort regeling in de publieke sector wordt getroffen.

In hoeverre spelen eigen bijdragen van betrokkenen in beide sectoren een rol? Als ik het goed heb begrepen, zijn die in beide sectoren minimaal, zodat er geen directe relatie kan worden gelegd tussen financiële offers en recht op uitkering. Ook hierop ontvang ik gaarne een nadere toelichting. De brief van de CCOOP muntte op dit punt niet uit door helderheid.

De offers die van betrokkenen worden gevraagd, zijn overigens niet mis. De percentages op bladzijde 14 van de niet gedrukte versie van de nota naar aanleiding van het verslag, komen voor het lopende invaliditeitspensioen in totaal uit op 9% bruto en op 6,8% netto voor de modale ambtenaar. Daarbij moet volgens de nota (bladzijde 13) nog worden gevoegd de minimale verwachte prijscompensatie van 1,5% voor 1985, die niet zal worden uitgekeerd. Dit betekent dat voor de meeste genietters van de hier bedoelde uitkering minimaal netto 8% zal moeten worden ingeleverd. Een reden te meer om zo'n operatie in ieder geval niet meer te herhalen.

Uit de verstrekte gegevens in bedragen, viel het ons op dat wat de lopende invaliditeitspensioenen betreft — ik verwijs naar tabel 2 op bladzijde 14 —, de mutatie per 1 juli 1985 begint met salarisbedragen in de kolom 'vóór 1 juli 1985', die nogal sterk afwijken van de bedragen die in de kolom 'na 1 januari 1985' zijn vermeld. Daarnaast is voor de mutatie in de kolom 'per 1 januari 1986' uitgegaan van dezelfde salarisbedragen, zoals die in de kolom 'na 1 juli 1985' zijn berekend. Kan hiervoor een verklaring worden gegeven?

Voorts komt in tabel 3 wat de mutatie voor nieuwe invaliditeitspensioenen betreft, hetzelfde verschil voor, waarbij de fase van 1 juli 1985 is overgeslagen. Dekolom 'vóór 1 januari 1986' moet dus dezelfde salarisbedragen bevatten als die vermeld in de kolom 'na 1 januari 1986'. Ook hierop ontvang ik graag een toelichting.

Ten slotte heeft onze fractie kennis genomen van de door de minister herhaalde toezegging om te komen met oplossingen indien een samenloop van kortingen zou optreden. Het komt ons voor, dat zo spoedig mogelijk duidelijkheid moet worden verschaft over het wegwerken van een niet bedoelde cumulatie van kortingen.

□

De heer **Nijhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De voorgaande sprekers hebben al veel gezegd en ook veel gevraagd. Ik zal proberen mijn betoog zo kort mogelijk te houden.

Allereerst wil ik iets zeggen over de snelle behandeling van een en ander. Een aantal fracties hebben hun kritiek hierop uitvoerig gegeven. Desalniettemin hebben wij gemeend onze steun te moeten geven aan het voorstel tot snelle behandeling. Hiervoor zijn twee oorzaken. Allereerst zijn dat de budgettaire consequenties van het niet behandelen. De heer Paulis heeft tijdens het debat van verleden week gesproken over het bedrag van circa f 20 mln. Uit de stukken blijkt dat dit bedrag f 75 mln. bedraagt. Overigens vinden wij de budgettaire consequenties niet het belangrijkste.

De andere oorzaak betreft de samenhang van de twee wetsontwerpen. In het ene wetsontwerp wordt beoogd, te komen tot een tijdelijke opschorting van de aanpassingen van inhoudingen. Dit leidt tot verzachting van de verlaging van de uitkeringen bij ontslag en arbeidsongeschiktheid, hetgeen in het andere wetsontwerp wordt beoogd. Deze samenhang is

het resultaat van overleg tussen de minister en de centrale bonden voor overheids personeel. Een en ander betrof de totale arbeidsvoorwaarden voor 1985. Dit betekent met andere woorden dat dit een onderdeel vormt van het in de stukken genoemde 'bijna akkoord'.

Die samenhang had niet tot stand kunnen komen als de behandeling van deze twee wetsontwerpen thans niet had plaatsgevonden. Dat ligt vooral in het wetsontwerp 18778. Als wij het niet hadden kunnen of willen behandelen, zou het resultaat van het overleg dat door de minister was bereikt op dat punt zijn doorkruist. Dat mag je alleen maar doen als daarvoor zwaarwichtige argumenten zijn.

Welnu, een zwaarwichtig argument had kunnen zijn dat de kwaliteit van de wetgever en de medewetgever zou worden aangetast en dat de voorbereiding niet voldoende had kunnen plaatsvinden. Naar ons oordeel is die kwaliteitseis niet in het geding. De antwoorden van de regering zijn naar ons oordeel deugdelijk gegeven. Op dit punt past ook een woord van dank aan de desbetreffende ambtenaren, die toch met grote snelheid de antwoorden hebben moeten formuleren.

Ik kom op de noodzaak van beide wetsvoorstellen. Het betreft een onderdeel van de ombuigingen in de sfeer van het arbeidsvoorwaardenbeleid voor de collectieve sector. Ik verwijs op dat punt naar de taakstelling van het regeerakkoord. Wij hebben er afgelopen maandag tijdens een UCV uitvoerig over gesproken. Ook in ander verband hebben wij eveneens uitvoerig over dergelijke kwesties gesproken. Ik zal ze niet allemaal herhalen. Wel wil ik kort ingaan op een aantal argumenten met betrekking tot de rechtvaardiging ten opzichte van de betrokkenen. Daar hebben zij ook recht op. Het betreft de macro-economische noodzaak en de parallelle behandeling van de mensen in de collectieve sector en de mensen in de niet-collectieve sector in verband met de sociale zekerheid.

Wat de macro-economische noodzaak betreft, wijs ik ten eerste op de omvang van de collectieve sector. In 1950 was de omvang van de collectieve sector 30% van het nationaal inkomen. Thans is dat zo'n 70%. Met andere woorden, toen was er 70% ruimte voor burgers en bedrijven en thans is dat maar 30%. Kortom, het plaatje is omgekeerd. Het tweede punt betreft de problematiek van het financieringstekort, maar veel belangrijker is uiteraard de schuldenlast van onze overheid met daaraan gekoppeld de rentelasten.

Nijhuis

Op dat punt verwijs ik nogmaals naar de analyse van minister Ruding in de toelichting op de miljoenennota. Die analyse is haarscherp en ook buitengewoon pijnlijk. Daaruit komt in feite naar voren dat thans iedere Nederlander, baby's meegeteld, zo'n 1400 gulden per jaar betaalt om alleen al de rente te kunnen betalen. De analyse van minister Ruding naar de toekomst geredeneerd betekent dat in de jaren negentig een kwart van onze belastingopbrengst nodig is om de rente van onze schulden te kunnen betalen. Het derde punt betreft de omvang van de sociale zekerheid. Omstreeks 1950 was dat in kosten uitgedrukt zo'n 10% van ons nationaal inkomen. Thans is dat 35 à 40%. In totaal gaat het om 120 miljard, een gigantisch bedrag.

Dat alles heeft ertoe geleid dat onze premie- en belastingdruk gigantisch omhoog is gegaan. Dat heeft geleid tot afwenteling op ondernemers en werkgevers, inclusief de overheid als werkgever. Dat heeft ertoe geleid dat de loonsom zowel in het bedrijfsleven als bij de overheid veel te hoog is geworden. De consequentie daarvan is ons allen bekend: een moeillijk economisch proces en aantasting van onze werkgelegenheid. Conclusie: wij zijn er rotsvast van overtuigd dat wij dat proces moeten stopzetten en dat dit helaas moet leiden tot ombuigingen en offers van een ieder.

De heer **Alders** (PvdA): Heeft de heer Nijhuis in de afgelopen tijd kennis kunnen nemen van alternatieven die hetzelfde probleem onderkennen, hetzelfde resultaat hebben, maar niet leiden tot dit beleid? Hij brengt nu een verband aan tussen zijn analyse, de probleemstelling ervan en de oplossing. Dat is toch geen logische redenering.

De heer **Nijhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De heer Alders heeft uiteraard zijn overtuiging. Die respecteer ik ook. Wij hebben die ook. Alleen hebben wij toevallig een iets andere overtuiging. Wij zijn er rotsvast van overtuigd dat dit een goed beleid is dat tot resultaten zal leiden.

De heer **Alders** (PvdA): Dat is wat anders. Dat is uw politieke inschatting. Dat is even wat anders dan een oorzakelijk verband leggen.

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik heb het oorzakelijk verband heel duidelijk aangegeven. Ik wil er nog wel een uur over praten. Ik heb er helemaal geen moeite mee, want macro-economie is

mijn vak geweest. Ik heb in het kort willen aangeven waarom wij vinden dat het goed in de soep is gedraaid in dit land en waarom dat helaas moet leiden tot ombuigingen. Ik onderschrijf dat dit een pijnlijk, maar noodzakelijk beleid is.

De heer **Alders** (PvdA): Het gaat erom dat u eerst een analyse maakt, vervolgens een oplossing schetst en dan doet alsof daar iets oorzakelijks tussen zit. Dat is niet juist. De analyse op zich zelf zal niemand bestrijden. Het kan echter wel op een andere manier opgelost worden. Het gaat erom dat u moet zeggen dat het uw keuze is die deze effecten voor de mensen heeft.

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik heb onze keuze onderstreept. Daarvoor loop ik niet weg. Dat er bovendien een oorzakelijk verband zit tussen hetgeen ik heb opgesomd, is ook juist. Kijk in dit verband maar naar de omvang van de collectieve sector en naar de toename die ik geschetst heb. Dat is voornamelijk veroorzaakt door de groeiende sociale zekerheid. De heer Alders weet net zo goed als ik dat de omvang van de sociale zekerheid heeft geleid tot de toeneming van het financieringstekort, want een groot deel van de sociale zekerheid wordt betaald uit de algemene middelen.

Mijn tweede conclusie was dat de BV collectieve sector of de BV Nederland, om met de woorden van minister De Koning te spreken, een zwaar verliesgevend bedrijf is en dat wij dus helaas ook offers moeten vragen van het personeel daarvan. Dat doen wij niet met vreugde, maar wij zullen het wel moeten doen.

Ik kom toe aan een ander punt van de rechtvaardiging ten aanzien van de betrokkenen, namelijk de parallelle behandeling in de sociale zekerheid. De VVD-fractie heeft al vaker aangegeven dat zij het wenselijk vindt dat ambtenaren en daaraan gelijkgestelden en de werknemers in de collectieve sector gelijk worden behandeld in één regime. Vandaar ook dat wij dat in onze nota over de sociale zekerheid hebben gesteld. Dat is in Nederland echter niet het geval. Wij hebben voor de beide groeperingen twee verschillende regimes. Vanuit dat uitgangspunt zijn wij van mening dat de maatregelen die worden getroffen in de sfeer van de sociale zekerheid voor de werknemersverzekeringen een evenredige vertaling moeten krijgen voor het overheidspersoneel.

Daarmee kom ik toe aan het wetsontwerp 18 778, namelijk de opschorting van de positieve aanpas-

sing van de inhoudingen. Uitgangspunt is voor ons de parallelle behandeling. Dat geldt dus ook voor de premiekant. Dat is de grondslag van de inhoudingswet voor 1982. Ik verwijs in dit verband ook naar het rapport van de Raad van State. Ook de Raad van State constateert dat de parallelleiteitsgedachte die eraan ten grondslag ligt, wordt doorbroken. Dat mag alleen als daarvoor zwaarwichtige argumenten zijn. Wij moeten eveneens erkennen dat dit wetsvoorstel niet de schoonheidsprijs verdient. Wij hebben er zelfs enige moeite mee. Desalniettemin gaan wij toch akkoord met dit onderdeel van de beide voorstellen.

Ik zal daarvoor drie redenen geven. Het gaat hierbij om het resultaat van overleg. Wij vinden dat een dergelijk resultaat alleen bij zwaarwichtige argumenten doorkruist mag worden. Bovendien wijs ik erop dat dit een onderdeel is geweest dat mede op verzoek van de bonden is opgenomen. Zij zijn met dit voorstel gekomen ten einde een ander voorstel te kunnen verzachten. Het gaat om geringe inkomenseffecten. Het wetsvoorstel is ook van beperkte duur. Daarom zullen wij het wetsvoorstel steunen.

Ik kom toe aan het wetsvoorstel 18 777 over de verlaging van de uitkeringspercentages bij ontslag en arbeidsongeschiktheid. Uitgangspunt is de parallelie tussen wat gebeurt in de marktsector en bij de overheid. Daarbij is een deel van het onderhandelingsresultaat verwerkt, namelijk verzachting. De nota naar aanleiding van het eindverslag geeft ons geen aanleiding om verdere opmerkingen op vragen te maken of te stellen. De conclusie is dat wij met dit wetsontwerp akkoord kunnen gaan, zij het met de aantekening dat wij dit niet met vreugde doen, maar dat geldt voor elke bezuinigingsmaatregel. Het is en blijft een pijnlijke maatregel, maar wij zijn ervan overtuigd dat deze maatregelen niet te voorkomen zijn.

De heer **Alders** (PvdA): Betekent parallelie in de sociale zekerheid voor de heer Nijhuis gelijke behandeling en parallelie ten aanzien van de overige arbeidsvoorwaarden afstand of enige marge, of heb ik dit verkeerd begrepen?

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik heb gezegd dat het een evenredige vertaling is. Exacte gelijkheid bij het sociale-zekerheidsstelsel kan slechts bewerkstelligd worden als ambtenaren en daaraan gelijkgestelden en de werknemers in de marktsector in één stelsel worden

Nijhuis

opgenomen. Dan pas heb je exacte gelijkheid voor beide groeperingen. De partijen hebben in het verleden echter gekozen voor een andere aanpak, namelijk verschillende regimes.

De heer **Alders** (PvdA): Dat was mijn vraag niet. De PvdA zegt in haar nota over de sociale zekerheid ook dat dit totaalpakket geharmoniseerd moet worden. Het heeft echter niets met het stelsel te maken of je de uitkeringen verlaagt of niet. Het gaat erom dat de heer Nijhuis zegt: parallelle behandeling is gelijk gekort worden. Geldt het voor de arbeidsvoorwaarden in omgekeerde zin niet?

De heer **Nijhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het antwoord in feite al gegeven. Bij de sociale zekerheid gaat het ons om een evenredige vertaling, liefst een gelijkheid. Wij hebben echter wel te maken met twee stelsels. Ik heb heel duidelijk gemaakt dat de BV Nederland, de overheid, de collectieve sector het meest verlies lijdende bedrijf in het land is. Derhalve mag van de eigen werknemers een extra offer worden gevraagd.

□

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Mijn bijdrage aan dit debat zal kort zijn, ook omdat er niet zoveel nieuws te vertellen valt, zeker niet na het debat over het arbeidsvoorwaardenbeleid van de ambtenaren afgelopen maandag. Op de schouders van de ambtenaren in Nederland rust – dit blijkt uit deze twee wetsvoorstellen ook weer – een zware taak, een te zware taak zelfs. Niet alleen worden zij geacht aan de uitvoering van een beleid gestalte te geven – een beleid dat in steeds bredere kring als desastreus en onverkoopbaar wordt ervaren – maar zij worden daarnaast ook geacht meer dan ieder ander het beleid mee te financieren. Ze worden vanzelfsprekend geacht mee te werken aan de gewone loonmatiging die de laatste jaren tot vrijwel geen koopkrachtverbetering heeft geleid, voor niemand, maar daarnaast en daar bovenop worden zij ook nog geacht jaarlijks een miljard of 3 extra op tafel te leggen, gewoon om – zo zegt de regering het – de economie van ons land te redden; van 'ons' land!

Over het pakket van maatregelen in de sociale zekerheid schrijft het kabinet in de memorie van toelichting dat geen overeenstemming is bereikt met de ambtenarencentrales. Een en

ander wordt ondertekend door de heren Rietkerk, Deetman en Hoekzema. Wij zouden het haast niet geloven, maar aan de uitgangspunten, waarover ieder jaar weer zogenaamd onderhandeld wordt, valt niet te onderhandelen.

Als argument voor het overleg wordt aangegeven, dat de ambtenaren wel inspraak hebben en dat ze zelf mee mogen aangeven op welk deel van het loon dit jaar weer gekort wordt. Ondertussen zien zij hun werkgelegenheid verder afbrokkelen. Van de bijna f 15 mld. die er in deze regeringsperiode door de ambtenaren wordt ingeleverd, wordt slechts f 2,3 mld. besteed aan de herbezetting van nieuwe arbeidsplaatsen.

Soms loopt het overleg wat traag en worden de bezuinigingen niet snel genoeg binnen gehaald. Er is dan geen overeenstemming over het pakket bezuinigingen. Eigenlijk is dat logisch. Verleden jaar was dat het geval en dit jaar ook weer. Dan zijn er altijd nog het CDA en de VVD die het wel eventjes zullen regelen voor de ambtenaren. Voor hen is het dan geen enkel probleem om de kortingen snel door de Kamer te helpen. Vandaag staan wij dan ook, politiek gezien, volstrekt vruchteloos en machteloos twee wetsvoorstellen te behandelen die een fikse korting voor vooral werkloze ambtenaren betekenen. Overleg of niet, overeenstemming met de bonden of niet, er moet natuurlijk wel gekort worden.

Vandaag behandelen wij op een achternamiddag – in het proceduredebat hebben wij daar al iets over gezegd – een korting op de uitkeringen van de ambtenaren die in omvang zijn weerga niet kent. Zonder enig dralen wordt ook hier weer een nieuwe voorsprong op de stelselwijziging genomen en worden de uitkeringen met vele procenten gekort. Geheel in lijn met het nieuwe regeringsbeleid dat ook aan de orde was bij de verlaging van de uitkeringen in de marktsector, worden de lage inkomens veel forser getroffen dan de hogere. De vier keer modale werknemer gaat er netto een procent of 6 op achteruit in zijn wachtgeld; de modale ambtenaar daarentegen gaat er bijna 8% op achteruit. Openingen voor bovenwettelijke uitkeringen – wat bij de overige werknemers, in de marktsector, zeer gebruikelijk is – worden door de regering zorgvuldig afgehouden.

Het zal volstrekt duidelijk zijn dat deze korting niet op de instemming van mijn fractie kan rekenen. Opnieuw zal hierdoor een groot aantal mensen

extra op het absolute minimumniveau terecht komen, buiten hun schuld, want op geen enkele manier valt nog een relatie te leggen met het verminderen van de werkloosheid, waarvan de regering zegt dat het de motivatie is voor het nemen van deze maatregelen. De ambtenaren weten dat zelf het beste. Als ieder ander hebben zij echter ingeleverd, zonder er in arbeidsplaatsen ook maar iets van terug te zien.

Ik maak ten slotte nog een enkele opmerking over het opschorten van de aanpassing van de inhoudingswet, een wet die oorspronkelijk bedoeld was om een zekere paralleliteit tussen de gewone werknemers en de ambtenaren te bewerkstelligen. Ook deze wet kan nu als een dode letter beschouwd worden, als zij zo moeiteloos opzij gezet kan worden, of dit nu voor drie maanden is of voor langere tijd. Ook hiervoor wordt geen enkele andere motivatie gegeven dan de taakstelling van het bezuinigingsbeleid. Moeiteloos wordt inbreuk gemaakt op de rechtsbescherming; moeiteloos worden de ambtenaren opnieuw tot sluitpost van de overheidsbegroting gedegradeerd.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 14.00 tot 14.45 uur geschorst.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de behandeling van de stukken inzake een verdrag met Israël (18531) van de agenda van de volgende week af te voeren.

De heer **Willems** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb daar op zich geen bezwaar tegen, maar kunt u mij mededelen wat er dan verder met die stukken gebeurt? De bedoeling was dat er een wetsvoorstel zou komen. Komt dat niet?

De **Voorzitter**: De regering heeft de Voorzitter van de Kamer in een brief geschreven dat zij meent dat niet te hoeven doen. Het Presidium heeft

Voorzitter

daarover beraadslaagd en unaniem besloten dat het daarmee geen genoegen neemt. Daarover is ook contact geweest met de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dezer dagen verschijnt een *brief van mij aan de minister van Buitenlandse Zaken*, die als wit stuk in het dossier zal worden opgenomen. Wij zijn in afwachting van de reactie van de minister daarop. In ieder geval zal de zaak niet meer voor Kerstmis kunnen worden afgedaan.

De heer **Willems** (PSP): Afhankelijk van de inhoud van de brief die u van de minister van Buitenlandse Zaken verwacht, moet het toch mogelijk zijn daarover te spreken? De minister heeft aangekondigd dat hij anders per 1 januari het verdrag in die vorm aan Israël wil notificeren.

De **Voorzitter**: Het Presidium gaat ervan uit dat de minister dat niet doet.

Ik stel voor, de verslagen van op 5 en 13 december 1984 gehouden mondelinge overleg over de zogenaamde kloosterlingenregeling (18 600-IX B, nrs. 19 en 22) toe te voegen aan de agenda van de volgende week met spreektijden van 2 minuten per fractie.

Ook stel ik voor, de brief inzake de EAJ-projecten (18 600-XV, nr. 58) toe te voegen aan de agenda van de volgende week, ook met spreektijden van 2 minuten per fractie.

De heer **Vos** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil het verslag van het mondelinge overleg van 15 november jl. over de terbeschikkingstelling van arbeidskrachten graag op de agenda geplaatst zien. De minister is van plan vóór 1 januari een beslissing te nemen over die zaak. Dit kan ertoe leiden dat de zaak in Rijnmond vrij wordt gegeven. Naar onze mening kan dat nogal veel problemen opleveren. Mocht het op de agenda geplaatst worden, dan zou ik ook graag zien dat de minister nog vóór het debat de brief, die hij gekregen heeft van de Regionale raad voor de arbeidsmarkt over deze kwestie, aan de Kamer ter beschikking zou stellen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van het mondelinge overleg toe te voegen aan de agenda van volgende week met spreektijden van 2 minuten per fractie en dat verzoek zal ik overbrengen.

Ik stel voor, volgende week donderdag aan het einde van de vergadering te stemmen over de moties, voorgesteld

in de uitgebreide commissievergadering van 10 december 1984, over de IMP's 18 603, 18 605 en 18 606, indien voldoende ondersteund.

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik deel de Kamer mee, dat de minister van Economische Zaken aanstaande dinsdag vóór de stemmingen over zijn begroting een verklaring zal afleggen.

De heer **Schartman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Mag ik u verzoeken volgende week kort ruimte te maken om het verslag van het mondelinge overleg van heden over het startersbeleid op de agenda te zetten?

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aan dat verzoek te voldoen, ook met spreektijden van 2 minuten per fractie.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Verlangt nog een van de leden het woord over de regeling van werkzaamheden, met uitzondering van het onderwerp waarover ik gisteren een voorstel heb gedaan?

De heer **Nijpels** (VVD): Ik neem aan, dat u daarbij uw mededeling dat de minister van Economische Zaken dinsdag een verklaring zal afleggen, ook wilt betrekken?

De heer **Willems** (PSP): Gaat dat dan over RSV?

De **Voorzitter**: Dat lijkt mij voor de hand te liggen.

Dan kom ik nu bij de begrotingen. Wij hebben daarover een- en andermaal een voorbereidende bespreking gehad in de Kamer, in het Presidium en nog eens ruggespraak. Daaruit bleek dat de meningen nogal verdeeld waren. Ik heb geen nader voorstel gedaan. Ik volhard dus bij het geagendeerde: NAVO en de begroting van Buitenlandse Zaken. Het zou mij een lief ding waard zijn geweest als ook het Walrusdebat de volgende week gehouden had kunnen worden, maar er komen toch wat kleine onderwerpen tussendoor, zoals nu ook weer blijkt. Dat kan dus niet, zelfs niet met beperkte spreektijd.

Dan is er natuurlijk een mogelijkheid de begroting van Buitenlandse Zaken van de agenda af te voeren. Ik heb begrepen dat de Kamer dat liever zou willen dan het afvoeren van de NAVO-begroting. Toch zou dit jammer zijn omdat dan, zoals de heer Meijer eergisteren opmerkte, de twee onderdelen van de begroting van Buitenlandse Zaken uiteengaan.

De heer **De Boer** (CDA): Dat is niet waar.

De **Voorzitter**: Dat is een nadeel. Ook zou men kunnen zeggen, dat dan maar beide onderdelen naar januari verschoven moeten worden, maar dat is niet nodig, want zoveel tijd komen we niet tekort. Een tweede nadeel is dan, dat de behandeling van Defensie gesplitst raakt. Een derde nadeel is, dat dan de inspanningen van de Kamer om alle begrotingshoofdstukken voor Kerstmis af te doen, vruchteloos zijn geweest. Het lijkt mij een voordeel, dat onmiddellijk in de eerste week na het kerstreces een uitvoerig debat over het Walrus-project kan worden gehouden. Dan is er voldoende spreektijd. Ik was van plan volgende week donderdag voor te stellen, deze zaak als eerste punt na het reces te agenderen.

De heer **Frinking** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Een groot aantal van uw argumenten spreekt ons aan, maar we staan toch voor het probleem, dat we de Walrus-affaire vóór het reces willen afwickelen. Er is nogal wat mee gemoeid, ook in verband met mensen die in het geding zijn. Wij hebben geen lange spreektijden nodig. Als u 20 minuten voor de grote fracties als maximum ziet, dan zouden wij daarmee uit kunnen komen. Er is al eerder gesuggereerd, de behandeling van de begroting van Buitenlandse Zaken dan maar te verschuiven. Wij zijn het met u eens, dat het jammer zou zijn, als het deze keer niet zou lukken, maar het is op zich zelf al een geweldige uitzondering als het maar met één begroting niet lukt.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb bezwaar tegen deze redenering. De Kamer heeft zich geprepareerd op de behandeling van de begrotingen van de NAVO en van Buitenlandse Zaken. Dat het niet zoveel tijd hoeft te kosten, zei de heer Frinking geheel voor eigen rekening. Wij denken, dat een grondige en zorgvuldige behandeling van de Walrus-zaak noodzakelijk is. Uit dien hoofde ondersteun ik de suggestie van de heer Frinking niet.

De heer **J. D. Blaauw** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben het geheel met de heer Den Uyl eens, dat een grondige behandeling nodig is. Wat dat betreft signaleer ik spanning tussen de 20 minuten van de heer Frinking en mijn idee daarover. We zijn echter wel al een paar maanden bezig met de Walruszaak. We hebben tweemaal mondelinge overleg gehad

Voorzitter

en twee schriftelijke voorbereidingen en er zijn twee notities over verschenen. Voor ons wordt het tijd dit onderwerp af te handelen. Dat heeft duidelijk prioriteit boven de behandeling van de begrotingen van Buitenlandse Zaken en de NAVO. Ik ondersteun dus het voorstel, volgende week de Walrus-zaak af te handelen en de behandeling van de begrotingen van Buitenlandse Zaken en van de NAVO over het reces heen te tillen.

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij niet, dat de zaak van de Walrus al zo goed als afgehandeld is. De Kamer is nog maar net begonnen met overleg met de minister. Uit het mondeling overleg is gebleken, dat de Kamer zich nog zeer diepgaand over een aantal aspecten zal moeten buigen. Ook de regeringspartijen hebben dat in het mondeling overleg vastgesteld. Zelfs als er volgende week een plenair debat komt, dan kan dat naar mijn mening nog geen afronding van deze zaak inhouden. Wij moeten er als Kamer de voorkeur aan geven, het grondig en daarom na het reces te doen. Nu komen we echt in een spoedprocedure terecht. Ik wil er nog aan toevoegen, dat een spreektijd van 20 minuten voor de grote fracties misschien 10 minuten voor de kleine fracties zal inhouden, wat mij volstrekt onvoldoende lijkt om deze zaak te behandelen.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Het behandelen van het verslag van dit mondeling overleg zal bepaald niet het karakter hebben dat u er wel eens aan wenst te geven, namelijk alleen het indienen van moties mogelijk maken, wat ik in het algemeen trouwens niet zo juist vind. In dit geval gaat het over een zaak, waarover zeer veel uitvoerige schriftelijke stukken zijn verschenen. In het mondeling overleg zijn daarvan eigenlijk alleen maar kleine delen in de vorm van het vragen om opheldering, wat echt de functie van het mondeling overleg is, aan de orde geweest. Het bespreken van het onderwerp moet daarom onvermijdelijk een tijdrovende zaak zijn. Ik vind dan ook de door de heer Frinking voorgestelde spreektijd omgerekend voor de kleine fracties veel te kort. Als we het volgende week doen, dan moeten de tijden aanzienlijk ruimer zijn.

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik vind een spoedige afhandeling van de Walrus-affaire,

voor zover dit mogelijk is, van groot belang. Er komt nog een rapport van de Algemene Rekenkamer, maar dat zal waarschijnlijk niet eerder dan in maart verschijnen.

Ik geef er de voorkeur aan, de volgende week de kwestie van de Walrussen te behandelen in plaats van de begroting van Buitenlandse Zaken en het NAVO-debat. Dat levert waarschijnlijk ook meer spreektijd op.

De **Voorzitter**: Gelet op wat de verschillende sprekers naar voren hebben gebracht – ik geloof niet dat het nodig is om hierover te stemmen – stel ik voor, de begroting van Buitenlandse Zaken in engere zin van de agenda af te voeren en de volgende week te debatteren over de Walrus-affaire met spreektijden van 30 minuten voor de grootste drie fracties, 20 minuten voor de fractie van D'66 en 15 minuten voor de overige fracties. Het NAVO-debat kan dus worden gehandhaafd.

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): Kan dat debat worden gehandhaafd?

De **Voorzitter**: Dat kan inderdaad. Dat heb ik al gezegd. Het is niet nodig, beide begrotingen te schrappen.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Je hebt het zelf voorgesteld, Piet!

De heer **J. D. Blaauw** (VVD): Ik heb voorgesteld, ook de NAVO-begroting mee te nemen aangezien ook de heer Meijer de vorige keer als argument aanvoerde dat beide begrotingen niet gesplitst behandeld zouden moeten worden.

De **Voorzitter**: Ik dring erop aan, dat men goed naar mij luistert. Ik heb al aangegeven dat, als wij beide begrotingen schrappen, wij woensdag naar huis kunnen; dan houden wij tijd óver. Ik dring erop aan, dat men mij volgt waar het gaat om het ramen van de tijden. Meer dan gewoonlijk en zeer uitvoerig heb ik overleg gevoerd met woordvoerders, fractievoorzitters en Presidium. Ik zou liever alle onderwerpen hebben behandeld, maar dat blijkt niet mogelijk te zijn. Er moet één onderwerp worden geschrapt. Het komt mij voor, mede gelet op wat de heer De Boer enkele dagen geleden in het openbaar heeft gezegd, dat dan Buitenlandse Zaken sec eraf moet. Nogmaals, vanwege de samenhang zou het mij liever zijn dat beide begrotingshoofdstukken geheel zouden worden afgedaan, waarna men in januari ruim de tijd zou nemen voor de Walrus-affaire. Wat mij betreft zou het dan om méér dan 30

minuten voor de grootste fracties gaan.

Hoor ik nog een nader commentaar? Legt de Kamer zich erbij neer, dat Buitenlandse Zaken wordt verschoven en dat het debat over de NAVO wordt gehandhaafd? Dat was mijn laatste voorstel. Heeft de heer Blaauw daartegen alsnog bezwaar?

De heer **J. D. Blaauw** (VVD): Ik ben maar een minderheid.

De **Voorzitter**: Als u zich wat mijn oorspronkelijke voorstel betreft bij mij aansluit, zijn wij samen een meerderheid.

Ik herhaal mijn nadere voorstel, de begroting van Buitenlandse Zaken in engere zin van de agenda af te voeren en in januari te behandelen en de Walrus-affaire de volgende week te behandelen met de al genoemde spreektijden.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Den Uyl, die het heeft gevraagd in verband met het gisteren door mij gedane voorstel betreffende de behandeling van het rapport van de RSV-enquêtecommissie.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het voorstel dat u gisteren hebt gedaan, bevat drie elementen waarbij ik kanttekeningen wil plaatsen. In de eerste plaats is er het tijdstip, waarop de Kamer het rapport behandelt. In de tweede plaats verwijs ik naar uw voorstel dat bij het debat op 5, 6 en 7 februari de enquêtecommissie achter de regeringstafel zal zijn gezeten. In de derde plaats hebt u medegedeeld dat u nu geen voorstel doet over de verdere behandeling van het rapport.

Op blz. 1203 van de zesde band van het rapport – nu moet zelfs de heer Van Dijk nadenken – staan slechts twee woorden: 'Hoe verder'. Op blz. 1204 treft men de kop aan: 'Wat gebeurt er met het rapport'. Het gaat daarbij om een ander rapport dan wij nu bespreken maar die woorden 'hoe verder' geven toch vrij nauwkeurig weer voor welke problematiek wij zijn gesteld.

Ik stel voorop dat de Kamer in dezen niet terug kan grijpen op in het verleden ontstane gewoonten en praktijken. Het verslag van de parlementaire enquêtecommissie naar het in de oorlogsjaren gevoerde regeringsbeleid werd in door deze Kamer in het geheel niet besproken. Mede gelet op de mogelijkheid dat in de toekomst veelvuldiger van het controlemiddel

Den Uyl

van de parlementaire enquête gebruik zal worden gemaakt, is het van grote betekenis hoe wij nu met dit rapport omgaan.

Naar het mij voorkomt – ik leid dit af uit uw voorstel – dreigen hierbij misverstanden te ontstaan omtrent de staatkundige functie van het rapport. Dat heeft weer alles te maken met de procedure van behandeling die de Kamer nu kiest.

De enquête is een in de wet geregeld recht van de Kamer ter controle van het regeringsbeleid. In de oude Grondwet stond dit recht vermeld onmiddellijk na het recht van interpellatie van de Kamer. Bij deze enquête heeft de commissie de taak gekregen, een onderzoek in te stellen naar het door achtereenvolgende kabinetten ten aanzien van het RSV-concern gevoerde beleid.

Uiteraard en zeer terecht heeft de commissie in dit onderzoek ook betrokken de gedragingen van het bestuur van RSV, van vakbonden, van de Kamer, van accountants en van andere instellingen die een rol hebben gespeeld in de gang van zaken rond het RSV-concern. Dat neemt niet weg, dat naar ontstaan en ontwikkeling van het recht van enquête, centraal staat en behoort te staan de controle op het regeringsbeleid dat door achtereenvolgende kabinetten is gevoerd.

Dat is een eerste overweging waarom naar het oordeel van mijn fractie de Kamer niet anders over het rapport kan debatteren dan in aanwezigheid van de regering. Daar komen ook een aantal praktische overwegingen bij. De eerste is, dat talrijke conclusies van de commissie betrekking hebben op nog voortgaand, fungerend beleid. RSV is weliswaar in surséance gegaan, maar het industriebeleid, waarvan het beleid ten aanzien van RSV een onderdeel vormt, en het steunbeleid ten aanzien van de scheepsbouw vormen geen afgesloten hoofdstuk. Vragen rondom de handelwijze van het ministerie van Defensie inzake de bouw van duikboten voor Taiwan zijn, zoals deze week gebleken is, van actuele betekenis, ook bij de bespreking van het rapport van de enquêtecommissie.

De commissie heeft zich onthouden van het doen van aanbevelingen in de strikte zin van het woord. Zij heeft echter aan het eind van haar rapport onder de punten a. tot en met h. een groot aantal zaken geformuleerd waarop zij in het bijzonder de aandacht wil vestigen. Welnu, geen van de

punten genoemd onder a tot en met h kan zinnig behandeld worden zonder aanwezigheid bij en deelneming van de regering aan de discussie in de Kamer; geen van die punten!

Het is niet mijn opvatting dat aan de enquêtecommissie door de Kamer geen aanvullende vragen zouden kunnen worden gesteld of alsnog nadere opheldering zou kunnen worden verkregen. Het is wel onze opvatting dat een debat uitsluitend tussen de enquêtecommissie en de rest van de Kamer een oneigenlijk, ongewenst en schemerachtig karakter zal hebben als zich dat gaat richten op de bevindingen van de commissie.

De commissie heeft in haar oordeel en conclusies ongetwijfeld waardeerdelven verwerkt, daarover heb ik geen twijfels. De vraag echter welke politieke betekenis aan die oordelen – ook als het waardeoordelen zijn – moet worden toegekend, dient door de leden van de enquêtecommissie nadat zij hun rapport hebben uitgebracht te worden beantwoord als leden van een fractie. Dit is door de heer Joekes na het uitbrengen van het rapport volkomen terecht gesteld, zo behoort het parlement te functioneren. Als het anders functioneert komen essentiële waarden van ons bestel in het geding.

Stel dat de Kamer zich in het debat begeeft met de commissie over haar bevindingen en de politieke vertaling daarvan, want daar gaat het toch om in deze Kamer. In dit debat zou een verschil van inzicht blijken tussen de enquêtecommissie, al dan niet unaniem, en een deel of de meerderheid van de Kamer. Stel dat de Kamer dat dan in een motie zou willen neerleggen. Aan wie zou die uitspraak moeten zijn geadresseerd? Zo'n discussie leidt tot een schimmenspel.

Ik voeg eraan toe – en daarvan kunnen wij wel iets leren – dat uit de parlementaire geschiedenis geen precedent bekend is, waarin de enquêtecommissie als zodanig tijdens de behandeling van haar verslag formeel aanwezig was. Ik zeg hiermee niet dat dit dús is uitgesloten. Ik maak daarvoor ruimte, maar ik wil mijn collega's wel voorhouden: let op, als wij de functie van de enquêtecommissie, die als instrument van de Kamer met gedelegeerd vertrouwen haar taak heeft verricht, ontwrichten door haar als een soort tegenpartij van de Kamer te gaan beschouwen, schenden wij fundamentele spelregels van de Kamer. Dat behoort naar mijn mening niet te gebeuren.

Men zegt wel: als het gaat om verantwoordelijkheden uit het verleden, is het kabinet-Lubbers toch niet verantwoordelijk voor de daden van voorafgaande kabinetten, welke in het rapport van de commissie in ruime mate aan de orde komen. Dat is juist, maar elk fungerend kabinet – en dus ook het kabinet-Lubbers – is verantwoordelijk voor de manier waarop het omgaat met de erfenis van de beleidsdelen van voorgaande kabinetten. Er is ook geen enkel bezwaar tegen dat leden van het huidige kabinet oordelen geven over de handelwijze van voorafgaande kabinetten of leden daarvan, ook al betreft dat henzelf. Daar is geen enkel bezwaar tegen.

Ook een zo belangrijk punt als de verantwoordelijkheid van de fungerende Minister van Economische Zaken kan niet buiten de aanwezigheid van de regering, de minister-president worden behandeld. Staatsrechtelijk gesproken moet de minister-president immers een eventueel ontslag mede ondertekenen, voor zijn verantwoording nemen dus. Daarover kan niet worden gesproken buiten zijn aanwezigheid, want hij is daarbij partij. Zo wil ons staatsrecht het.

De conclusie is: vanaf het begin dient de regering aanwezig te zijn en dient de Kamer de gelegenheid te hebben, opmerkingen aan het adres van de regering te maken. Natuurlijk – ik zei het al – blijft er een zekere ruimte voor aanvullende vragen en opmerkingen, gericht aan het adres van de enquêtecommissie, maar de Kamer slaat de verkeerde weg in als zij niet zou onderkennen dat de commissie rapport heeft uitgebracht en onderzoek heeft verricht op een naar mijn oordeel meer dan voortreffelijke wijze. Een onderzoek naar het beleid van achtereenvolgende kabinetten is verricht, zoals haar was opgedragen. Nu het rapport echter is uitgebracht, gaat het om de politieke vertaling van de bevindingen van de commissie. Daarbij is de regering partij. De commissie als zodanig is dat daarbij niet.

Dan het tijdstip. Mede gelet op de alom geconstateerde aantasting van de vertrouwensband tussen de Kamer en de huidige minister van Economische Zaken, vind ik dat de Kamer spoed moet betrachten met de behandeling. Ik pleit ervoor, het rapport te behandelen in de eerste week na het reces, eventueel doorlopend naar de tweede week, dat hebben wij niet in de hand. Ik ben van oordeel dat 'de zaak-Van Aardenne'

Den Uyl

– als ik het zo mag aanduiden – beoordeeld en behandeld dient te worden in samenhang met het rapport, waarin de bevindingen en conclusies en het oordeel van de commissie zijn weergegeven. Dat moet zo spoedig als verantwoord mogelijk is, gebeuren. Daarom pleit ik ervoor, dit debat aan te vangen op 22 januari.

Ik zal mij te allen tijde verzetten tegen behandeling, los van de samenhang met het rapport dat een vergelijking noodzakelijk maakt. De minister van Economische Zaken heeft er recht op dat een vergelijking kan worden gemaakt met het beleid en de gedragingen van andere bewindslieden in al of niet vergelijkbare situaties. De heer Nijpels vroeg, de mededeling die de voorzitter zoëven deed, in deze discussie te betrekken. Het is uiteraard aan de heer Van Aardenne om aanstaande dinsdag in deze vergadering een verklaring af te leggen.

Het is uiteraard aan de Kamer om daarop te reageren. Het zal mij echter niet afbrengen van mijn oordeel dat 'de zaak-Van Aardenne' behandeld en beoordeeld behoort te worden in de samenhang van het rapport. Die is niet eenvoudig. Degenen die zich de moeite hebben getroost om het rapport naar de letter te lezen, weten dat het inderdaad enige tijd zal vragen om een aanvankelijk oordeel tot een definitief oordeel te maken.

Het zal duidelijk zijn dat ik van mening ben dat de Kamer nu moet besluiten dat vanaf het begin van de behandeling door de Kamer zowel aan vertegenwoordigers van de enquêtecommissie als aan vertegenwoordigers van de regering een plaats aan de regeringstafel dient te worden ingeruimd. Elk van de daar aanwezigen heeft zeer onderscheiden verantwoordelijkheden. Daarvoor heeft deze Kamer in het verleden al uiterst praktische oplossingen gevonden, zoals bij de behandeling van initiatief-ontwerpen. Wat de ruimte betreft, behoeft dit mijns inziens dan ook geen bezwaar op te leveren.

De heer **Willems** (PSP): Voorzitter! Ik wil namens de PSP-fractie iets zeggen over de te volgen procedure, met name naar aanleiding van uw voorstel van gisteren. Dit hangt samen met de beoordeling van het belang van een goede en goed voorbereide bespreking van de 13 kilo materiaal die wij de afgelopen week hebben ontvangen.

Wij zijn tevreden over uw voorstel om geen spreektijdbeperking in te voeren bij de behandeling van het rapport van de enquêtecommissie. Het is ook van groot belang het rapport kan uitspreken.

Het debat moet op redelijk korte termijn plaatsvinden. Nu zijn onze mogelijkheden nogal beperkt, omdat het kerstreces naderbij komt. Daarom is het nauwelijks goed denkbaar om een zorgvuldig voorbereid debat vóór Kerstmis, dus volgende week, te houden. Wij vinden het wel jammer dat daardoor de discussie met ruim een maand wordt vertraagd. In uw voorstel laat die zelfs nog lager op zich wachten. Op zichzelf is dit te begrijpen, want een debat gaat niet alleen over personen, maar vooral ook over zaken.

Ook gaat het erom op welke punten nader moet worden ingegaan en welke politieke conclusies wij aan een en ander verbinden. Tevens zal dan aangegeven worden welke onderzoeken wij nog zeer gewenst vinden om voort te zetten. Door middel van een schriftelijke procedure willen wij eventueel nog van de bevolking uit het land commentaar verkrijgen op de stukken. In een later stadium kunnen wij daarover buitengewoon uitvoerig beraadslagen.

Het scheidt wel een belangrijke complicatie. Wellicht wordt die enigszins opgelost door het feit dat de minister van Economische Zaken volgende week een verklaring aflegt. Het probleem is dus dat de discussie pas over 1,5 maand kan plaatsvinden. Wie weet hoe lang die discussie gaat duren. Er bestaat nu onduidelijkheid over de relatie tussen regering en parlement. Er behoort een vertrouwensbasis te zijn tussen regering en parlement. Volgens de publieke opinie mag een minister blijkbaar willens en wetens, ongestraft, de Kamer informatie onthouden. Het is niet goed denkbaar dat dit boven de markt blijft zweven gedurende 1,5 à 2 maanden.

De vraag is toch hoe dit moet worden opgelost. Wij wilden dan ook voorstellen, dat de minister van Economische Zaken daarover een verklaring af zou leggen, iets wat hem eerder eigenlijk verboden was, gelet op het spreekverbod dat de leden van het kabinet was opgelegd. Nu dat spreekverbod blijkbaar is opgeheven, kunnen wij een verklaring van die minister over zijn gedrag, zowel in het verleden als wellicht in de toekomst – ik mag althans aannemen dat het daarover gaat – tegemoet zien.

Ik wil niet uitsluiten dat volgende week tijd moet worden ingeruimd om een debat over die verklaring in deze Kamer te houden. Dat kunnen wij uiteraard niet voorzien; een en ander zal afhangen van de inhoud van de verklaring. Ik kan mijn mening over wat daarin moet staan al wel geven, maar daar gaat het nu niet om. Het is van belang dat ermee rekening wordt gehouden dat volgende week over de verklaring van de minister van Economische Zaken een debat kan worden gevoerd in deze Kamer. De onduidelijkheid, de onzekerheid en het gebrek aan vertrouwen dat is gesignaleerd door de enquêtecommissie mogen niet langer boven de markt zweven dan strikt noodzakelijk is.

Ik sluit af. De heer Den Uyl heeft voorstellen naar voren gebracht als amendering op het voorstel van u, mijnheer de Voorzitter. De heer Den Uyl stelde in de eerste plaats voor om de behandeling van het rapport enigszins te vervroegen. In de tweede plaats stelde hij voor om de discussie met de regering gelijktijdig te laten plaatsvinden met de discussie met de parlementaire enquêtecommissie. Deze amenderingen zal mijn fractie graag steunen. Wij zijn het eens met de heer Den Uyl dat deze discussies niet op een zinvolle en redelijke manier uit elkaar kunnen worden gehaald. Deze discussies zullen, hoe dan ook, voortdurend door elkaar lopen. De splitsing in twee aparte debatten lijkt mij dan ook geen bijdrage aan een goede oordeelsvorming over de uitkomsten van de enquête.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik vind dat u gisteren een voorstel heeft gedaan, waarvoor veel te zeggen is maar waaraan ook enkele bezwaren vastzitten. Verstandig vind ik uw voorstel om twee afzonderlijke debatten te houden: één debat van de Kamer met de enquêtecommissie en een debat van de Kamer met de regering.

De heer Den Uyl heeft er zojuist terecht op gewezen dat er weinig precedentes zijn waarop wij ons kunnen beroepen voor de procedures die wij zullen kiezen. Daarom is het juist ook met het oog op die toekomst van groot belang dat wij onze procedures zeer zorgvuldig kiezen. Immers, wij zijn bezig op dit punt staatsrecht te maken dat er nog niet is.

Juist met het oog daarop lijkt mij de scheiding die u, mijnheer de Voorzitter, heeft voorgesteld van groot belang. Het gaat om een buitengewoon rapport. Het is dan ook van buitenge-

De Vries

woon groot belang dat de Kamer het zeer zorgvuldig en zeer grondig bespreekt. Ik vind dat wij de commissie groot onrecht zouden aandoen, als wij ons zelf in grote haast voorbijrenden om zo snel mogelijk een spectaculair debat te organiseren en om vervolgens het rapport in een stoffige bureaula op te bergen. Op die manier maak je wel een flinke indruk, maar daar blijft het dan ook bij.

Uw voorstel, Mijnheer de Voorzitter, biedt inderdaad uitzicht op een grondige behandeling waardoor Kamer en regering zorgvuldig kunnen nagaan welke consequenties en welke lessen uit deze enquête moeten worden getrokken.

Daarbij heeft het eerste debat naar ons oordeel een dubbele functie. De eerste functie is dat de enquêtecommissie verantwoording aflegt aan de Kamer over de manier waarop zij haar opdracht heeft uitgevoerd. Het gaat hier om een commissie die door de Kamer is ingesteld en die dus ook door de Kamer van haar opdrachten ontheven moet worden dan wel een vervolgoopdracht moet krijgen. Het gaat om een 'zwaar' rapport dat door een commissie uit de Kamer aan de Kamer als geheel is aangeboden.

Welnu, dan is het noodzakelijk dat eerst wordt vastgesteld, hoe de Kamer zelf tegen het rapport aankijkt. Daarbij zal zonder twijfel bij voorbeeld de vraag moeten worden beantwoord, of er nog één of meer vervolgonderzoeken nodig zijn – ik denk hierbij aan de defensieproblematiek – en of zo'n onderzoek dan moet worden uitgebracht door deze enquêtecommissie of wellicht door een andere commissie.

Ik kom bij de tweede functie van dat debat. De enquêtecommissie heeft nogal wat kritiek gespuid op de Kamer zelf.

Ik vind dat er voor de Kamer alle redenen is, zich dit behoorlijk aan te trekken. Voordat wij beginnen met de beschuldigende vinger uit te steken naar anderen, mogen wij eerst wel eens de hand in eigen boezem steken. Dat kan het beste gebeuren in een debat, waarbij de enquêtecommissie de kritiek die zij op de Kamer heeft geformuleerd, toelicht en de Kamer duidelijk maakt of zij daaruit consequenties wil trekken voor haar eigen functioneren. Dit heeft niets te maken met een onderonsje of een rondje bakkeleien van fracties in deze Kamer, zoals de heer Den Uyl dat gisteravond heeft genoemd.

Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt er eerder op dat de Partij van de Arbeid

ervoor terugschrikt om zich tegenover de strenge meester Van Dijk te verantwoorden. Ik heb daarvoor begrip, want dit zal ook voor de Partij van de Arbeid geen lolletje zijn. Als wij echter het grote werk van deze commissie het volle pond willen geven, dan zullen wij die confrontatie ook niet uit de weg mogen gaan.

Daarna komt er dan een tweede debat met de regering. Ik vind dat de Kamer van het begin af duidelijk moet maken wat het karakter van dit debat zal zijn.

Wij mogen daarover geen misverstanden laten bestaan. Het gaat er niet om dat het kabinet-Lubbers, zoals de heer Den Uyl zojuist suggereerde, hier tegenover deze Kamer verantwoording zal moeten afleggen over het beleid van het kabinet-Den Uyl of van de kabinetten-Van Agt I, II en III. Dit betekent naar mijn oordeel dat dit debat maar over drie vragen kan gaan, namelijk:

– Hoe oordeelt de Kamer over het beleid van dit kabinet dat geleid heeft tot ontbinding van het RSV-concern?

– Hebben bepaalde bewindspersonen in het verleden zulke grote fouten gemaakt dat zij nu niet meer ons vertrouwen waard zijn? Wat dit kabinet betreft, gaat het met name om de heren Van Aardenne, Lubbers, Van Eekelen en Van Houwelingen.

– Welke consequenties moet de enquête hebben voor het in de toekomst te voeren beleid en op welke wijze moeten Kamer en regering als het in de toekomst om dit soort zaken gaat, met elkaar omgaan?

Dit zijn belangrijke onderwerpen, waarbij zeer veel overhoop gehaald zal moeten worden. Ook het tweede debat zal mijns inziens grondig voorbereid moeten worden. Ik sluit niet uit dat ook dit debat zal moeten worden voorbereid met een schriftelijke vragenprocedure die in dit geval betrekking zal moeten hebben op zaken die de Kamer in het beleid, procedures en in wetgeving veranderd wil zien in de toekomst. Deze vragen zullen aan de regering moeten worden gesteld en niet aan de enquêtecommissie.

Of dit nodig zal zijn en in welke mate, daarover heb ik op dit moment nog geen definitief oordeel. Het lijkt mij echter verstandig dat op dit punt wordt teruggekomen, zodra wij een besluit nemen over het tijdstip waarop het tweede debat zal worden gevoerd. Het lijkt mij verstandig deze beslissing zo spoedig mogelijk na het kerstreces te nemen. Tegen die tijd zullen de fracties het zwaarwegende

rapport voldoende bestudeerd kunnen hebben om een gedegen besluit over de al dan niet noodzakelijke voorbereidingsprocedure te nemen.

Dit betekent dat ik tegenstander ben van een gemengd debat, zoals zojuist door de heer Den Uyl is voorgesteld en bepleit. Mijns inziens zou zoiets zeer onzorgvuldig zijn.

Het zal ook betekenen dat de leden van de enquêtecommissie die dit werk voor de Kamer hebben gedaan, in een zeer tweeslachtige positie komen te verkeren.

Aan de ene kant zitten zij naast de regering achter de regeringstafel en leggen zij verantwoording af van hun werkzaamheden als commissie. Tegelijkertijd zullen de leden van de enquêtecommissie als volwaardige leden van hun fractie betrokken moeten worden en in staat moeten zijn om bij te dragen aan de politieke oordeelsvorming en consequenties, voorzover een en ander betrekking heeft op de relatie tussen de Kamer en het kabinet.

Wij kunnen en mogen het de enquêtecommissie niet aandoen om in zo'n tweeslachtige positie achter de tafel te zitten. Dat is een volstrekt andere situatie als wanneer een minister als adviserend lid van de Kamer aanwezig is bij de behandeling van een initiatiefwetsontwerp.

Mijnheer de Voorzitter! Naast de voordelen van uw voorstel zie ik ook enkele schaduwzijden. Enige aarzeling heb ik over de noodzaak van een beperkte schriftelijke voorbereiding van het eerste debat, niet omdat ik de zin ervan niet inzie, maar omdat ik vernomen heb dat de enquêtecommissie daar zelf enige problemen mee heeft. Voor onze fractie weegt dat niet zo zwaar dat wij ons tegen een dergelijke schriftelijke vragenprocedure zullen verzetten. Ik heb slechts aarzelingen daarover. Verder gaat dat niet. Ik ben dan ook bereid mij in die zin te schikken naar de wensen van de andere fracties.

Een tweede en ernstigere bedenking is dat er omtrent de politieke positie van bewindspersonen onzekerheid kan blijven bestaan, zolang het debat met de regering niet is gehouden. Dat betreft vooral de positie van minister Van Aardenne. Terecht hebben de heren Den Uyl en Van Dam deze week bij herhaling gezegd dat de vraag of een minister de Kamer wilens en wetens verkeerd mag voorlichten van een andere orde is dan de vraag naar het beleid. Ook ik heb een- en andermaal gezegd dat het bewust verkeerd

De Vries

informereren van de Kamer beslist niet door de parlementaire beugel kan. Indien minister Van Aardenne daar anders over zou denken, is zijn positie wel bijzonder onzeker en kwetsbaar geworden.

Die bijzonder onzekere positie van de heer Van Aardenne kan geen maanden voortduren. Dat pleit ervoor dat op zijn minst op dit punt spoedig helderheid komt. Als wij daarop zouden moeten wachten tot het debat met de regering, zou minister Van Aardenne tot dat moment in feite politiek vleugellam zijn. Daarom vind ik het verstandig dat minister Van Aardenne heeft verzocht volgende week dinsdag zelf een verklaring in de Kamer te mogen afleggen. Ik kan mij voorstellen dat daarover in de loop van volgende week een debat wordt gehouden in de Kamer.

Mevrouw Beckers-de Bruijn (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Ook mijn fractie vindt dat er een punt is in de discussie rondom de hele gang van zaken bij RSV dat absolute voorrang verdient in de besprekingen, namelijk de conclusie van de commissie dat de minister van Economische Zaken de Kamer misleidende informatie heeft verstrekt. Dat staat apart van alle fouten die zijn gemaakt door het departement, door de ondernemingsleiding en door de Kamer. Het heeft rechtstreeks te maken met de vertrouwensbasis tussen de regering en de Kamer die minimaal noodzakelijk is om te kunnen functioneren.

Mijn fractie vindt dat de Kamer met de minister van Economische Zaken geen zaken meer kan doen, noch in commissieverband, noch plenair, voordat dit punt is opgehelderd. Wij hebben zojuist gehoord dat de minister dinsdag een verklaring komt afleggen in de Kamer. Mogelijk is het debat over dit aspect van de zaak daaraan vast te knopen.

Voor mijn fractie hangt het ervan af of de hele Kamer dinsdag dit debat wil voeren. Als dat niet zo is, kan de Kamer als zij haar eigen functioneren en haar eigen waarde serieus neemt, niets anders doen, dan zo snel mogelijk na het reces een heel uitvoerig debat te voeren in aanwezigheid van de regering, waarin ook dit aspect onmiddellijk wordt opgehelderd. Daarom doen wij het verzoek om, wat er ook uit dit ordedebat komt, alle officiële beraadslagingen met de minister van Economische Zaken op te schorten tot er conclusies zijn getrokken.

De heer **Nijpels (VVD):** Mijnheer de Voorzitter! Ik wil op deze plaats graag uw voorstel van gisteren ondersteunen. Het is inderdaad van groot belang dat de Kamer het debat over het totale rapport ook nog schriftelijk kan voorbereiden.

Ik heb een paar opmerkingen over de mondelinge behandeling. Ik deel uw opvatting dat er twee debatten moeten komen, waarvan het eerste wat ons betreft dient te worden gevoerd met de enquêtecommissie zelf. Dat debat moet dan twee elementen bevatten: een verantwoording van de enquêtecommissie aan de Tweede Kamer en de conclusies die de Tweede Kamer zelf aan het rapport verbindt. Er is namelijk nogal wat kritiek uitgeoefend door de enquêtecommissie op het functioneren van de Kamer.

De heer Den Uyl heeft gezegd dat de enquêtecommissie primair tot doel heeft het overheidsbeleid te onderzoeken. Ik wil hem in dit verband wijzen op de brief die de enquêtecommissie op 14 april 1983 heeft gestuurd. Deze brief was een vrucht van het denken van de commissie over de taakopdracht die door de Kamer was geformuleerd.

In deze brief schrijft de commissie aan de Kamer dat op grond van het gestelde in artikel 8c van het instellingsbesluit de commissie concludeert dat haar onderzoek naar het overheidsbeleid ten aanzien van RSV zich niet kan beperken tot het beleid van de opeenvolgende kabinetten, de verantwoordelijke bewindslieden en de onder hen resulterende departementen, maar zich ook dient uit te strekken tot de rol van de beide Kamers der Staten-Generaal. Dat betekent dat de enquêtecommissie aan ons heeft kenbaar gemaakt dat ook de rol van de Tweede Kamer, anders dan bij voorafgaande parlementaire enquêtes, heel duidelijk deel moet uitmaken van het onderzoek. Dat rechtvaardigt ook dat de Kamer voordat met het kabinet wordt gesproken, zelf een oordeel verbindt aan de kritiek die de enquêtecommissie aan het advies van de Kamer heeft gericht.

Ik geloof dat het van belang is om een afzonderlijk debat met het kabinet te voeren. Naar de mening van de VVD moet de regering ons in dat debat mededelen welke lessen voor het huidige en toekomstige beleid uit de rapportage van de commissie worden getrokken.

Ik maak nog een paar opmerkingen over het tijdstip van het debat. Als ik

het goed bekijk, is het verschil tussen het voorstel van de heer Den Uyl en het voorstel van de Voorzitter slechts twee weken. Ik ben van mening dat bij zo'n gewichtige zaak als deze enquête en bij een rapport van meer dan 5000 bladzijden twee weken weinig uitmaken. Twee weken maken wel veel uit voor de kans die de fracties krijgen om zich terdege voor te bereiden op dit debat. Uiteindelijk zullen de fracties een oordeel moeten geven over hetgeen namens hen naar voren wordt gebracht in het debat. Dat betekent dat een voorbereidings-tijd van 14 dagen na het reces een niet te ruime periode is.

Daarnaast stel ik vast dat als er sprake zal zijn van een schriftelijke vragenronde – mijn fractie is daarvan een voorstander – ook de commissie de gelegenheid zal moeten hebben om deze vragen te kunnen beantwoorden. Uit een interview met de heer Van Dijk heb ik begrepen dat hij een aantal weken nodig heeft om af te kicken van deze enquête. Men weet dat een afkickperiode zorgvuldig moet worden begeleid. Daarom vind ik het verstandig om de enquêtecommissie de gelegenheid te geven op haar gemak het antwoord op deze vragen te formuleren.

Ik kom toe aan de mededeling van de Voorzitter dat de minister van EZ kenbaar heeft gemaakt dat hij volgende week dinsdag een verklaring in deze Kamer wil afleggen. De heer Den Uyl heeft er deze week in reacties op het rapport op gewezen dat het voor hem nog een vraag is of er nog sprake is van een vertrouwensbasis tussen de Kamer en de minister van EZ. Hij voegde daaraan toe in de uitzending van Den Haag vandaag van afgelopen maandag dat de vraag van de vertrouwensbasis, gebaseerd op het oordeel van de commissie dat de heer Van Aardenne de Kamer heeft misleid en daarom onaanvaardbaar heeft gehandeld, van geheel andere orde is dan de zaken die verder in het rapport en het debat daarover aan de orde komen en die gaan over het totale overheidsbeleid. Uit uitlatingen van de heer Den Uyl van deze week heb ik begrepen dat hij vindt dat deze vertrouwensbasis is aangetast.

De heer Den Uyl heeft deze week ook terecht opgemerkt dat de heer Van Aardenne zich moet kunnen verdedigen. In het slot van het persbericht van de PvdA over het rapport van de enquêtecommissie wordt dan ook medegedeeld dat de heer Van Aardenne volgens de PvdA niet kan zwijgen. Ik heb begrepen dat

Nijpels

de heer Van Aardenne volgende week niet zal zwijgen. Dat betekent ook dat er volgende week in deze Kamer helderheid moet komen over de politieke positie van de minister van EZ, vooral ook omdat grote delen van deze Kamer kennelijk vinden dat de vertrouwensbasis is aangetast. Daarom ben ik van mening dat wij er verstandig aan doen volgende week in de Kamer te debatteren over de verklaring van de minister van EZ, zodat voordat de Kamer op kerstrees gaat, er duidelijkheid bestaat over de vraag op deze Tweede Kamer, al dan niet in meerderheid, vertrouwen heeft in deze minister van EZ.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van D'66 kan zich vinden in uw voorstel. Het voorstel van de heer Den Uyl wijzen wij af. Wanneer er een debat gevoerd zou worden met de regering en met leden van de enquêtecommissie achter de tafel, dan zou dat leiden tot grote verwarring, met name van verantwoordelijkheden. Wij gaan ervan uit dat het gewenst is dat er twee debatten worden gehouden, allereerst ter wille van de zuiverheid, juist omdat er geen precedents zijn ter zake van de aanpak van dit soort debatten en procedures.

Er moet allereerst een debat met de enquêtecommissie worden gehouden ter wille van de zuiverheid. Men moet daarbij bedenken dat debatten niet alleen worden gevoerd om moties in te dienen. Debatten hebben natuurlijk een veel ruimere functie. Men wisselt van gedachten en uiteindelijk komt men tot een bepaald inzicht. Het is gewenst om met de enquêtecommissie te discussiëren over hun opvattingen, eventueel nadere argumenten te vragen, en opheldering te vragen over standpunten die niet duidelijk zijn van de enquêtecommissie.

De functie van het debat is allereerst om, na het debat, de enquêtecommissie décharge te verlenen van de gegeven opdracht van de Kamer en om de rol van de Kamer zelf aan de orde te kunnen stellen. Dit moet uiteraard leiden tot een beter inzicht in de materie en dat is weer nodig om later een debat te kunnen voeren met de regering over de politieke consequenties voor het politieke beleid. Hierbij gaat het uiteraard niet uitsluitend om de positie van één politieke functionaris.

Nu kom ik te spreken over de gedachte van een soort spoeddebat over de huidige positie van de minister van Economische Zaken. Ik

wijs dat beslist af. Het is begrijpelijk dat velen in de Kamer ongeduldig zijn ten einde te trachten te komen tot duidelijkheid omtrent de positie van de minister van Economische Zaken. Het is niet mogelijk om een dergelijk spoeddebat te voeren, want om tot een serieuze beoordeling te komen van de positie van één politieke functionaris die bij het RSV-verhaal is betrokken, is het eerst nodig om de beide debatten waarover ik zojuist heb gesproken, te voeren. Pas daarna is een oordeel van de Kamer op zijn plaats.

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Het centrale punt op dit moment lijkt te zijn de vraag, of het debat over het verslag van de enquêtecommissie van meet af aan gevoerd moet worden in aanwezigheid van de regering. Wij menen dat dit niet moet gebeuren en wel om drie redenen.

In de eerste plaats zou het direct erbij betrekken van de regering kunnen betekenen dat dit debat direct zou worden verengd tot de actuele politieke verantwoordelijkheid, terwijl er in het verslag van de commissie veel en veel meer aan de orde is.

In de tweede plaats is er wel degelijk reden om als Kamer met de commissie van gedachten te wisselen over werkwijze en conclusies. In de pers zijn al vragen opgeworpen in de trant van: waarom is die niet gehoord en die wel; waarom zijn ten aanzien van de handelingen van de één kwalificaties gegeven die ten aanzien van de handelingen van een ander niet zijn gegeven? Daarover is een gedachtenwisseling nodig.

In de derde plaats is er alle reden dat de Kamer zich in dit debat ook bezighoudt met de eigen rol in de affaire. Een beoordeling van die eigen rol zal absoluut nodig zijn. Zo nodig moet ook een hand in eigen boezem gestoken worden.

Wil dit nu zeggen dat een debat met de regering niet nodig is? Ik denk het niet. Wij steunen daarom ook uw voorstel om na het eerste debat daarover met de regering te debatteren. Het gaat dan natuurlijk over het actuele en het toekomstige beleid, over de verantwoordelijkheden van de mensen in dit kabinet en over de positie van dit kabinet. Wij denken alleen dat er niet lang gewacht kan worden na het eerste debat dat wij hierover als Kamer voeren.

Ik kom ten slotte tot de positie van de huidige minister van Economische zaken, de heer Van Aardenne. Hij komt met een verklaring en ook wij willen de mogelijkheid open houden

om daar volgende week direct op te reageren door middel van een debat. Maar als daarvan de bedoeling is – dat beluisterde ik in de woorden van de heer Nijpels – om volgende week al als het ware de vertrouwensbasis tussen de minister van Economische Zaken en de Kamer vast te spijkeren en die vervolgens in het verdere debat buiten discussie te stellen, dan gaan wij zeker niet zover. Wij komen zeker ook in het grote debat nog terug op de rol van de minister van Economische Zaken.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter! Ook de SGP-fractie wil vanzelfsprekend een uiterst zorgvuldige procedure betrachten bij de behandeling van het RSV-rapport. Daarbij staat ook mijn fractie een procedure met twee fasen voor ogen. Allereerst zal de commissie haar werkwijze kunnen en willen verantwoorden. De Kamer zal vervolgens zelf ook de les moeten leren, met andere woorden: conclusies uit haar eigen functioneren moeten trekken. Een eventuele voorbereiding van die discussie door middel van schriftelijke vragen is denkbaar maar moet niet overhaast gebeuren, mede gelet op het feit dat de commissie toch ook aan een rustperiode toe zal zijn.

Vervolgens is er een fase ten aanzien van het kabinet. Die zou mijn fractie wel schriftelijk willen voorbereiden en daarvoor ruim de tijd willen nemen.

Nu minister Van Aardenne zelf kenbaar heeft gemaakt een verklaring in deze Kamer te willen afleggen, wil de SGP-fractie die verklaring gewoon afwachten en daar nu niet op vooruitlopen. Mogelijk kan naar aanleiding van die verklaring een debat worden gehouden, maar dit moet beoordeeld worden in de context van de conclusie van het rapport. Wij kennen de verklaring nog niet en daarom wil mijn fractie zich daarover uitdrukkelijk nog niet uitspreken.

De **Voorzitter**: Gehoord de beraadslaging tot dusverre doe ik een nader voorstel, namelijk om, indien en voor zover de Kamer behoefte zou gevoelen over de af te leggen verklaring van de minister van Economische Zaken te beraadslagen, dat woensdag bij het begin van de vergadering te doen.

Ik verzoek de sprekers, concrete voorstellen te formuleren en dit geldt ook voor de volgorde waarin deze in stemming zouden moeten komen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De kaarten lijken aardig geschud. Eerst is er de mededeling

Den Uyl

van de heer Van Aardenne dat hij, dinsdag in de Kamer een woordje te zeggen heeft. Vervolgens is er de mededeling van de heer De Vries dat er dan misschien ook wel over gedebatteerd zou kunnen worden. Het estafette-stokje wordt dan doorgegeven en de heer Nijpels zegt dan dat er natuurlijk een debat moet zijn, dat de minister van Economische Zaken daar recht op heeft, aangezien het een vraag van geheel andere orde is.

Kortom: eerst moet volgende week het vuiltje worden weggeveerd, vervolgens krijgen wij in februari een samenspraak met de parlementaire enquêtecommissie en dan – dit moet nader bezien worden en uiteraard grondig worden voorbereid – nog later een debat met de regering. Ik noem dat ontcrachten van de werking van het rapport van de enquêtecommissie. Ik kom hiertegen op.

Wat zijn, heel zakelijk, de gebezigde argumenten voor een debat in twee ronden? Allereerst zo zegt de heer De Vries – de heer Nijpels gebruikt vrijwel dezelfde bewoordingen; het heeft deze keer zeker niet ontbroken aan onderlinge afstemming – heeft de enquêtecommissie er recht op zich voor de gevolgde methode te verantwoorden en volgens de wet moet de enquêtecommissie door de Kamer ontbonden worden. Dat is correct. Het laatste dat bij mij zou opkomen is, indien daarover een discussie gewenst is, die te willen ontgaan of niet de kwijting te verlenen waarop de enquêtecommissie recht heeft.

Is er echter over de methode van onderzoek groot spektakel? Vereist dat een eigen gescheiden behandeling met dan later weer een apart gesprek met de regering?

Het tweede punt is de kritiek op de Kamer zelf. Die neem ik heel ernstig. Dat de Kamer daarin betrokken is acht ik ook zeer juist. Hoe gaan wij dat nu behandelen? Het is het eerste punt waarvoor de commissie in haar slotconclusie aandacht vraagt. De Kamer doet er heel verstandig aan zo snel mogelijk te komen tot een voorbereiding van wat er veranderd moet worden in de werkwijze van de Kamer, hoe vaak wij zo'n parlementaire enquête kunnen hebben.

Immers, opnieuw is gebleken dat het belangrijkste controlemiddel dat de Kamer heeft de parlementaire enquête zelf is. In die zin is het rapport van de heer Van Dijk en de zijnen mijn rapport, mijn controlemiddel. Ik heb er niet voor niets voor gestemd en voor gepleit, ook toen het

de vorige keren in meerderheid door de Kamer werd verworpen. Dat is de afgelopen jaren drie, vier keer het geval geweest en dat laat ik mij ook niet afnemen.

Zo iets moet echter wel goed worden voorbereid. Dan moet toch een Commissie Werkwijze, het Presidium of een apart in te stellen commissie aan de gang om te komen tot voorstellen voor wijziging van procedures. Nu wil de heer De Vries dat debat op 5 en 6 februari? Nee, dat kan kort zijn. Ik zou er geen bezwaar tegen hebben om op 5 februari met de enquêtecommissie te beginnen, maar dan moet wel zo snel mogelijk tot dat veel belangrijkere, die politieke vertaling gekomen worden, want daar gaat het de mensen om. Wil men dat scheiden?

Neem daarvoor dan eerst een halve dag, of een hele dag, dat komt niet op een uur aan. Maar het debat moet wel als een eenheid worden gezien, want de enquêtecommissie heeft namens ons dat onderzoek verricht. Zij spreekt namens mij. Ik kan daarbij wel kanttekeningen plaatsen, maar ik had veel eerder in verzet moeten komen, ik had de enquêtecommissie niet moeten willen als ik fundamenteel wil zeggen dat het niet deugt. Ik had dan andere mensen aan moeten wijzen. Ik heb dat vertrouwen gegeven en ik kom er nu niet op terug.

Er kan dus een debat over de methode komen, maar dan moeten wij er wel direct op aansluiten. De kritiek op de Kamer moet de Kamer ernstig nemen, maar dat moet niet in dat debat van 5 en 6 februari. De enquêtecommissie heeft trouwens zelf ook geen enkel concreet voorstel geformuleerd. Dat was haar ook niet gevraagd. In de wijsheid die haar in het algemeen kenmerkt heeft zij gesproken over een punt van bijzondere aandacht. Hoe moet de enquêtecommissie gaan antwoorden op een debat over de methode van de Kamer? Dat moet het Presidium, de Commissie Werkwijze doen. Daarvoor moeten wij hard aan het werk. Beide punten, genoemd door de heren Nijpels en De Vries, zijn absoluut geen argumentatie voor een week discussie met de enquêtecommissie en zeker niet voor uitstel van het veel wezenlijker debat met de regering.

Er kan dus best in feite een onderscheid worden gemaakt: eerst praten met de enquêtecommissie over de gevolgde methode, proberen het eens te worden over hoe de Kamer nu verder moet gaan, hoe ernstig gewerkt kan worden aan een verbeter-

ring van de controlemethode, door, bij voorbeeld, meer gebruik te maken van de parlementaire enquête. Direct daarop aansluitend moet er dan met de regering worden gesproken.

De heer De Vries heeft gezegd dat er maar drie onderwerpen zijn. Die drie reken ik ertoe, maar er zijn nog vele andere. Ik heb al een aantal genoemd. Tal van punten die door de commissie in het rapport zijn behandeld hebben te maken met het nog vigerend beleid. Ik heb niet gezegd dat het kabinet-Lubbers zich zou moeten verantwoorden voor het beleid van vorige kabinetten.

Ik heb gezegd: een zittend kabinet is aansprakelijk voor de manier waarop het omgaat met de erfenis van voorafgaande kabinetten. Het is niet verantwoordelijk voor het beleid, maar het is wel verantwoordelijk voor de manier waarop het constateert dat een en ander gebeurd is en voor de besluiten die het daarop neemt. Dat speelt op tal van terreinen een rol: industriebeleid, scheepsbouwbeleid, RSV, marine, afwerking. Al die vragen komen aan de orde en behoren ook aan de orde te komen.

Wat is dat eerste punt van bijzondere aandacht, dat de commissie noemt? Dat is een andere vorm voor de steunregeling en de controle daarop. Moeten we dat dan buiten de regering om gaan bediscussiëren, zonder de aanwezigheid van de regering? Dat klopt gewoon niet. Dat wordt een schimmenspel. Ik stel daarom als tegemoetkoming voor, een debat te beginnen met de enquêtecommissie en onmiddellijk daarop te doen aansluiten het debat met de regering.

Ik pleit ervoor dit direct na het reces te doen, maar ik zie dat daar praktische bezwaren tegen zijn in verband met de voorbereiding. Worden die echter verholpen door het debat twee weken later te stellen? Ik pleit ervoor dat dan ook de zaak-Van Aardenne in die week na het reces wordt behandeld. Op dat punt moet ik heel duidelijk zijn.

Van de kant van de regeringsfracties wordt voorgesteld om nadat de heer Van Aardenne dinsdag zijn verklaring heeft afgelegd, we dan een debat krijgen over de verklaring van de heer Van Aardenne. De heer Nijpels laat er geen misverstand over bestaan, dat hij bedoelt een inhoudelijk debat over de vertrouwensbasis tussen minister en Kamer. Ik acht het uitgesloten, dat dat tot een conclusie in verantwoorde zin zou kunnen leiden.

Aan de orde is bij de zaak-Van Aardenne, wat van het beleid dat hij voerde,

Den Uyl

was vastgelegd door zijn voorgangers, door zijn directe voorganger Lubbers. Wat was zijn speelruimte? Dan moet je kijken, wat het beleid van Lubbers was. Welke overwegingen heeft de minister gehad om die onvolledige informatie aan de Kamer te geven? Dan moet je ingaan op de feitelijke ontwikkeling van de problematiek over een langere periode. Anders kan het niet. Hoe verhoudt zich die naar het oordeel van de commissie misleidende informatie tot onvolledige informatie van de ambtsvoorganger van minister Van Aardenne, minister Lubbers? Dat zijn vragen die je niet kunt losmaken uit de beoordeling van de samenhang van het rapport.

Ik laat er geen enkele twijfel over bestaan, dat aan een uitspraak die de Kamer wil uitlokken buiten het kader van het rapport, door mij geen betekenis wordt gehecht. Dat kan en dat mag niet gebeuren. Dan veegt men het rapport weg. Als dan wordt gezegd, het in het reces te behandelen en er niet zo lang mee te wachten, dan valt er met de PvdA over te spreken. Ik zie ook best het bezwaar, dat die zaak-Van Aardenne boven blijft drijven. Door die echter los te behandelen van de context, wordt het rapport onrecht gedaan. Daar kom ik tegenop. Dan mobiliseren we elkaar maar.

Ik zie best het bezwaar in verband met de positie van de heer Van Aardenne en ik ben bereid er alle begrip voor op te brengen, maar we moeten niet in een vluiggertje volgende week het rapport even aan de kant schuiven daarvoor en het later, half februari, behandelen. Ik kom ervoor op, dat we het rapport ernstig nemen.

De heer **Van Dijk** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Als dat debat van de enquêtecommissie voorafgegaan moet worden door een schriftelijke vragenronde, hoe ziet de heer Den Uyl de commissie dan in staat, tijdig de schriftelijke voorbereiding af te ronden, als het debat vlak na het reces moet worden gehouden?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ik ben met de heer De Vries van oordeel, dat indien een fractie er nadrukkelijk om vraagt, het voor de Kamer moeilijk is het te weigeren. Het verzoek om het houden van een schriftelijke voorronde is niet van mijn fractie uitgegaan. Ik heb er dus ook geen bezwaar tegen als we het erover eens kunnen worden, dat gelet op het belang van een snelle behandeling van het

rapport en mede gelet op het element van de zaak-Van Aardenne, we van de schriftelijke voorbereiding moeten afzien. Dat kan mijn instemming hebben. Wat dat betreft heb ik ook alle begrip voor de positie waarin de enquêtecommissie zich bevindt.

De heer **Van Dijk** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ter informatie mogelijkerwijs van andere fracties: de enquêtecommissie beschikt niet meer over een staf van medewerkers en zal dus noodzakelijkerwijs de vragen die worden ingediend, eigenhandig moeten beantwoorden. De commissie hoopt wel met reces te gaan en zal zo spoedig mogelijk daarna de vragen afdoen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Dat sterkt mij alleen maar in mijn opvatting. Als dat de stand van zaken is, dan wil ik de Kamer concreet voorstellen, af te zien van een schriftelijke voorbereiding, als de Kamer akkoord gaat met een debat onmiddellijk na het reces en we de zaak-Van Aardenne daarbij ook kunnen behandelen.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Na het meeslepende betoog van de heer Den Uyl was ik bijna vergeten dat u ons vroeg om concrete voorstellen.

Ik meen dat wij er rekening mee moeten houden dat het zinvol kan zijn om de volgende week een debat te hebben over een verklaring, die de heer Van Aardenne dinsdag zal afleggen. Ik wil geen onzekerheid laten bestaan over het karakter van dit debat en de reikwijdte van de eventueel daarbij te trekken conclusies. Die reikwijdte kan niet verder gaan dan de zaak, waarop het debat betrekking heeft. Wanneer dat debat slechts betrekking heeft op één belangrijk element van het rapport, kunnen er geen verstrekkende conclusies worden getrokken zoals zojuist als het ware door de heer Nijpels werd gesuggereerd of uitgesproken.

Ik heb al duidelijk gemaakt dat wat betreft de fractie van het CDA er geen dringende behoefte bestaat aan een procedure waarbij schriftelijke vragen worden gesteld vóór er met de enquêtecommissie wordt gediscussieerd. Als dit standpunt voor alle fracties in deze Kamer geldt, is het wellicht mogelijk om het debat met de commissie enigszins te vervroegen.

Het lijkt mij echter bezwaarlijk, dat debat al in de eerste week na het kerstreces te houden. Juist met het oog op de voorbereiding in de fracties zal het noodzakelijk zijn dat de Kamer

ten minste één week na het reces wordt gegund. Er is in feite sprake van een afweging. Wat moet nu het zwaarst wegen: een nog grondiger en zorgvuldiger voorbereiding en een debat in de week van 5 februari of een debat een week na het kerstreces, gelet op het spoedeisende karakter van dit debat? Mijnheer de Voorzitter! Ik heb hierover geen uitgesproken opvatting maar ik ben voorshands geneigd, uw voorstel te volgen.

Over de inhoud van het debat met de commissie heeft de heer Den Uyl een aantal opmerkingen gemaakt, die ik niet begrijp; ik kan er dus maar beter niet op ingaan.

Wat betreft het debat tussen Kamer en kabinet is het duidelijk dat ook die discussie goed moet worden voorbereid. Het is gewenst, dat dit debat zo snel mogelijk wordt gehouden maar het moet toch ook goed en grondig worden voorbereid. Ik hou het sober en laat het hierbij.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie wil de volgende week uitsluitend spreken over het punt 'misleiding door de minister van Economische Zaken van de Kamer'. Het is maar de vraag, of daarmee het 'vuilte' is opgeruimd, zo zou ik tot de heer Den Uyl willen zeggen. Bovendien zijn er mogelijk ook andere zaken, waaruit bewindslieden en Kamer consequenties moeten trekken. Ook hierbij zijn vroegere en huidige bewindslieden betrokken. Ik vind het onaanvaardbaar wanneer politieke consequenties moeten worden verschoven naar misschien wel maart 1985; dit maak ik althans uit de woorden van de heer De Vries op. Wat dit betreft steunen wij dus het voorstel van de heer Den Uyl.

Mijnheer de Voorzitter! Gelet op uw voorstel, stel ik voor, de stemmingen in verband met de begroting van Economische Zaken uit te stellen, afhankelijk van de afloop van dit debatje hetzij tot na de volgende week woensdag, hetzij tot na de eerste week na het kerstreces, hetzij tot ergens in maart, voorzover de heer De Vries zijn zin krijgt.

De **Voorzitter**: Ik meen dat wij hierover moeten belissen nadat wij de verklaring van de minister hebben gehoord.

De heer **Nijpels** (VVD): Voorzitter! Ik wil een paar opmerkingen maken over wat met name de heer Den Uyl heeft gezegd. Allereerst denk ik dat het goed is dat wij vaststellen dat de commissie rapporteert aan de Kamer en dat het dan een normale zaak is

Nijpels

dat de Kamer een oordeel geeft over de standpunten die de commissie uit haar midden naar voren heeft gebracht. Daar is niets merkwaardigs aan. De Kamer heeft een algemene opdracht verleend aan de enquêtecommissie.

De enquêtecommissie heeft op basis van feiten conclusies getrokken, aanbevelingen gedaan en ideeën gelanceerd. Ik denk dat het goed is dat de Kamer zelfstandig een oordeel geeft over hetgeen in het rapport staat en dat dit gebeurt in een debat met de enquêtecommissie.

De vraag of het tweede element dat ik naar voren bracht, namelijk of de Kamer ook zelf moet debatteren over de eigen conclusies en of dat wel of niet met de enquêtecommissie moet gebeuren, laat ik graag aan het oordeel van het Presidium over. Ik kan mij voorstellen dat bij voorbeeld een tweede debat plaatsvindt met het Presidium of met de commissie voor de Werkwijze der Kamer. Ik denk wel dat het debat ten aanzien van de conclusies die de Kamer zelf trekt een belangrijk element is en zal moeten plaatsvinden voordat wij met het kabinet praten over de conclusies voor het huidige en in de toekomst te voeren beleid.

Wat dit betreft houd ik vast aan ons standpunt en ik steun u in het streven naar een apart debat met het kabinet. Ik deel in dit opzicht de mening van collega de Vries dat dit schriftelijk voorbereid zou dienen te worden.

Ik heb overigens geen wezenlijke argumenten van de heer Den Uyl gehoord om de twee weken waaraan het presidium denkt te gebruiken voor de voorbereiding in de fracties. Als ik het goed zie, kunnen wij het antwoord op de schriftelijke vragen – mijn fractie heeft wel behoefte aan een schriftelijke voorbereiding – niet eerder dan ongeveer in de eerste week na het reces verwachten. De zeven dagen die ons daarvan nog scheiden zullen nauwelijks meer een rol spelen. Het lijkt mij behoorlijk, dat er tijd wordt gereserveerd als fracties zich nog over de antwoorden willen bezinnen.

De heer **Van Dijk** (CDA): Ik hoorde de heer Nijpels zeggen dat de Kamer de antwoorden op de vragen in de dagen na het reces kan verwachten. Bedoelt bij daarmee dat de commissie de antwoorden in het reces moet formuleren of in de week na het reces?

De heer **Nijpels** (VVD): In de week na het reces! U weet hoe ik denk over uw afkick-periode.

De heer **Van Dijk** (CDA): Houd die maar in de gaten!

De heer **Nijpels** (VVD): Ik maak nog een enkele opmerking over het al dan niet houden van een debat over de verklaring van de minister van Economische Zaken de volgende week. Ik vind de opmerkingen van de heer Den Uyl in dat opzicht buitengewoon merkwaardig. Wat heeft de heer Den Uyl maandagavond in 'Den Haag Vandaag' gezegd? Hij zei toen dat de vraag of de Kamer willens en wetens verkeerd is voorgelicht van een volstrekt andere orde is dan de vraag naar het beleid.

Waarover gaat die vraag van andere orde dan? Die vraag gaat over de kwalificaties 'misleitend' en 'onaanvaardbaar' die de enquêtecommissie heeft gebruikt. Ik deel de mening van mijn collega De Vries, dat indien de volgende week een debat met de heer Van Aardenne plaatsvindt, dat niet gaat over het totale beleid, maar dat dit moet zijn toegespitst op het element dat de heer Den Uyl de hele week in al zijn commentaren naar voren heeft gebracht, namelijk het al dan niet aanwezig zijn van een basis voor vertrouwen tussen de Kamer en de minister van Economische Zaken. Hij heeft in zijn commentaar vastgesteld, dat indien er geen nieuwe gezichtspunten komen – ik praat uitdrukkelijk over dat ene onderdeel van het rapport – wat hem betreft de Kamer niet aan een uitspraak kan ontkomen. Hij heeft zelf de kwestie geïsoleerd van het totale beleid. Hij heeft dat een aantal keren toegelicht. Dat brengt mij ertoe, vast te houden aan de wens – wij zullen er de volgende week nog over praten – na de verklaring van de heer Van Aardenne, daarover de volgende week ook een debat te houden, met de toevoeging van mijn collega De Vries ten aanzien van de te voeren discussie over het totale beleid in een later stadium.

De **Voorzitter**: De beraadslaging is hiermee afgerond. Wij moeten nu overgaan tot enkele precieze beslissingen.

Uiteraard heb ik mijn voorstellen gisteren niet gedaan zonder uitvoerig overleg in het Presidium. Die bevatten geen persoonlijk element. Voorstellen worden in zo'n geval namens het Presidium gedaan. Het voorstel, van tevoren schriftelijke vragen te laten

stellen is dan ook gedaan, nadat het Presidium was gebleken dat vanuit de fracties wel degelijk de wens daartoe te kennen was gegeven.

Enkele woordvoerders hebben zojuist gezegd dat zij daaraan, wellicht bij nader inzien, geen behoefte hebben. Alleen de heer Nijpels heeft gezegd dat zijn fractie die behoefte wel gevoelt. Gehoord dit alles, dunkt mij dat geen grote vloed van vragen te verwachten is. Dit zo zijnde, stel ik voor om de vragenprocedure wel te houden – de vragen dienen uiterlijk woensdag aanstaande te worden ingeleverd en zullen de donderdag daarop door het Presidium worden vastgesteld –, maar het debat – iemand moet een voorstel doen en daarom doe ik thans maar een nader voorstel – niet te houden in de week van 5 februari, maar in de week van 29 januari. Daarbij ga ik ervan uit dat, als er maar weinig vragen zijn, de commissie aan één week genoeg zal hebben voor de beantwoording ervan.

De heer **Van Dijk** (CDA): Ik wil nog eens wijzen op de wanhopig korte tijd die u de enquêtecommissie thans geeft om antwoord te geven op te stellen vragen. Wij kunnen alleen maar hopen dat het aantal vragen niet te groot zal worden. Als het antwoord royaal voor de aanvang van het debat op 29 januari binnen moet zijn, moet het in het begin van de eerste week na het reces klaar zijn. De enquêtecommissie zal dan stappen moeten ondernemen om het antwoord in het reces op te stellen.

De **Voorzitter**: De vragen zullen zijn vastgesteld op 20 december – ik probeer een compromis te vinden en ik hoop dat de commissie daaraan wil meewerken – en het debat vangt ingevolge mijn voorstel dan aan op 29 januari. Als de commissie niet werkt tijdens het reces, heeft zij zeven dagen om de antwoorden voor te bereiden. Dan mag de Kamer niet verwachten dat de antwoorden vóór 28 januari binnen zijn.

De heer **Van Dijk** (CDA): Ook dat zal ons niet lukken.

De **Voorzitter**: Hoe weet u dat nu? Ik ga ervan uit dat er maar weinig vragen zullen worden gesteld. Als blijkt dat het toch een hele serie wordt – een stuk of honderd bij voorbeeld – zal ik natuurlijk een nader voorstel doen. Zo redelijk ben ik. Ervan uitgaande dat het er weinig zullen zijn – alleen de fractie van de VVD heeft aangekondigd dat zij vragen zal

Voorzitter

stellen – doe ik een beroep op de redelijkheid van de commissie om voorshands in deze procedure te berusten.

De heer **Nijpels** (VVD): Ik zie werkelijk niet waarom over die zeven dagen door de PvdA zo moeilijk moet worden gedaan. Als wij dit debat goed willen voorbereiden, heb je als fractie na het reces toch wel zo'n twee weken nodig om er een aantal keren binnen de fractie over te kunnen spreken. In dat opzicht vind ik een week te weinig.

De **Voorzitter**: Ik heb mijn nadere voorstel gedaan, gehoord de Kamer en dus ook in het bijzonder gehoord hetgeen de heer De Vries in dit verband heeft opgemerkt. Hij zei dat hij hierover 'geen harde gevoelens' heeft. Ik probeer de partijen enigszins tegemoet te komen. Dat is de rol van de Voorzitter. Ik kan natuurlijk ook eenvoudig in het voorstel van gisteren volharden, maar ik heb goed geluisterd.

De heer **De Vries** (CDA): Ik ging er inderdaad van uit dat u aan uw voorstel van gisteren vasthield. Inderdaad heb ik op dit punt geen harde gevoelens, maar ik heb wel de neiging om rekening te houden met de gevoelens van een enquêtecommissie die anderhalf jaar lang zeer hard heeft gewerkt om een rapport voor deze kamer te maken, waarvoor wij allen zeer grote waardering hebben. Dan komt toch de vraag aan de orde of wij dit één week naar voren moeten halen.

De **Voorzitter**: Ik heb rekening gehouden met de gevoelens van de enquêtecommissie en met die van de heer Den Uyl. Daar komt het op neer. Daarom heb ik een tussenvoorstel geformuleerd.

De heer **Nijpels** (VVD): Mijn fractie houdt vast aan uw oorspronkelijke voorstel, het houden van een debat in de week van 5 februari.

De **Voorzitter**: Gegeven de discussie, handhaaf ik mijn nadere voorstel om het debat te houden in de week van 29 januari, uiteraard met het voorbehoud dat, als er veel vragen worden gesteld, door mij een nader voorstel zal worden gedaan. Daar bind ik mij aan. De heer Nijpels stelt voor, het debat te houden in de week van 5 februari.

In stemming komt het voorstel van de heer Nijpels.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de groep Scholten/Dijkman afwezig is en dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR en de PSP en de heer Janmaat tegen dit voorstel hebben gestemd en die van en de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

De procedure voor het stellen van vragen is hiermee eveneens vastgesteld.

Persisteerd de heer Den Uyl bij het voorstel om in dat debat naast de enquêtecommissie ook de regering achter de tafel uit te nodigen?

De heer **Den Uyl** (PvdA): Ja, met de opzet om het debat met de regering direct te laten aansluiten op dat met de enquêtecommissie. De achtergrond daarvan heb ik zojuist al aangegeven.

De **Voorzitter**: Over de vraag hoe dat geregeld moet worden en of er twee rondes moeten komen of dat die door elkaar lopen, heeft het Presidium nog niet van gedachten gewisseld. Daarover moet ik ook nog eens goed nadenken. De bedoeling van de heer Den Uyl is in ieder geval dat het debat met de voorzitter van de enquêtecommissie en dat met de regering in dezelfde week plaatsvinden. Dit is dus het principiële voorstel.

In stemming komt het voorstel van de heer Den Uyl.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR en de PSP en het lid Janmaat voor dit voorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is verworpen.

Het debat zal dus, zoals gisteren door mij is voorgesteld, alleen met de enquêtecommissie plaatsvinden.

Ik neem aan dat de Kamer mijn voorstel heeft aangenomen om, indien en voor zover er een discussie nodig is over de verklaring van de minister van Economische Zaken, dat debat te laten plaatsvinden op woensdag aanstaande aan het begin van de vergadering.

De heer **De Vries** (CDA): Voorzitter! Ik sluit niet uit dat, nadat de minister van Economische Zaken een verklaring heeft afgelegd, mijn fractie behoefte heeft aan een behoorlijke discussie in de fractie. Om die reden geef ik er de voorkeur aan dat dit debat volgende week donderdag wordt gevoerd.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Het gaat er niet om, vanmiddag voortdurend met de heer De Vries van mening te

verschillen, maar ik heb al gezegd – daarover is mijn oordeel ook niet veranderd – dat dit debat, hoe dan ook, niet anders dan een uiterst voorlopige verkenning kan zijn, omdat het eigenlijke debat wordt gevoerd bij de behandeling van het rapport van de enquêtecommissie. Om die reden gaat mijn voorkeur ernaar uit, onmiddellijk in aansluiting aan de verklaring van de heer Van Aardenne te debatteren. Als het woensdag moet, heb ik daartegen ook geen bezwaar, maar de hele zaak moet niet naar donderdag worden verschoven. Dat vind ik onverstandig.

De heer **De Vries** (CDA): Dit heeft niets te maken met het voor ons uitschuiven van zaken, maar met een verklaring die betrekking heeft op een zaak die door de heer Den Uyl zelf van buitengewoon groot belang is genoemd. Dat is ook zo. De normale werkwijze van de fracties is zodanig dat, als de heer Van Aardenne die verklaring dinsdag aflegt, het daarbij niet past dat de fractie die zaak voor woensdag grondig heeft besproken. Daarom wil ik graag dat het debat over de verklaring donderdag wordt gehouden.

De **Voorzitter**: Gehoord de verschillende standpunten doe ik opnieuw een compromis-voorstel, en wel om dat debat te voeren woensdag, onmiddellijk na de lunchpauze.

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Dat lost ons probleem niet op, omdat de normale vergaderingen van de CDA-fractie plaatsvinden op woensdagmiddag om vijf uur.

De **Voorzitter**: Dan houdt u uw vergadering maar eens wat vroeger! Dat kan ook wel woensdagochtend!

De heer **De Vries** (CDA): Dat doorkruist de normale orde van onze werkzaamheden zodanig dat het uitermate moeilijk is voor ons om een en ander in de fractie goed voor te bereiden. Ik begrijp niet uw haast en evenmin uw compromis. U stelt voor om het debat woensdag te houden en als compromis stelt u voor om het debat woensdag te houden! Ik vat dat niet op als een royale tegemoetkoming.

De **Voorzitter**: Ik zal het uitleggen. Ik zou het op zichzelf normaal vinden, als over zo'n belangrijke politieke verklaring onmiddellijk werd beraadslaagd. Het is natuurlijk redelijk dat na zo'n belangrijke verklaring eerst wordt geschorst, zodat de fracties twee à drie uur de tijd hebben om daarover te overleggen. Nu zou ik in de normale werkzaamheden van de Kamer geen

Voorzitter

tijd verloren willen laten gaan. Ik zou dus dinsdagmiddag omstreeks vier uur met de behandeling van de agenda willen doorgaan. De fracties kunnen dan die middag, in de avond-pauze, en die avond vergaderen. Vervolgens kan er woensdag over de verklaring worden gedebatteerd. Ik heb daarop een compromisvoorstel gedaan, dat een verdere concessie inhoudt, waarmee de fracties ook nog de gelegenheid krijgen om woensdagochtend te vergaderen tot half twee, twee uur.

Dat lijkt mij buitengewoon redelijk. Ik moet nu echt een keer een beroep doen op de heer De Vries om ook aan de wensen van de oppositie tegemoet te komen. Ik probeer zo zorgvuldig mogelijk in het midden te blijven zitten!

De heer **De Vries** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zou u nog redelijker hebben gevonden als u met het voorstel was gekomen om het debat donderdagochtend te houden. Er zijn in onze fractie grote problemen...

(hilariteit)

Het is wellicht goed om de hilariteit nog even in bedwang te houden; ik kan deze misschien nog groter maken! Er was een afspraak gemaakt dat volgende week woensdag, voorafgaand aan het kersteces, een diner zou plaatsvinden van de fractie met het personeel van de fractie. Het zal buitengewoon moeilijk zijn om deze afspraak te veranderen. Als u, mijnheer de Voorzitter, zegt dat deze zaak zeer urgent is en voorrang moet hebben, kan ik op inhoudelijke gronden daarmee best akkoord gaan. Ik wijs in dit verband echter toch nog eens op het punt van de voorbereiding. Het gaat hier om een zaak die naar mijn oordeel donderdag in deze Kamer uitstekend kan worden besproken. Er kan dan een goede voorbereiding plaatsvinden. Natuurlijk kan alles overhoop worden gegooid. Als u, mijnheer de Voorzitter, daar prijs op stelt, zal ik mij daartegen niet langer verzetten.

De **Voorzitter**: Dan komt dus nu in stemming mijn voorstel om woensdag a.s. na de luchtpauze hierover te debatteren.

Dit voorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Wenst nog één van de leden het woord te voeren over de regeling van werkzaamheden?

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Er resteert nog één punt. Wanneer komt het Presidium met een voorstel over het vervolgdebat dat met de regering zal worden gevoerd? Kunnen wij ervan uitgaan dat dit debat zo snel mogelijk na 6 februari plaatsvindt?

De **Voorzitter**: Het Presidium zal zich daarop beraden.

De heer **Evenhuis** (VVD) Mijnheer de Voorzitter! U heeft blijkbaar een tijdpad in het hoofd ten aanzien van de volgende week. Kent u mededelen of de problematiek ècht op de agenda blijft staan?

De **Voorzitter**: Er is 90% zekerheid. Ik denk dat er nog een ander onderwerpje van de agenda afgevoerd zou kunnen worden. Morgen maak ik, zoals gebruikelijk, een schema.

Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten, te stellen in handen van:

– de vaste commissie voor Onderwijs en Wetenschappen:

de wetsvoorstellen:

– Regeling van de onderwijsverzorging (Wet op de onderwijsverzorging) (18 770);

– Vaststelling van een wettelijk kader voor het voeren van een samenhangend onderwijsvoorrangsbeleid (onderwijsvoorrangswet) (18 775).

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de wetsvoorstellen:

– **Aanpassing van uitkeringspercentages van ontslaguitkerings- en arbeidsongeschiktheidsregelingen voor overheidsperoneel, onderwijspersoneel en daarmee gelijk te stellen personeel (18 777);**
– **Opschorting aanpassing Inhouding 1982 (18 778)**

en van:

– de motie-Moor/Alders over onbedoeld ongunstige arbeidsvoorwaarden 1985 (18 777, nr. 7).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Minister **Rietkerk**: Mijnheer de Voorzitter! Verschillende geachte afgevaardigden hebben bezwaren gemaakt tegen de snelle behandeling van deze wetsvoorstellen. Ik heb daarvoor begrip, maar ik wil er toch op wijzen dat in het kader van het overleg over de arbeidsvoorwaarden voor het volgende jaar en mede gelet

op het feit dat wij er prijs op stelden om eerst met de Kamer te spreken over de algemene lijnen van het regeringsbeleid bij de algemene beschouwingen, er altijd een tijdsdruk zal zijn en blijven. Ik stel het daarom des te meer op prijs dat de Kamer zich bereid heeft getoond deze wetsvoorstellen in behandeling te nemen.

Zij maken deel uit van het totale pakket van arbeidsvoorwaarden. Dit pakket staat inderdaad in het teken van het algemene sociaal-economische beleid dat het kabinet meent te moeten voeren en het kabinet is met de heren Paulis en Nijhuis ervan overtuigd dat wij deze lijn moeten doortrekken, ook al houdt dit in dat wij onplezierige maatregelen zullen moeten nemen en offers moeten vragen. Het is een hele bewuste keuze die het kabinet heeft gemaakt. Ik kan u verzekeren dat het mij ook liever ware geweest, met voorstellen te komen die allerlei verbetering in de rechtspositie tot stand gebracht zouden hebben. Ik onderschrijf echter de argumenten die de heren Paulis en Nijhuis op tafel legden. Het kabinet is ervan overtuigd dat het alleen langs deze weg de fundamentele scheefgroei in onze economie in de verhouding tussen collectieve lasten en ruimte voor de marktsector kan ombuigen.

Onze diepste beweegreden is echter dat wij ook wat de werkgelegenheid betreft, weer gezonde verhoudingen willen bewerkstelligen, op een zodanige manier dat alle Nederlanders die dat wensen ook de gelegenheid krijgen om voldoende arbeid te kunnen verrichten. Vanuit de benadering: terugdringing van de lasten van de collectieve sector en versterking van onze economische structuur, moet ook door de ambtenarensector een bijdrage worden geleverd. Met alle zorgvuldigheid die wij overigens in acht willen nemen, zijn wij van oordeel dat het gerechtvaardigd is deze maatregelen te treffen. Deze twee wetten maken daarvan onderdeel uit.

Het ligt voorts voor de hand dat er alles aan wordt gedaan om een en ander vanaf het begin van het volgende jaar tot stand te brengen. Als dat niet zou gebeuren, zal dit er alleen toe leiden dat er op andere punten en in andere sectoren aanvullende en pijnlijke maatregelen moeten worden getroffen.

De heren Moor en Alders hebben duidelijk gemaakt dat zij deze aanpak niet kunnen onderschrijven en dat zij de andere lijn een betere vinden.

Rietkerk

Daarover kan zeer uitvoerig worden gesproken. In deze Kamer is dat ook al vele malen gedaan. Ik wijs er echter op dat wanneer ook de heren Moor en Alders erkennen dat er geen noodzaak is tot beperking van de collectieve uitgaven, men onvermijdelijk komt te staan voor de vraag waar deze ombuiging moet plaatsvinden. Het zo grote totaal van de collectieve lasten dat gevormd wordt door het geheel van voorzieningen voor werknemers bij de overheid, kan hierbij helaas niet buiten beschouwing gelaten worden.

Ik wijs er op dat er een parallelie wordt gezocht met hetgeen er in de sociale-zekerheidssector wordt gevraagd. Als daarnaast de begrotingen moeten worden doorgelicht om te bezien of daaruit bijdragen kunnen worden geleverd, dan kom ik toch ook voor het feit te staan dat ook niet alles op een front kan gebeuren. Essentiële overheidsvoorzieningen zullen dan immers moeten worden aangetast. Een en ander is op deze wijze benaderd. Ik heb de overtuiging dat ik daarom deze wetsvoorstellen hier wil verdedigen, zij het dat dit spanning geeft op twee fronten, te weten:

- voor de in beginsel wenselijk geachte gelijkwaardige ontwikkeling in de marktsector van lonen en arbeidsvoorwaarden;
- in de verhouding tot de centrales voor overheidspersoneel, wier positie ook vaak een heel moeilijke is.

In dit verband is door verschillende geachte afgevaardigden gevraagd hoe ik de ontwikkeling tussen overheid en marktsector zie en of ik daarin geen al te grote discrepanties zie ontstaan. Ik erken dat er verschillen zijn. Wij hebben bewust meer offers van de ambtenaren gevraagd dan van andere werknemers. Ik heb gezegd dat ik dat geen verontrustende zaak vind. Ik heb daarbij in het bijzonder gekeken naar het niveau van de beloningsverhoudingen tussen overheid en marktsector.

Dan moet ik stellen dat, hoezeer er ook sprake is van verschillen in inkomensontwikkeling, dit naar mijn overtuiging toch niet betekent dat het niveau van de arbeidsvoorwaarden in dezelfde mate scheef is gegroeid. Het meer definitieve antwoord daarop kunnen wij pas krijgen als wij de pakketvergelijking hebben. Ik hoop van harte dat de Kamer mij wil steunen in mijn voornemen om daar nu echt toe te komen.

Als ik gezegd heb dat er thans nog geen sprake is van een verontrustende situatie, wijs ik erop dat dat betrekking

heeft op de vergelijking van de niveaus voor zover ik die op het ogenblik kan aanvoelen. Die uitspraak is ingegeven op grond van mijn overweging, dat op dit ogenblik noch de arbeidsmarktpositie van de overheid in het algemeen, bijzondere sectoren daargelaten, noch de kwaliteit van de dienstverlening aanleiding zou zijn om van een verontrustende situatie te spreken.

De heer **Alders** (PvdA): Dat laatste lijkt mij inderdaad opmerkelijk, gegeven de grote werkloosheid. De minister spreekt over niveaus. Welke aanwijzingen heeft hij er precies voor dat daar nog geen sprake is van een verontrustende situatie? Hoe moet ik zijn opmerking verstaan waarin hij zelf ontwikkelingen van koopkrachtcijfers aangeeft tussen de marktsector en de collectieve sector, waarin verschillen zijn op bij voorbeeld het niveau van modaal van 8 procentpunt achterstand? Wil de minister nog eens uitleggen hoe ik deze opmerking moet begrijpen?

Minister **Rietkerk**: De heer Alders bedoelt kennelijk niet te zeggen dat dit het gevolg is van de maatregelen die ik nu voorstel. Hij heeft het over een meer algemene vergelijking.

De heer **Alders** (PvdA): Ik heb het over het effect van de maatregelen die u reeds heeft genomen, nog los van de voorstellen voor 1985. Dan wordt het verschil op het niveau van modaal niet 8, maar 9,5 procentpunt.

Minister **Rietkerk**: Ik heb deze uitspraak gedaan op grond van de overweging dat mij niet is gebleken dat er sprake is van een verontrustende situatie, noch wat de arbeidsmarktpositie van de overheid betreft, noch wat de kwaliteit van de dienstverlening betreft. Ik heb zelf evenals de kamerleden dringend behoefte aan een betere pakketvergelijking in verband met de niveaus.

Je kunt op grond van de praktijk wel benaderen of er zich op dit ogenblik al zodanige spanningen gaan voordoen, dat de situatie ontstaat waarover de heer Van Dis heeft gevraagd of de grens niet genaderd is, namelijk dat de discrepanties zo groot worden dat zich op deze essentiële punten distorsies voordoen. Daarvan is naar mijn stellige indruk geen sprake.

Dat neemt niet weg dat ook ik van mening ben dat wij een bepaalde parallelie met de marktsector moeten blijven nastreven. Ik heb er echter zowel vorig jaar als dit jaar geen

geheim van gemaakt – dit slaat ook op mijn opmerking over de criteria die de heer Alders heeft genoemd en die ik in algemene zin kan onderschrijven – dat wij voor een dermate belangrijke afweging staan, dat het onze overtuiging is dat het beleid dat wij trachten te voeren verantwoord is.

Daarmee dienen wij een nog veel groter belang. Wij trachten te bereiken dat onze economie weer gezond wordt met een structureel herstel van de werkgelegenheid. Daarom hebben wij toch gemeend de voorkeur te moeten geven aan deze tijdelijke afwijking van die parallelie met de aantekening daarbij, dat dat natuurlijk niet een beleid kan zijn dat zich vele jaren kan voortzetten.

De heer **Alders** (PvdA): Ik erken de keuze van het kabinet om de verschillen aan te brengen. De vraagstelling van verschillende leden uit deze Kamer betrof de grootte van de marge. Hoe groot mag deze marge zijn en waarom is deze marge in de ogen van de minister nog aanvaardbaar? In 1982 was de ontwikkeling in zowel de collectieve sector als de marktsector gelijk, het indexcijfer was toen dus 100, in 1984 – ik corrigeer niet voor de inhoudingswet – was de ontwikkeling in de particuliere sector 226 en bij de overheid 194.

De minister spreekt over bepaalde marges. Wat moeten deze marges zijn? Waarom is dat volgens de minister nog aanvaardbaar? Als de minister vervolgens van mening is dat dit er niet toe doet, omdat hij toch de keuze al heeft gemaakt, moet de minister ook niet spreken van een aanvaardbare situatie. Als de minister vindt dat het er wel toe doet, moet hij deze vragen beantwoorden.

Minister **Rietkerk**: Ik kan niet precies aangeven waar deze marges liggen. Het is juist dat ik op grond van de ontwikkeling die ik noemde, moet vaststellen dat ten aanzien van de arbeidsmarktpositie en de inkomenspositie van de werknemers bij de overheid er niet zodanige distorsies ontstaan dat de essentiële functies van de overheid daardoor worden aangetast. Ik vind dat wij hiermee met de grootste zorgvuldigheid te werk moeten gaan. Dat is mijn verantwoordelijkheid tegenover de arbeid. Gegeven de noodzaak van het hogere belang van gezondmaking van onze economie, moet ik er alles aan doen om de verschillen zo klein mogelijk te houden.

Wat deze twee voorstellen betreft, wil ik erop wijzen dat ik vanwege deze

Rietkerk

benadering en vanwege de noodzaak te voorkomen dat wij te dicht aan de grens naderen waarop de distorsie te groot wordt, gezocht heb naar maatregelen die geen brutosalariskorting zouden inhouden. Ik ben erin geslaagd om met dit pakket in het algemeen genomen voor de actieve ambtenaar de koopkracht in stand te houden.

Ik heb dat gedaan door zoveel mogelijk aansluiting te zoeken bij ontwikkelingen die elders in de marktsector plaatsvinden. Het voorstel met betrekking tot de wachtgelden en de invaliditeitspensioenen is een voorstel waarmee ik aangesloten heb bij de ontwikkeling in de sociale-zekerheidssector, waartoe de Kamer te zamen met de regering besloten heeft.

Het tweede voorstel, dat hopelijk in april aanstaande in werking zal kunnen treden, heeft betrekking op een belangrijke, ingewikkelde, maar zeer wezenlijke operatie met betrekking tot de AOW, waarbij ook voor ambtenaren een zelfde AOW-structuur zal gelden als voor het bedrijfsleven. Juist door aan te sluiten bij hetgeen in de marktsector aan arbeidsverhoudingen bestaat, heb ik geprobeerd de discrepantie tussen overheid en bedrijfsleven zo klein mogelijk te houden en grote verschillen zelfs te verkleinen.

In het afgelopen jaar heeft ook nog in juli een korting van 3% op de sociale-zekerheidsuitkeringen plaats gehad. Dat is in de ambtenarensector niet het geval geweest. De maatregelen die nu op tafel liggen, hebben betrekking op het totaal van ontwikkelingen voor de WAO.

Ik ontken niet dat op dit terrein een zekere spanning bestaat. Ik zal dit zeker in de gaten houden, want het is mijn verantwoordelijkheid ervoor te zorgen dat de arbeidsvoorwaarden bij de overheid van dien aard zijn dat een verantwoord arbeidsvoorwaardenpakket voor de werknemers bij de overheid gewaarborgd blijft. Daarnaast moet de overheid haar taak op de arbeidsmarkt naar behoren kunnen blijven vervullen. Ik ben van mening dat deze voorstellen, die een zeer beperkt offer vragen, wel degelijk verantwoord kunnen worden geacht, omdat hiermee ook een bijdrage kan worden geleverd aan de verbetering van de algemene economische situatie en aan het terugdringen van de scheve verhouding zonder dat gezegd kan worden dat maatregelen worden getroffen die zozeer afwijken

van wat elders geldt dat zij onaanvaardbaar zouden zijn.

Vanuit mijn benadering om te streven naar behoud van koopkracht, zoveel mogelijk tenminste, het achterwege laten van brutokortingen en het aansluiten bij ontwikkelingen elders, hebben wij dit jaar een zeer constructief overleg gehad. De denigrerende opmerkingen van de heer Willems laat ik maar voor wat ze zijn. In een bepaalde fase van het overleg hebben wij inhoudelijk overeenstemming bereikt, met dien verstande dat de centrales het totaalpakket als voorwaarde zagen. De definitieve akkoordbevinding hebben zij laten afhangen van hetgeen hun achterban van mening was. Er is dus geen eindovereenstemming over het pakket bereikt.

De elementen die thans in de vorm van dit wetsvoorstel aan de orde zijn, zijn het resultaat van die onderhandelingen. Het gold met name de fasering in de beperking van de uitkeringen en ook de datum van 1 april wat de ziektevoorstellen en de AOW-voorstellen betreft. Het voorstel om de inhoudingsverlaging op te schorten is ook in dat overleg tot stand gekomen. Het eindresultaat is geweest – het totale arbeidsvoorwaardenpakket bestaat uit drie hoofdmoten, zijnde arbeidstijdverkorting, de AOW-operatie en de kortingswetten – dat er op twee van de drie hoofdonderdelen overeenstemming is bereikt; dus niet ter zake van de kortingswetten die nu aan de orde zijn. Vanuit mijn verantwoordelijkheid heb ik een en ander, ook in het licht van hetgeen ik zojuist heb gezegd, toch aan de orde gesteld.

De heer Alders heeft, ter zake van de cijfers, terecht geconstateerd dat de verschillen terug te voeren zijn op het uitgangspunt van het kabinet. De PvdA heeft dat uitgangspunt niet aanvaard en dat is haar goed recht. In de taakstelling van f 6 mln. in het regeerakkoord werd ervan uitgegaan dat in de marktsector een matiging zou plaatsvinden van 2%.

Een en ander heeft de vorm aangenomen van inleveren van prijscompensatie waartegenover ten dele arbeidstijdverkorting en herbezetting zouden staan. Wanneer wij over en weer de verschillende uitgangspunten zouden erkennen, moet het mogelijk zijn om cijfermatig tot overeenstemming te komen.

De cijfers die de heer Alders heeft verstrekt, hebben mijn medewerkers tot enige aanmerkingen aanleiding gegeven. Ik ben bereid over een paar dagen te komen met een vergelijking

van de cijfers. Wanneer de heer Alders bij een en ander een paar cijfers betreft die wij erbuiten houden, dan lijkt het voor de hand dat het percentage dat wordt geacht op herbezetting betrekking te hebben, duidelijk verschilt. De uitkomst van een en ander zal aan de Kamer worden overlegd.

De heer Alders (PvdA): Ik ben de minister zeer erkentelijk voor deze opstelling. Op het punt van de prijscompensatie heb ik nog een vraag. Stel dat in het regeerakkoord was bepaald dat het gedurende deze regeerperiode niet zou regenen, is de minister er dan van overtuigd dat hij nat geworden zou zijn?

Minister Rietkerk: Als ik invloed had op dat natuurverschijnsel, dan zou ik proberen om naar vermogen niet nat te worden. Ik ben er nu dus niet van overtuigd.

De heer Alders (PvdA): Dat betekent dat u daar wel invloed op had en dat het dus bestaat. Dat wilde ik nu precies van u horen.

Minister Rietkerk: De vraag of bij het voorstel tot korting van de uitkeringen de aspecten van de bovenwettelijke uitkeringen in het bedrijfsleven voldoende aandacht hebben gehad, heeft vrijwel alle fracties beziggehouden, mede naar aanleiding van de opmerkingen van de Raad van State. Nu heb ik in de nota naar aanleiding van het eindverslag mijn best gedaan om duidelijk te maken dat de bovenwettelijke voorzieningen in de marktsector ten aanzien van de arbeidsongeschiktheid, al in de ambtelijke bezoldigingsregeling zijn ingebouwd.

Ambtelijk krijgt men 18 maanden lang nog 100% ziekengeld. Op het punt van de bovenwettelijke regelingen inzake de arbeidsongeschiktheid zijn er dus in grote lijnen gelijke arbeidsvoorwaarden in markt- en collectieve sector. Ik heb dat in de nota naar aanleiding van het eindverslag nader geadstrueerd.

Kijkend naar de andere soort uitkeringen, namelijk de wachtgeldregelingen, moet vastgesteld worden dat dit beeld in de marktsector niet duidelijk is, dat dit wazig is. Ik voeg hieraan toe dat deze, als ik naar de ambtelijke wachtgeldregelingen kijk, 100%, 90% of 80% bedragen, afhankelijk van de diensttijd, en in het algemeen ruimer zijn dan die in het bedrijfsleven. Er is voor die uitkeringen een ongelimiteerde grondslag. In het algemeen is de uitkeringsduur langer en zijn ook de percentages hoger.

Rietkerk

Het is dus niet goed mogelijk de vraag te stellen of de overheid nu ook niet met de bovenwettelijke uitkeringen rekening moet houden, omdat hetgeen voor ambtenaren geldt in het algemeen in wetten of daarop gebaseerde regelingen is opgenomen. Hetgeen in het bedrijfsleven bovenwettelijk is, dus boven de sociale-zekerheidsaanspraken, zit bij de regelingen voor de ambtenaren echter al begrepen in het totaal van de regelingen.

Er mag dus niet gesteld worden – ik spreek dit misverstand heel nadrukkelijk tegen – dat, als ik nu een 10 procentpunt-korting voorstel met alle variaties die daar verder op worden aangebracht, dit impliceert dat voor de ambtenaren geen onderdelen van voorzieningen gelden die vergeleken kunnen worden met bovenwettelijke voorzieningen in het bedrijfsleven. Het is echter wel zo dat de systematiek ten aanzien van bepaalde uitkeringen zodanig verschilt dat je daar geen exacte meetlat bij kunt leggen.

De heer Van Dis vroeg terecht of het verschil dan niet in het feit zit dat men in het bedrijfsleven eventuele nadere beperkingen zou kunnen aanvullen. Dit behoort tot de mogelijkheden, maar ik heb het nu in eerste instantie over de vergelijking van het totaal van aanspraken in de ambtelijke sector met wat in de marktsector aan wettelijke en bovenwettelijke aanspraken bestaat.

Omdat ook in de marktsector de beperking van de uitkeringen plaatsvindt, komt het mij voor dit zo gelijkwaardig mogelijk bij de overheid te moeten doen zonder daar nu weer nieuwe bovenwettelijke voorzieningen aan toe te voegen, aangezien die al begrepen zitten in het systeem van de ambtenaren dat ik bij dit kortingsvoorstel handhaaf. Ik voeg hieraan toe dat ik dit handhaaf op uitdrukkelijk verzoek van de Centrales van overheidspersoneel. Ik ga dus niet terug van 80% naar 70%, maar houd de gedifferentieerde structuur waarin elementen zitten die vergelijkbaar zijn met bovenwettelijke aanspraken in de marktsector.

De heer **Moor** (PvdA): Ik ben niet van plan om vandaag een welles-nietes-spelletje met de minister te spelen. Ik betwijfel ernstig of hetgeen hij nu zegt, juist is. Ik ben in het verleden bij vele CAO's betrokken geweest, bij voorbeeld in de chemische industrie. Daar wordt voor mensen die arbeidsongeschikt worden, op zijn minst nog twee jaar lang 100% aangevuld. Zo'n regeling kan de minister voor ambtenaren niet

naar voren brengen. Waar zouden toch die opmerkingen van de Raad van State vandaan komen? Waar zouden toch die opmerkingen van de Emancipatieraad of van de SER vandaan komen? Ik denk dat zij allemaal hebben geconstateerd, dat er wel degelijk verschil bestaat tussen de bovenwettelijke regelingen en de regelingen voor ambtenaren. Daarom wordt elke keer gewezen op het feit, dat bij het vaststellen van de sociale voorzieningen voor ambtenaren rekening moet worden gehouden met wat in de particuliere sector aan bovenwettelijke maatregelen is afgesproken.

Minister **Rietkerk**: Ik heb niet ontkend dat er verschillen zijn. Als het totale pakket op tafel zou liggen, zou dat heel nuttig zijn. Daartoe moet de pakketvergelijking dienen. De heer Moor zal echter niet ontkennen, dat in het algemeen de wachtgeldaanspraken voor ambtenaren ruimer zijn dan de werkloosheidsaanspraken in de particuliere sector. Ik heb zojuist aangetoond op welke punten zij ruimer zijn. Ik ben van mening, dat het totale pakket in de beschouwing moet worden betrokken. Het totale pakket gaf mij geen reden om te zeggen, dat op een aantal punten van deze voorstellen moet worden gezien naar ontwikkelingen die misschien nog zullen plaatsvinden.

De heer **Moor** (PvdA): U blijft bij herhaling aangeven, dat u geen overzicht hebt over het totale pakket. Ik heb aangegeven welke adviesorganen van u daarop ook hebben gewezen.

Minister **Rietkerk**: Het staat de regering uiteraard vrij een eigen standpunt in te nemen over adviezen van adviesorganen.

De heer **Schutte** (GPV): Ik ga ervan uit, dat er een totaalpakket is gefixeerd, waarbij het per individuele regeling verschillend kan zijn. Kortingen bij het bedrijfsleven kunnen via nadere c.a.o. geheel of gedeeltelijk ongedaan worden gemaakt via bovenwettelijke uitkeringen. In zijn regeling stelt de minister niet voor, zoiets voor de ambtenaren te doen als een korting plaatsvindt. Betekent dit niet dat, als het verschijnsel zich gaat voordoen – en er zijn aanwijzingen dat het zich in mindere of meerdere mate zal gaan voordoen – de minister zich moet afvragen of hij nog op de evenredige wijze bezig is die hem bij dit voorstel voor ogen stond.

Minister **Rietkerk**: Ik vind dit een reële vraag. Als wij van mening zijn, dat er

een beperking moet komen van de enorme lasten van het totaal van de sociale uitkeringen, niet omdat het plezierig is maar om het geheel betaalbaar te houden, ligt het voor de hand dat het kabinet op generlei wijze zal stimuleren, dat noodzakelijke kortingen worden aangevuld.

Blijkt in de komende maanden dat zich op dit punt in het bedrijfsleven zeer bijzondere ontwikkelingen voordoen, dan moet de situatie uiteraard nader worden bezien.

De heer Moor en mevrouw Beckers hebben in dit kader gesproken over het feit dat, hoewel in het geheel nog geen zicht is op wijziging van het stelsel van sociale zekerheid, met deze voorstellen daarop toch wordt vooruitgelopen. Ik wijs erop, dat in de nota naar aanleiding van het eindverslag hierover wel degelijk iets is gezegd, namelijk dat het kabinet wil uitgaan van het gelijkstellingsbeginsel. Als ik de heer Moor goed heb begrepen is hij daar niet ten principale op tegen. In het vooruitzicht van de stelselwijziging vonden wij het verantwoord en noodzakelijk er enige maatregelen aan te laten voorafgaan. Ik kan er nu geen uitgebreide uiteenzetting over geven op grond van het feit dat er nog overleg over plaatsvindt en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid uiteraard in de eerste plaats het beleid moet uitzetten.

Ik kan de heer Moor verzekeren dat wij alles zullen doen om ervoor te zorgen dat de positie van de ambtenaren daarin op evenwichtige wijze tot haar recht zal blijven komen. Als wij van het gelijkstellingsbeginsel uitgaan zou dat kunnen leiden tot de figuur waarbij de ambtenaar in beginsel wel verzekerd is ingevolge de wetten maar overigens zijn eigen structuur kan handhaven wat betreft de voorzieningen. Daarin zit weer het element van enerzijds aansluiten bij wettelijke voorzieningen maar anderzijds specifieke ambtenarenvoorzieningen niet uitsluiten. Die kunnen daarbij worden gehandhaafd.

Over de mate waarin en de wijze waarop moet nog gesproken worden. Vrij algemeen is gevraagd naar mijn toezegging dat ik cumulatieve effecten van kortingsmaatregelen zou willen wegnemen. Ik heb in het overleg met de centrales afgesproken dat ik dat zou doen. De heer Paulis meent dat dit zo snel mogelijk moet. Daarom vraagt hij of ik nu al kan vertellen hoe ik dat precies ga doen. Dat kan ik niet. Het gaat hier met name om de mogelijke samenloop van deze kortingsbepalingen met datgene wat

Rietkerk

er per 1 april a.s. met de AOW gebeurt. Die AOW-operatie is heel belangrijk, maar ook heel ingewikkeld. Die moet uitermate zorgvuldig gebeuren.

Ik heb geen enkele moeite met de door de heren Moor en Alders op dit punt ingediende motie. Ik ben bereid die motie volledig uit te voeren. Dat impliceert dat met name onbedoelde ongunstige uitkomsten van de maatregelen in het kader van het arbeidsvoorwaardenpakket voor ambtenaren gemitigeerd zullen worden. Ik hoop op een redelijk korte termijn, een aantal weken – dan moet ik wel eerst die AOW-operatie uitgewerkt hebben – de Kamer daarover nader te kunnen inlichten.

De heer **Schutte** (GPV): Zegt de minister hierbij toe, zoals ook de heer Paulis in een interruptiedebat met mij zei, dat onbedoelde cumulatieve effecten ongedaan zullen worden gemaakt? Mitigeren is natuurlijk een wat onduidelijk woord.

Minister **Rietkerk**: Dat zeg ik toe, met dien verstande dat het natuurlijk wel mogelijk is dat bij een bepaalde maatregel een kleine afronding in een bepaalde richting onvermijdelijk is. Dat is dan meer een gevolg van techniek dan van intentie.

Ik heb toch wel hele grote bezwaren tegen het amendement dat de heren Moor en Alders hebben ingediend. Wanneer en voorzover de heer Moor een zeker verwijt laat doorklinken dat voorstellen, zoals nu ter tafel liggen, vooral budgettair zijn ingegeven, dan aanvaard ik dat niet als een verwijt. Ik heb al gezegd dat het onvermijdelijk was ook in het kader van de arbeidsvoorwaarden voor het overheidspersoneel bepaalde beperkingen aan te brengen om de hoofddoelstelling van het kabinet ook voor volgend jaar te kunnen realiseren. Aanvaarding van dit amendement zou betekenen dat het resultaat van deze maatregelen zo'n 40 à 50 miljoen minder zou zijn. Dat zou mij er weer toe dwingen op andere terreinen pijnlijke maatregelen te treffen om aan de budgettaire taakstelling te komen. Overigens vind ik ook de leeftijd van 50 jaar nogal willekeurig evenals de termijn van vijf jaar. Dat zijn zeer arbitraire zaken.

Ik heb nog een punt van bezwaar, dat hopelijk ook voor de heren Moor en Alders van gewicht kan zijn. Juist over de inhoud en fasering van de kortingen op invaliditeitspensioenen is er uitermate intensief overleg met de centrales van overheidspersoneel

geweest. In een bepaalde fase – het heeft niet tot een eindresultaat geleid – hebben wij elkaar juist met deze aanpak kunnen vinden.

Omdat ik deze wijze van aanpakken op uitdrukkelijke wens van de centrales heb weten in te bouwen – in dat kader had ik ook de opschortingsmaatregel nodig – heb ik met deze voorstellen niets anders gedaan dan volledig uitvoeren wat in eerste instantie op tafel lag, zowel in de voor het kabinet gunstige als minder gunstige zin. Ik hecht er dan ook aan het totaal van dat pakket in stand te houden.

Mijn voornaamste bezwaar tegen het amendement is echter dat het een zeer groot gat in de taakstelling zou slaan. Daarom moet ik de Kamer ten sterkste ontraden dit amendement aan te nemen.

De heer **Moor** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik maak er nu toch echt bezwaar tegen, dat de minister elke keer zegt, dat op het gebied van deze twee sociale wetten afspraken met de vakbeweging zijn gemaakt. De vakbeweging heeft natuurlijk geprobeerd hier en daar de boel te verzachten. Als de Kamer echter vanavond een amendement aanneemt, waarmee de maatregel van de minister ongedaan wordt gemaakt, dan zouden de vakorganisaties daar uiteraard geen bezwaar tegen maken en dus is iedere verbetering die de Kamer voorstelt, ook voor de vakorganisaties welkom. Ik begrijp volledig, dat de minister bezwaar maakt tegen het amendement. Dat is ook de reden, waarom het door het CDA is ingetrokken.

Minister **Rietkerk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de heer Moor er toch op wijzen – ik neem aan, dat hij ook ervaring op dat gebied heeft – dat als wordt onderhandeld over een arbeidsvoorwaardenpakket, je het over een aantal zaken, meer en minder gunstige zaken hebt. Ik houd vol, dat we in een bepaalde fase van het overleg met name ook op dit punt op verzoek van de centrales tot die fasering zijn gekomen en dat het in een bepaald stadium van het overleg ook het resultaat van het overleg was. Ik zou de heer Moor willen tegenwerpen, dat als hij uitsluitend kritiek heeft op dit onderdeel, hij ook eens moet spreken over de andere onderdelen waarover wel volledig overeenstemming is bereikt en waarop het kabinet belangrijke tegemoetkomingen in de richting van de centrales heeft gedaan.

Ik heb dat ook op dit onderdeel gedaan door de fasering, door het uitstel van de ziektewetmaatregel tot

1 april, door de bereidheid om in de AOW-operatie een andere verhoging van de bruto-salarissen te accepteren dan in het aanvankelijk voornemen lag. Het is een totaalpakket dat uit de onderhandelingen is gekomen. Het gaat dan niet aan openkele onderdelen te doen, alsof het een volstrekt negatieve zaak is en de rest daarbij te vergeten. Natuurlijk heeft de heer Moor gelijk als hij zegt, dat het de centrales van overheidspersoneel meer welkom zou zijn als we die kortingen kunnen verminderen. Evenzeer zou het mij vanuit mijn budgettaire verantwoordelijkheid meer welkom zijn als ik op bepaalde andere onderdelen meer resultaten had geboekt.

Ik kom tot een ander algemeen punt. De heren Nypels en Ernsting hebben zich afgevraagd, of het financieringsstelsel voor de invaliditeitspensioenen wel toestaat, dat tot beperkingen als deze wordt gekomen. Op dit punt heb ik de heer Nypels, die overigens een genuanceerd betoog heeft gehouden, waar ik hem erkentelijk voor ben, niet helemaal begrepen. Hij zei, dat de vorm van financiering niet essentieel is, maar dat als het kapitaal is gevormd, dat niet mag worden aangetast. Ik ben van mening, dat de wijze, waarop dit soort van aanspraken wordt gefinancierd, irrelevant is voor het antwoord op de vraag, of lopende invaliditeitspensioenen kunnen worden verlaagd. De ambtelijke pensioenregeling bevat de regeling van het pakket pensioenvoorzieningen voor de ambtenaar, waaronder het invaliditeitspensioen, en geeft aan, dat via fondsvorming wordt gezorgd voor de financiering van die afspraken.

Het feit, dat het fonds via ontvangen pensioenbijdragen en opbrengsten van beleggingen over de middelen beschikt om aan zijn verplichtingen te kunnen voldoen, staat geheel los van de vraag, of de pensioenregeling als zodanig mag worden verslechterd en ook van de wijze waarop de verslechtering van die regeling wordt ingevoerd.

Ik wil er in dit verband op wijzen, dat de uitkering krachtens het ambtelijk invaliditeitspensioen uit twee delen bestaat: diensttijdpensioen, berekend naar rato van de voor pensioen geldende diensttijd op het tijdstip van ontslag, en daarnaast een aanvulling daarop afhankelijk van de graad van invaliditeit, zodanig dat het diensttijdpensioen en die aanvulling samen het bedrag vormen van het met de invaliditeitsgraad corresponderende

Rietkerk

percentage van de berekeningsgrondslag van het pensioen. Als bij voorbeeld de invaliditeitsgraad 80% of meer is, betekent dit, dat het totaal van het diensttijdpensoen en de aanvulling 80% van de berekeningsgrondslag van het pensioen bedraagt.

Ik wil hiermee zeggen dat er altijd een gedeelte is, dat niet met diensttijd is verbonden. Ondanks het feit dat het algemene risico ook met kapitaaldekking is opgebouwd, kunnen naar mijn oordeel hier op verantwoorde wijze voorstellen tot korting worden gedaan.

Wat betreft wetsontwerp nr. 18 778, de opschorting van de aanpassing van de inhouding, geldt opnieuw, dat het beschouwd moet worden als een onderdeel van het totale pakket. Het gaat enerzijds om de arbeidsvoorwaarden en anderzijds om de taakstelling, die ik in dit kader heb na te streven.

In de inleiding van mijn verslag over deze opschorting – ik weet niet of de heer Alders dit mogelijk is ontgaan – heb ik de bereidheid aangegeven om de maatregelen betreffende zieke ambtenaren op een later tijdstip te laten ingaan dan het kabinet aanvankelijk voor ogen stond. Dit zou natuurlijk leiden tot een beperking wat betreft de ombuigings-taakstelling. In dit verband is het toch niet onredelijk om compensatie te zoeken bij een onderwerp, dat óók in discussie is? Ik wijs erop, dat de inhouding ter discussie stond in het kader van de AOW/AWW-operatie.

In dat complex van voorstellen, dat de Kamer nog zal bereiken, wordt voorgesteld, de AOW/AWW-component uit de inhouding te elimineren. Is het nu zo vreemd dat in dit geheel werd gezien, of bepaalde verzachtingen betreffende sommige maatregelen, die tot forse budgettaire nadelen leiden, zouden kunnen worden gecompenseerd in het kader van de inhoudingswet, die tóch in discussie was? Gedacht is aan een opschorting van de aanpassing, zodanig dat toch een totaal aanvaardbaar onderhandelingsresultaat zou worden bereikt.

Wanneer zo niet zou zijn gehandeld, Voorzitter, zou dit hebben betekend dat de ambtenaren vanaf 1 januari 1985 een inkomensverbetering zouden hebben ondergaan, die vervolgens per 1 april 1985 – dan krijgt de bijdrage via de AOW-operatie effect – zou worden vervangen door een inkomensvermindering. Er zou dan toch in de inkomensontwikkeling een onevenwichtig effect zijn opgetreden. Ook op grond van deze optiek is

het niet onredelijk, in overweging te nemen, de aanpassing van de inhouding uit te stellen.

Ik blijf er dan ook bij dat dit voorstel beslist verdedigbaar is. Men moet van mij aannemen, dat op een bepaald moment in de onderhandelingen een zwaarwichtig belang was, dat toen een belangrijk onderhandelingsresultaat kon worden bereikt. Het ging toen ook, maar niet alleen, om het aspect van de inhouding. Een andere, door de centrales zeer gewenste, maatregel bleek alleen mogelijk als deze compensatie daaraan werd toegevoegd. Het is niet zo maar een bagatel van een maatregel geweest. In het geheel van het overleg heeft het een heel wezenlijke functie gehad.

Met de geachte afgevaardigden ben ik overigens van mening, dat de inhoudingswet niet telkens weer in discussie moet worden gebracht, moet worden gewijzigd en moet worden aangepast. Zij moest in discussie komen in het kader van de AOW-operatie en van de verzachting van de maatregelen. Wij hebben elkaar kunnen vinden door het gat dat via uitstel van andere maatregelen ontstond, via het tijdelijk uitstel van de inhoudingswijziging te dichten.

De heer Nypels heeft gevraagd of dit voor de ambtenarencentrales bespreekbaar was. In die fase van het overleg hebben zij ermee ingestemd.

De heer Nypels (D'66): Dat heb ik ook geconstateerd.

De heer Alders (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn vraagstelling op dit punt nog even wat verbreden. Ik heb gevraagd naar de titel van de Inhoudingswet. De minister doet het voorkomen alsof wij nu drie maanden oneigenlijk gebruik maken van de Inhoudingswet. Dit is natuurlijk onjuist. Op 1 april vervangt hij deze oneigenlijke maatregel door een andere oneigenlijke maatregel. De minister haalt dan slechts een beperkt deel, namelijk dat wat betrekking heeft op de AOW en AWW, uit de Inhoudingswet. Hij is met de voorstellen die hij nu doet met de Inhoudingswet terug in het jaar 1981.

Destijds had de Inhoudingswet een zuiver budgettaire betekenis, daarna heeft de wet een andere titel gekregen. Ik handhaaf mijn standpunt dat hij die titel geweld aandoet, dat het volstrekt iets anders is geworden. Hij moet mij niet zeggen dat het binnen het totaal akkoord aan de orde is. Daar heb ik al een oordeel over gegeven.

Minister Rietkerk: Mijnheer de Voorzitter! Betekent dit dat de heer Alders er bezwaar tegen heeft dat wij

in het kader van de AOW-operatie, waarover ik volledige overeenstemming hebt bereikt met de centrales, ook een aanpassing van de Inhoudingswet zouden plegen?

De heer Alders (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik maak er ernstig bezwaar tegen dat de minister iedere keer zegt dat hij overeenstemming heeft bereikt met de vakcentrales. De minister begint zijn brief terecht met op te merken dat de centrales vooraf hebben aangegeven dat zij de taakstelling van 1,9 mid. volledig van de hand wijzen. Gegeven het feit echter dat ook de vakcentrales niet kunnen opboksen tegen het kabinet en de regeringspartijen, hebben zij alles geprobeerd om het beste eruit te halen. Hij moet ermee ophouden te zeggen dat hij overeenstemming heeft bereikt met de vakcentrales. Hij heeft ze aan handen en voeten gebonden en in een kamer neergezet waar ze niet uit konden komen. Komt hij hier nu halleluja roepen? Hij kan zich niet beroepen op een akkoord met de bonden!

Minister Rietkerk: Omdat wij het hebben vastgesteld, blijf ik volhouden dat het totale arbeidsvoorwaardenpakket uit drie belangrijke onderdelen bestond en dat wij over het geheel geen overeenstemming hebben bereikt. Op twee van de drie onderdelen verkregen wij echter met de centrales overeenstemming. Zij hebben dat gewaardeerd dat ik die voorstellen, hoewel wij het over het totaal niet eens waren, toch heb gehandhaafd.

Mevrouw Beckers heeft opgemerkt, dat de regering bij de eerste verlaging van de premies de doorwerking naar de inhouding zou willen voorkomen. Zij vergist zich. De sociale premies zijn ook al op 1984 gedaald. Zij zijn toen onverkort naar de inhouding doorvertaald, met een daling daarvan van 1,4%.

De heren Van Dis, Schutte en anderen verbeiden al lang de nadere antwoorden op andere onderdelen.

De heer Schutte stelt dat de wet de lagere overheden formeel een procentuele verlaging oplegt. Dat is juist, maar op grond van argumenten als tijdsdruk en eenheid in regelgeving was het naar mijn oordeel noodzakelijk, de nu gekozen weg te volgen. Het is van belang dat alle overheden eenzelfde ingangsdatum hanteren. Over de tekst van deze wet op zichzelf heb ik met het bestuurlijk beraad geen overleg gepleegd. Dat beraad heeft wel plaatsgevonden over het gehele pakket van arbeidsvoorwaarden voor

Rietkerk

1985, waarvan deze voorstellen een deel zijn.

De heer Schutte vroeg nog of datgene wat nu ten aanzien van de ambtenaren wordt voorgesteld, niet ook moet worden doorgetrokken naar de APPA. Dat moet ik nog bezien. Ten aanzien van deze materie kent de APPA wat summierdere regelingen. Gedurende één jaar heeft men 80%, daarna een jaar 70% en dan 60%. Een deel van de voorzieningen ligt duidelijk beneden de ondergrens die wij thans in diverse wetten hanteren. Gemiddeld ligt het percentage beneden de 60. Ook is er op dat gebied geen vergelijkbare, adequate invaliditeitsregeling. Ik wil echter wel eens bezien in welke mate dit zou moeten worden doorgetrokken.

De heer Schutte vraagt of de uitzonderingsbepalingen voor bepaalde reorganisatie-operaties niet ook zouden moeten worden toegepast bij gemeentelijke herindelingen. Zoals hem bekend zal zijn, komt iedere gemeentelijk herindeling bij een afzonderlijke wet tot stand. De regeling van de daaruit voortvloeiende ontslaguitkeringen is centraal en structureel geregeld in twee algemene maatregelen van bestuur uit 1971. Die regelingen zijn in dat opzicht vergelijkbaar met het rijkswachtgeldbesluit en de uitkeringsregeling-1966. Vergelijking met enkele specifieke reorganisatie-operaties is in dit verband volgens mij minder op zijn plaats.

De heer Schutte weet welke operaties het zijn. Deze zijn zeer specifiek en eenmalig. Gemeentelijke herindelingen komen vaker voor. De discussie over de nota moeten wij overigens nog afwachten wat dit betreft. Juist bij de specifieke operaties die zijn uitgezonderd, is sprake van een situatie waarin een risico wordt gelegd bij betrokkenen. Daarvoor kiezen zij bewust. Zij kunnen kiezen voor of de huidige voorziening van het wachtgeldbesluit, inclusief de nodige kortingen, of een specifieke regeling die in het algemeen vanaf de start een lager niveau kent dan 80%. Daarom hebben wij gemeend, deze bijzondere regelingen te moeten uitzonderen.

De heer Nijhuis (VVD): De minister zegt dat bij gemeentelijke herindelingen eigenlijk alleen ontslag plaatsvindt wegens overtolligheid. Dat verschil met de specifieke reorganisaties is mij niet duidelijk, want ik denk dat bij reorganisaties altijd ontslag wordt gegeven wegens overtolligheid. Wat is nu het specifieke verschil?

Minister Rietkerk: Bij de operaties, zoals in de wet bedoeld, zijn er ook andere aspecten dan alleen overtolligheid van personen aan de orde. In het totale kader wordt een afspraak gemaakt. Met name het element van de vrije keuze – men is dus niet zonder meer gedwongen om te volgen wat op dat gebied geldt – is daarbij belangrijk. Destijds hebben wij dit zo met betrokkenen afgesproken. In bepaalde omstandigheden zijn zij bereid geweest om een lager uitkeringsniveau te accepteren.

Het is dan wijs en verantwoord, die specifieke regelingen buiten deze algemene kortingsbepaling te houden. Bij die reorganisaties komen zeker ook overtollige arbeidsplaatsen voor. Dat zal de heer Nijhuis niet ontkennen.

De heer Nijhuis (VVD): Het is wel een interessante redenering, maar ik vind die niet sterk.

Minister Rietkerk: Als er sprake is van algemeen voorkomende situaties, gelden daarvoor de rijkswachtgeld- en afvloeiingsregeling. Wanneer er heel specifieke concentratie-operaties zijn, bij voorbeeld bij het wetenschappelijk onderwijs en de bescherming bevolking, waarvoor duidelijke regelingen zijn getroffen zoals ik heb aangegeven, lijkt het mij verantwoord om die ook niet in algemene zin onder deze korting te laten vallen.

De heer Schutte (GPV): De minister heeft gezegd dat hij de APPA nog bekijkt. Is dat ook van kracht voor mijn opmerking over de lagere overheden die zelf een regeling hebben getroffen voor wachtgelduitkering aan gewezen wethouders en gedeputeerden?

Minister Rietkerk: Dat lijkt mij in de rede te liggen.

De heer Schutte (GPV): De minister zal het met mij eens zijn dat dit niet geldt bij de huidige tekst van de wet, ondanks de kennelijke bedoeling om zoveel mogelijk lagere regelingen eronder te vangen. Het betreft geen personeel, dus het kan niet worden gebracht onder de tekst van artikel 1.

Minister Rietkerk: Het betreft een soortgelijke categorie als de mensen die onder de APPA vallen. Ik ben dus bereid, om dat in dit kader te bezien.

De heer Ernsting heeft gevraagd waarom in de wet 18 september 1984 in artikel 5 is vermeld. Misschien is hij het vergeten, maar dat was de derde dinsdag in september. Toen is dit kabinetsvoornemen in de publiciteit gekomen. Vandaar dat wij die datum hebben genoemd, mede om te

voorkomen dat men, gelet op het feit dat er geen grens van een datum was aangegeven, toch voorzieningen zou treffen om onder deze mogelijke korting uit te komen.

De heer Ernsting (CPN): Wat moet ik daar nu mee? U had ook 20 andere data kunnen vermelden.

Minister Rietkerk: Als men in een bepaalde sector een soortgelijke regeling zou treffen, zou die niet onder de uitzondering vallen. Wij willen dat namelijk niet bevorderen.

De heer Ernsting (CPN): Dat begrijp ik. Ik moet toch echter weer denken aan de boeiende discussies over het wetsontwerp inzake varkens- en pluimveehouderijen. Hierbij is in feite sprake van eenzelfde situatie: er is een voornemen bekend gemaakt en de datum waarop dit is gebeurd, wordt een criterium in de wet.

Minister Rietkerk: Ik ben niet zo thuis in de wetgeving inzake varkens- en pluimveehouderijen. Het is echter niet ongebruikelijk dat, als de regering een bepaald voornemen kenbaar maakt en kennis van dat voornemen zou kunnen leiden tot een gedrag dat strijdig is met het doel van die wetgeving, op het moment van publicatie een grens wordt aangegeven in die zin dat voorzieningen die voor die datum getroffen zijn een uitzonderingspositie kunnen krijgen, maar niet de toekomstige voorzieningen. De bedoeling hiervan is om de mensen te ontmoedigen, soortgelijke zaken te regelen.

De heer Ernsting heeft enkele opmerkingen gemaakt over de koopkracht in relatie tot het opschorten van de verlaging van de inhouding. Ik kan hem concreet antwoorden dat in de verstrekte gegevens over inkomens met deze opschorting al rekening is gehouden.

De heer Van Dis heeft nog gevraagd, of de definitieve sociale premies dezelfde zijn als de voorlopige. Daarbij hadden wij het woord 'nauwelijks' gebruikt. Hij heeft ook gevraagd wat dat precies betekende. Het is echt nauwelijks, want de definitieve premies wijken zo weinig af van de voorlopige dat de definitieve inhouding slechts hondersten van procenten afwijkt van die waarmee de afgelopen maanden is gerekend.

De heer Nypels heeft in het kader van de Inhoudingswet gevraagd wat de situatie wordt, wanneer vooral de sociale premies zodanig dalen dat de inhouding tot beneden nul wordt gereduceerd. Zou er dan sprake

Rietkerk

kunnen zijn van een bepaalde roeslag, zo was zijn vraag.

Dat lijkt mij op dit moment nog een vrij irrealistisch perspectief. Ik wijs er bovendien op dat de inhouding niet het totaal van de sociale premies omvat. Ik verwacht dat deze vraag niet meer behoeft te worden beantwoord, als de voornemens met betrekking tot de stelselherziening worden gerealiseerd. Er komt via die wijziging vanzelf een oplossing.

De heer **Nypels** (D'66): Hier begrijp ik helemaal niets van. De stelselwijziging is er mede op gericht om te trachten de sociale premies te beperken. De mogelijkheid begint dan ook aan de horizon te komen dat de inhoudingswet leidt tot minder inhoudingen en – theoretisch gezien – op een bepaald moment misschien tot een toeslag.

Minister **Rietkerk**: Dat is niet juist. Bij de stelselwijziging komt ook de vraag aan de orde of en in hoeverre ambtenaren premies inzake de sociale zekerheid moeten gaan betalen. Als dit het geval zal zijn, zie ik de inhoudingswet op een bepaald moment zelfs helemaal verdwijnen.

De heer **Nypels** (D'66): Dan ben ik het wel met u eens.

Minister **Rietkerk**: Dat doet mij genoeg.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Dis heeft gewezen op enkele afwijken- de bruto-cijfers. Deze cijfers werden op verzoek van zijn fractie verstrekt in de nota naar aanleiding van het eindverslag. Zonder in details te treden, kan ik de geachte afgevaardigde de antwoorden dat hij terecht op de verschillen in bruto-cijfers heeft gewezen. Deze zijn het gevolg van de nog in april in te voeren AOW-operatie. De heer Van Dis moet mij nu niet vragen, hoe een en ander in details uitwerkt. De nog in te voeren AOW-operatie heeft in ieder geval geleid tot die verschillen.

□

De heer **Moor** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil slechts enkele opmerkingen maken aan het adres van de minister. Hij is volstrekt voorbijgegaan aan alle opmerkingen die zijn gemaakt over bovenwettelijke uitkeringen in de particuliere sector. Als de minister echt voor gelijke behandeling tussen werknemers in de particuliere sector en bij de overheid was, zou hij zeker niet overgaan tot een verlaging van de uitkeringen met 10%. Echter, ik denk dat ook vandaag

hierover geen overeenstemming zal ontstaan.

Wat de voorbereidingstijd voor de Kamer betreft, wijs ik erop dat wij niet in de gelegenheid zijn gesteld om deze kwestie verder uit te zoeken. Ik ben blij met de toezegging van de minister. Als in de komende maanden blijkt dat in de particuliere sector – in de nieuwe af te sluiten collectieve arbeidsovereenkomsten – nieuwe bovenwettelijke uitkeringen gerealiseerd kunnen worden, zal een doorvertaling naar de ambtenaren mogelijk worden gemaakt.

Over de vraag op welke wijze de collectieve uitgaven moeten worden teruggedrongen, bestaat een levensgroot meningsverschil. De heer Nijhuis heeft vanochtend de bekende 'riedel' van de heer Ruding weggegeven. Hij vergeet daarbij te vertellen – evenals de minister – dat de belangrijkste oorzaak van het financieringstekort ligt bij de werkloosheid. Wat doet de regering nu? Ik noem de arbeidsmarkt-rapportage 1984, de 2%-operatie, de bezuinigingen en het terugdringen van de overheidsinvesteringen. Dit alles leidt tot verlies van werkgelegenheid, ook in de particuliere sector.

Alleen al in de collectieve sector verdwijnen er tot en met 1986 75.000 arbeidsjaren. Het aantal arbeidsplaatsen wordt gehandhaafd dank zij de arbeidstijdverkortung. Dit betekent dat er veel meer mensen aan het werk hadden gekund en er dus veel minder collectieve uitgaven waren geweest, als dat bezuinigingsbeleid niet was gevoerd. Nu wordt van alle kanten aangedrongen op een vergroting van de overheidsinvesteringen – om maar eens een voorbeeld te noemen – om die werkloosheid terug te dringen. Bij het terugdringen van het financieringstekort wordt altijd maar naar één kant gekeken. Nooit wordt gekeken naar de kant van de werkgelegenheid!

De heer **Nijhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er altijd wat moeite mee als collega's mijn betoog aanduiden met 'riedels'. Ik wil even teruggaan naar de jaren zeventig. Het beleid dat door de Partij van de Arbeid is gevoerd, is altijd gebaseerd geweest op de zogenaamde Keynesiaanse theorie. Dat wil zeggen: nog meer overheid, nog meer sociale zekerheid. De heer Den Uyl heeft eens in het buitenland gezegd, dat ook de socialisten mede schuldig zijn geweest aan onze economische crisis. Ik vond dat een hele moedige uitspraak. Ik kan dan niet begrijpen dat de heer Moor hier nu dan toch weer pleit voor een Keynesiaans beleid. Overigens pleit niet alleen de heer Moor hiervoor.

De heer **Moor** (PvdA): Wij kunnen natuurlijk zo door blijven gaan. Ik heb vastgesteld dat wij vandaag spreken over de kortingen op de sociale uitkeringen. U hebt zelf het verhaal waarop ik nu reageer, aan de orde gesteld. U hebt nauwelijks een woord gesproken over de kortingen op de sociale uitkeringen. Dat vindt u allemaal goed, omdat een en ander zal leiden tot een betere situatie.

Namens de fractie van de Partij van de Arbeid heb ik niet gezegd dat zij niets wil doen aan de sociale zekerheid. Ook wij hebben voorstellen die diep ingrijpen bij mensen. Wij doen het echter op een andere manier en wij willen dit verwezenlijken in samenhang met de rest van het sociaal zekerheidsstelsel.

Als wij bezien hoe het financieringstekort tot stand is gekomen en wie dat heeft veroorzaakt, dan moet ik vaststellen dat de VVD al zo'n acht jaar de dienst uitmaakt, te zamen met het CDA. Slechts een hele korte periode heeft de Partij van de Arbeid daarbij de dienst mogen uitmaken. De werkloosheid en het financieringstekort zijn onder het beleid van de VVD tot stand gekomen en niet onder dat van de Partij van de Arbeid. De Partij van de Arbeid heeft aangedrongen op betere sociale voorzieningen. Wij willen inderdaad graag claimen dat wij dat hebben gedaan. Het feit dat er steeds meer mensen dank zij dit beleid een beroep moeten doen op de sociale voorzieningen, leidde ertoe dat de collectieve uitgaven zo fors stegen. Dit is een van de belangrijkste redenen.

Het beleid moet erop gericht zijn dat de werkloosheid wordt teruggedrongen en niet vergroot. Ook al loopt dit cijfer al enige tijd terug, via reken-trucs en noem maar op, door het beleid dat u voert, zorgt u ervoor dat de collectieve uitgaven via de sociale zekerheid zo drastisch omhoog gaan. Dit zijn geen wensen van de Partij van de Arbeid. Deze wil een goed sociaal zekerheidsstelsel zien.

De heer **Nijhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er moeite mee dat collega Moor mij verwijt dat ik niet ben ingegaan op de problematiek waarover wij vandaag praten. Ik heb hem duidelijk verwezen naar vorige debatten. Om wille van de tijd heb ik niet opnieuw het hele verhaal in extenso verteld. Ik wil nog een opmerking maken over de sociale zekerheid. De heer Moor weet precies waarover wij dan praten. In de jaren zestig en zeventig, kreeg 1 persoon op een totaal van 60 mensen een uitkering. Zo moest een en ander worden

Moor

opgebracht en dat kon ook. Thans is dit 1: 7. Dit betekent met andere woorden dat het draagvlak van de sociale zekerheid een tiende is van wat het was. Daar gaat de heer Moor even gemakshalve omheen.

De heer **Moor** (PvdA): Neen hoor, daar gaan wij zeker niet gemakshalve omheen.

Wij hebben, nogmaals, gezegd dat wij enerzijds ook voorstellen doen voor de sociale zekerheid, die diep ingrijpen bij mensen. Anderzijds willen wij de uitgaven terugdringen via een werkgelegenheidsbeleid. Wij hebben daarvoor een alternatief plan opgesteld. Een collega van mij heeft dit vanmorgen nog eens voorgelegd aan de heer Paulis. Ik ga dit niet herhalen. Dat kan ook een manier zijn om de uitgaven van sociale zekerheid terug te dringen.

De heer **Nijhuis** (VVD): Dat is een Keynesiaans beleid.

De heer **Moor** (PvdA): In ieder geval leidt een en ander er nu niet toe dat de werkgelegenheid groter wordt.

De heer **Nijhuis** (VVD): Dat heb ik gemerkt.

De heer **Moor** (PvdA): Ik heb een aantal voorbeelden genoemd waaruit blijkt dat dit wel het geval is met het thans gevoerde beleid.

Op onze bezwaren tegen de voorgestelde maatregelen is de minister met geen enkel woord ingegaan. Ik wil toch graag zijn mening hierop horen. Voor veel werklozen en arbeidsongeschikten vormt 70% van het laatst verdiende salaris een heel laag bedrag, waarvan men nauwelijks kan rondkomen. Dat is de reden waarom wij daartegen bezwaar maken. Wij willen een hoger percentage. Waarom moest nu per se voor zo'n laag percentage worden gekozen? Waarom heeft de minister geen initiatief ontplooid om met de vakorganisaties te onderhandelen over het voor een deel in stand houden van het sociaal zekerheidsstelsel? Waarom is bij voorbeeld niet vanuit het eigen initiatief van de minister met de vakorganisaties onderhandeld over het voor een deel in stand houden van het sociale zekerheidsstelsel?

Ik stel vast dat de motie die ik heb ingediend door de minister is ontvangen, die gezegd heeft dat hij de motie heeft uitgevoerd. Het woord 'gemiti-geerd' is misschien toch wat ongelukkig in de motie terechtgekomen. Wat uit de discussie tussen de heer Paulis en hem vanmorgen naar voren is

gekomen, is ook onze bedoeling. Als hij de motie zo wil uitvoeren, zullen wij dat toch bijzonder prettig vinden.

De heer **Alders** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog een aantal korte opmerkingen. In de eerste plaats wijst de minister in verband met de opschorting van de inhouding erop dat dat natuurlijk wel beoordeeld moet worden in het totale pakket dat hij binnen door mij geschetste randvoorwaarden met de centrales van overheidspersoneel tot stand heeft gebracht. Dat zal ik op zich zelf niet ontkennen. Omgekeerd kan de minister, nu hij zijn voorstel terecht in de Kamer heeft voorgelegd als onderdeel van het totale pakket, niet tegen mij of andere sprekers reageren alsof zij niet op dezelfde wijze binnen het totale pakket tot een beoordeling zijn gekomen. De verwijzing daarnaar is slechts zeer beperkt.

Minister **Rietkerk**: De heer Alders heeft er toch ook begrip voor dat, wanneer een bepaald totaalpakket besproken en op onderdelen geaccordeerd is, de Kamer ook wat afstandelijk is met betrekking tot het weer veranderen van de in het overleg geaccordeerde elementen.

De heer **Alders** (PvdA): Ik zal twee opmerkingen maken. Ik ben begonnen met kennis te nemen van de brief van de minister, waarin een prealabele opmerking staat, namelijk dat de centrales van overheidspersoneel op geen enkele wijze verantwoordelijkheid willen dragen voor zijn taakstelling van 1,9 miljard. Die vinden zij niet aanvaardbaar, gelet op de verschillen die reeds in het verleden zijn ontstaan.

Verder moeten wij elkaar op dit punt niet voor de gek houden wat de terughoudendheid van de Kamer betreft. Als medewetgever heeft de Kamer te allen tijde, of er nu een akkoord is of niet, de plicht die kwestie in haar totaliteit te beoordelen. Dat blijft overeind onder welke omstandigheid ook, want vele malen is hier voorgehouden dat met welke organisatie dan ook – dat zijn er vele, die allemaal gewaardeerd zijn – overeenstemming is bereikt. Dat laat onverlet dat de Kamer tot een oordeel moet komen.

Daarom heb ik behalve over mijn bezwaren in het licht van de totale taakstelling, die ik anders beoordeel, de minister ook aangesproken over de inhoudingswet. De titel van die inhoudingswet is in 1982 bewust veranderd. Het Inhoudingsbesluit 1981 had een budgettair motief.

In 1982 is uitdrukkelijk bepaald dat het een koppelingsmechanisme was om de mutaties in de premiestelling ook naar ambtenaren te vertalen. De minister laat dat nu los, naar hij zegt voor een korte periode. Dat is onjuist, want hij zal over niet al te lange tijd de inhoudingswet opnieuw moeten wijzigen. De premie-inkomensgrensverhoging van f 7800 die op 1 januari 1982 heeft plaatsgevonden wil hij uit de inhoudingswet halen. Verder wil hij, hoewel de ambtenaren hun premie AOW zelf gaan betalen, die premie toch onderdeel laten uitmaken van het inhoudingspercentage. Dat is ook een oneigenlijk gebruik. Het is ook in strijd met hetgeen in 1982 is gebeurd. Daarom moet de minister ook reageren op de inhoudingswet zoals die er ligt.

De minister heeft meer gezegd op dat punt, juist omdat het in dat bredere kader is. Ik blijf benieuwd wat de minister ermee bedoelt, dat hij niet heeft kunnen constateren dat er niveaoverschillen zijn ontstaan in inkomen tussen de marktsector en de collectieve sector. Dat heeft hij gezegd. Op alle andere vragen met betrekking tot de koopkrachtontwikkeling dan wel de loonindexontwikkeling kan hij dat niet zeggen.

Minister **Rietkerk**: Ik heb niet gezegd dat er geen niveaoverschillen zouden zijn ontstaan. Ik heb alleen gezegd dat dit geen verontrustende vormen heeft aangenomen. Dat is iets heel anders.

De heer **Alders** (PvdA): Ik heb geventeerd dat u er geen aanwijzingen voor had dat er bij de niveaoverschillen sprake is van verslechtering. Als u het aanvaardbaar vindt, zijn wij weer terug bij uw uitspraak dat het gaat om een bewuste keuze. Daar gaat het natuurlijk om. U bent voorstander van dit beleid. Ik heb ten aanzien van het akkoord dus mijn twijfels.

Mijnheer de Voorzitter! Ten slotte richt ik mij tot mijn mededeelnemers aan dit debat, en in het bijzonder tot de heer Paulis. In dit debat is het niet ongebruikelijk dat verwezen wordt naar hetgeen andere partijen op willekeurig welk moment gezegd hebben. Als men ergens niet zeker van is en bij voorbeeld de media, die altijd samenvattingen geven, als bron gebruikt, lijkt het mij vanuit zorgvuldigheidsoverwegingen goed bij de ander te informeren of zijn woorden juist zijn weergegeven. Ik neem het niemand kwalijk dat dit op suggestieve wijze gebeurt, maar ik vind het wel noodzakelijk om tot zo'n hard oordeel te komen.

Aan dit debat nemen woordvoerders deel, ook van de PvdA, die vele

Alders

malen op het gebied van de sociale zekerheid, de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector en dergelijke het woord gevoerd hebben. Als men deze mensen in dit debat dingen voor het hoofd gooit, moet dat uiterst zorgvuldig gebeuren. Daarom wil ik aan de heer Paulis een aantal vragen stellen, die hij in dit debat moet beantwoorden.

Is de heer Paulis bereid uit te spreken dat met ingang van 1 januari aanstaande de aanpassing van het wettelijk minimumloon en de sociale uitkeringen geschiedt volgens de Wet aanpassingsmechanismen? Is de heer Paulis bereid hier uit te spreken dat de voorgestelde bevriezing van de kinderbijslag teruggenomen wordt? Is de heer Paulis bereid om de maatregelen ten aanzien van de sociale minima, de achterstand die is ontstaan, ongedaan te maken? Is de heer Paulis bereid om namens het CDA uit te spreken dat de loonsomtrend integraal wordt toegepast? Is de heer Paulis bereid om voor de komende jaren uit te spreken dat de netto-nettokoppeling voor de uitkeringen onverkort van toepassing zal zijn?

Als al dit soort dingen gebeuren, is het terecht om in willekeurig welk debat dan ook te constateren dat er geen verschil bestaat tussen CDA en VVD.

De Voorzitter: U maakt een kleine verspreking. U zei dat er geen verschil bestaat tussen CDA en VVD.

De heer Alders (PvdA): Ik dank u, Voorzitter. Ik bedoelde natuurlijk PvdA en CDA. Op dit moment is er geen verschil tussen CDA en VVD, vandaar mijn verspreking.

De heer Paulis zegt dat de PvdA achterover in het pluche leunt en geen verantwoordelijkheid draagt. Dat vind ik een minne beoordeling, die ongepast is en in strijd met de feiten. Bij het aantreden van het kabinet-Lubbers is door mijn fractiegenoten Den Uyl en Wöltgens bij het afleggen van de regeringsverklaring een integraal alternatief gepresenteerd. Voor de eerstvolgende begroting van het kabinet-Lubbers heeft de PvdA een alternatief gemaakt, waarin de problematiek erkend werd en aangegeven werd welke andere weg gegaan moest worden. Toen het kabinet-Lubbers vervolgens de meerjarencijfers bekend maakte, heeft de PvdA voor dezelfde periode een alternatief gepresenteerd. Bij de afgelopen begrotingsbehandeling heeft de heer Kombrink namens de PvdA-fractie aangegeven op welke

onderdelen voornoemd alternatief, gegeven de ontwikkelingen, aangepast wordt. Hierin staat centraal het terugdringen van het financieringsstekort en het terugdringen van de collectieve lastendruk. Dat moet echter wel gebeuren met als uitgangspunt eerlijk delen. De solidariteit tussen mensen is een ander uitgangspunt in dit verband. Dat de heer Paulis het met ons beleid niet eens is, is zijn goed recht, maar het recht het verwijt te maken dat wij onze verantwoordelijkheid ontlopen, terwijl de feiten bewijzen dat het tegenovergestelde het geval is, ontzeg ik hem.

□

De heer Schutte (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn antwoord. Ik ga nu niet meer spreken over de vraag, hoe de gelijke behandeling tussen de verschillende inkomenscategorieën vorm dient te krijgen, want dat heb ik in eerste termijn al gedaan. Ook komen er nog gelegenheden genoeg om erover te praten. Het voorstel dat nu aan de orde is, past ook in mijn benadering in principe. Hierover heb ik in eerste termijn een aantal vragen gesteld en opmerkingen gemaakt. De minister heeft een en ander op een duidelijke en ook tot tevredenheid strekkende manier beantwoord.

Over de bovenwettelijke uitkeringen hebben wij een interruptiedebat gehad waarbij het probleem duidelijk is geformuleerd. Ik heb van de minister begrepen dat het kabinetsbeleid er niet op gericht is, integendeel zelfs, dat er nieuwe bovenwettelijke uitkeringen in de marktsector zullen ontstaan. De invloed van het kabinet daarop is niet groot trouwens. Mocht dit toch gebeuren, dan is dat voor de minister een argument om de huidige voorstellen opnieuw te bekijken.

Op dit moment kan niemand verlangen dat wordt vastgesteld wat er precies gaat gebeuren als zich ontwikkelingen voordoen die niemand nog kent. De deur is niet op slot in ieder geval. Aanvankelijk wilde ik op dit punt een motie indienen, maar na de toezegging van de minister is daarvoor geen aanleiding meer.

De minister is ook duidelijk geweest over de betekenis van de toezegging over het voorkomen van cumulatie. Het gaat niet alleen om het mitigeren van de verschillen, maar ook om het ongedaan maken van een en ander, zodat er geen nadelig effect van een cumulatie is te vrezen, afgezien van afrondingsverschillen.

Over het afwijken bij formele wet van de bepalingen die in de Ambtena-

renwet voorkomen, heb ik in eerste termijn erkend dat die mogelijkheid uiteraard bestaat. Die mogelijkheid moet blijven voor de noodgevallen, omdat bij een erkenning van de eigen verantwoordelijkheid van lagere overheden de weg via de Ambtenarenwet de normale weg dient te zijn, ook als het gaat om nogal belangrijke inbreuken; juist als het om nogal belangrijke inbreuken gaat. Het is nu een paar keer gebeurd en dat was voor mij aanleiding om hierop de aandacht te vestigen. Ik kan mij voorstellen dat in dit geval deze weg is bewandeld, maar ik hoop dat de minister kan garanderen dat deze weg alleen maar in gevallen van evidente noodzaak wordt bewandeld.

Dan merk ik nog iets op over de APPA en de regelingen voor gewezen wethouders en gedeputeerden. Deze regelingen vallen buiten de wet die nu is voorgesteld. Mocht de minister in een later stadium tot de conclusie komen dat op dit punt wijzigingen nodig zijn, dan moet hierover normaal overleg met betrokkenen worden gevoerd. Dan moet er geen spoedprocedure worden gevolgd omdat er een leemte is.

□

De heer Nypels (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Het dilemma waarvoor de fractie van D'66 staat bij de beoordeling van deze wetsontwerpen is helaas door de minister niet opgelost en bestaat voor haar dus nog levensgroot. Ik heb duidelijk laten blijken dat de stemming over beide wetsontwerpen in sterke mate afhankelijk is van het antwoord van de regering inzake twee aspecten van het wetsvoorstel ten aanzien van de invaliditeitspensioenen.

Op een van deze punten is door de minister, als ik het goed heb begrepen – ik bevind mij echter in goed gezelschap, met name in dat van de heer Schutte, dus ik denk dat ik het goed heb begrepen – een toezegging gedaan die op dit moment voor mij voldoet. Wij zaten met het punt dat naar onze opvatting in het standpunt van de regering, waarvan wij kennis hebben genomen, en met name in het nader rapport over het advies van de Raad van State onvoldoende rekening werd gehouden met het bestaan van bovenwettelijke uitkeringen en in het bijzonder met de mogelijkheid dat bij nieuwe CAO's in het particuliere bedrijfsleven opnieuw bovenwettelijke uitkeringen zouden worden afgesloten, waardoor een achterstand zou kunnen ontstaan in de regelingen voor de ambtenaren.

Nijpels

Nu heeft de minister toegezegd – kan hij dit bevestigen? – dat hij in de loop van het jaar zal bezien of de ontwikkeling in de CAC's bij het bedrijfsleven aanleiding geeft om tot een bijstelling van de kortingspercentages te komen. Ik heb er nota van genomen dat de regering op het standpunt staat dat dergelijke bepalingen in nieuwe CAO's in het algemeen niet of in beperkte mate zouden behoren te worden opgenomen, een standpunt waarvoor ik overigens begrip heb. Op dit punt ben ik dus tevreden met het antwoord van de regering – ik hoop de bevestiging daarvan te ontvangen – en ik ben daar dankbaar voor.

Een tweede punt was voor ons een grote hobbel bij het wetsontwerp inzake de invaliditeitspensioenen, namelijk de positie van de verkregen rechten. Ik ben bijzonder teleurgesteld over het feit dat de minister zo'n hard oordeel heeft uitgesproken over het amendement, dat in eerste instantie door de heer Paulis en in tweede instantie door de heren Moor en Alders is ingediend. Hiermee wordt getracht voor een deel van de betrokkenen de verkregen rechten intact te houden, namelijk voor de boven-50-jarigen die langer dan 5 jaar een uitkering hebben.

De minister verklaart dat hij in het bijna-akkoord met de ambtenarencentrales toch wel instemming heeft ontvangen met de voorstellen die nu ter tafel liggen. De heer Moor heeft er al op gewezen dat dit twijfelachtig is. Ik wijs er bovendien op dat zowel de ACOP als de CCOOP zich in adressen aan de Kamer ten behoeve van dit debat van de voorstellen hebben gedistantieerd. Met name de CCOOP doet een dringend beroep op het parlement om de verlaging van lopende invaliditeitspensioenen niet te laten doorgaan.

In de argumentatie die ik in eerste termijn naar voren heb gebracht heb ik erop gewezen, dat in het bijzonder bij een systeem waarin de aanspraken worden gefinancierd door middel van een kapitaaldekkingstelsel het onjuist is, verkregen rechten aan te tasten. Ik heb daarbij de kanttekening gemaakt, dat ik het met de regering eens ben, dat uiteraard ook wanneer een andere financieringsgrondslag was gekozen men geen vrijbrief heeft om tot aantasting van verkregen rechten te komen.

Ik wijs er echter op – de minister zegt, dat hij mijn redenering niet geheel heeft kunnen volgen – dat het

feit, dat men op een gegeven moment bij de financiering van bepaalde aanspraken kiest voor een kapitaaldekkingstelsel consequenties heeft en dat die consequenties anders kunnen zijn dan wanneer men kiest voor een omslagstelsel.

Want wat is het geval! Bij een kapitaaldekkingstelsel worden premies ondergebracht in een fonds om de uitkeringen waartoe men in de toekomst verplicht is te kunnen financieren. Bij een omslagstelsel worden de uitkeringen in een bepaalde periode gefinancierd uit bedragen die in dezelfde periode worden opgebracht via premiebetaling. Bij kapitaaldekking gaat het om premies die in het verleden zijn opgebracht ter wille van de uitkeringen die op dit moment lopen. Die premies zijn berekend op het niveau dat in de wet is vastgelegd. Dat betekent dat in het verleden premies zijn betaald die voldoende zijn om de uitkeringen die op dit moment lopen te kunnen betalen, uiteraard rekening houdend met de beleggingsopbrengsten die met die premies worden betaald. Dat is bij de pensioenen met kapitaaldekking een vanzelfsprekende zaak.

De regering gaat nu beperkingen aanbrengen in lopende invaliditeitspensioenen, terwijl daarvoor de lasten in het verleden al door de groep van ambtenaren zijn opgebracht op grond van de toen betaalde premies. Wat de regering nu doet is in feite met terugwerkende kracht een andere bestemming geven aan een deel van de premies die in het verleden voor de invaliditeitspensioenen van ambtenaren zijn gestort. De gelden zijn op dit moment aanwezig en daarom is het ook niet nodig om deze uitkeringen te verlagen. Vandaar onze bezwaren en vandaar de wenselijkheid om ten minste het amendement dat op dit moment onder de codenaam Moor-Alders de ronde doet te steunen.

In één van de gevallen waarmee wij problemen hebben heeft de regering een toezegging gedaan waarmee wij content zijn. In het andere geval wordt het amendement dat wij noodzakelijk vinden dringend ontraden. Duidelijk is daarmee het dilemma bij ons gebleven. De minister hoort er nader van!

□

De heer **Paulis** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de minister voor de uitvoerige beantwoording. Ik ben ook blij met de concrete toezegging om de onbedoelde cumulatieve effecten als gevolg van voorgestelde maatregelen

geheel weg te nemen. Ik denk dat dit voor velen een geruststelling is.

Er is ook gesproken over verantwoordelijkheid gedurende een aantal jaren. De werkgelegenheid in de marktsector is in de afgelopen veertien jaar in hoge mate afgebroken, ook toen de PvdA gedurende zeer lange tijd regeringsverantwoordelijkheid droeg.

Ik constateer echter dat voor het eerst sinds 14 jaar de afbraak in de marktsector tot stilstand is gekomen. Als het goed gaat worden er volgend jaar wellicht 10.000 arbeidsplaatsen geschapen. Dat is een memorabel feit. Ik heb dat al eerder hier gezegd, maar sommigen klinkt dat niet zo prettig in de oren.

De heer **Moor** (PvdA): Hoe komt dat nu? Komt dat nu door de kortingen op de sociale uitkeringen of door de bereidheid van de vakorganisaties in Nederland om aan herverdeling van arbeid te doen?

De heer **Paulis** (CDA): Dat is voor een belangrijk deel de vrucht van het beleid dat wij steunen. Ik erken dat de sociale partners daarin een belangrijke taak hebben. Zij begrijpen gelukkig de verantwoordelijkheid waarvoor wij met z'n allen staan. Vorig jaar om deze tijd werd door een aantal lieden voorspeld dat wij eind dit jaar 900.000 werklozen zouden hebben. Ik kan u zeggen dat ik ontstellend blij ben dat wij in de loop van dit jaar, zo'n maand of vier geleden, een ombuiging gezien hebben. Er is inderdaad een neerwaartse trend. De heer Moor kan nu wel over rekenstrucs spreken.

Ook gecorrigeerd voor de 57^{1/2}-jarigen en voor het seizoen, zien wij dat tot en met november de werkloosheid daalt. Ik heb gisteren in een krant gelezen dat wij onder de 800.000 zouden zitten. Exact is het 802.000. Wij gaan dus inderdaad de goede kant op. Daaruit kunnen wij hoop putten, dat kan een ieder in dit land, zeker ook de mensen die grote offers hebben gebracht. Het is niet voor niets.

U zult begrijpen, mijnheer de Voorzitter, dat ik niet geheel voorbij kan gaan aan de opmerkingen die de heer Alders in mijn richting heeft gemaakt. Hij heeft recht op antwoord. Het is niet mijn bedoeling geweest aan te geven dat er een grote mate van overeenkomst zou zijn tussen het CDA en de Partij van de Arbeid. Als hij mijn interventie van vanmorgen zo begrepen heeft, dan is dat volstrekt verkeerd begrepen. Over die gewijzigde koers kan ik kort zijn. Ik heb

Paulis

inderdaad de media geciteerd. Ik zou meerdere kranten kunnen noemen, maar ik heb toevallig de Volkskrant van 5 december bij de hand, een aan de Partij van de Arbeid verwant dagblad. Dat bericht is volstrekt helder. Het gaat daarbij niet alleen om de kop, maar ook om de inhoud van het verhaal.

De heer **Alders** (PvdA): Ik maak, namens de journalisten van de Volkskrant, bezwaar tegen die opmerking.

De heer **Paulis** (CDA): Wel, ik ervaar dat zo, dat mag toch wel?

De heer **Nijhuis** (VVD): Ik lees hem 's morgens ook.

De heer **Paulis** (CDA): Ik heb hier ook een bericht uit de NRC van 8 december. Dat is een dagblad met een over het algemeen zeer objectieve en juiste berichtgeving. Die verhalen dekken elkaar heel behoorlijk. Daaruit leid ik af dat er inderdaad sprake is van een zekere koerswijziging bij de Partij van de Arbeid.

De vragen die de heer Alders geformuleerd heeft, 1 tot en met 5, beantwoord ik allemaal met nee. Ik beoordeel de opstelling van de Partij van de Arbeid op grond van hetgeen ik hier zie en meemaak. Zo is, bij voorbeeld, de WAO op 70% gebracht. De Partij van de Arbeid vindt dat dat hoger zou moeten. Vraagt men echter: hoe hoog moet het dan, moet het straks hersteld worden? Dan blijft men in feite het antwoord schuldig.

In dit debat kom ik hetzelfde tegen. De heer Moor zegt dat 70% te laag is en dat het meer moet zijn. Dat heb ik nu bedoeld met op een goedkope wijze ergens op inspelen, met de pluche zetel van de oppositie. Ik vraag namelijk heel concreet wat de PvdA gaat doen aan dat percentage van 70 als zij weer regeringsverantwoordelijkheid draagt. Zij zal helder stelling moeten kiezen en niet op deze suggestieve wijze. Daarvoor heb ik geen waardering.

De heer **Alders** (PvdA): De heer Paulis zegt ongeveer het volgende: Laat het nu even aan het CDA over om de zaak af te breken; maar, Partij van de Arbeid, wat doet u als u aantreedt? Op deze vraag zijn een paar antwoorden te geven. Overigens, die staan allemaal in dat stuk dat overal verkrijgbaar is. De heer Paulis heeft al die moeite gedaan om die keurige kopieën van kranteartikelen te krijgen, maar hij had ook gewoon het

stuk kunnen krijgen, want het is in dit gebouw op ruime schaal verkrijgbaar. De heer **Paulis** (CDA): Ik zal er alsnog dankbaar gebruik van maken.

De heer **Alders** (PvdA): Dat had u van tevoren moeten doen en niet dankbaar achteraf.

De heer **Paulis** (CDA): Als u wilt beweren dat wat ik uit de kranten heb geciteerd, onjuist is, dan moet u het maar zeggen.

De heer **Alders** (PvdA): Dat zeg ik ook. In de eerste plaats heb ik al aangegeven, dat de PvdA op dit moment een alternatief op tafel heeft gelegd. Daarin wordt exact aangegeven, wat de uitkeringshoogte zou zijn en wat de inkomensontwikkeling zou zijn, wat dan toch, met dit geheel andere beleid, resultaat zou opleveren, waardoor dat mogelijk is. In de tweede plaats heb ik aangegeven, welke maatregelen successievelijk ook in die slechte economische situatie die u achterlaat, moeten worden genomen. Ik noem de netto-netto koppeling, de handhaving van de kinderbijslag enz.

Uw tweede vraag was: Als het nu volstrekt uit de hand is gelopen – daar gaan die kranteberichten over – en de economie op wereldschaal opnieuw in elkaar stort, bent u dan in staat alles terug te draaien, wat u in vier jaar kapot gemaakt heeft? Het antwoord daarop is zo realistisch als de pest: Er staat dat dat op dat moment niet mogelijk zal zijn.

De heer **Paulis** (CDA): Ik heb de indruk, dat wij vanuit een verschillende optiek de zaak beoordelen. De heer Alders heeft het over afbreken. Ik heb in eerste termijn al gezegd, dat er geen sprake is van afbraak. Er is alleen sprake van een zaak bijstellen tot verantwoorde proporties om op een gezonde basis verder te kunnen gaan. Ik vind het niet erg. We zien wel over een paar jaar. Wellicht kan hij er dan ook zijn voordeel mee doen. Ik heb met betrekking tot de werkloosheid aangegeven, dat dit beleid vruchten afwerpt. Daarom zullen wij het ook in de toekomst blijven steunen.

□

De heer **Ernsting** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil nog twee opmerkingen maken. De eerste sluit aan bij het uitvoerige betoog dat in tweede termijn door de heer Nypels is gehouden over de opgebouwde en bestaande rechten in het invaliditeitspensioen. Het gaat om financiering van de aanspraken via fondsvorming.

De stelling van de minister is: Dat staat los van wat met die uitkeringen zelf wordt gedaan.

Eén ding staat vast: Of het nu gaat om het diensttijddeel of het aanvullende deel, het gaat om een stelsel op basis van kapitaaldekking, pensioenbijdragen die vervolgens belegd worden. Het gaat dus, zo is een ander maal gesteld waarbij is verwezen naar het ABP-debat, om uitgesteld loon van de ambtenaren. Dat dient te worden aangewend voor pensioenen en nergens anders voor.

Als de minister nu die aanspraken wil verlagen door het percentage te verlagen van wat in het verleden is opgebouwd met die pensioenbijdragen, dan handelt hij daarmee in strijd. Wij vragen ons af, hoe zich dat verhoudt tot artikel 9 van de Pensioenen spaarfondsenwet.

Mijn tweede opmerking betreft de aanpassing van de inhouding, althans de opschorting ervan. De minister zei in eerste termijn, dat de zwaarwichtigste reden hiervoor is, dat het onderdeel van een overeenkomst was, een deelopereenkomst weliswaar, want het totaal kon niet geaccordeerd worden als gevolg van met name dat punt, dat in die andere wet aan de orde is.

De vakbeweging vroeg, de AOW-operatie uit te stellen tot 1 april en de minister stelde daarbij, dat dan de aanpassing van de inhouding ook diende te worden opgeschort tot 1 april. Dat heeft op zichzelf een schijn van redelijkheid, maar het probleem is heel principiële. In het overleg over de arbeidsvoorwaarden in de collectieve sector zit de vakbeweging fundamenteel in de klem, omdat dat overleg bezwaard en verzaard wordt door een omvangrijke bezuinigings-taakstelling. In die situatie wordt het reageren op onderhandelingsvragen van de kant van de vakbeweging met voorstellen van zijn kant om een wet open te breken – daar praten we hier over – toch een uiterst hachelijke aangelegenheid. De minister kan wel zeggen, dat het in deze situatie gebeurt en dat er geen sprake van is, dat hij daarmee naar believen kan handelen, maar de situatie die ik net heb geschetst, kan zich elk jaar weer voordoen.

Elk jaar weer kan de minister dan gelet op dit precedent vragen de inhoudingswet, voor drie maanden maar misschien wel voor langere tijd, open te breken ten einde wat tegenwicht te bieden tegen wat de vakcentrales vragen. Wij hebben hierop ook al in eerste termijn gewezen en ik denk dat de minister niet heeft

Ernsting

kunnen weerspreken dat dit precedentkarakter erin zit. Wij zijn daar zeer benauwd voor.

□

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn antwoorden, die in verschillende opzichten duidelijkheid hebben geboden.

De minister is van oordeel dat er nog geen verontrustende situatie bestaat, waarbij hij twee argumenten heeft aangevoerd, namelijk de arbeidsmarktpositie van het overheids-personeel en het globale niveau. Ik vind dit een kwalitatieve beoordeling zonder een kwantitatieve onderbouwing. Ik heb er overigens wel begrip voor dat dit niet zo eenvoudig cijfermatig te onderbouwen is. Wat betreft 1985 willen wij het voordeel van de twijfel aan de minister geven.

Echter, wij zien levensgrote problemen opdoemen bij de invulling van het ombuigingspakket in de publieke sector in het jaar 1986. De minister heeft al verschillende keren aangegeven dat ingevolge het regeerakkoord ook voor 1986 nog een heel bedrag aan extra ombuigingen moet worden doorgevoerd in deze sector. Als de minister op dit moment meent dat niet gesproken kan worden over een verontrustende situatie, heb ik het idee dat hij het volgende jaar tot de conclusie moet komen dat er dan wel sprake is van zo'n situatie. Ik daag hem uit, hierop nader in te gaan.

Ook ik heb in eerste termijn gesproken over de zogenaamde bovenwettelijke uitkeringen. Toen ik over de duidelijkheid in het antwoord van de minister sprak, dacht ik vooral aan deze kwestie. Ik heb ervoor gepleit dat de feitelijke resultaten, zoals die in de marktsector worden bereikt, een vertaling vinden in het beleid voor de overheidssector. Ik heb begrepen dat de minister dit min of meer heeft toegezegd. Wij zullen hem hieraan houden.

Met betrekking tot de opschorting van de aanpassing van de inhouding heb ik genoteerd dat van dit middel zeer spaarzaam en met goede argumenten gebruik zal worden gemaakt. Ik onderstreep het belang hiervan en zal in de toekomst met argusogen bezien hoe de mogelijkheden in deze sfeer al dan niet worden gebruikt.

□

De heer **Nijhuis** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de minister voor zijn beantwoording. Ik onderstreep

nog eens dat het gaat om een tweetal voorstellen die deel uitmaken van een totaal pakket van overleg. Om die reden is terughoudendheid van de Kamer wenselijk en geboden. Om die reden ook hebben wij ingestemd met het opschorten van de aanpassing van de inhoudingswet, hoewel ik ook heb gezegd dat die wet naar ons oordeel geen schoonheidsprijs verdient. Gelet op de gewenste terughoudendheid hebben wij ons echter akkoord verklaard.

Over de desbetreffende onderdelen van het totaal pakket heeft, zoals de minister heeft gezegd, constructief overleg met de bonden plaatsgevonden. Dit heeft geleid tot een 'bijna-akkoord'. Tijdens de UCV hebben wij al een compliment aan het adres van de minister uitgesproken. Ik onderstreep dat nog eens en zeg erbij, dat dit uiteraard ook geldt voor de onderhandelaars die aan de andere kant van de tafel hebben gezeten. Zij hebben ook de nodige moed laten blijken.

Ik leg nog eens de nadruk op het belang dat de fractie van de VVD hecht aan één uniform regime voor de sociale zekerheid, voor ambtenaren en voor niet-ambtenaren. Dat vergemakkelijk de pakketvergelijking en zal leiden tot eenvoud van regelgeving. Wij hebben een mondeling overleg gehad over de pakketvergelijking, waarbij wij steun hebben uitgesproken voor het nu aanwezige, gelet op de omstandigheden, beperkte voorstel.

Ik zou de heer Paulis willen vragen, vandaag helderheid te geven over het standpunt van de CDA-fractie. Dan kunnen wij tenminste verder. Er is een dringende noodzaak om snel met de pakketvergelijking te starten.

Ik deel de mening van de minister over de bovenwettelijke uitkeringen. Wij zullen die in het verband van de pakketvergelijking verder moeten bezien.

De minister heeft gezegd, dat er geen verontrustende verschillen zijn tussen de arbeidsvoorwaarden in de marktsector en die in de overheidssector. Ik deel die mening, maar wil toch een nuancering aanbrennen, ten aanzien van de hogere functies en van een aantal specifieke functies. Ik denk aan computerspecialisten en soortgelijke functionarissen. Daar bestaat toch op zijn minst het vermoeden van ongelijkheid. Wij hebben daarover zorgen. Ik zeg dat in alle oprechtheid. Wij zijn echter bereid, ons definitieve oordeel daarover op te schorten tot na de pakketvergelijking.

Een tweede opmerking over de pakketvergelijking is, dat niet kan

worden ontkend dat een groot aantal bedrijven in de marktsector in de problemen zit. Bij veel bedrijven hebben werknemers vrijwillig loon ingeleverd, om die bedrijven in stand te houden. Dat heeft ertoe geleid, dat er binnen de marktsector vaak al een grote mate van ongelijkheid bestaat. Die was er overigens al. Ik verwijs naar de arbeidsvoorwaarden in het midden- en kleinbedrijf in vergelijking met die in bij voorbeeld de chemische industrie. Wij kunnen niet anders dan constateren, dat de mutaties die bij de overheid plaatsvinden plaatsvinden op basis van het gemiddelde in de marktsector. Ik acht dat nog steeds geen slecht uitgangspunt.

Mijnheer de Voorzitter! Er is een amendement dat aanvankelijk de naam droeg van de heer Paulis. Die naam is weggelakt en vervangen door de namen Moor en Alders. Wij zullen tegen dat amendement stemmen, om exact dezelfde reden waarom wij tegen het amendement van de oorspronkelijke indiener zouden hebben gestemd. Dat vergt wel enige uitleg.

De fractie van de VVD heeft in het verslag de vraag gesteld, of de verzachting die in de WAO is aangebracht op grond van het amendement-Linschoten is vertaald in het voorliggende wetsvoorstel. De minister antwoordt in zijn nota naar aanleiding van het verslag klip en klaar: ja. Daarmee was voor ons de kous af. Wij waren tevreden gesteld.

Nu gaat het amendement van de heren Moor en Alders, dus ook dat van de oorspronkelijke indiener, verder dan het amendement van de heer Linschoten. Daar had nu net het CDA tegen gestemd. Wij waren daarom buitengewoon verbaasd, toen wij het amendement gisteren aantroffen. Ik heb inmiddels begrepen, dat ook de heer Paulis het zo verbazingwekkend vond, dat hij het heeft ingetrokken. Ik dank hem daarvoor.

□

Minister **Rietkerk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal kort reageren op de nadere opmerkingen. Als de heer Moor stelt dat ik voorbij ben gegaan aan datgene wat met betrekking tot de bovenwettelijke uitkeringen naar voren is gebracht, diskwalificeert hij mijn betoog op dit punt toch wel iets te veel, ook al is hij lid van de oppositie. Ik heb aan dit onderdeel uitvoerig aandacht geschonken. Hetgeen ik op dit punt heb gezegd, vertaalt de heer Moor bovendien wel erg ruim. Ik heb gezegd dat ik bijzondere ontwikkelin-

Rietkerk

gen die zich in de bovenwettelijke sfeer zouden kunnen voordoen, nader wil bezien. De heer Moor vertaalt dit zodanig dat als het ware elke bovenwettelijke uitkering in het bedrijfsleven tot maatregelen bij de overheid zou leiden. Dat is bepaald niet de bedoeling. Ik verwijs wat dit betreft, naar de motieven die ik in eerste termijn heb gegeven.

De heer Moor suggereert dat de overheid werkloosheid veroorzaakt en dat nooit wordt gekeken naar werkgelegenheid. Dat ontken ik met klem. Bij hetgeen de heer Paulis hierover heeft gezegd, sluit ik mij van harte aan. De oppositie mag ons veel kritiek toedichten, maar op dit punt wordt het toch wel bijzonder ongenueanceerd gebracht. In dit pakket heb ik met betrekking tot de arbeidstijdverkorting bijzonder veel meer ruimte weten te scheppen, als gevolg waarvan bij de overheid tienduizenden mensen extra aan de slag kunnen. Ook wijs ik hem op wat het kabinet daarnaast in het derde spoor doet. Hij mag het te weinig vinden en hij mag er kritiek op hebben, maar het is feitelijk onjuist om te zeggen dat wij niet naar werkgelegenheid kijken.

De heer Moor (PvdA): In de arbeidsmarkttrapportage staat, wat de ontwikkeling van de werkgelegenheid, gemeten in arbeidsjaren, in de collectieve sector tot en met 1986 betreft, dat door het beleid van de regering 75.000 arbeidsjaren zullen verdwijnen. Ontkent de minister dat dit daar staat en dat dit het gevolg is van het gevoerde beleid? Ik heb hieraan toegevoegd dat de herverdeling van arbeid bij de overheid ervoor zorgt dat het aantal arbeidsplaatsen niet vermindert. Als die bezuinigingen niet zouden doorgaan, werden de arbeidsplaatsen niet vernietigd. Als daarnaast toch aan herverdeling van arbeid zou worden gedaan, zouden de collectieve uitgaven voor werkloze ambtenaren een heel stuk lager zijn.

Minister Rietkerk: Ik begrijp dat u het zo stelt, maar daarmee suggereert u dat het kabinet niet naar de werkgelegenheid kijkt. Welnu, het hele beleid van het kabinet is erop gericht, weer evenwichtige, gezonde economische verhoudingen te krijgen, ten einde op termijn weer gezonde, structurele werkgelegenheid te krijgen. Wij willen niet werken langs de weg van tijdelijke tegemoetkomingen en financiering van voorzieningen, die ons financieel en economisch – dat is de laatste 10 à

15 jaar toch wel gebleken – alleen maar verder in het slot brengen. Ik word hierdoor ook bijna wat emotioneel. Wij worden nu mede geconfronteerd met het feit dat tijdens het kabinet-Den Uyl de overheidsuitgaven in vier jaar tijd nominaal zijn verdubbeld! Daar hebben wij nu nog last van!

De heer Moor vindt de 70%-uitkering te laag. Het overleg resulteert feitelijk in een niveau van 73%, waar wij in de fasering ook nog een zekere afzwakking hebben aangebracht. Uiteindelijk hebben wij gemeend, op dit terrein van voorzieningen voor ambtenaren een zo evenredig mogelijke aanpassing aan de overigens in den lande geldende sociale uitkeringen te moeten nastreven.

Het is die lijn geweest die tot deze voorstellen heeft geleid. Hoezeer dat ook pijnlijke beperkingen kunnen zijn, als ik zie wat er in Europees verband en overigens aan totaal van niveaus van sociale voorzieningen en aanspraken bestaat, ben ik ervan overtuigd dat wij ook met deze beperktere voorzieningen toch in dat verband op een heel redelijke niveau blijven.

Vervolgens vraagt de geachte afgevaardigde waarom deze aanpassing nodig is gebleken. Ik heb al gezegd, dat een van de hoofdlijnen hierbij is geweest om ook in de ambtenarenaanspraken aansluiting te zoeken bij wat er in de sociale-zekerheidsuitkeringen doorgevoerd moest worden. Ik heb begrepen, dat hij in beginsel niet veel bezwaren heeft tegen een dergelijk gelijk trekken.

Ik heb inderdaad gezegd, dat ik bereid ben om de motie uit te voeren. Daaraan behoeft ik dus niet veel toe te voegen.

De heer Alders erkent de plaats van de opschortingswet in het totale pakket, maar verzet zich daartegen. Dat is ook zijn goed recht. Vervolgens stelt hij dat de centrales niet verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor de f 1,9 miljard aan ombuigingen. Dat hebt u mij ook niet horen zeggen. Ik heb een ombuigingstaakstelling. Ik heb wel aan de centrales op een aantal terreinen, waaronder deze voorstellen, om medewerking gevraagd. Nogmaals, ik heb de centrales niet verantwoordelijk gesteld voor die f 1,9 miljard aan ombuigingen.

Uiteraard blijft de Kamer bevoegd op alle punten datgene te zeggen wat zij wil. Ik heb hier de heer Alders echter ook horen zeggen dat, als er met sociale partners afspraken zijn gemaakt in een bepaald overleg, de Kamer er dan goed aan doet, zich terughoudend op te stellen. De heer

Nijhuis heeft gezegd: de minister heeft terughoudendheid gewenst en geboden geacht. Dit geldt wel voor het gewenste, maar ik mag de Kamer uiteraard niet gebieden.

De geachte afgevaardigde blijft ook grote aarzelingen houden ten aanzien van het feit dat de kortingswet, waaraan het koppelingsmechanisme van 1982 ten grondslag is gelegd, in dit verband aan de orde wordt gesteld. Hij zegt: die laat u nu in feite los, althans tijdelijk. Met veel klem zeg ik evenwel, dat ik dit principe niet loslaat. Hierbij gaat het om het tijdelijk uitstellen van het doorvoeren van die koppeling. Dat wil ik ook handhaven. Bovendien onderstreep ik dat naar mijn oordeel hierin geen precedent mag worden gezien. Het mechanisme van die wet wil ik ook handhaven zo lang die bestaat.

Ik heb wel in verband met de 1-april-taakstelling een mogelijkheid gezien om bepaalde wensen tot verzachting – dit is echter al herhaald en begrepen – te realiseren, wanneer ik dat combineer met deze opschorting. Tevens wijs ik erop dat dit voor de inkomensontwikkeling van de ambtenaren bovendien minder schoksgewijze effecten heeft. Uit dien hoofde kan dit ook aanbevelenswaardig zijn.

De heer Alders (PvdA): Moet ik de woorden van de minister zo begrijpen, dat hij deze wet weliswaar tijdelijk gebruikt voor een ander doel, maar dat dit niet de bedoeling is voor de toekomst? Hoe moet ik dan precies de AOW/AWW-operatie beoordelen, zoals die straks wordt vertaald? Betekent dit dat de AOW/AWW-component geheel wordt geschrapt uit de inhoudingspost op 1 april of heb ik dit verkeerd begrepen?

Minister Rietkerk: De Kamer krijgt daarover nog uitgebreide voorstellen. Toch wijs ik erop dat tegenover het niet elimineren van de AOW/AWW-component uit de inhouding, dus die 1,3%, een salarisverhoging van 8,5% tot 10% staat. Dat is dus 1,3% tegenover 1,5%.

De heer Alders (PvdA): Dit is op zich zelf een aardige discussie. De minister zegt ook dan de wet oneigenlijk te gebruiken. Het gaat uiteindelijk om het samenstel van het besluit van destijds om geen AOW/AWW-premies te betalen, de bestekkortingen en de afspraken die op dat moment zijn gemaakt. Gelet op dat samenstel vraag ik mij af of de opmerking die de minister zoëven maakte, wel geheel juist is.

Rietkerk

Minister **Rietkerk**: Dat ligt in ieder geval in het voornemen. Hierover is zeer uitvoerig overleg gevoerd met de centrales. De centrales stelden het op prijs dat de structuurverandering met betrekking tot de AOW wordt doorgevoerd. Ik vind dat de inhoudingswet wel degelijk bij dat kader mag worden betrokken. Ik zie niet in dat dit een onmogelijke zaak is. De Kamer komt hierover natuurlijk nog te spreken, als begin volgend jaar de hiertoe strekkende voorstellen op tafel worden gelegd. Het gaat hier om een vrij ingewikkelde operatie, waarbij nog vele andere aspecten een rol spelen. Het gaat mij nu te ver om die uitvoering uit te diepen. De inhoudingspost – waaronder de AOW/AWW-component – moet vanzelfsprekend worden betrokken bij die vraag ten aanzien van de AOW-operatie. Het achterwege laten of het niet geheel doorvoeren van een dergelijke eliminering van die component, wordt volstrekt terecht in dat kader besproken. Ik zie geen principiële bezwaren om de inhoudingswet daarbij te betrekken.

De heer **Alders** (PvdA): De minister zegt dat de bonden het graag op deze manier willen. De bonden hebben destijds in een nota vastgelegd dat de AOW/AWW-operatie budgettair neutraal en inkomensneutraal moet verlopen. Dát willen de bonden.

Minister **Rietkerk**: Dat is juist.

De heer **Alders** (PvdA): De minister heeft het nu over zijn taakstelling.

Minister **Rietkerk**: Zeker. Daarvan hebben wij ook nooit een geheim gemaakt. Dij hebben ons steeds afgevraagd of deze op zich zelf gewenste operatie niet zodanig kon worden uitgevoerd, dat daarmee een deel van de taakstelling kon worden gerealiseerd.

Mijnheer de Voorzitter! Op bepaalde opmerkingen van de heer Schutte hoef ik niet meer in te gaan, omdat ik daarop geen andere reactie zal geven dan op de opmerkingen die in dat verband door anderen zijn gemaakt. De heer Schutte is van mening dat dit niet het gebruikelijke patroon moet worden, als formele wetswijzigingen – ook richting gemeentebesturen – worden aangebracht. Deze maatregelen mogen zich alleen voordoen als daartoe een evidente noodzaak aanwezig is. Ik kan de geachte afgevaardigde op dit punt wel volgen. Ik heb geen moeite met deze benadering. Immers, de overlegverhoudingen mogen niet worden gefrustreerd. Als

wij deze maatregelen willen nemen – die over de hele linie moeten worden geaccepteerd – zal dat langs de weg van een formele wet moeten geschieden. Dan staat vast dat ingangsdatum en niveau in gelijke mate door alle overheden worden gevolgd. De heer Schutte heeft gevraagd of ook overleg zal worden gevoerd met de betrokkenen, wat een eventuele APPA-aanpassing betreft. Ik heb er geen moeite mee om dit toe te zeggen. Een en ander zal niet bij wijze van een noodwetje naar voren worden gebracht.

De heer Nypels heeft mij zijn dilemma geschetst. Ik geef toe dat de politiek ons wel vaker voor dilemma's plaatst.

Het is niet direct mijn taak om dat probleem op te lossen. Ik zou overigens best willen dat ik daartoe in staat was. De heer Nypels heeft gezegd: Op dat ene punt kan ik mij wel vinden, maar als de minister het amendement afwijst, wordt het mij erg moeilijk gemaakt. Ik moet toch mijn oordeel over dat amendement handhaven. Ik heb gezegd, waarom naar mijn mening dat amendement niet moet worden aanvaard. Ik heb er ook op gewezen dat juist een zekere verzachting door de fasering aangebracht is om door deze maatregel te doen wat binnen het geheel mogelijk was.

De heer Nypels zei teleurgesteld te zijn door mijn antwoord op de vraag over de financieringsproblematiek. Hij stelde dat kapitaaldekking consequenties heeft voor eventueel aan te brengen beperkingen, omdat deze uitkeringen in een fonds zijn gestort om toekomstige uitkeringen te kunnen financieren. Dit houdt zijns inziens in dat er niet zo maar beperkingen mogen worden aangebracht.

In aanvulling op hetgeen ik in eerste termijn heb gezegd, wijs ik de heer Nypels erop dat niet voor elke individuele ambtenaar de financiering veilig gesteld is. Het gaat hier duidelijk om een collectieve dekking op de wijze die ik heb aangegeven. Als bij voorbeeld een 25-jarige ambtenaar na één jaar dienst invalide wordt, dan heeft hij daarvoor zelf nog nauwelijks betaald. Toch heeft hij recht op deze uitkering. Ik heb de heer Nypels vaker gehoord over financiële problemen bij het ABP.

Ik vraag mij af of ik zijn uitspraak als volgt moet begrijpen. Hij stelde dat als bepaalde voorzieningen door kapitaaldekking worden gefinancierd, daaraan nooit meer gekomen mag worden. Kan de heer Nypels mij

zeggen of hij dat zo bedoelde? Ik weet dat dit een strikvraag is. Ik denk in dit verband echter aan hetgeen hij over de VUT opmerkte.

De heer **Nypels** (D'66): U kunt dat inderdaad zo interpreteren.

Minister **Rietkerk**: Ik vraag of u dit zo bedoelde.

De heer **Nypels** (D'66): Dat is inderdaad het geval. Het gaat hier om de lopende uitkeringen. Daarvan heb ik gezegd dat deze in het verleden gefinancierd zijn. Hieraan zijn dus geen extra kosten verbonden. De gelden zijn in het ABP aanwezig. Op grond daarvan zeg ik dat u, populair gezegd, daarvan moet afblijven. Als u hieraan namelijk wel komt, dan betekent dit in wezen dat u met terugwerkende kracht aan de premies komt die toen zijn betaald en dat u deze voor iets anders aanwendt dan waarvoor zij bestemd waren.

Minister **Rietkerk**: Mijnheer de Voorzitter! Dat zou betekenen dat wanneer bepaalde aanspraken via kapitaaldekking gearandeerd zijn wat de financiering betreft, wij vanwege de financiële garantie door middel van de wet geen beperkingen meer mogen aanbrengen. In dat kader begrijp ik alle betogen van de heer Nypels over de ook door kapitaaldekking gefinancierde VUT niet.

De heer **Nypels** (D'66): Wat de VUT betreft, heb ik dezelfde redenatie opgebouwd. Ik heb daarvan gezegd dat ik de opgebouwde rechten van degenen die met de VUT zijn gegaan in de periode dat het wetsontwerp nog in behandeling was, op geen enkele wijze wilde aantasten. Het gaat erom dat er geen nieuwe gevallen bijkomen. Wat de invaliditeitspensioenen betreft, vind ik dat de minister als hij wil bezuinigen wel een beperking kan aanbrengen voor de gevallen waarin het uitkeringsrecht nog niet is ingegaan, dus de nieuwe gevallen.

Minister **Rietkerk**: Dit is mijn niet helemaal duidelijk.

Als iemand namelijk een aantal jaren een aanspraak op de VUT heeft, dan is in de filosofie van de heer Nypels voor een deel daarvan reeds iets opgebouwd, waarin ik niets meer zou mogen doen. Ik ben van mening dat de wijze van financiering van dit soort uitkeringen beslist niet onmogelijk maakt, dat bepaalde beperkingen kunnen worden aangebracht. Ik heb de invaliditeitsaanspraken geschetst. Deze zijn toch ook voor een deel uit de dienst opgebouwd en voor een deel uit de algemene voorzieningen. Het komt mij voor dat

Rietkerk

het te ver gaat dat aan deze wijze van financiering de consequentie wordt verbonden dat aanpassingen uitgesloten moeten zijn.

De heer **Nypels** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Wat de VUT betreft, gaat het mij erom dat ik de ingegane VUT-rechten als onaantastbaar beschouw. Dit geldt ook voor hetgeen waarover wij nu spreken. Ik beschouw als verkregen rechten, de rechten van degenen die op dit moment een uitkering krijgen, dat wil zeggen de lopende invaliditeitspensioenen. In beide gevallen vind ik deze rechten onaantastbaar. Als de uitkeringsrechten nog niet zijn ingegaan, is er ergens uitzicht op. De overheid heeft mijns inziens wel degelijk het recht om op een dergelijk recht beperkingen aan te brengen. Ook al is dat niet zo'n leuke zaak.

Minister Rietkerk: Het punt is dat ook dat uitzicht door kapitaaldekking wordt gefinancierd. Daar gaat het mij om.

In hetzelfde verband heeft de heer **Ernsting** zonder meer gesteld dat het bij pensioen om uitgesteld loon gaat. Ik wijs erop dat het uitgerekend bij invaliditeitspensioenen bepaald geen uitgesteld loon is. Je zou kunnen spreken van vervangend loon. Feitelijk gaat het er vooral om dat er een risicodekking plaatsvindt. De opmerking dat het uitgesteld loon is komt toch niet geheel overeen met de structuur van deze regeling.

Verder heeft de heer **Ernsting** gevraagd hoe de verlaging van het invaliditeitspensioen zich verhoudt tot artikel 9 van de Pensioen- en spaarfondsenwet. De ABP-wet is een lex specialis. De Pensioen- en spaarfondsenwet is niet van toepassing op deze ambtelijke voorzieningen.

De heer **Ernsting** (CPN): Het ging natuurlijk om het beginsel waarover u net ook met de heer **Nypels** discussieerde.

Minister Rietkerk: De Pensioen- en spaarfondsenwet heeft toch een ander karakter. Wat de particuliere pensioentoezeggingen betreft, schrijft die bepaalde garanties voor. Dat heeft een ander karakter dan wat in de overheidsfeer aan pensioenvoorzieningen geldt.

De heer **Paulis** heeft terecht nog eens gesteld dat mede dankzij de bijdragen die vanuit de arbeidsvoorwaardensfeer bij de overheid zijn en worden gegeven, het mogelijk is een beleid te voeren waarbij toch gunstiger verhoudingen gaan ontstaan in de

relatie tussen te zware collectieve druk en ruimte voor de marktsector. Daaruit moet in onze opvatting een vermindering voortvloeien van de werkloosheidsproblematiek. Niet alleen op het terrein van de werkloosheid, maar ook op het terrein van het herstel van de economie worden bij het duidelijk terugdringen van dat veel te hoog gestegen financieringskort allerlei lijnen uitgezet die hopelijk tot een generale verbetering van onze sociaal-economische verhoudingen leiden. Het is bekend dat dit offers vergt. Wij volgen die lijn omdat wij dat noodzakelijk vinden, niet omdat wij het leuk vinden. Ik heb zowel van de heer **Paulis** als van de heer **Nijhuis** begrepen dat hun fracties deze lijn ook van harte zullen steunen, waarvoor ik erkentelijk ben. Deze wetsontwerpen passen in dat kader.

De heer **Ernsting** heeft gezegd dat wij uitermate zorgvuldig moeten omspringen met de opschorting van die inhouding. Ik wil hem dat bepaald toezeggen. Deze wet mag niet te pas en te onpas in een ombuigingskader worden gebruikt. Wel heb ik aangegeven waarom ik meen dat het onder de huidige omstandigheden ook in het perspectief van de AOW-operatie verantwoord was. Het ging er vooral om dat je op een bepaald moment in bepaalde verhoudingen en overlegssituaties juist een sluitstuk als dit moet gebruiken om elkaar toch materieel in bepaalde ombuigingen te vinden.

De heer **Van Dis** heeft nog enkele opmerkingen gemaakt over mijn uitspraak, dat ik de huidige situatie bij de overheid geen verontrustende vind in relatie tot het bedrijfsleven. Toen ik het arbeidsmarktargument daarbij gebruikte, heb ik gesproken over de arbeidsmarkt in het algemeen. Er zijn bepaalde categorieën met problemen en schaarste. Daarvan kun je je echter afvragen of dat niet een algemeen gevolg is van het gegeven dat men bij een opleving van de economie wel eens mensen werft in bepaalde sectoren van de overheid. Dat zijn problemen die zich in de afgelopen jaren al naar gelang van de conjunctu-rele ontwikkeling vaker hebben voorgedaan. Hij wil mij op dit punt het voordeel van de twijfel geven, dat ik dan ook graag aanvaard.

De heer **Van Dis** heeft vervolgens gezegd dat er wel problemen voor 1986 bestaan. Ik zal de laatste zijn om te zeggen dat wij het totale regeerakkoord al hebben uitgevoerd en er nu geen problemen meer zijn. Ik zie die problemen ook, maar wil daarover op dit ogenblik geen uitspraken doen.

Misschien dat ik enigszins in de taal van de heer **Van Dis** spreek, als ik zeg dat niet elke dag, maar elk jaar genoeg heeft aan zijn eigen kwaad. Ik zie de opschorting van de inhouding dus niet als een zaak die wij telkens weer kunnen gebruiken. Het is duidelijk een uitzondering en het moet geen precedent zijn.

Ik kom toe aan de opmerkingen van de heer **Nijhuis**. Ik kan hem wel volgen als hij ook op dit punt zegt dat het geen schoonheidsprijs verdient. Het is erg belangrijk dat je een totaal aan voorzieningen voor je hebt en daarover een oordeel geeft. Ik ben hem erkentelijk voor zijn steun in dit verband. Ik wil mij bijzonder graag aansluiten bij zijn woorden. Hij zegt dat het totaal van de arbeidsvoorwaardenontwikkeling in dit jaar, zeker ook wat de centrales van het overheids-personeel betreft, een compliment verdient.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter:** Ik stel voor, de stemmingen te houden aan het einde van deze vergadering.

Dartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 18.40 uur tot 20.15 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van de wetsvoorstellen:

– **Wijziging van de nieuwe Wet gemeenschappelijke regelingen (18781);**

– **Wijziging van de inkomstenbelasting (vrijstelling van bepaalde periodieke uitkeringen van publiekrechtelijke aard) (18413);**

– **Wijziging van de Wet op de accijns van bier (18631).**

Deze wetsvoorstellen worden zonder beraadslaging en, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van het wetsvoorstel **Wijziging van de inkomstenbelasting en de loonbelasting ter zake van de aftrekbaarheid als persoonlijke verplichting van premies voor lijfrenten (18632).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **De Grave** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Over de ontstaansgeschiedenis van het aan de orde zijnde wetsvoorstel is heel wat te zeggen. Het komt immers niet elke dag voor dat de Eerste Kamer unaniem per motie vraagt om reparatie van de gevolgen van een kort daarvoor met een ruime meerderheid door de Tweede Kamer aanvaard amendement. Het gaat daarbij om het in fiscale kring inmiddels beroemde – misschien moet ik zeggen beruchte – amendement-Engwirda, waardoor per 1 januari 1984 de aftrek van lijfrentepremies werd beperkt tot premies betaald aan erkende levensverzekeraars.

Over de waarde van de bedoeling van het amendement-Engwirda kan geen verschil van mening bestaan. Misbruik en oneigenlijk gebruik dienen te worden tegengegaan. De wijze waarop een en ander wordt gerealiseerd in het amendement-Engwirda is dermate rigoureuus dat ook zeer vele volstrekt bonafide belastingplichtigen daardoor werden gedupeerd. Dit klemde te meer omdat door de staatssecretaris van Financiën een brede herwaardering van de gehele lijfrenteproblematiek was aangekondigd per 1 januari 1986, waarbij een meer op maat gesneden bestrijding van misbruik en oneigenlijk gebruik mogelijk zou zijn geweest.

Vandaar ook dat de fractie van de VVD destijds met overtuiging tegen het amendement-Engwirda heeft gestemd. Tegen overkill dient namelijk te worden gewaakt. De onrechtvaardigheid daarvan is immers bepaald ongunstig voor de goede relatie tussen fiscus en belastingplichtige en evenmin bevorderlijk voor het respect voor de wet.

Ik denk persoonlijk dat de staatssecretaris van Financiën bepaald gelukkig was met de motie van de Eerste Kamer en, gelet op de bijdrage van de diverse fracties in de schriftelijke voorbereiding van de behandeling van dit wetsvoorstel, lijkt ook een ruime meerderheid der Kamer achteraf van oordeel te zijn dat de gevolgen van het amendement-Engwirda wel wat aan de rigoureuze kant zijn. Daarbij – ik meen dat oprecht – siert het de fractie van de heer Engwirda bepaald dat zij in het voorlopig verslag toegeeft dat het amendement-Engwirda achteraf beoordeeld, manco's bleek te bevatten. Daarbij is het overigens wel pikant dat de fractie van D'66 zich beroept op een artikel van de vooraanstaande

Tilburgse hoogleraar belastingrecht Van Dijk waarin de in het amendement-Engwirda neergelegde regeling zou zijn bepleit.

Dat maakt de stevige kritiek van fiscale deskundigen op de kwaliteit van de fiscale wetgeving, vaak mede gebaseerd juist op die aanvaarding van het amendement-Engwirda, wel bepaald minder overtuigend. Een vooraanstaand fiscalist als Van Dijk toch is, bepleit een bepaalde regeling waarvan andere fiscalisten zeggen dat het een geweldig stuk overkill bevat. De Kamer neemt het amendement in meerderheid over en fiscaal deskundigen geven vervolgens de Kamer de schuld. Het kan bepaald verkeren.

Overigens kan ik de waardering voor de fractie van D'66 wat minder opbrengen voor de opstelling van onze coalitiepartner die – zo proef ik uit een bijdrage uit het voorlopig verslag – in feite de staatssecretaris van Financiën verwijt dat hij zich nauwelijks inhoudelijk tegen aanvaarding van het amendement-Engwirda zou hebben verzet, waardoor het CDA voor sommigen wellicht wat onverwacht voor het amendement-Engwirda stemde.

Nog daargelaten dat elke fractie natuurlijk zelf verantwoordelijk is voor haar stemgedrag, is het verwijt aan de staatssecretaris ook onterecht – ik heb de stukken er nauwgezet op nagelezen – omdat hij het amendement-Engwirda wel degelijk had ontraden, met name vanwege de overkill in het amendement.

De heer **Engwirda** (D'66): Ik denk dat het de heer De Grave ontgaan is dat de staatssecretaris bij de behandeling van het oorspronkelijke wetsontwerp niet heeft aangegeven hoe de overkill, die inderdaad in mijn amendement zat, voorkomen had kunnen worden. Als dat tijdens het debat was aangegeven, was ik daar graag op ingegaan. Men weet dat amendementen door het ministerie van Financiën worden voorbereid. Ook toen is mij daar niet op gewezen. Ik vind het dus prachtig wat de heer De Grave net allemaal heeft verteld, maar het slaat enigszins de plank mis.

De heer **De Grave** (VVD): Het valt mij op dat de heer Engwirda zich aangesproken voelt, terwijl ik voor hem slechts prijzende woorden over had. Blijkbaar is dit bij de heer Engwirda anders overgekomen. Het gaat mij echter om het volgende. Als de staatssecretaris van Financiën wordt verweten – dat is door de CDA-fractie in de stukken impliciet gedaan – dat

hij zich onvoldoende tegen het amendement zou hebben verzet, dan is dat een onjuist verwijt. De heer Engwirda maakt de staatssecretaris een ander verwijt. Hij zegt namelijk dat de staatssecretaris onvoldoende heeft meegedacht en onvoldoende heeft aangegeven hoe de overkill zou kunnen worden beperkt door een andere formulering van het amendement. De staatssecretaris heeft zich gewoon tegen het amendement verzet. De heer Engwirda heeft dus een andere benadering gekozen dan die ik heb menen te proeven in het betoog van de collega's van de CDA-fractie in de stukken bij dit wetsontwerp.

De heer **Couprie** (CDA): Ik heb ook af en toe de eer om defensiedebatten te voeren en het zal de mensen in deze Kamer niet ontgaan zijn dat alleen al het gebruik van het woord 'overkill' nog niet per se voldoende hoeft te zijn om de rest van de Kamer te overtuigen van het juiste standpunt. Dat de staatssecretaris het woord 'overkill' gebruikt heeft, betekent voor de CDA-fractie dus ook niet dat zij het hoofd dan verder in de schoot legt.

De heer **De Grave** (VVD): Dat stelt mij gerust wat het kernwapenstandpunt betreft...

Staatssecretaris **Koning**: Staat u mij een opmerking toe? Als op fiscaal terrein het woord 'overkill' wordt gebruikt, weten fiscale deskundigen wat er aan de hand is.

De heer **De Grave** (VVD): De interruptie van collega Couprie stelt mij overigens gerust wat het toekomstige standpunt van de CDA-fractie betreft over het onderwerp dat nu niet aan de orde is.

De inhoud van het wetsontwerp draagt alle kenmerken van een tijdelijke oplossing ten einde met behoud van de strekking van het amendement-Engwirda, namelijk het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik, tevens de ongewenste gevolgen van de zeer vergaande beperking van de aftrekbaarheid van premies voor lijfrenten tegen te gaan. De schoonheidsprijs verdient het wetsvoorstel dan ook niet, maar in de gegeven omstandigheden heeft de staatssecretaris een in de ogen van de VVD-fractie alleszins aanvaardbare oplossing gevonden. Bovendien is de nu voorgestelde regeling tijdelijk. Hopelijk zal per 1 januari 1986 de behandeling van de eerder genoemde brede herwaardering tot nieuwe en meer definitieve wetgeving kunnen leiden.

De Grave

Ingenomen is de VVD-fractie met het feit dat de staatssecretaris bij nota van wijziging is tegemoetgekomen aan de bezwaren die onder andere de VVD-fractie had tegen de beperking van de rechtsbescherming die lag besloten in de ministeriële toetsingsbevoegdheid van het voorgestelde artikel 80c IB. De nu voorgestelde procedure lijkt mij evenwichtiger de belangen van doelmatigheid en rechtszekerheid te combineren.

Op één punt heeft de VVD-fractie nog steeds stevige twijfel. Met de Raad van State vraagt mijn fractie zich af of het redelijk is, de aftrek van lijfrenten alleen toe te staan bij betaling aan rechtspersonen die voor 1 januari 1984 zijn opgericht. Wordt hiermee niet te veel vooruitgelopen op de uitkomsten van de brede herwaardering? Bovendien ontgaat de VVD-fractie de noodzaak voor deze beperking, aangezien toch ook na genoemde datum opgerichte of nog op te richten rechtspersonen moeten voldoen aan de stevige eisen van artikel 80c IB juncto artikel 36b LB. Voor misbruik c.q. oneigenlijk gebruik behoeft dan ook niet gevreesd te worden. Derhalve heb ik ter zake inmiddels een amendement bij de griffie gedeponereerd. Voor het overige kan de VVD-fractie met het voorliggende wetsvoorstel instemmen.

□

De heer **Hummel** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van de PvdA heeft reeds in het schriftelijk verkeer met de regering te kennen gegeven ermee te kunnen instemmen, dat met handhaving van de uitgangspunten van het amendement-Engwirda enige uitbreiding zal worden gegeven aan de mogelijkheid, lijfrenteverzekerings af te sluiten waarvan de premies als persoonlijke verplichting aftrekbaar zijn.

Naar de mening van de fractie van de PvdA gaat het er dus om, te bezien of het thans aan de orde zijnde wetsvoorstel zich beperkt tot het treffen van zodanige voorzieningen dat niet beoogde consequenties van het amendement worden te niet gedaan. Dit in het oog houdend, heeft onze fractie aan de schriftelijke voorbereiding met de regering deelgenomen. Daarbij werd reeds in het voorlopig verslag de vraag gesteld, waarom en in welke concrete gevallen de belastingplichtigen die een oudedagsvoorziening wensen op te bouwen deze niet of niet zonder bezwaar kunnen onderbrengen bij

een van de onder het ontwerp-artikel 45, eerste lid, letter g vallende verzekeraars.

De fractie van de PvdA had op deze vraag in de memorie van antwoord weliswaar een antwoord gehad maar dit antwoord heeft ons niet bevredigd. Daarom hebben wij deze vraag andermaal gesteld in het eindverslag, zij het bij die gelegenheid nadrukkelijker.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag is wederom een bevredigend antwoord uitgebleven. Daarom herhaal ik de vraag. Kan de staatssecretaris duidelijk aangeven in welke gevallen en om welke redenen redelijkerwijs niet van de belanghebbende belastingplichtige kan worden gevegd, dat zij zich, zoals maatschappelijk gebruikelijk is, tot een verzekeringsmaatschappij wenden. In verband met het eerdergenoemde wil ik graag van de staatssecretaris weten of hij de opvatting deelt, dat indien in het amendement-Engwirda zou hebben gestaan de term 'beroepsverzekeringsmaatschappij' in plaats van de verbijzondering 'in de zin van de wet op het levensverzekeringsbedrijf 1922' de onbedoelde gevolgen grotendeels waren vermeden.

In de schriftelijke voorbereiding is door onze fractie in het bijzonder aandacht geschonken aan de ook naar onze mening gebrekkige rechtsbescherming van de belastingplichtige, zoals aanvankelijk geregeld in art. 80c van de Wet op de inkomstenbelasting. Wij zijn de regering erkentelijk voor de omstandigheid dat door middel van een nota van wijzigingen aan onze bezwaren is tegemoetgekomen.

Een meer fundamentele regeling van de problematiek van de lijfrentepremies maakt onderdeel uit van de zogenaamde brede herwaardering van de persoonlijke verplichtingen.

De regering zegt er naar te streven een wetsvoorstel voor te bereiden dat ertoe zal strekken, dat per 1 januari 1986 een nieuwe structurele verandering tot stand wordt gebracht. Onze fractie wil nu graag van de regering vernemen binnen welk tijdsbestek de betreffende voorstellen de Kamer zullen bereiken. Naar onze mening verdient de problematiek een zorgvuldige en wellicht daardoor langdurige behandeling. Daarom zagen wij graag deze voorstellen in het begin van het tweede kwartaal van 1985 tegemoet. Dat lijkt mij de enige methode om de zaak tijdig te kunnen behandelen.

Op een onderdeel dat in de stukken reeds aan de orde is gesteld wil ik nog nader ingaan. Het betreft de premies

die zijn betaald aan buitenlandse verzekeringsmaatschappijen zonder vaste vertegenwoordiger hier te lande. In het eindverslag is de vraag gesteld of in dat geval de afrekmogelijkheid alleen dient te worden toegestaan indien de belastingplichtige de overeenkomst is aangegaan op een tijdstip dat hij niet in Nederland woonde. Het antwoord van de staatssecretaris is verrassend. Hij deelt mee, dat hem niet is gebleken van oneigenlijk gebruik dat voor een zodanige beperking aanleiding zou vormen. Hij vervolgt dan:

'Ik ben mij ook hierbij ervan bewust dat deze benadering structureel alleen kan worden gehandhaafd indien het in het kader van de brede herwaardering mogelijk blijkt voorzieningen te ontwikkelen tegen oneigenlijk gebruik op de langere termijn.'

Juist deze opmerking wil ik plaatsen in het kader van dit wetsvoorstel.

Het amendement-Engwirda is ingegeven door het oneigenlijk gebruik. Nu komt de staatssecretaris met een wetsvoorstel om de niet bedoelde consequenties van het amendement-Engwirda weg te nemen. Het kan naar mijn mening niet zo zijn dat met dit wetsvoorstel de voorzieningen tegen oneigenlijk gebruik worden doorgeschoven naar de reeds vele malen aangekondigde brede herwaardering.

Ik wil er een ander argument aan toevoegen.

Aftrek van lijfrentepremies is mogelijk indien deze worden betaald aan een professionele verzekeraar. Wellicht zijn er gevallen dat belastingplichtigen niet of niet zonder bezwaar hun oudedagsvoorziening kunnen onderbrengen bij een professionele verzekeraar met een vaste vertegenwoordiging hier te lande. Met is echter niet aannemelijk dat er gevallen zijn dat belastingplichtigen die hier te lande wonen niet, of niet zonder bezwaar hun oudedagsvoorziening kunnen onderbrengen bij een buitenlandse professionele verzekeraar zonder vaste vertegenwoordiger hier te lande. Ik heb dan ook een amendement op dit onderdeel ingediend.

Tot slot wil ik nog een enkele opmerking maken over het amendement van de heer De Grave. Het onderhavige wetsvoorstel betekent een beperking van het amendement-Engwirda. Het amendement dat de heer De Grave heeft ingediend gaat weer een stapje verder en beperkt het amendement-Engwirda nog meer. Wij weten nog steeds niet in welke gevallen en om welke redenen het

Hummel

bezwaarlijk is voor belastingplichtigen oudedagsvoorzieningen onder te brengen bij professionele verzekeraars.

Gezien de datum van inwerkingtreding van het wetsvoorstel, waarop het amendement-Engwirda betrekking heeft, en de datum van 31 december 1983 in het voorgestelde artikel 80c, is een sluitend geheel verkregen. Mijn fractie is dan ook van mening dat zij het amendement-De Grave voorschijns niet kan steunen.

□

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Eind vorig jaar ontstond enige consternatie, toen een door mij ingediend amendement door deze Kamer werd aanvaard. Reden van die consternatie was enerzijds dat voor sommigen aanvaarding van dat amendement onverwacht kwam, terwijl het om een vrij ingrijpende wetswijziging ging, en anderzijds dat de aanvaarding van het amendement onbedoelde gevolgen met zich bracht; er zou sprake zijn van overkill. Op beide aspecten wil ik kort ingaan, voordat ik toekom aan een bespreking van het wetsvoorstel.

Door sommigen is gesuggereerd dat op het laatste moment nog even vlug een amendement is ingediend, dat daardoor onvoldoende op zijn merites kon worden beoordeeld. Naar mijn mening is dat beslist onjuist. Wat zijn namelijk de feiten? Reeds vanaf de indiening van het wetsvoorstel 16 787, 13 mei 1981, en reeds daarvoor is van verschillende zijde kritiek geuit op de regering, die erop neerkwam dat ook de aftrek van lijfrentepremies in het voorstel aan banden zou moeten worden gelegd.

In antwoord op vragen van onze oud-collega De Kam in 1977 heeft de toenmalige minister van Financiën, Duisenberg, meegedeeld dat reeds besloten was tot een herwaardering van de huidige inkomstenbelastingwetgeving inzake lijfrente en andere periodieke uitkeringen en dat beperking van lijfrentepremieaftrek ter bestrijding van oneigenlijk gebruik bij deze 'brede' herwaardering betrokken zou worden.

Reeds in 1977 was men dus op het departement bezig met die brede herwaardering. In het voorlopig verslag, dat vastgesteld is op 23 december 1981, is door de fractie van D'66 gevraagd hoe de regering stond tegenover de suggestie om de aftrekbaarheid van lijfrentepremies te beperken tot die premies die betaald worden aan beroepsverzekeraars.

Opnieuw werd in de memorie van antwoord, ontvangen op 23 augustus 1982, verwezen naar de brede herwaardering, waarop toen al zo'n vijf jaar gestudeerd werd. In een vroeg stadium is dus reeds gewezen op de suggestie om de beperking van lijfrentepremies bij het wetsvoorstel 16 787 te betrekken. Mijn amendement kwam dus zeker niet uit de lucht vallen.

Dat het amendement in een laat stadium is ingediend, kan ook moeilijk worden beweerd. Het werd vlak voor de plenaire behandeling hier ingediend, wat zeer gebruikelijk is. Vaak worden amendementen nog in een later stadium ingediend. In elk geval was men op het departement nog eerder van het amendement op de hoogte, aangezien het departement technische bijstand verleende bij het opstellen van dit amendement.

Het tweede aspect dat, na aanvaarding van het amendement, aanleiding gaf tot consternatie, met name in de Eerste Kamer, was de overkill die het gevolg zou zijn van het amendement. Summier is dit aspect aan de orde geweest bij de plenaire behandeling. Mijn fractie heeft toen in haar afweging deze overkill erkend, maar wij zagen op dat moment onvoldoende reden ons amendement in te trekken. Die overkill werd door ons toen als zeer beperkt beoordeeld. Wij zijn er nog steeds niet van overtuigd dat er sprake is van een aanzienlijke overkill. Ook in de schriftelijke voorbereiding bij dit wetsvoorstel heeft de regering de omvang van de overkill nog niet kunnen aangeven. Hopelijk geeft de uitkomst van de rede herwaardering hierin meer inzicht. De opwinding die is ontstaan, is dan ook wellicht wat overdreven geweest.

Uitgangspunt van de D'66-fractie is, dat er maatregelen moesten worden genomen tegen het oneigenlijk gebruik van de lijfrentepremieaftrek, zoals ook uit de toelichting van het amendement blijkt. Dat er sprake zou zijn van enige overkill, werd erkend maar door ons als onvermijdelijk beschouwd. Dat laatste is niet zonder belang, want we zouden best bereid zijn geweest destijds ons amendement bij te stellen om die overkill te verminderen. Wij zagen daartoe echter geen mogelijkheid en er werden ons ook geen suggesties van de kant van de regering aangereikt. Zo kon dus een blijkbaar tekstueel niet geheel afgewogen amendement ontstaan.

Achteraf betreuf ik dat, maar – ik herhaal dat – het ging ons om de bestrijding van het oneigenlijk gebruik

van aftrek van lijfrentepremies en daarvoor wilden wij wel enige overkill accepteren. Ik wijs erop, dat dit in de fiscale wetgeving wel eens meer voorkomt. Ik herinner aan het recente debat over de WIR.

Ik kom nu toe aan de bespreking van de voorgestelde regeling, die mede is ontstaan naar aanleiding van een motie die met brede steun in de Eerste Kamer is aanvaard. Intrigerend is de vraag, of het wetsvoorstel zonder die motie ook zou zijn ingediend, maar dit terzijde. Wij hebben uiteraard kennis genomen van de opvattingen van de Eerste Kamer, maar wij moeten in dit Huis natuurlijk onze eigen afweging maken.

Mijnheer de Voorzitter! De fractie van D'66 kan in hoofdlijnen instemmen met dit wetsvoorstel. Uitgangspunt bij onze beoordeling is, dat onbedoelde gevolgen van het amendement worden beperkt, zonder dat aan de strekking van het aangenomen amendement afbreuk wordt gedaan, zoals ook al in de schriftelijke voorbereiding is aangegeven. Toch blijven wij bezwaren houden tegen de voorgestelde overgangsmaatregel. Verder zetten wij vraagtekens bij het streven van de regering om een nieuwe structurele regeling per 1 januari 1986 te laten ingaan.

De ervaring die wij tot nu toe met de brede herwaardering hebben – ik heb daarop reeds gewezen – geeft alle aanleiding om de nodige sceptis hierover te hebben. Wellicht echter brengt de discussie die na de aanvaarding van mijn amendement is uitgebroken, met zich, dat de herwaardering in een stroomversnelling is geraakt en dat de aangegeven termijn wel wordt gehaald.

Ik heb begrepen, dat de heer Couprie dadelijk een motie gaat indienen om druk te zetten op die brede herwaardering, zodat die voor 1 januari 1986 kan ingaan. Ik had die motie graag medeondertekend, maar ik heb begrepen, dat de coalitie er prijs op stelt, de ondertekening voor zichzelf te houden. Ik zal in elk geval die motie steunen.

Mijnheer de Voorzitter! De nota van wijzigingen heeft een belangrijk bezwaar dat wij tegen artikel 80c IB en 38b LB hebben weggenomen. De rechtsbescherming is nu beter gewaarborgd. Artikel 80c brengt daarnaast nog steeds een complexe toetsing met zich mee. Tevens wordt een verschil in fiscale behandeling voorgesteld tussen lijfrentepremies, betaald aan enerzijds particulieren en anderzijds onder meer beroepsverzekeraars in het buitenland, onderne-

Engwirda

mers, niet zijnde verzekeraars in de zin van de Wet op het levensverzekeringsbedrijf 1922, stichtingen en eigen-pensioen b.v.'s. Voor die laatste groepen wordt de overgangsmaatregel voorgesteld, terwijl dat voor de aftrek van lijfrentepremies betaald aan particulieren, niet het geval is.

In de memorie van antwoord wordt dit verschil in behandeling verdedigd met de 'zeer reële vrees voor oneigenlijk gebruik in situaties waarin premies voor lijfrenten worden betaald aan een particulier'. Deze argumentatie overtuigt mijn fractie niet geheel. Immers, in de memorie van toelichting op het wetsvoorstel wordt zelf aangegeven, dat de vrees voor oneigenlijk gebruik ook in de andere gevallen zeer reëel is. Ik citeer nogmaals:

'Wat betreft de situaties onder e tot en met g is de vrees voor oneigenlijk gebruik, gelet op de praktijk, naar mijn oordeel wel reëel. Hoewel het te ver zou gaan om in dezen te generaliseren, kan met betrekking tot die situaties en ook voor die onder d worden opgemerkt, dat daarin het element van de oudedagsvoorziening niet altijd op bevredigende wijze is gewaarborgd.'

In de nota naar aanleiding van het eindverslag wordt daaraan nog toegevoegd, dat er bij particulieren, in tegenstelling tot rechtspersonen, geen sprake is van een afgezonderd vermogen. Daardoor kan toetsing of de voorziening redelijkerwijs is zeker gesteld, niet plaatsvinden. Dit laatste is wellicht een praktisch argument, maar neemt onze kritiek op artikel 80c op dit punt niet geheel weg.

Mijnheer de Voorzitter! Bij de schriftelijke voorbereiding hebben wij kritiek geuit op het ontbreken van wettelijke objectieve criteria bij de toetsing van artikel 80c Wet op de inkomstenbelasting. Getoetst moet worden of de rechtspersoon aan wie de lijfrentepremies worden betaald op 31 december reeds bestond en op die datum reeds verplichtingen had uit hoofde van lijfrenteovereenkomsten. Verder dient getoetst te worden, of de premies zijn verschuldigd ingevolge een overeenkomst, die uitsluitend of nagenoeg uitsluitend voorzieningen voor invaliditeit, voor de oude dag en voor nabestaanden inhoudt. Ten slotte moet worden aangetoond, dat die voorzieningen redelijkerwijs zijn zekergesteld.

Met instemming hebben wij kennis genomen van de nota van wijziging, waarin geschrapt is, dat het laatste

ten genoeg van de minister diende te geschieden. De minister wordt nu vooraf geraadpleegd door de belastingdienst maar die laatste voert de toetsing uit zodat de normale rechtsbescherming gewaarborgd blijft. Dat uniformiteit in het beleid slechts kan worden bereikt door het vooraf raadplegen van het departement van Financiën door de inspecties geeft al aan dat objectieve criteria niet worden gemist. De regering heeft dit ook toegegeven. In de memorie van antwoord stelt zij dat vanuit een oogpunt van rechtszekerheid beoordeling op basis van objectieve wettelijke criteria de voorkeur verdient maar daar wordt aan toegevoegd, dat zulks in het kader van de beperkte strekking van het wetsvoorstel niet is te verwezenlijken.

Onze voorstellen worden daarbij verder niet inhoudelijk beschouwd. Het zou bij voorbeeld voor de hand liggen dat aan de rechtspersoon toevertrouwde gelden worden belegd in vlottende activa, zoals snel liquide te maken effecten, (kas) geldleningen enz., ten einde te voorkomen dat van die gelden oneigenlijk gebruik wordt gemaakt. Verder zou het aanbeveling verdienen om te verbieden dat verplichtingen uit de lijfrenteovereenkomst aan een in artikel 80c bedoelde rechtspersoon niet kunnen worden afgekocht, gecedeerd enz.

Het is natuurlijk te betreuren dat een belangrijk onderwerp als het onderhavige steeds vooruit wordt geschoven naar de afronding van de brede herwaardering. Ik vertrouw er in elk geval op dat onze suggesties daarin wel zullen worden meegenomen.

Ter afronding kan ik zeggen dat mijn fractie kan instemmen met het wetsvoorstel, hoewel zij op onderdelen bezwaren blijft gevoelen. Om de resultaten van de brede herwaardering nu spoedig tegemoet te kunnen zien, zullen wij de in te dienen motie-Coupré ondersteunen. Bij de bespreking van de uitkomsten van de brede herwaardering zullen wij onze opvattingen over de premie-aftrek voor lijfrenten als persoonlijke verplichting uitgebreider naar voren brengen.

De heer **Coupré** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Als één ding mij na de inbreng van mijn voorgangers duidelijk is geworden, is het wel dat de belastingwetenschap kennelijk geen natuurwetenschap is, waarbij men in een bepaalde situatie kan terugvallen op ondubbelzinnige

resultaten van het wetenschappelijk denken van specialisten. Dit is ook nu weer gebleken, getuige de discussie in de vakpers rond dit wetsontwerp.

In zo'n situatie is men niet zo snel geneigd om in diepe eerbied verder het hoofd te buigen als termen als 'overkill' worden gebruikt, met een beroep op wetenschappelijk spraakgebruik en zonder verdere argumentatie. Voor de rest zou ik wat betreft de discussie over de motie-Engwirda mij willen aansluiten bij wat de heer Engwirda daarover zelf heeft gezegd.

Deze zaak speelt al vanaf 1981 een rol en niet sedert het aannemen van die motie. Nu wij deze interimwet behandelen, staat de hele discussie over het lijfrenteregime onder het beslag van de broodnodige herwaardering van de problematiek van de aftrekbaarheid van de lijfrentepremies. In deze discussie is de fractie van het CDA steeds van een tweeledig doel uitgegaan: enerzijds een passende oudedagsvoorzieningsregeling en anderzijds zo weinig mogelijk ruimte voor oneigenlijk gebruik. In de afgelopen jaren is wel aangetoond, hoe moeilijk het is beide doelstellingen in één wetsontwerp te verenigen.

Wij zijn van oordeel dat uiterlijk 1 januari 1986 een dergelijke structurele regeling er moet zijn. Het nu ter tafel gebrachte interim-wetsvoorstel is verre van ideaal. Ik zal de commentaren in de vakpers en in het advies van de Raad van State niet herhalen.

Belangrijk is echter, dat er nu even rust en duidelijkheid komen voor hen die nog dit jaar een lijfrentepremie of koopsom willen storten, als dat nog lukt. Voor de fractie van het CDA is dit wetsontwerp dan ook aanvaardbaar als interimregeling, mits er per 1 januari 1986 inderdaad een nieuwe regeling komt.

Mijnheer de Voorzitter! De motie die ik u heb aangereikt strekt ertoe, de staatssecretaris aan te sporen, daarvoor zorg te dragen.

Motie

De **Voorzitter**: Door de leden Coupré en De Grave wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

van mening, dat de thans voorgestelde interimregeling ter zake van de aftrekbaarheid van lijfrentepremies zo spoedig mogelijk vervangen dient te worden door een structurele regeling, die enerzijds voorziet in een passende

Voorzitter

oudedagsvoorziening en anderzijds zo weinig mogelijk ruimte laat voor oneigenlijk gebruik;

verzoekt de regering, de aan de gang zijnde brede herwaardering ter zake van het lijfrentestelsel een dusdanige prioriteit te geven dat de daaruit voortvloeiende wetgeving per 1 januari 1986 in kan gaan,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 11 (18 632).

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Van de drie wetsontwerpen die vanavond aan de orde zijn heeft er slechts een, en ook heel begrijpelijk, aanleiding gegeven tot opmerkingen van de geachte afgevaardigden, namelijk het wetsontwerp inzake de aftrekbaarheid als persoonlijke verplichting van premies voor lijfrenten. Het strekt ertoe, een aantal onwenselijke gevolgen van de met ingang van 1 januari 1984 tot stand gekomen vergaande beperking van de premies voor lijfrenten te redresseren. Aan hetgeen zojuist namens de Kamer werd gezegd, lag ten grondslag het bekende amendement van de geachte afgevaardigde de heer Engwirda.

Dat amendement, geïncorporeerd in wetsvoorstel 16 787, heeft bij de Eerste Kamer aanleiding gegeven tot een met algemene stemmen aanvaardde motie van de vaste commissie voor Financiën. In die motie is tot uitdrukking gekomen, dat de Eerste Kamer de met ingang van 1 januari jl. tot stand gekomen beperking te ver vond gaan.

In het wetsvoorstel dat wij vandaag bespreken is getracht, met behoud van de strekking van het amendement van de geachte afgevaardigde, te weten het tegengaan van oneigenlijk gebruik, tegemoet te komen aan de uit de motie van de Eerste Kamer blijkende wensen. Dat is, zoals blijkt uit het wetsvoorstel, niet eenvoudig geweest. Ik heb dan ook alle begrip voor de kritiek uit wetenschappelijke kring en van de Raad van State waarop de heer Couprie doelt.

Ik heb er echter ook op gewezen, dat het mij liever ware geweest dat het vorig jaar geen wijziging op het terrein van de premie-aftrek was aangebracht, maar dat was gewacht tot de brede herwaardering van het regime voor de periodieke uitkeringen ten departemente zou zijn afgerond.

Dat heeft niet zo mogen zijn; de Kamer wenste het niet.

De genoemde omstandigheden hebben echter in zeer belangrijke mate de inhoud van de in het wetsvoorstel opgenomen interimregeling bepaald. Ook de terugwerkende kracht van het voorstel hangt daarmee samen. Terugwerkende kracht betekent voorts, dat ik in het belang van de rechtszekerheid er grote waarde aan hecht – ik ben de Kamer dankbaar voor de behandeling op dit ogenblik – dat het wetsvoorstel voor het einde van dit jaar kracht van wet krijgt. Het heeft de nodige inspanning van de Kamer gevraagd, zo snel na de indiening de schriftelijke voorbereiding rond te krijgen, om met de behandeling in pleno te kunnen beginnen.

In antwoord op een vraag van de geachte afgevaardigde de heer Hummel merk ik op, dat ik niet de opvatting deel dat de onbedoelde gevolgen van het amendement-Engwirda grotendeels te vermijden zouden zijn geweest als daarin sprake was geweest van 'beroepsverzekeringsmaatschappij' in plaats van 'verzekeraar in de zin van de Wet op het levensverzekeringsbedrijf 1922'. De term 'beroepsverzekeringsmaatschappij' omvat naar mijn mening niet de pensioenfondsen en evenmin de in het voorgestelde artikel 80c van de Wet op de inkomstenbelasting 1964 bedoelde rechtspersonen. Ten aanzien van premies, betaald aan die fondsen of rechtspersonen zou de overkill zijn blijven bestaan.

De heren Hummel en Engwirda vroegen in welke gevallen en om welke redenen redelijkerwijze niet van belastingplichtigen zou kunnen worden gevergd dat zij zich tot verzekeringsmaatschappijen wenden. Aan hetgeen in de stukken is ongemerkt, heb ik niet veel toe te voegen. Ik kan tenminste geen nieuw element bedenken, hoezeer ik de geachte afgevaardigde Hummel daarmee ook ontevreden maak. Ik kan alleen maar herhalen dat ik het in beginsel niet juist acht dat belastingplichtigen zich tot verzekeringsmaatschappijen moeten wenden om een oudedagsvoorziening tot stand te brengen. De belastingheffing dient zich naar mijn mening in dit opzicht zoveel mogelijk neutraal op te stellen. Zij dient aan te sluiten bij de handelingen van de belastingplichtigen in het maatschappelijk verkeer. Dit is slechts anders, indien die handelingen tot oneigenlijk gebruik leiden.

De heer Engwirda vreest het oneigenlijk gebruik bij de particulieren

minder dan ik. Hij heeft gevraagd waarom ik geen overgangsregeling voor particulieren heb getroffen en wel voor publiekrechtelijke lichamen. In de stukken staat al dat ik zeer vrees voor oneigenlijk gebruik door particulieren, met name – en die kans is duidelijk aanwezig – als het gaat om contracten tussen familieleden, omdat er geen afgezonderd vermogen aanwezig is. Dit staat ook in de stukken. Bij ondernemers, niet zijnde verzekeraars in de zin van de Wet op het levensverzekeringsbedrijf – als je het verzekeringsbedrijf als bedrijf uitoefent, heb je toestemming nodig – is toetsing vereist. De heer Engwirda doet zelf suggesties over belegging in effecten, over kasgeldleggingen, het onmogelijk maken van afkoop en dergelijke.

Ik wil thans enkele opmerkingen maken over het amendement van de geachte afgevaardigde Hummel. Hij heeft een amendement ingediend met betrekking tot beperking van de betaling van lijfrentepremies aan in het buitenland gevestigde rechtspersonen. Die aftrek zou nog slechts zijn toegestaan in zijn visie, indien de betaling door een binnenlandse belastingplichtige worden gedaan ingevolge een overeenkomst die is gesloten op het moment dat hij nog in het buitenland woonde.

Een beperking, zoals voorgesteld door de geachte afgevaardigde, gaat mij in dit stadium te ver. Vooruitlopend op een definitieve regeling dient thans een oplossing te worden geboden voor gevallen van overkill, waarbij geen sprake is van oneigenlijk gebruik.

Zoals ik in de stukken al naar voren heb gebracht, is mij op dit ogenblik geen oneigenlijk gebruik bekend in situaties waarin premies worden betaald aan buitenlandse rechtspersonen. Daarom heb ik het in het kader van de reparatie niet nodig geoordeeld, een beperking in het wetsvoorstel aan te brengen. Ik kan hieraan nog toevoegen dat premiebetalingen aan buitenlandse verzekeraars zonder vaste vertegenwoordiger hier te lande, behoudens gevallen van immigratie, niet of nauwelijks voorkomen. Zulke verzekeraars moeten namelijk niet op de Nederlandse markt opereren krachtens de verzekeringswetgeving.

In die zin leidt het amendement tot een onnodige complicering van artikel 80c. Ik heb er dan ook geen behoefte aan; derhalve wil ik aanvaarding van dit amendement ontraden.

De heer Hummel heeft gevraagd naar het tijdpad voor het uit de brede

Koning

herwaardering voortvloeiende, structurele wetsvoorstel. Ik ben het met hem eens dat de problematiek van de lijfrentepremies, de pensioenlieders en al wat daarmee samenhangt om een zorgvuldige behandeling vraagt. Ik deel dan ook zijn mening dat het in dat licht gewenst is om het wetsvoorstel dat op die materie betrekking heeft in het begin van het tweede kwartaal van 1985 in te dienen. Wij streven er met alle kracht naar om dat tot stand te brengen.

De heer Engwirda heeft mij eigenlijk het verwijt gemaakt dat ik geen voorstellen heb aangedragen om zijn amendement van verleden jaar zo te wijzigen dat overkill zou kunnen worden vermeden. Ik ben van mening dat dit op dat ogenblik niet kon. Het huidige wetsvoorstel geeft er ook blijkt van hoe moeilijk het is om dat te regelen. Daarom heb ik met het oog op de overkill en in verband met de aanwezige en aanhangige, brede herwaardering voorgesteld om de resultaten van die herwaardering af te wachten. Reperatie ad hoc is ongewenst en een structurele regeleng was en is nodig.

Gezien de huidige gang van zaken kan worden geconstateerd, dat de afronding van de brede herwaardering – dit moet mij toch van het hart – is vertraagd door de noodzakelijke werkzaamheden aan dit wetsvoorstel.

De geachte afgevaardigde de heer Engwirda heeft nog een aantal opmerkingen gemaakt over de beleggingen. Zijn voorstellen daaromtrent zullen worden betrokken bij de brede herwaardering.

Het zal de geachte afgevaardigde de heer De Grave niet verbazen dat ik met genoegen heb geluisterd naar zijn bijdrage. Dit verbaast ook mij niet, want ik was het eens met de houding van zijn fractie, verleden jaar, met betrekking tot het amendement van de geachte afgevaardigde de heer Engwirda.

De heer De Grave ziet graag dat de datum van 31 december 1983 wordt verwijderd met betrekking tot op die datum bestaande rechtspersonen. De heer Hummel heeft zich daartegen verklaard, waarvan ik nota heb genomen. In het nader rapport en in de memorie van antwoord is aangegeven waarom ik het aanvaardbaar acht, de werking van de overgangsmaatregel te beperken tot op 31 december 1983 bestaande rechtspersonen die op die datum al verplichtingen uit hoofde van lijfrente-overeenkomsten hebben. Ik dacht dat het

beter zou zijn, niet vooruit te lopen op de resultaten van de brede herwaardering van de lijfrentepremies door in het kader van het onderhavige wetsvoorstel ook ruimte te creëren voor ontwikkelingen die in de toekomst wellicht geheel of gedeeltelijk moeten worden teruggedraaid.

Immers, zonder die beperking zouden in 1984 of 1985 nieuwe rechtspersonen kunnen worden opgericht waarmee lijfrentecontracten kunnen worden gesloten, terwijl de aftrekbaarheid van de op grond van die contracten te betalen premies in de toekomst onzeker is. Wij weten namelijk niet hoe een en ander zal lopen in verband met de uitkomsten van de brede herwaardering, die er nog niet zijn. Daarom vraag ik mij eerlijk af, of er behoefte is aan het amendement van de heer De Grave.

Als ik het geheel overzie, kan ik ook wel begrip opbrengen voor het standpunt van de geachte afgevaardigde, vervat in zijn amendement. Tegen de achtergrond van deze afweging wil ik het oordeel over dit amendement aan de Kamer overlaten.

□

De heer **De Grave** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor zijn antwoorden en met name voor zijn vriendelijke woorden aan het adres van mijn fractie. Ik wil in tweede termijn slechts enkele opmerkingen maken over de twee ingediende amendementen.

Ik begin met het amendement van de heer Hummel. De staatssecretaris heeft aangegeven, waarom aanvaarding van het amendement van de heer Hummel naar zijn mening moet worden ontraden. Hij noemt de 'overkill'. Tevens zegt de staatssecretaris dat fraude in deze vorm niet voorkomt. Hij acht het een onnodige complicatie van artikel 80c. Ik wil de staatssecretaris ter zake een vraag stellen. Zullen, nu Nederlandse rechtspersonen moeten voldoen aan de voorwaarden in artikel 80c van de Wet op de inkomstenbelasting en in artikel 36 van de Wet op de loonbelasting, buitenlandse levensverzekeraars 'in stelling worden gebracht' om de controle die wordt uitgeoefend op Nederlandse rechtspersonen te ontlopen? Met andere woorden; is het mogelijk dat er op die manier een ontwijkingsroute ontstaat? In dat licht bezien, is het wellicht verstandig om deze weg af te snijden, zoals door de heer Hummel is voorgesteld.

Dan kom ik bij mijn eigen amendement. Ik proef uit de woorden van de

staatssecretaris dat hij begrip kan opbrengen voor de in mijn amendement neergelegde wens. Dat verheugt mij. Gelet op de achtergrond van de discussie bij dit wetsontwerp is het niet wel denkbaar dat wij na de brede herwaardering terugkeren naar hetgeen collega Engwirda heeft uitgesproken! Ik acht het ondenkbaar dat het resultaat van de brede herwaardering is dat alleen lijfrentes die aan erkende levensverzekeraars zijn betaald, mogen worden afgetrokken en dat het overige met terugwerkende kracht onmogelijk worden gemaakt.

Naar alle waarschijnlijkheid blijven onder bepaalde condities – deze zijn nog niet bekend – 'pensioen-BV's en -stichtingen' mogelijk. Het lijkt mij dan ook onwenselijk om een cesuur aan te brengen tot na de brede herwaardering. Door de aanvaarding van dit wetsvoorstel spreekt de Kamer nu eenmaal uit dat zij het juist vindt om ruimte open te laten voor eigen initiatieven van belastingplichtigen onder die voorwaarden. Ik vind het daarom zeer redelijk als de cesuur niet wordt aangebracht. Ik wil derhalve mijn amendement handhaven.

□

De heer **Hummel** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben de staatssecretaris erkentelijk voor de door hem verstrekte inlichtingen. Ik stel met voldoening vast dat ook hij probeert om in het eerste gedeelte van het dienstjaar 1985 een aanvang te maken met de brede herwaardering. Wij zien de stukken met belangstelling tegemoet.

Wat het docr mij ingediende amendement betreft, wil ik graag vernemen of ook de staatssecretaris van mening is dat een constructie via het buitenland het risico met zich brengt dat een bepaalde voorziening wordt getroffen. Dit is eigenlijk een herhaling van de vraag die de heer De Grave zojuist stelde.

□

De heer **Engwirda** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de staatssecretaris voor zijn antwoord. Het doet mij deugd dat hij zei dat het kabinet verleden jaar niet zo snel kon verzinnen hoe de overkill beperkt kon worden. Hij plaatst hiermee de zaken in de juiste context. Wij moeten nu proberen een zo goed mogelijke regeling te treffen.

De staatssecretaris heeft mij waarschijnlijk verkeerd begrepen. Hij zei dat ik mij heb afgevraagd waarom er geen overgangsregeling getroffen moest worden voor particulieren en

Engwirda

wel voor allerlei andere situaties. De strekking van mijn betoog was nu juist dat ik ermee kan instemmen dat de staatssecretaris voor particulieren inderdaad geen overgangsregeling heeft getroffen maar dat hij voor 6 andere situaties, zoals de bedrijfs- en pensioenfondsen, beroepspensioenfondsen enzovoorts, mits er wordt voldaan aan het vereiste in artikel 80c, wel een overgangsregeling heeft getroffen. Ik maakte bezwaren tegen die overgangsregeling. Ik heb gevraagd of een en ander niet via een objectieve regeling verscherpt zou kunnen worden. Zo niet, dan behoeft er wat mij betreft, geen overgangsregeling te komen.

Het verdriet mij enigszins, van de secretaris te moeten horen dat de afronding van de brede herwaardering vertraagd zou zijn door dit wetsvoorstel. Als ik mij echter bedenk hoe lang wij al op deze mooie brede herwaardering wachten, namelijk vanaf 1977, dan ben ik mij er zeker niet van bewust dat ik de oorzaak daarvan ben.

Over het amendement van collega Hummel wil ik het volgende vragen. Ik weet niet of ik de staatssecretaris goed heb begrepen. Hij zei dat er wat de buitenlandse verzekeraars betreft, sowieso geen sprake is van een lijfrentepremie-af trek. Dat vind ik vreemd. Mijs inziens is dat wel het geval. In zijn amendement vraagt de heer Hummel om buitenlandse verzekeraars, mede gezien de belastinggevolgen van verzekeringsmaatschappijen die in het buitenland zijn gevestigd, uit te sluiten. Waarom kan dat volgens de staatssecretaris niet? Als men denkt aan oneigenlijk gebruik lijkt mij dit zeer voor de hand liggen.

□

De heer **Coupré** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In het kader van de tweeledige doelstelling, te weten enerzijds een passende oudedagsvoorzieningsregeling en anderzijds de poging om het oneigenlijk gebruik tegen te gaan, begrijp ik uit de woorden van de staatssecretaris dat hij het lijfrenteregime dat na aanvaarding van dit wetsontwerp van kracht wordt, goed heeft afgewogen. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen dat er door de brede herwaardering nog veel op ons zal afkomen.

Dit brengt mij enigszins in problemen. Er zijn nu twee amendementen ingediend. Elk amendement richt zich op een andere doelstelling. Het door de heer Hummel ingediende amende-

ment zou ik een 'stukje overkill' willen noemen het amendement van de heer De Grave een 'stukje underkill'. Ik vraag mij af hoe de staatssecretaris door een optimale afweging van deze doelstellingen, sympathiek kan staan tegenover het amendement van de heer De Grave en niet sympathiek tegenover het amendement van de heer Hummel. Graag ontvang ik hierop een antwoord.

De heer **De Grave** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ter vermindering van misverstanden wil ik het volgende opmerken. De heer Coupré gaf door de door hem gebruikte termen aan dat hij twee petten draagt, te weten een defensiepet en een fiscale pet. Wat de overkill betreft, heeft men in de fiscaliteit wel enige zekerheid over de betekenis van dit begrip. De heer Coupré introduceert nu een fiscaal begrip, namelijk het woord 'underkill'. Voor de geschiedschrijving is het wenselijk dat hij aangeeft wat hij daarmee bedoelt.

De heer **Coupré** (CDA): Ik vind het te veel eer om als niet-fiscalist iets te hebben kunnen toevoegen aan het spraakgebruik in de fiscale wetgeving. Ik constateer slechts dat wanneer het begrip 'overkill' inhoudt: het is veel van het goede, men ook het begrip 'underkill' kan hanteren en dan is het te weinig van het goede. Mijs inziens doet u op het laatste in uw amendement.

□

Staatssecretaris **Koning**: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de geachte afgevaardigden voor hun reacties. Alle geachte afgevaardigden, te beginnen met de heer De Grave, hebben opmerkingen gemaakt en vragen gesteld met betrekking tot het amendement van de geachte afgevaardigde de heer Hummel. De vrees die daarbij is uitgesproken acht ik niet juist. Artikel 80c ziet toe op 31 december 1983 bestaande rechtspersonen, indien zij lijfrentetractaten hebben. Ook nieuwe buitenlandse rechtspersonen zijn uitgesloten. Een nieuwe route via het buitenland kan voorts worden tegengegaan via het genoemde artikel 80c. De bewijslast voor de vraag of de voorzieningen redelijkerwijze zijn zeker gesteld ligt immers bij de belastingplichtige.

Dat brengt mij toe de vraag van de geachte afgevaardigde de heer Coupré, waarom ik voor het ene amendement wel en voor het andere amendement minder sympathie heb. Dat is vrij eenvoudig. Wij hebben nu te maken met reparatiewetgeving. Dat

betekent dat in het amendement van de geachte afgevaardigde de heer De Grave de beperking die door de twee wetten te zamen wordt aangebracht, indien dit wetsontwerp ook wet wordt, wat minder ver gaat. De heer Hummel echter brengt met zijn amendement een verdergaande beperking aan in het kader van de totaliteit van beide wetsontwerpen, ook in het overgangsregime.

Gaande van het voor 1983 geldende regime naar het met ingang van 1984 geldende regime, als je beide wetsontwerpen te zamen mag nemen – ik meen dat ik dat mag doen – brengt de heer Hummel verdere beperkingen aan, terwijl de heer De Grave de beperking minder ver doet gaan. In het kader van de brede herwaardering vind ik dat duidelijk aantrekkelijker. Wel heb ik op een enkel bezwaar van het amendement van de geachte afgevaardigde gewezen, terwijl ik over het amendement van de heer Hummel heb opgemerkt dat mij van misbruik op dit terrein niets bekend is en dat ik dat ook niet verwacht.

Ik zeg niet aan het adres van de heer Engwirda dat door de aanvaarding van zijn amendement de weerbarstige materie van de brede herwaardering gedurende de periode van 1981 tot heden heeft geduurd. Wel heb ik opgemerkt dat de tijd voor het denken over de reparatie niet kon worden besteed door de daarvoor beschikbare medewerkers aan de brede herwaardering.

Het spijt mij dat ik de heer Engwirda verkeerd heb begrepen met betrekking tot de overgangsregeling. Ten opzichte van de particulieren ben ik toch van mening – misschien komt dat wel op hetzelfde neer – dat het gevaar daar inderdaad het grootst is. Met betrekking tot de rechtspersonen op dit ogenblik is de brede herwaardering niet afgesloten. Daarbij zou uitsluiting van die rechtspersonen een zodanige ingreep zijn, terwijl toch een aantal waarborgen aanwezig is, dat ik daarop toch had moeten terugkomen. Ik ben bovendien een beetje bevreesd dat, indien ik dat had gedaan, ik wat in moeilijkheden zou zijn gekomen met de Kamer aan de overzijde.

Ik wil hier niet verhalen dat ik, kijkende vanuit de ramen van de Tweede Kamer en kijkende vanuit de ramen van de Eerste Kamer, met de wat verschillende opvattingen over datgene wat vorig jaar aan de orde was, wel eens het gevoel had dat ik in die mooi verpakte doos zat die in het kader van Sint Nicolaas en de Kerstman zo fraai is versierd, maar waar-

Koning

binnen een koele fontein is. Ik had niet veel zin om met natte voeten verder door het leven te gaan. Dat is ook een reden om de regeling te treffen die nu is voorgesteld. Ik geloof dat ik hiermede ook de tweede termijn van de Kamer heb beantwoord.

De heer **Engwirda** (D'66): Ik heb nog een vraag aan de staatssecretaris. Als ik het mij wel herinner, is de motie in de Eerste Kamer, die door alle partijen ondertekend is, niet ingediend om tot een overgangsregeling te komen, maar om de vraag te bezien of er wellicht een overgangsregeling zou moeten komen. In het kader van zijn natte voeten wil ik de staatssecretaris in herinnering brengen dat de Eerste Kamer niet de uitspraak heeft gedaan dat er per se zo'n overgangsregeling moest komen.

Staatssecretaris **Koning**: Het feit dat de Eerste Kamer mij per motie gevraagd heeft om te bestuderen of er een overgangsregeling zou moeten komen, hield naar mijn mening in dat er een overgangsregeling zou moeten komen indien dat mogelijk was. Ik heb deze indruk niet alleen opgedaan in de plenaire vergadering, maar ook in het mondeling overleg dat daaraan voorafging. Daarop heb ik mij gericht. Ik meen dat ik geslaagd ben in het tot stand brengen van een overgangsregeling, alhoewel ik moet toegeven dat het wetsontwerp hier en daar ook wat minder fraaie kanten heeft.

De heer **Coupré** (CDA): Ik vind het wat curieus dat de staatssecretaris bij dit wetsontwerp niet gestreefd heeft naar een optimale afweging tussen de twee doelstellingen, maar naar een optimale afweging tussen de Eerste en Tweede Kamer. Dat lijkt mij in staatsrechtelijke zin een curieus novum.

Staatssecretaris **Koning**: Ik had alles af te wegen en er in ieder geval voor te zorgen dat ikzelf geen natte voeten haalde.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de stemmingen te houden aan het eind van deze vergadering.

Daartoe wordt besloten.

1982 (verzamelontwerp; tweede wijzigingsvoorstel) (18367).

Dit wetsvoorstel wordt zonder beraadslaging en, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

De vergadering wordt van 21.17 uur tot 21.42 uur geschorst.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsvoorstel **Nadere wijziging van de Wet Werkloosheidsvoorziening (invoering gelijke uitkeringsrechten voor mannen en vrouwen) (18683)**

en van:

– de motie-Groenman over het hanteren van het kostwinnersbeginsel bij loondervingsuitkeringen (18683, nr. 11);

– de motie-Dales/Brouwer over een werkloosheidsregeling zonder kostwinnersbepalingen (18683, nr. 12).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

Mevrouw **Dales** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil de gedachtenwisseling met de regering niet verder "in de lengte trekken", alhoewel de beantwoording niet alleen aanleiding maar zelfs geduchte prikkels geeft om er nog op door te gaan. Ik verwacht daarvan evenwel geen vruchtbare resultaten. Het uur van de politieke besluitvorming is thans aangebroken. De partijen ter linkerzijde hebben gisteren om beraad gevraagd. Het amendement-Willems c.s. is het enige voorstel niet in strijd met de derde richtlijn. Er is thans een onvoorstelbaar beschamende situatie gerezen.

Op grond van deze situatie is een amendement opgesteld en ook getekend door de vertegenwoordigers van de partijen ter linkerzijde die aan de beraadslaging hebben deelgenomen. Dit voldoet niet geheel aan de derde richtlijn. Het betekent een evenwel forse schrede in de goede richting. Wij menen een dergelijke uitkomst niet alleen met onze stem te moeten steunen, maar ook te moeten bevorderen zoals zij eerder aangaven door het voorstellen van het desbetreffende amendement. Er is mij buitengewoon veel aan gelegen, zowel principieel; met betrekking tot een waarachtige uitdrukking van de overtuiging, dat tussen volwassen mensen geen onderscheid behoort te worden gemaakt in hun rechten – als ook om de Nederlandse regering,

maar naar ik vrees daarmee ook de Nederlandse samenleving niet te boek te laten staan als degenen die het erop hebben aangestuurd om de oude wetgeving te laten voor wat die is.

Vanuit die optiek hebben wij niet alleen een amendement voorgesteld, maar dien ik ook een motie ter zake in. De heer Linschoten heeft er namens de VVD nogal positief op gereageerd. Ik heb een kleine wijziging aangebracht opdat de kansen dat de uitkomst van het debat – inmiddels verwacht iedereen dat de uitkomst slecht is; het staat ook al in de kranten – positief worde, wat hoger zullen zijn.

Motie

De **Voorzitter**: De motie-Dales Brouwer (18683, nr. 12) is in die zin gewijzigd, dat zij thans luidt:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat de regering in de adviesaanvraag aan de SER en de Emancipatieraad over de stelselwijziging sociale zekerheid uitgaat van een regeling zonder kostwinnersbepaling in de werkloosheidsregeling;

overwegende, dat met betrekking tot adviezen van de SER en van de Emancipatieraad in alle alternatieven wordt uitgegaan van een werkloosheidsregeling zonder kostwinnersbepalingen;

sprekt als haar mening uit, dat in de geïntegreerde werkloosheidsregeling geen kostwinnersbepalingen behoren voor te komen,

en gaat over tot de orde van de dag.

Deze gewijzigde motie is medeondertekend door het lid Groenman.

Naar mij blijkt, wordt zij voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 15 (18683).

Ik stel voor, aanstonds over deze gewijzigde motie te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

□

Mevrouw **Brouwer** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik heb weinig toe te voegen aan hetgeen ik in de eerste twee termijnen van dit debat naar voren heb gebracht. Nu het op stemmen over dit wetsontwerp aankomt, lijkt het mij goed dat wij ons realiseren dat Nederland nog tien dagen de tijd heeft om de gelijke behandeling voor vrouwen in de WWV te realiseren.

Brouwer

Uit het debat en de verschillende nieuwsbladen is duidelijk geworden dat dit wetsontwerp zal worden verworpen. Dit betekent op zichzelf dat een meerderheid van het parlement zich keert tegen het kostwinnersbegrip zoals dat in dit wetsontwerp is vastgelegd, hetgeen zou betekenen dat 26.000 vrouwen en 6000 mannen hun recht op WWV niet krijgen. Het is heel belangrijk dat met de verwerping van dit wetsontwerp wordt vastgesteld dat het kostwinnersbegrip evenmin sekseneutraal is als vele andere begrippen die in Nederland worden gebruikt en dat de uitwerking van het begrip onder de Nederlandse omstandigheden bepalend is voor de vraag of er sprake is van discriminatie van vrouwen of niet.

Er zijn twee amendementen ingediend. Mevrouw Dales heeft dit al toegelicht. Het amendement dat door de hele oppositie is ingediend, variant-A, is eigenlijk de variant die het meest principiële overeenkomt met de wens en de noodzaak om te komen tot de opheffing van discriminatie van vrouwen in de WWV. Wij hebben er toch voor gekozen om gezamenlijk het amendement op variant-B in te dienen omdat het ons onmogelijk lijkt dat op 23 december 1984 geen enkele poging zal zijn gedaan om de Nederlandse wetgeving, de WWV, aan te passen aan de EG-richtlijn.

Naar onze mening voldoet variant-B in ieder geval in zoverre aan de EG-richtlijn, dat deze het kostwinnersbegrip laat vallen voor alle vrouwen die na 23 december werkloos worden. Dat is van erg groot belang omdat dit een principiële stellingname is ten aanzien van het kostwinnersbegrip en de uitwerking van de EG-richtlijn na 23 december.

Het is ons bekend dat van de zijde van VVD en CDA – dat heeft iedereen kunnen horen – is gezegd dat het eigenlijk goed zou zijn als variant-B door deze Kamer wordt aanvaard. De vraag die dan ook aan de VVD- en de CDA-fractie gesteld moet worden, luidt: 'In hoeverre willen zij klinkende munt leggen naast de mooie woorden die zij gewijd hebben aan de positie van vrouwen?'

In de tweede termijn heeft de heer Linschoten gezegd dat hij van mening is dat financiële belemmeringen ook op dit moment geen enkel blok aan het been kunnen zijn. Als de VVD-fractie aan deze uitspraak vasthoudt, kan dit niets anders betekenen dan dat het amendement wordt gesteund en er

tenminste nog vanavond een uitspraak komt van de Tweede Kamer dat de WWV inderdaad wordt aangepast aan de EG-richtlijn.

Is dat niet het geval, dan betekent dat helaas dat wij hebben te maken gehad met een debat waarin VVD en CDA voor het merendeel mooie woorden hebben gewijd aan de positie van vrouwen en hun standpunt over individualisering. Als het echter aankomt op het trekken van conclusies die gaan in de richting van het aanpassen van de wetgeving en het beschikbaar stellen van geld laten zij verstek gaan. Wij wachten de stemming met spanning af.

□

Mevrouw Groenman (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie is van mening, dat dit wetsontwerp een blamage is voor de Nederlandse regering die ook naar emancipatie en dus gelijke behandeling van mannen en vrouwen in de sociale zekerheid zegt te streven. Dit wetsontwerp leidt wel degelijk tot indirecte discriminatie. Het mag dus niet ongewijzigd worden aangenomen.

Er liggen twee amendementen, beide ondertekend door mijn fractie. Het amendement-Willems is het meest zuiver: zo had het moeten. Het amendement-Dales is next best maar in ieder geval niet discriminerend, zij het dat minder vrouwen daarvan profiteren dan van het amendement-Willems. Dekking is niet nodig voor mijn fractie. Rechten van vrouwen dienen nu eindelijk te worden gerealiseerd op het gebied van de WWV. Daarmee had de regering al lang rekening kunnen houden. Hetzelfde geldt voor de stelselherziening.

Ik heb namens mijn fractie een motie ingediend op stuk nr. 11 ertoe strekkend om bij de stelselherziening geen kostwinnersprincipe te hanteren bij de loondervingsregelingen. Die motie op stuk nr. 11 is op zich zelf best mooi maar ik trek haar toch in ten gunste van de motie van mevrouw Dales, die ik heb ondertekend, omdat het beter is dat een breed gesteunde motie wordt aangenomen.

De Voorzitter: Aangezien de motie-Groenman (18683, nr. 11) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Mevrouw Groenman (D'66): Het zal duidelijk zijn, dat als beide amendementen worden verworpen mijn fractie tegen het wetsontwerp zal stemmen. De regering zal dan ongetwijfeld te maken krijgen met

juridische procedures. Er kan niet worden gezegd, dat mijn fractie daarvoor niet gewaarschuwd heeft. Mijn fractie zal niet het verwijt kunnen worden gemaakt dat zij niet alles heeft geprobeerd om gelijke behandeling voor 23 december te realiseren.

□

De heer Faber (CDA): Mijnheer de Voorzitter! 'Wordt variant B ingevoerd dan zal zeker een beroep op de rechter worden gedaan en die zal oordelen dat dat niet kan. Er is maar een variant die thans, nu het twaalf uur is, niet discriminatoir kan worden geacht en dat is variant A. Ik ben ervan overtuigd dat slechts variant A voor de rechter staande kan blijven.' Was getekend mevrouw Dales.

Mevrouw Dales zei dat in eerste termijn. Nu wordt een amendement ingediend waarvan mevrouw Dales in eerste termijn heeft gezegd, dat het niet staande kan blijven. Het is een van de verrassingen in dit debat voor mij. Dat neemt niet weg, dat een aantal mensen uit mijn fractie hun stem zullen geven aan dit amendement, omdat er bij hen andere overwegingen waren dan die welke door mevrouw Dales aangevoerd werden. Het overgrote deel van mijn fractie zal zich niet kunnen vinden in dit amendement van mevrouw Dales. Daarvoor gelden een aantal argumenten die ik reeds heb genoemd. Het zijn argumenten van financiële en van juridische aard. Die fractiegenoten vinden dat het wetsvoorstel zoals het er nu ligt wel de Europese zon kan verdragen.

Ik wil nog een opmerking maken over de gewijzigde motie-Dales. Mijn fractie acht haar overbodig. Ik wil nog een expliciete vraag aan de regering voorleggen. Wat wordt gevraagd in de motie is naar mijn mening een- en andermaal toegezegd, ook in de schriftelijke stukken, bij voorbeeld in de discussie met de Raad van State. Gezegd is dat in de geïntegreerde werkloosheidsregeling geen kostwinnersbepalingen behoren voor te komen. Ik zou het erg graag bevestigd zien door de regering. Wij hebben het een- en andermaal gehoord. Het betekent dat wij deze motie, ook gezien hetgeen mevrouw Groenman heeft gezegd, overbodig achten.

□

De heer Scholten (groep Scholten/Dijkman): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in eerste termijn namens de fractie van de EVP en de groep Scholten/Dijkman uiteengezet dat, wanneer het wetsontwerp zou worden verworpen – daar zag het toen al naar uit – de situatie zal intreden dat de dan nog

Scholten

vigerende wet apert in strijd is met de Europese richtlijn en dus evident onrechtmatig. Ik heb eraan toegevoegd dat ik in die situatie een beroep door belanghebbenden op de rechter, in eerste instantie de Nederlandse rechter, zeker niet bij voorbaat kansloos acht, omdat in die apert onrechtvaardige situatie de vraag naar voren komt in hoeverre er sprake is van een rechtstreekse toepassing van de betreffende Europese richtlijn.

De groeperingen die ik hier vertegenwoordig, zullen de ingediende amendementen steunen. Een amendement tracht de variant A in het wetsontwerp te brengen. Ik heb de indruk dat die variant het in elk geval niet zal halen. Het is voor mij nog enigszins onzeker of variant B hier in de Kamer wel een meerderheid krijgt.

Ik acht variant B, als dat zou worden aanvaard, niet een royale honorering van de Europese richtlijn, maar in ieder geval beter dan het wetsontwerp. Het wetsontwerp is indirect discriminerend en daarom in strijd met de Europese richtlijn. Ik denk dat, indien variant B wordt aanvaard, ook belanghebbenden die voor de betrokken datum werkloos zijn geworden indien zij een beroep op de rechter doen ook nog een goede kans maken op een integrale honorering van de Europese richtlijn.

De heer **Linschoten** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Na de tweede termijn was de opstelling van de diverse fracties helder. In deze derde termijn wil ik slechts concluderen dat indien straks bij de stemming zal blijken dat dit wetsontwerp geen meerderheid in de Kamer krijgt, daarmee door de Kamer in ieder geval twee belangrijke uitspraken zijn gedaan.

Allereerst wordt daarmee onderstreept datgene wat in de behandeling naar voren is gebracht over de manier waarop de Derde Richtlijn van de Europese Gemeenschappen dient te worden geïnterpreteerd. Bovendien wordt daarmee heel nadrukkelijk uitgesproken dat de meerderheid van de Kamer niet van mening is dat de kostwinnersregeling, die thans in de Wet Werkloosheidsvoorziening geldt, in overeenstemming is met de Derde Richtlijn.

Verwerping van het wetsontwerp heeft ook nog een andere consequentie en die is buitengewoon ernstig. Het betekent dat op 23 december de Nederlandse sociale zekerheidswetgeving, en meer in het bijzonder de

WWV, niet in overeenstemming zal zijn met dat waartoe de Derde Richtlijn ons verplicht.

De fractie van de VVD gaat ervan uit dat indien die situatie zich gaat voordoen het kabinet alles in het werk zal stellen om zo snel mogelijk een wetsontwerp in te dienen dat wel voldoet aan die Derde Richtlijn. Naar alle waarschijnlijkheid zal daarvoor dan wel een meerderheid in deze Kamer te vinden zijn.

Sinds de tweede termijn hebben zich twee nieuwe feiten voorgedaan. Mevrouw Dales heeft een wijziging aangebracht in haar motie en zij heeft een amendement ingediend dat neerkomt op wat in dit debat de B-variant is gaan heten. Ik heb in eerste en tweede termijn duidelijk aangegeven onder welke omstandigheden de fractie van de VVD al dan niet bereid was bepaalde wijzigingsvoorstellen te steunen. Ik heb daaraan in deze derde termijn niets toe te voegen.

De gewijzigde motie van mevrouw Dales spreekt, naar mijn overtuiging, precies uit wat de staatssecretaris al heeft toegezegd, namelijk dat in de definitieve regeling van de integratie van de Wet Werkloosheidsvoorziening en de WW geen sprake zal zijn van een kostwinnersbepaling. De VVD-fractie is daarom van mening, dat na de wijziging deze motie volledig overbodig is. Wij zullen er om die reden tegen stemmen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Allereerst wil ik een opmerking maken over het amendement op stuk nr. 13, waarin is verwoord de zogenaamde B-variant. Gezien de discussie over het wetsvoorstel zal het niet verbazen, dat ik tegen die achtergrond meen dit amendement ten stelligste te moeten ontraden.

De gewijzigde motie van mevrouw Dales is inderdaad een poging, de zaak toe te snijden op de invulling, die ik daaraan zelf heb gegeven conform de adviesaanvragen aan de SER en aan de Emancipatieraad. Daarom is ook naar mijn overtuiging deze motie in dat licht overbodig, dit nadrukkelijk in antwoord op een vraag van de heer Faber.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer De Korte, die het heeft gevraagd.

De heer **De Korte** (VVD): Mijnheer de Voorzitter: Gelet op het antwoord van de staatssecretaris zou ik gelegenheid willen vragen om ons even met onze fractie terug te trekken.

De vergadering wordt van 22.04 uur tot 22.25 uur geschorst.

De **Voorzitter**: De heer Linschoten vraagt om een vierde termijn. Ik stel voor, aan dit verzoek te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Linschoten** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De staatssecretaris heeft zojuist bij de beoordeling van de ingediende amendementen naar voren gebracht, dat hij het door mevrouw Dales ingediende amendement ten stelligste ontraadt. De fractie van de VVD zou graag van de staatssecretaris vernemen wat hij zou doen indien het ongekte amendement zou worden aangenomen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ga ervan uit dat het amendement, dat bekend staat als het amendement van de B-variant zonder dekking, niet wordt aangenomen. Mocht het wél worden aangenomen, dan zou ik u, mijnheer de Voorzitter, willen vragen, de behandeling van dit wetsvoorstel te schorsen opdat ik in de gelegenheid zou worden gesteld om daarover nader overleg te voeren met de Ministerraad.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, straks de proef op de som te nemen.

De leden Dees, Tommel, Beckers-de Bruijn en Willems hebben mij meege-deeld dat zij de vergadering moesten verlaten.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de Heffingwet industriela-waai 1984 (18 713)**.

De artikelen I t/m III worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Braams c.s. (stuk nr. 8, herdruk).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, de SGP, de RPF het GPV en de heer Janmaat voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Bijlage I, zoals deze is gewijzigd door de aanneming van het amendement-Braams c.s. (stuk nr. 8, herdruk), wordt zonder stemming aangenomen.

Bijlage II en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Voorzitter

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat dit wetsvoorstel met algemene stemmen is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Nadere wijziging van de Wet Werkloosheidsvoorziening (invoering gelijke uitkeringsrechten voor mannen en vrouwen) (18 683)**

en over:

– de gewijzigde motie-Dales c.s. over een werkloosheidsregeling zonder kostwinnersbepalingen (18 683, nr. 15).

In stemming komt het amendement-Willems c.s. (stuk nr. 14, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties vvan het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de overige op stuk nr. 14 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Dales c.s. (stuk nr. 13, I).

De **Voorzitter**: Mevrouw Dales verlangt hoofdelijke stemming over het amendement.

Tegen stemmen de leden: Paulis, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Van Rossum, Van der Sanden, Schartman, Schutte, Terpstra, Te Veldhuis, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, B. de Vries, Wagenaar, Weijers, Weisglas, Wiebenga, Wolters, Aarts, Andela-Baur, Van Baars, De Beer, Beinema, J. D. Blaauw, P. M. Blauw, De Boer, Borgman, Braams, Van der Burg, Cornelissen, Couprie, G. C. Van Dam, Van Dijk, Dijkstal, Van Dis, Van Erp, Evenhuis, Eversdijk, Franssen, Frinking, Gerritse, De Grave, Gualthérie van Weezel, Van Heemskerck Pillis-Duvekot, Van der Heijden, Hennekam, Hermans, Hermes, Hermsen, Van Iersel, Jacobse, Jorritsma-Lebbink, Keja, De Kok, Van der Kooij, De Korte, Korthals, Krajenbrink, De Kwaadsteniet, Lansink, Lauxtermann, Leerling, Van der Linden, Linschoten, Lucassen-Stauttner, Mateman, Metz, Van Muiden, Nijhuis, Nijland, Nijpels, Van Noord,

Oomen-Ruijten en Den Ouden-Dekkers.

Voor stemmen de leden: Poppe, De Pree, Rienks, Scholten, Van der Spek, Spieker, Stemerding, Stoffelen, Tazelaar, Van den Toorn, Toussaint, Ubels-Veen, Den Uyl, Ter Veld, Veldhoen, Vermeend, De Visser, Vos, K. G. de Vries, De Waart, Wallage, Wessel-Tuinstra, Wöltgens, Worrell, Zijlstra, Alders, Van den Bergh, De Boois, Brouwer, Buikema, Buurmeijer, Castricum, Dales, M. P. A. van Dam, Dijkman, Engwirda, Ernsting, Van Es, Eshuis, Evenhuis-van Essen, Faber, Groenman, Haas-Berger, Van der Hek, Herfkens, Hummel, Jabaaij, Janmaat, Knol, Kombrink, Konings, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Laning-Boersema, Lankhorst, Leijnse, Meijer, Mik, Moor, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nypels, Van Ooijen en de Voorzitter.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat het amendement met 74 tegen 64 stemmen is verworpen.

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement de andere op stuk nr. 13 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

Artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

In stemming komt artikel III.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF, het GPV en het CDA, met uitzondering van de leden Faber, Kraaijeveld-Wouters, Oomen-Ruijten, Laning-Boersema, De Kwaadsteniet, Evenhuis-van Essen, Buikema en Van den Toorn voor dit artikel hebben gestemd en de overige aanwezige leden ertegen, zodat het is verworpen.

Artikel IV en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Schutte, die het heeft gevraagd.

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! De staatssecretaris heeft tevoren kenbaar gemaakt hoe hij zou reageren op aanvaarding van het amendement-Dales c.s. Dit amendement is nu verworpen, maar ook artikel III – een centraal artikel – heeft dat lot ondergaan. Hoe reageert de staatssecretaris hierop?

Staatssecretaris **De Graaf**: Mijnheer de Voorzitter! De verwerping van dit artikel heeft voor ons dezelfde

betekenis als het uiteindelijk verwerpen van het gehele wetsontwerp. Over die zaak dient het kabinet zich opnieuw te beraden.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dat is niet duidelijk. De staatssecretaris zegt dat het kabinet zich opnieuw wil beraden. Waarop dan? De Kamer heeft artikel III weggestemd. Materieel betekent dit voor de staatssecretaris hetzelfde als verwerping van het gehele wetsontwerp.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik bedoelde geen beraad over het wetsvoorstel, maar over de vraag wat het kabinet te doen staat, gezien de stand van zaken.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Dat is veel duidelijker.

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik dank u dat u mij deze hulp hebt aangeboden!

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de behandeling van dit wetsvoorstel te schorsen, op verzoek van de regering.

Staatssecretaris **De Graaf**: Dat was niet mijn bedoeling. Ik wil graag een eindstemming over het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Oh, en daarna wilt u zich beraden. Maar waarover dan?

Staatssecretaris **De Graaf**: Ik vraag na die stemming geen schorsing meer, want dan is de beslissing gevallen...

De **Voorzitter**: Over het artikel wel, maar nog niet over het wetsvoorstel. Maar goed, ik heb het kennelijk verkeerd begrepen.

In stemming komt het wetsvoorstel, zoals gewijzigd door de verwerping van artikel III.

Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, de RPF en het GPV, alsmede van de fractie van het CDA de leden B. de Vries, Van Noord, Van der Sanden, Van Vlijmen, Gualthérie van Weezel, Gerritse, Hennekam, Lansink, Schartman, Frinking, Weijers, Hermsen, Van der Linden, Van Dijk, Beinema, Paulis, Hermes, Van Baars, Andela-Baur, Aarts, Van der Burg, De Boer, De Kok, Van der Heijden, G. C. van Dam en Nijland voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en de overige aanwezige leden ertegen, zodat het is verworpen.

De heer **Den Uyl** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp dat dit wetsontwerp is verworpen en dat nu geldt wat de staatssecretaris zojuist zei, namelijk dat de regering zich wil beraden op wat zij nu heeft te doen. Ik wil wel vragen, of de Kamer erop mag rekenen dat de regering niet later dan dinsdag bij het begin van de vergade-

Voorzitter

ring mondeling of schriftelijk uitsluitend geeft. Het is volstrekt duidelijk waarom hierbij de grootste spoed geboden is, en wel in verband met de data die wij allen kennen.

Staatssecretaris **De Graaf**: Het antwoord op die vraag kan 'ja' zijn. Uiteraard moet ik in laatste instantie het oordeel daarover aan het kabinet overlaten. Ik zal echter mijn uiterste best doen om de Kamer voor dinsdag aanstaande een antwoord te geven.

In stemming komt de gewijzigde motie-Dales c.s. (18 683, nr. 15).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Aanpassing van uiterkeringspercentages van ontslaguitkerings- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor overheidspersoneel, onderwijspersoneel en daarmee gelijk te stellen personeel (18 777)**

en over:

– de motie-Moor/Alders over onbedoeld ongunstige arbeidsvoorwaarden 1985 (18 777, nr. 7).

De artikelen 1 t/m 8 worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-Moor/Alders (stuk nr. 8) tot invoeging van een artikel 8a.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

De artikelen 9 t/m 12 en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

In stemming komt de motie-Moor/Alders (18 777, nr. 7).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA en de VVD tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is verworpen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Opschorting aanpassing Inhouding 1982 (18 778)**.

De artikelen 1 en 2 en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV voor dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Wijziging van de inkomstenbelasting en de loonbelasting ter zake van de aftrekbaarheid als persoonlijke verplichting van premies voor lijfrenten (18 632)**

en over:

– de motie-Couprie/De Grave over prioriteit voor herwaardering van het lijfrentestelsel (18 632, nr. 11).

Het begin van artikel I en de onderdelen A en B worden zonder stemming aangenomen.

In stemming komt het amendement-De Grave (stuk nr. 10, I).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de VVD, het CDA, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat voor dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ertegen, zodat het is aangenomen.

Ik stel vast, dat door de aanneming van dit amendement het andere op stuk nr. 10 voorkomende amendement als aangenomen kan worden beschouwd.

In stemming komt het amendement-Hummel (stuk nr. 9, I)

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van het CDA, de VVD, de SGP, de RPF en het GPV en het lid Janmaat tegen dit amendement hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is verworpen.

Werkloosheidsvoorziening
Uitkeringspercentages
Belastingvoorstellen
Ingekomen stukken

Ik stel vast, dat door de verwerping van dit amendement het andere op stuk nr. 9 voorkomende amendement als verworpen kan worden beschouwd.

Onderdeel C, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-De Grave (stuk nr. 10, I), wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel I wordt zonder stemming aangenomen.

Het begin van artikel II en onderdeel A worden zonder stemming aangenomen.

Onderdeel B, zoals het is gewijzigd door de aanneming van het amendement-De Grave (stuk nr. 10, II), wordt zonder stemming aangenomen.

Het gewijzigde artikel II wordt zonder stemming aangenomen.

De artikelen III en IV en de beweegreden worden zonder stemming aangenomen.

Het wetsvoorstel wordt zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: De aanwezige leden van de fractie van de PSP wordt aantekening verleend, dat zij geacht wensen te worden tegen dit wetsvoorstel te hebben gestemd.

In stemming komt de motie-Couprie/De Grave (18 632, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de PSP tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

Naar mij blijkt, wenst geen van de leden een stemverklaring af te leggen.

Sluiting 22.45 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. een Koninklijke boodschap ten geleide van wetsvoorstel Vaststelling van een wettelijk kader voor het voeren van een samenhangend onderwijsvoorrangsbeleid (onderwijsvoorrangswet) (18 775);

Deze Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken is al gedrukt.

2. een brief van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling dat 15 leden van die Kamer de wens te kennen hebben gegeven de grenswijziging tussen de provincies Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal te onderwerpen;

De Voorzitter stelt voor deze brief voor kennisgeving aan te nemen.

3. de volgende brieven:

- twee, van de minister van Binnenlandse Zaken, te weten:
 - een, over de werking van de artikelen 125 en 126 van de Ambtenarenwet (18 600, VII, nr. 29);
 - een, over de arbeidsvoorwaarden collectieve sector voor 1985 (18 600, VII, nr. 30);
 - een, van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, over het MPS 1985-1989 (18 616, nr. 15);
 - twee, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, te weten:
 - een, over de zogenaamde Vredelingsrichtlijn (18 600, XV, nr. 55);
 - een, over vormings- en bezinningsbijeenkomsten voor gewetensbezwaarden militaire dienst (18 600, XV, nr. 56);
 - een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de heer De Graaf, over een verzoekschrift (18 623, nr. 51);
 - een, van de Enquetecommissie, ten geleide van het rapport inzake RSV (17 817, nr. 15);

Deze brieven zijn al gedrukt.

4. de volgende brieven:

- een, van de ambassade van Irak, t.g.v. een verklaring van het Rode Kruis;
- een, van de Assemblee van de Westeuropese Unie, t.g.v. resolutie 413;

Deze brieven liggen op de griffie ter inzage.

5. de volgende brieven e.a.:

- een telex van de katholieke vakorganisatie, over de aanbieding van de jaarrede van de voorzitter;
- een, van de Nederlandse Vereniging van Journalisten, over de eventuele uittreding van Nederland uit de Unesco;
- een, van het gemeentebestuur van Valkenswaard, t.g.v. een schrijven van de Voedingsbond FNV inzake de bedrijfsledengroep bij Hofnar BV te Valkenswaard;
- een, van S. H. M. J. Vonken-Timmermans, over bezuinigingen in de zwakzinnigenzorg;
- een, van het gemeentebestuur van Stad Delden, over het beleid t.a.v. het openbaar vervoer;
- een, van H. J. J. Overgaw, over een televisie-interview van de burgemeester van Amsterdam;
- een, van de FNV inzake een motie over de bouw van kerncentrales op het Moerdijkterrein;

- een, van het gemeentebestuur van Boornsterhem, over de nieuwe Vogelwet (raaptijd eieren);
- een, van het gemeentebestuur van Enschede, over de zonering vliegbasis Twente;
- een telex van gedeputeerde staten van Noord-Brabant, over de noodzakelijke verbeteringen aan het Brabantse hoofdvaarwegennet;
- een, van het college van bestuur van de Katholieke Hogeschool Tilburg, t.g.v. een motie over de Nota onderwijsretributiebeleid;
- een, van het gemeentebestuur van Menaldumadeel, t.g.v. een motie over het zoeken van kievitseieren;
- een, van de Bestuurscommissie Noorden des lands, over spreiding van rijksdiensten;
- een, van T. Oediet Doebe, over het televisieprogramma van Karel van de Graaf waarin Surinamers slaags met elkaar raakten;
- een, van de oecumenische werkplaats Zaandam, over de dreigende uiteenzetting van Ethiopische en Eritrese asielzoekers naar Soedan;
- een, van het gemeentebestuur van Enschede, over tarieven van het openbaar vervoer;
- een, van GEDOTECH, over de Postgirodienst;
- een, van het Remigratie Project 'Langa Blo', over een eerder toegezonnen remigratieplan;
- een, van het gemeentebestuur van Udenhout, over de aardgasprijs;
- een, van het gemeentebestuur van Delft, t.g.v. een motie inzake Rijksweg 19;
- een telex van de katholieke onderwijs vakorganisatie, over homofilie;
- een, van de Nationale Nederlandse Moesliemstichting, inzake het verslag van de 22ste vergadering;
- een, van H. M. A. Schouten, t.g.v. een schrijven aan het ziekenfonds;
- een, van het gemeentebestuur van Velsen, over de aardgasprijs per 1 januari 1985;
- een, van het gemeentebestuur van Oldenzaal, over herziening/bezuiniging van sociale zekerheid;
- een, van J. Th. Terhorst, t.g.v. stukken inzake een kort geding;
- een, van gedeputeerde staten van Overijssel, over wetsvoorstel Polderprovincie;
- een, van de stichting regionaal ziekenfonds Midden-Nederland, t.g.v. 'Naar een socialer ziekenfondsstelsel';
- een, van het gemeentebestuur van Maurik, over de sociale zekerheid;
- een, van de stichting voor maatschappelijke dienstverlening 'Horst en Vliet' over de derde fase tweeverdieners;

- een, van het gemeentebestuur van Barsingerhorn, over een protest van de FNV 'regio Schagen';
- een, van het gemeentebestuur van Utrecht, over herziening van het gastarief kleinverbruikers per 1 januari 1985;
- een, van de PvdA, gewest Zeeland, over een motie inzake stopzetting van de dumpingen van afval van de titaandioxydefabricage op 1 juli 1987;
- een, van het gemeentebestuur van Gendringen, over een motie inzake de koopkrachtdaling en de verlaging van sociale uitkeringen;
- het verslag van de werkzaamheden van het bestuur van het Praeventiefonds over het jaar 1983;
- een petitie van de Vereniging van Dienstplichtige Militairen;
- een, van het Koninklijke Nederlandse Ondernemersverbond, t.g.v. 'Arbeidsvoorwaardenbeleid '85 Midden- en Kleinbedrijf';
- een, van mr. J. L. G. Tichelaar, t.g.v. stukken over het Internationaal Gerechtshof;
- een, van de Stichting Herdenking Junyo Maru-Sumatra, over de Stichting Nederlandse Ereschulden n.a.v. artikel '10 cent';
- een, van 'Het Poortje', over de notitie bezuinigingen in de Jeugdhulpverlening en aanvullend beleid;
- een, van het gemeentebestuur van Alkmaar, over de gasprijsverhoging;
- een, namens de gemeenteraadsfractie van de PvdA-Wouw, over regeringsplannen m.b.t. de sociale uitkeringen en de minimum-inkomens;
- een, van het gemeentebestuur van Beverwijk, over de situatie van uitkeringsgerechtigden;
- een, van mr. Jan Hondsmark, over de toekomst van de Antillen;
- een telex van de centrale commissie CABK, over de BKR;
- een telex van de protestante christelijke schoolleiders organisatie, over de meerhoofdige schoolleiding;
- een, van de Nederlandse Vereniging voor de Bakkerij, over de Overgangsmaatregel hovenwettelijke uitkeringen;
- een, van het dagelijks bestuur van het Recreatieschap Midden-Delfland, t.g.v. een schrijven aan de minister van Verkeer en Waterstaat over inpassing Rijksweg 19;
- een telex van de hogeschoolraad van de katholieke hogeschool Tilburg, over collegegeldverhoging voor WO en HBO;
- een, van het Streekvervoer, over de effecten van tariefsverhogingen;
- de nota Stimulering Informatica W.O., van het college van bestuur van de Rijksuniversiteit Utrecht;

de nota + 2 bijlagen van 'Nota harddrugs, een aanzet tot een geïntegreerd beleid';

het Gemeentelijke Plan Drugshulpverlening 1985-1986, van de gemeente Amsterdam;

de notitie inzake een gecoördineerd onderzoeksprogramma drugbeleid + 2 bijlagen, van de gemeente Amsterdam;

een, van de Algemene Centrale van overheidspersoneel, over arbeidsvoorwaarden- en werkgelegenheidsbeleid overheidspersoneel 1985;

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage.

6. de volgende proefschriften:

een, van W. J. G. M. Gielen, 'Het wondere ambt';

een, van L. Euser, 'Lenen en lezen'.

Deze proefschriften zijn opgenomen in de bibliotheek der Kamer.

aspect de nodige aandacht te besteden.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV) over het toegestane aantal vliegreuen.

Met het in de memorie van toelichting genoemde aantal vliegreuen kunnen alle vliegers voldoen aan de minimum Navo-norm. Het aantal uren kan – door de verschuiving van de vervangingsdatum van het eerste NF-5 squadron op de Vliegbasis Twenthe – ook in technische zin worden verwezenlijkt.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV) over een nieuw wijzigingsvoorstel artikel 33 Dienstplichtwet.

In het in 1981 ingediende voorstel tot wijziging van artikel 33 van de Dienstplichtwet werd geen rekening gehouden met de deelneming door Nederland aan vredesoperaties die buiten de Verenigde Naties worden opgezet. Nederland neemt thans sinds maart 1982 deel aan de Multinationale vredesmacht in de Sinai. Die deelneming en de opmerkingen uit het parlement hebben aanleiding gegeven binnenkort een bijgesteld voorstel aan de Tweede Kamer aan te bieden. Het uitvoeren van vredesoperaties laat NAVO-verplichtingen onverlet.

Vraag van de heer **Scholten** (groep Scholten/Dijkman) over het tellen van de aantallen SS-20-raketten.

Het gaat bij het tellen van de aantallen SS-20's om opgestelde raketten: dat wil zeggen raketten op lanceer-inrichtingen. Dit criterium werd de Kamer eerder bekend gesteld in antwoord op schriftelijke vraag nr. 143 van de lijst van antwoorden Defensie-nota 1984 ten behoeve van UCV op 7 mei 1984.

Vraag van de heer **Scholten** (groep Scholten/Dijkman) over Belgische standpunt inzake plaatsing van kruisvluchtwapens.

Minister-president Martens heeft hierover op 30 november het volgende meegedeeld: 'De Belgische regering zou deze maand de situatie rondom de wapenbeheersingsbesprekingen evalueren, maar heeft die evaluatie uitgesteld tot het eerste trimester van 1985. Zij heeft tegelijkertijd haar gehechtheid aan het Navo-dubbelbesluit van 1979 onderstreept. De voorbereidende werkzaamheden op de basis Florennes worden normaal voortgezet'.

Vraag van de heer **Scholten** (groep Scholten/Dijkman) over handhaving vrijstelling geestelijk ambt.

Binnen afzienbare termijn zal een wetsvoorstel worden ingediend, waarin ook deze vrijstellingsgrond aan de orde komt.

Vragen van de heer **Scholten** (groep Scholten/Dijkman) over het oordeel van de minister over

- het onvoorwaardelijk op voorhand opvolgen van dienstbevelen m.b.t. de inzet van kernwapens;
- de eisen te stellen aan dienstbevelen en de eigen verantwoordelijkheid van de militair;
- 'mindergeschiktheidsverklaring'.

Bij de beantwoording van deze vraag dient te worden benadrukt dat dienstbevelen ten aanzien van nucleaire taken zich niet onderscheiden van andere dienstbevelen en derhalve op dezelfde voet dienen te

Noot 3 (zie blz. 2391)

Bijvoegsel

Schriftelijke antwoorden van de Minister en de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat op vragen, gesteld bij de openbare behandeling in eerste termijn van hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat) van de rijksbegroting voor 1985 (18 600-XII)

A. Schriftelijke antwoorden van de Minister van Verkeer en Waterstaat.

Vraag van de heer **Castricum** (PvdA) over de controle in bus en tram.

De maatregelen die worden voorgesteld met betrekking tot het instapregime hebben eveneens onze instemming, al stel ik vast dat daarmee één van de indertijd geannoteerde troeven van de strippenkaart, het vergroten van de omloopsnelheid, te niet wordt gedaan.

Weliswaar zal de passagier nu via de chauffeur moeten passeren, maar alleen controle van het plaatsbewijs of stempelen kost relatief weinig tijd. Onaangetaast blijven dus de grote voordelen van invoering van de strippenkaart zoals de voorverkoop waardoor de wagenverkoop aanmerkelijk is verminderd. Ook blijft het voordeel dat niet voor iedere rit of overstap opnieuw een plaatsbewijs hoeft te worden aangeschaft zoals doorgaans voorheen het geval was.

worden behandeld. Alhoewel een dienstbevel in principe dient te worden opgevolgd, kan er geen twijfel bestaan over de individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid van zowel de meerdere als van degene tot wie het dienstbevel zich richt.

Onvoorwaardelijke gehoorzaamheidsplicht dient dan ook met kracht te worden afgewezen. De algemene toetsingscriteria gelden zowel voor dienstbevelen ten aanzien van nucleaire taken als voor andere dienstbevelen. Bij het niet opvolgen van een dienstbevel kan de vraag of het dienstebevel betreft en voorts of een zodanig bevel terecht is geweigerd, aan het oordeel van de rechter worden onderworpen.

De term 'mindergeschiktheidsverklaring' wordt binnen de krijgsmacht niet gebezigd. Waarschijnlijk is bedoeld beperkte inzetbaarheid. Hieromtrent kunnen slechts in individuele gevallen uitspraken worden gedaan.

Overigens zal in de meeste gevallen van zware vervoerstromen per tram of metro of gelede bus het instappen door alle deuren en de toepassing van de stempelautomaat ongewijzigd van kracht blijven.

Vraag van de heer **Castricum** (PvdA): Kan de rijdende trein van de ontwikkeling van de magneetkaart nog gestop worden.

Ik moge de heer Castricum verwijzen naar mijn brief van 23 november aan de Voorzitter van deze Kamer naar aanleiding van de motie-Hennekam. In die brief heb ik gesteld dat de rijdende trein twee tussenstations heeft, die, zo daar aanleiding toe zou bestaan, ook eindstation kunnen zijn. Dat verwacht ik overigens niet.

Overigens bedragen de kosten van de eerste en tweede fase geen f 20 mln. maar circa f 9 mln. Van die f 9 mln. nemen V&W, EZ en Siemens elk een derde voor hun rekening. Voor V&W praten we thans dus over ongeveer f 3 mln.

Er is, in nauw overleg met het openbaar vervoer bedrijfsleven, een uitgebreide projectorganisatie opgezet. Daardoor is een ruime betrokkenheid vanuit het openbaar vervoer bedrijfsleven gewaarborgd. Ik ben het met de heer Castricum eens, dat een dergelijke betrokkenheid ook nodig is.

Vraag van de heer **Castricum** (PvdA) over het CRMH-advies over stedelijk verkeer en vervoer en milieu

In de schriftelijke beantwoording heb ik al aangegeven dat naar mijn mening een groot aantal aanbevelingen in het CRMH-advies overeenkomen met de doelstellingen van het thans gevoerde beleid. Ongewenste effecten op milieu gebied dienen zo veel als mogelijk te worden vermindert. In de praktijk zijn de mogelijkheden daartoe echter beperkter dan de CRMH suggereert.

Verder merk ik op dat naast het bevorderen van het openbaar vervoer en het langzaam verkeer ik kan instemmen met het streven naar minder vervuiling door de auto (ongelode benzine, minder uitlaatgasen). Hiermede kan meer resultaat worden bereikt dan door 'wijzigingen van gedragspatronen'. Een commentaar op het CRMH-advies gericht aan de Minister van VROM is in voorbereiding.

Vraag van de heer **Castricum** (PvdA) over de gevolgen van de massamotorisering voor het milieu

De heer Castricum heeft gesteld dat de regering in geringere mate dan voorheen aandacht schenkt aan de gevolgen van de massamotorisering voor het milieu.

Ik verwerp deze gedachte. Geruime tijd berust bij de Kamer een voorstel tot wijziging van de Wegenverkeerswet dat er toe strekt dat verkeersregels mede kunnen worden vastgesteld om schadelijke effecten voor het milieu te beperken. De uitgangspunten van dit wetsvoorstel worden door mij nog steeds onderschreven.

Ik erken dat de voortgang van het wetsontwerp ernstige vertraging heeft opgelopen. Dit komt echter met name door de beslissing van de regering ten aanzien van de deregulering zoals deze ook door de Kamer is aanvaard. De taak waarvoor ik, evenals mijn ambtgenoot van Justitie als mede-ondertekenaar van het ontwerp, thans gesteld ben is het wetsvoorstel in overeenstemming te brengen met de dereguleringsuitgangspunten.

Dit punt heeft mijn oprechte aandacht. Ik hoop, en ik zeg dit mede ter geruststelling van mevrouw Ubels, dat ik op korte termijn in staat ben de memorie van antwoord inzake het wetsvoorstel uit te brengen.

Daarnaast worden onder mijn verantwoordelijkheid op rijkswegen maatregelen getroffen die milieu-overlast moeten tegengaan. Ik denk aan geluidswallen en dergelijke.

Vraag van de heer **Castricum** (PvdA) om de hardheid van het programma van de rijksoverheid voor de scheiding van verkeerssoorten toe te lichten en om het amendement van de heer Rienks over overheveling van gelden te steunen.

Het scheiden van verkeerssoorten kan op verschillende manieren plaatsvinden. Het kan plaatsvinden door de aanleg van fietspaden, maar ook met het concentreren van het autoverkeer op de stedelijke hoofdwegen en meer algemeen door het realiseren van verkeers- en verblijfsgebieden. In die verblijfsgebieden kunnen voor de fietsers met betrekkelijk eenvoudige middelen aantrekkelijke verkeersluwe routes gerealiseerd worden.

Het beleid is erop gericht dit te stimuleren. In dit verband verwijs ik naar zaken als de wettelijke regels die er nu zijn voor de dertig kilometerzoning en de woonerfregeling, maar ook naar de rijksbijdrageregeling voor stedelijke verkeersvoorzieningen.

Vraag van de heer **Castricum** (PvdA) over de bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheden

De heer Castricum heeft gevraagd naar mijn mening over de gedachte de bestuurlijke en financiële verantwoordelijkheden over te dragen aan regionale vervoerautoriteiten.

Het Kabinet is zoals bekend geen voorstander van een vierde bestuurslaag, noch voor versnipperde bestuursconstructies. Voor de bestuurlijke organisatie van het personenvervoer is derhalve uitgangspunt de drie bestaande bestuurslagen. Voor bepaalde problemen kan een oplossing worden gevonden in samenwerking van besturen. De Wet Gemeenschappelijke Regelingen geeft hiervoor het algemene kader. In het voorstel van de Wet personenvervoer hebben we een dergelijke oplossing opgenomen als mogelijkheid voor het zogenaamde agglomeratievervoer.

Ik stel voor een eventuele verdere discussie hierover te voeren bij de

behandeling van de Wet personenvervoer.

Vraag van de heer **Castricum** (PvdA) over het fietsverkeer

De heer Castricum vraagt zich af wanneer de resultaten zichtbaar zullen worden van de bij de behandeling van de nota Fietsverkeer aangenomen motie over de betere afstemming van het fietsgebruik en het openbaar vervoer?

In de motie inzake de afstemming van het fietsgebruik en het openbaar vervoer werd gevraagd om het instellen van een werkgroep om de mogelijkheden tot het verbeteren van de genoemde afstemming te bezien. Zoals de motie vroeg is de werkgroep breed samengesteld: naast vertegenwoordigers van mijn departement nemen ook vertegenwoordigers van de consumentenbond, ENFB, Stichting ROVER, ANWB, ESO, en de raad van directeurs van de BOV-gemeenten en de NS aan de werkgroep deel.

De werkgroep is inmiddels een eind weegs met haar taak. Er is een inventarisatie gemaakt van het gebruik van de fiets in samenhang met het openbaar vervoer en de knelpunten die daarbij optreden. Op basis hiervan wordt gezocht naar mogelijkheden om de knelpunten weg te nemen.

Ik zal u binnenkort hierover nader informeren.

Vragen van de heer **Hennekam** (CDA):

– Is het niet merkwaardig dat de PTT 13 mln. winst haalt uit de kaartverkoop?

– Is er 4 mln. renteverlies door 'geld onder de chauffeurs'?

De PTT en alle overige verkopers van vervoerbewijzen ontvangen een provisie voor de verkoop van vervoerbewijzen stads- en streekvervoer. Daarnaast ontvangt PTT een vergoeding van de gemaakte kosten voor distributie en administratie.

Dit kan niet als winst worden beschouwd, er staan immers geleverde prestaties tegenover. Overigens heb ik de openbaar vervoerbedrijven toegezegd bijverlenging van het contract met de PTT over de voorwaardelijke opnieuw te zullen onderhandelen. Met het door u aangestipte mogelijke renteverlies doelt u waarschijnlijk op de onder de bestuurders en chauffeurs aanwezige voorraad 6- en 10-strippenkaarten.

Een en ander is een onvermijdelijke zaak: indien er verkoop op de wagen

plaatsvindt moeten het rijdend personeel over een buffervoorraad beschikken. De vervoerbedrijven trachten daarbij (in aller belang), door zo spoedig mogelijk afrekeningen, de betreffende voorraad zo laag mogelijk te houden.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA): Kan een onbeperkte geldigheid van de strippenkaart nader worden gezien?

Deze faciliteit is indertijd op sterke aandrang van de Kamer ingesteld. In principe ben ik er voorstander van de onbeperkte geldigheid van strippenkaarten te beperken. Maar ik ben mij er van bewust dat hieraan een groot aantal technische bezwaren kleven. Ik ben bereid deze zaak met het openbaar vervoer bedrijfsleven op te nemen.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA): Wij hebben vooralsnog de minister gevolgd in haar voorkeur enige planning en structuur aan te brengen via de Wet personenvervoer. De Kamer is daarbij nog niet aan zet. Voor ons is evenwel vanzelfsprekend dat daarin sprake zal dienen te zijn van horizontale en verticale coördinatie. Uitvoerders van het beleid, de openbare vervoersbedrijven moeten evenals de vervoersconsumenten bij de formulering van het beleid worden betrokken. Duidelijk zal getraceerd moeten worden waar, welke verantwoordelijkheden liggen. Vooral het streekvervoer zal daarmee gebaat zijn; het valt nu eigenlijk letterlijk en figuurlijk tussen NS en stedelijk vervoer in

De regering is van mening dat het bestaande stelsel van planvormen de mogelijkheid biedt voor geïntegreerde beleidsvorming ten aanzien van verkeer en vervoer. In het Wetsontwerp personenvervoer, waarover wij naar ik hoop binnenkort komen te spreken, zijn waar nodig voor afstemming van bestuurshandelen en betrokkenheid van belanghebbenden zekere waarborgen voor planning en horizontale en verticale coördinatie opgenomen. Ik denk hierbij aan de gemeentelijke verkeers- en vervoerplannen, het provinciale advies over het interlokaal vervoer en het overleg over de vast te stellen dienstregelingen. Het voorstel geeft een duidelijke verdeling van bevoegdheden, ook voor het streekvervoer.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA): Wat is de stand van zaken rond taxi-inzet en wat zijn de verdere beleidsvoornemens in deze alsmede de inschakeling van toerwagens?

In aanvulling op het antwoord op de schriftelijke vraag nr. 285 wil ik ten aanzien van het beleid met betrekking tot de inzet van taxi's mede in antwoord op vragen van mevrouw Jorritsma bij het openbaar vervoer het volgende stellen.

Uit het evaluatie-rapport van het experiment in Zeeuws-Vlaanderen is mij gebleken dat onder een aantal voorwaarden de inzet van taxi's op dunne lijnen tot een aanzienlijke kostenbesparing kan leiden.

Ik heb afgelopen zomer de ESO verzocht om nadere voorstellen te doen voor projecten waarbij taxi-inzet onder regie van streekvervoerbedrijven mogelijk is.

Tevens wil ik uitdrukkelijk stellen dat de inzet van taxi's niet beperkt hoeft te blijven tot het louter vervangen van lijndiensten, maar dat ook meer vraagafhankelijke systemen mogelijk zijn. Ik ga ervan uit, dat mijn verzoek op korte termijn wordt gehonoreerd door de ESO.

Wat de inschakeling van toerwagens betreft ben ik van mening dat door meer bijhuren bij particuliere toerwagenbedrijven vooral in de spitsuren besparingen mogelijk zijn bij het openbaar vervoer. Het bustaxi-experiment in Friesland is nog niet afgerond. Aan de hand van de resultaten zal te zijner tijd bekeken worden of verdere voorstellen zullen volgen.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA): Is meer integratie mogelijk tussen het stads- en streekvervoer mogelijk ten einde tot besparingen te komen?

In een aantal gebieden van het land zijn reeds integratiestudies uitgevoerd of nog gaande. Het mag zeker niet worden uitgesloten dat ook in andere gebieden door middel van integratie besparingen zijn te bereiken.

De mogelijkheden voor integratie tussen stadsvervoer, streekvervoer en NS-vervoer vormen een punt van blijvende aandacht.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA) over regionale ontwikkeling vervoer door de lucht.

De heer Hennekam sprekend over de regionale ontwikkeling van het vervoer door de lucht, stelde dat ook andere dan bestaande maatschappijen in deze groeiemarkt moeten kunnen

delen. Immers, zo stelde hij, luchtvaartbelang is geenszins gelijk aan luchtvaartmaatschappijbelang. Ik deel zijn zienswijze. Ik ben daarbij ook van mening dat voor Nederland een stimulerende rol is weggelegd om daar waar marktpotentieel aanwezig lijkt, het internationale regionale luchtvervoer meer gestalte te geven.

Te denken valt hierbij onder meer aan het nieuwe luchtvaartakkoord met Engeland en het streven van Nederland in EEG-verband naar een verdere liberalisatie van het luchtvervoer. Ook mijn beleid terzake van het verlenen van luchtvervoersvergunningen en het stimuleren van de ontwikkeling van de regionale luchtvaartterreinen en het opbouwen van een regionaal luchtvervoersnet is gericht op het benutten van de luchtvaartpolitieke ruimte die hierdoor kan ontstaan.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA) over regionale voorzieningen.

Het standpunt van de heer Hennekam ten opzichte van de regionale voorzieningen is – ik constateer dat met genoegen – een steun voor de regeringsopvattingen daarover in het SBL. We zullen daar binnenkort uitvoeriger over kunnen spreken.

Vragen van de heren **Hennekam** (CDA), **Tommel** (D'66) en **Van Rossum** (SGP) over behandeling SBL.

Wat betreft het Structuurschema Burger Luchtvaartterreinen streef ik naar een spoedige behandeling door deze Kamer. Zoals u bekend is, heb ik verzocht de behandeling op te schorten totdat de herbezinning op de aanleg van de gedraaide vierde baan van Schiphol zou zijn voltooid; ik verwacht dat dat nu werkelijk op korte termijn het geval zal zijn.

Ik hecht eraan te onderstrepen dat deze herbezinning niet alleen door de onverwacht hoge kosten van een baandraaiing wordt gemotiveerd.

Ten gevolge van de modernisering van de luchtvloot, welke mede tot stand komt onder druk van de in internationaal verband overeengekomen geluidcertificatie-eisen en operationele beperkingen voor vliegtuigen, die niet aan deze eisen voldoen, neemt de geluidbelasting rondom Schiphol af en mag een niet onaanzienlijk verdere afname worden verwacht, ondanks de voorziene groei van de omvang van het luchtverkeer.

De thans voordoende afname van de geluidsbelasting valt af te leiden uit de berekeningen van de geluidsbelasting, die jaarlijks in opdracht van

de Rijksluchtvaartdienst door het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium worden uitgevoerd en waaromtrent de Kamer jaarlijks een rapport wordt toegezonden.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA): Kan het personeel niet nauwer bij het overleg over de privatisering van het loodswezen worden betrokken en is een eigen ondernemingsvorm mogelijk?

Voor het antwoord op deze vraag kan ik in hoofdzaak verwijzen naar mijn antwoord op 10 december jl. op vragen van de heer Van der Doef over stakingen bij het loodswezen.

Ik voeg hieraan nog toe dat de stakingen welke onlangs hebben plaatsgevonden meer dienen te worden gezien als een uiting van onrust over de onzekerheid ten aanzien van de uitkomsten van de verschillende operaties dan als gebrek aan overleg. Daarom streef ik er naar voor een en ander in de tijd gezien zo snel mogelijk met concrete beslissingen te komen.

Vragen van de heren **Hennekam** (CDA) en Van **Van Rossum** (SGP) over Sowjetconcurrentie in de Zeescheepvaart.

Zoals uit de verschillende statistische bronnen blijkt neemt de Sowjetpenetratie op Airene vaarroutes nog steeds steeds toe. In dit verband deel ik de bezorgdheid van de heren Hennekam en Van Rossum.

De ongelijkheid in concurrentievoorwaarden wordt enerzijds veroorzaakt door de verschillen in prijsvorming voor vervoerdiensten, anderzijds door de scheepvaartpolitiek van Staatshandellanden, namelijk het kopen op F.o.b. basis en het verkopen op c.i.f. basis alsmede de onmogelijkheid tot vrije ladingverwerving door westerse reders in de Sowjet-Unie. In internationale kaders als EG en OESO wordt er naar gestreefd de positie van de traditionele maritieme landen zo sterk mogelijk te houden. Zoals de vragenstellers bekend is wordt eveneens in het zgn. Hard Core overleg getracht passende oplossingen voor toenemende penetratie van de vloeten van Staatshandellanden te vinden.

Als gevolg van het andermaal mislukken en volstrekt stagneren van het commercieel overleg tussen Hard Core reders en reders uit de Sowjet-Unie is in principe besloten tot ministerieel overleg tussen de Hard Core landen waarbij over de verder te nemen stappen zal worden beslist.

Nota:

f.o.b. = free on board;

c.i.f. = cost insurance freight.

Vragen van de heren **Hennekam**, (CDA), **Blauw** (VVD), **Van Rossum** (SGP) en **Schutte** (GPV) over stand van zaken met betrekking tot wijziging Wet Zeevaarddiploma's en het uitvlaggen van Nederlandse schepen.

Naar aanleiding van de vragen van de geachte afgevaardigden de heren Hennekam, Blauw, Van Rossum en Schutte over de herziening van de bemanningsregels voor zeeschepen en over het uitvlaggen van Nederlandse schepen merk ik het volgende op.

In tegenstelling tot andere Europese scheepvaartlanden was tot voor kort in ons land nauwelijks sprake van het uitvlaggen van zeeschepen. Recentelijk lijkt hier – moet ik tot mijn spijt zeggen – verandering in te komen doordat een aantal Kleine Handelvaartschepen onder goedkopere vlaggen is gebracht.

Enerzijds is hiervan de oorzaak de slechte marktsituatie in de afgelopen jaren waardoor enkele reders financieel het water tot aan de lippen is gestegen. Anderzijds speelt een rol dat voor sommige scheepstypen de huidige Nederlandse bemanningsregels zwaarder zijn dan in andere landen.

Zoals bekend vindt over de herziening van de Nederlandse bemanningswetgeving reeds geruime tijd overleg plaats in onder andere de Stuurgroep Nederlandse Handelvaart met werknemers- en werkgevers-organisaties.

Ik betreur het in hoge mate dat het daar niet gelukt is om overeenstemming te bereiken over een interimregeling in afwachting van een geheel herziene diploma- en bemanningswetgeving. Zelf heb ik ook nog geprobeerd met een in mijn ogen voor alle partijen redelijk compromis een oplossing te vinden. Voor de reders was dit voorstel met enige moeite aanvaardbaar, de werknemersorganisaties hebben het echter afgewezen. Het komt mij voor dat het uitvlaggen van schepen vooral slechts is voor de Nederlandse werkgelegenheid en de Nederlandse werknemers.

Om misverstanden te voorkomen wil ik hier duidelijk stellen dat de veiligheidsaspecten en werkomstandigheden zeer zwaar dienen te wegen bij het vaststellen van nieuwe bemanningsschalen.

Hoe nu verder?

Een voorstel tot partiële wijziging van de Wet op de Zeevaarddiploma's is in juli de Raad van State toegestuurd. Ik hoop dat het advies hierover spoedig zal worden uitgebracht. Waar

ook maar enigszins mogelijk wil ik de behandeling van het betrokken wetsontwerp bespoedigen. Nu al doe ik – meneer de Voorzitter – een beroep op de Kamer om gezamenlijk er naar te streven de behandeling van dit wetsvoorstel voor het zomerreces af te ronden. Daarmee zou de Nederlandse zeescheepvaart en de werkgelegenheid ten zeerste zijn gediend.

Vooruitlopend hierop heb ik voor de categorie schepen waar zich op dit moment de grootste problemen voordoen, te weten Kleine Handelsvaartschepen tot 2000 ton volgens het nieuwe scheepsmetingsverdrag een interimmaatregel getroffen. Ik heb het hoofd van de Scheepvaartspectie toestemming gegeven om op grond van het Schepenbesluit 1965 met ingang van 1 januari aanstaande dispensatie te verlenen betreffende het aantal gezellen, dat op deze schepen aangemonsterd dient te zijn.

Het Schepenbesluit biedt daartoe de mogelijkheid en uit veiligheids oogpunt acht ik dit voor moderne schepen geheel antwoord.

Binnenkort zal het bedrijfsleven hierover worden geïnformeerd. Hoewel deze maatregel niet alle problemen oplost, hoop ik dat althans voor dit moment het uitvlaggen van Nederlandse schepen tot staan kan worden gebracht.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA) over financiering zee- en rivierdijken

Inzake de financiering van de f 42 mln. die in 1985 extra ten behoeve van de zee- en rivierdijken uitgetrokken wordt kan het volgende worden medegedeeld. Het gaat hier om een versnelling te weten extra uitgaven in 1985 met als gevolg een verlaging van meerjarencijfers. Een bedrag van f 32 mln. wordt voorlopig gebruikt van het artikel Steunverlening zeescheepvaart.

Gebleken is dat in het jaar 1984 de betalingen een najling vertonen, ook in 1985 zal dit effect optreden. In de jaren 1987 tot en met 1988 zal dit bedrag gevonden worden binnen de beschikbare middelen met betrekking tot de Natte Waterstaat.

De resterende f 10 mln. wordt gevonden op het artikel Materiële uitgaven Rijksluchtvaartschool. Het aanschaffingsprogramma bij de RLS is n.l. door diverse oorzaken enigszins getemporeerd. Te zijner tijd zullen de benodigde bedragen binnen de V en W ter beschikking staande middelen worden gevonden.

Vraag van de heer **Hennekam** (CDA) over prijsstijging WUW

Door de heer Hennekam wordt opgemerkt dat het WUW budget geen prijscompensatie kent. Deze opmerking is niet juist. Over de prijsstelling inzake de WUW zijn in het verleden met Financiën afspraken gemaakt. Deze houden in dat wanneer de prijsstijgingen de 4% overschrijft het meerdere zal worden gecompenseerd.

Tot een prijsstijging van 4% wordt verondersteld dat de groei van het wagenpark waarmee het begrotingscijfer jaarlijks wordt aangepast, onder meer dient ter dekking van de prijsstijging.

Doordat de afgelopen jaren de prijsstijging de 4% niet heeft overschreden is alleen een stijging ingevolge de groei van het wagenpark verwerkt.

Vragen van de heer **Tommel** (D'66) en mevrouw **Ubels-Veen** (EVP) over de bestrijding van kleine criminaliteit.

De heer Tommel meent dat de bestrijding van de kleine criminaliteit te weinig aandacht krijgt. Hij vraagt naar het uitblijven van het actieplan inzake fietsendiefstallen, naar maatregelen ter bestrijding van voetbalvandalisme in het openbaar vervoer en wil de maximumsnelheid op autosnelwegen zien gehandhaafd.

Ook mevrouw Ubels-Veen vraagt naar handhaving van maximumsnelheden. De regering hecht groot belang aan de bestrijding van de kleine criminaliteit. Door de Minister van Justitie is te zamen met de Minister van Binnenlandse Zaken en mijzelf een commissie onder voorzitterschap van de heer Roethof ingesteld die tot taak heeft het vraagstuk van de kleine criminaliteit te analyseren en terzake met voorstellen ter bestrijding te komen.

Door die commissie is met voortvarendheid gewerkt. Volgende week zal de commissie een interimrapport aan de ministers uitbrengen. Ik neem aan dat daarin vraagstukken als vandalisme, fietsendiefstal en massaal gepleegde verkeersovertredingen zoals overtredingen van de maximumsnelheid uitgebreid aan de orde komen. Het spreekt vanzelf dat ik eerst van de bevindingen van de commissie wil kennis nemen alvorens terzake en in nauw overleg met de Minister van Justitie een standpunt te bepalen.

Vragen van de heer **Tommel** (D'66) en **Lankhorst** (PPR) over bestrijding fietsendiefstal.

Bij de behandeling van de Nota Fietsverkeer is de motie Tommel aanvaard. De motie Tommel vraagt om een integraal actieplan om het aantal fietsendiefstallen aanzienlijk terug te dringen en de kans op het terugvinden van gestolen fietsen te verhogen. Gezien de aard van de materie wordt de reactie op de motie in overleg met de Ministeries van Justitie en van Binnenlandse Zaken voorbereid. Een en ander vergt tijd en ik heb daarom in oktober van dit jaar bericht dat de reactie niet voor 1 maart 1985 verwacht kan worden.

Vraag van de heer **Tommel** (D'66): Wanneer mogen wij invoering verwachten van de nieuwe temperatuurgevoelige wegdekreflectoren die de automobilist waarschuwen tegen mogelijke gladheid?

Het is bekend dat thans een octrooi-aanvraag in behandeling is van een Duitse firma betreffende temperatuurgevoelige wegdekreflectoren.

Deze reflectoren hebben ernstige beperkingen. Ze reageren niet op factoren als vochtigheid en zoutgehalte welke van essentieel belang zijn voor het mogelijk optreden van gladheid en geven daardoor onvoldoende indicatie ten aanzien van de werkelijke kans op gladheid.

Toepassing van deze reflectoren kan daardoor de verkeersveiligheid zelfs negatief beïnvloeden en wordt daarom vooralsnog niet door mij overwogen. Praktijktoepassingen en ervaringen in het buitenland zijn nog niet bekend. De Rijkswaterstaat gaat intussen door met de verdere ontwikkeling van gladheidsmeldsystemen ter informatie van de wegbeheerder, gericht op een tijdige aanvang van strooiacties.

Vragen van de heren **Tommel** (D'66), **Castricum** (PvdA) en **Hennekam** (CDA) over gemaakte afspraken in het overleg met de Gehandicaptenraad en over aanvullend beleid na de afhandeling van de knielbus.

In het overleg met de Gehandicaptenraad van 14 november is afgesproken, dat de Gehandicaptenraad een stappenplan zal opzetten, uitgaande van realistische, financiële, randvoorwaarden. Het is de bedoeling dat dit plan, rekening houdend met de randvoorwaarden, een toekomstvisie zal bieden op de manier waarop verbetering gebracht kan worden in

de mobiliteitspositie van gehandicapten.

Wanneer het stappenplan gereed is, zal dit voor reactie worden voorgelegd aan alle betrokken bewindslieden. Op dat moment zal dan ook bezien worden of, naast het beleid weergegeven in mijn beleidsnota gehandicaptenvervoer en de memorie van toelichting bij mijn begroting voor 1985, nog aanvullende maatregelen wenselijk en mogelijk zijn.

Vraag van de heer **Tommel** (D'66): Wordt de Flevolijn toegankelijk voor gehandicapten.

Alle stations op de Flevolijn zullen met onder andere hellingbanen of liften toegankelijk worden voor gehandicapten.

Vraag van de heer **Tommel** (D'66) over sanering Schiphol.

Ik wil in dit verband ook de bezorgdheid van de heer Tommel wegnemen dat de sanering rond Schiphol zou hebben gewacht op een beslissing over de gedraaide baan; nog afgezien van de ontruiming van een aantal van de zwaarstbelaste woningen, die reeds in 1981 en 1982 werd begonnen, is zeer onlangs een begin gemaakt met het omvangrijke isolatieprogramma in het kader van de zgn. pre-sanering. Wij heffen daartoe reeds niet onaanzienlijke bedragen van de gebruikers.

Vraag van de heer **Tommel** (D'66) over Oost-Westbaan Luchthaven Zuid-Limburg.

In het bijzonder wat de mogelijke aanleg van een nieuwe baan op de Luchthaven Zuid-Limburg betreft – de heer Tommel sprak hier in het bijzonder over –, is het standpunt van de regering wel bekend: deze ingrijpende verbetering van de infrastructuur kan een belangrijke factor zijn ter verbetering van de regionale economische structuur. Dat betekent nog niet dat daaruit direct een positief besluit voortvloeit. Daarvoor is het project financieel en ruimtelijk te ingrijpend. De regering wenst althans een minimale basis zeker gesteld te zien in verband met óók de exploitatie in de toekomst; zij wacht concrete plannen van het bedrijfsleven daarom gaarne in. Daarom is de vrees van de geachte afgevaardigde voor een groot financieel fiasco ongegrond.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD) over het verschil in man-vrouwverhouding binnen waterschapsbesturen, gemeenteraden en provinciale staten.

Ziet de minister kans in de komende periode de ontwikkeling verder te stimuleren?

Wat betreft vrouwen in waterschapsbesturen wordt het volgende opgemerkt.

Uit de cijfers komt naar voren dat vrouwen minder vaak zitting hebben in waterschapsbesturen dan in raden en staten. Nog altijd wreekt zich in deze de geringe bekendheid bij grote delen van de bevolking met het waterstaatsbestuur. Dit leidt tot geringe opkomst bij verkiezingen en minder (vrouwelijke) kandidaten voor bestuursfuncties. De wijze waarop individuele functies worden vervuld is overigens een kwestie van verkiezingen c.q. benoemingen door belanghebbenden en ten aanzien van de voorzitter primair van het waterschapsbestuur zelf.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD): Is het mogelijk de schade als gevolg van de noodzakelijke ingrepen bij dijkverhoging aan bestaande waarden ook in het benedenrivierengebied volgens het zogenaamd uitgekend ontwerp of anderszins te beperken?

Voor de beperking van de schade die ontstaat ten gevolge van noodzakelijke ingrepen bij dijkverhoging zal alle inventiviteit moeten worden gebruikt. Daar is een aantal mogelijkheden voor zoals de reeds door de Commissie Becht aangeduide methode van de 'uitgekende ontwerpen'. Daarbij maken de berekeningsmethoden van de dijkprofielen – mede op basis van de ervaring bij de deltawerken en de studies van de Technische Adviescommissie voor de Waterkeringen – belangrijke ontwikkelingen door. Op deze gronden heb ik het vertrouwen dat beschouwing en overige waarden zoveel mogelijk kunnen worden gespaard.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD) over stand van zaken wettelijke regeling voor de muskusrattenvangers.

Deze zomer is de Raad van State advies gevraagd over een wetsontwerp inzake inzet en financiering van muskusrattenvangers. Het advies van de Raad van State heb ik echter nog niet ontvangen.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD) in verband met de oprichting van het waterschap 'Flevoland' zal de overgang van personeel naar het waterschap geschieden nadat overeenstemming met het nieuwe waterschapsbestuur is bereikt.

In de periode die voor ons ligt – en waarin de ambtelijke en bestuurlijke voorbereiding van de waterschapszorg in de nieuwe provincie Flevoland geleidelijk aan meer vorm zal krijgen – zal uitgebreid overleg met alle betrokkenen, ook over de wijze waarop de personeelsovergang reglementair geregeld moet worden, worden gevoerd. Ik heb er alle vertrouwen in dat dit zal leiden tot een regeling waarin aan de eigen verantwoordelijkheden van de betrokken instanties (Rijk, toekomstige provincie en het toekomstige waterschapsbestuur) voldoende recht wordt gedaan.

Het ligt voor de hand dat het overleg wordt aangegaan op basis van een constructie zoals die ook voor de overgang van Rijkspersoneel naar de provincie is gekozen. De overgang van personeel naar het waterschap ligt in zoverre eenvoudiger dat het voor het merendeel zal gaan om zgn. object-gebonden personeel.

Vraag van de heren **Blauw** (VVD) **Hennekam** (CDA) en **Van Rossum** (SGP) over indiening ontwerp-Waterschapwet.

Zoals bekend is mij dit jaar een concept-voortentworp voor een Waterschapswet aangeboden door een werkgroep van ambtelijke deskundigen van Rijk, provincies en waterschappen. Er is hier sprake van een efficiënte, geïntegreerde voorbereiding. Over dit voortentworp heb ik inmiddels nader bestuurlijk overleg gevoerd met het IPO-waterbeheer en met de Unie van Waterschappen, hetgeen naar verwachting spoedig zal kunnen leiden tot publikatie van een regeringsontwerp.

Daarop volgt een adviesronde en de advisering aan de Kroon door de Raad van State. Dat neemt niet weg dat de indiening van het wetsontwerp aan de Tweede Kamer binnen deze kabinetsperiode zal kunnen geschieden.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD): Hoe is de decentralisatie in het beheer van hoofdvaarwegen te rijmen met de memorie van toelichting die zegt dat er bij RWS een aandachtverschuiving is naar bestuur, beheer, bediening, onderhoud en verbetering?

De zinsnede in de memorie van toelichting inzake de aandachtverschuiving bij de Rijkswaterstaat naar bestuur, beheer, bediening, onderhoud en verbetering houdt in dat geleidelijk, naast aanleg van nieuwe

infrastructuur, steeds meer ook een afgewogen en actief beheer van de bestaande infrastructuur aandacht zal krijgen. Deze ontwikkeling, die met name naar voren komt in de zoiest aan de Kamer aangeboden Nota Waterhuishouding, doet zich voor bij alle overheden die waterstaatkundige infrastructuur beheren, en dus ook bij Rijkswaterstaat.

De gesignaleerde ontwikkelingen met betrekking tot het Structuurschema Vaarwegen doen hieraan niet af. De in gang gezette decentralisatie richt zich immers op die hoofdvaarwege die thans niet of niet integraal bij het Rijk in beheer zijn. Dit is uiteraard maar een beperkt deel van het hoofdvaarwegennet; het beheer van het hoofdvaarwegennet is op zijn beurt slechts een beperkt deel van de totale beheerstaak van de Rijkswaterstaat.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD): De zoetwatervoorziening van Schouwen-Duiveland zou voor rekening van de Rijksoverheid gegarandeerd moeten worden. Hierop gaarne de reactie van de Minister.

Ten aanzien van de financiering van de zoetwatervoorziening van Schouwen-Duiveland kan ik de geachte afgevaardigde Blauw mededelen dat ik heden een brief ten aanzien van dit onderwerp aan de voorzitter van de Tweede Kamer heb gezonden. U kunt daarin mijn overwegingen met betrekking tot de motie te Veldhuis/Eversdijk aantreffen.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD): Hoeveel van de activiteiten (van Verkeer en Waterstaat) in India, Midden Oosten, Zuidelijk Afrika etc. hebben betrekking op waterstaat?

De in de memorie van toelichting genoemde activiteiten via ontwikkelingssamenwerking hebben inderdaad in belangrijke mate betrekking op de inschakeling van het apparaat van Rijkswaterstaat. Om enkele voorbeelden te noemen: bevaarbaarheid van rivieren in India, havenprojecten in Mozambique en Indonesië, Wegenprojecten in het Midden Oosten en in Afrika. Waterstaat is verder betrokken bij een aantal projecten op het gebied van waterbeheersing ten behoeve van landbouwkundige projecten. Opgemerkt moet worden dat bij deze projecten meestal ook landbouwkundige aspecten, aan de orde zijn of zelfs prevaleren.

In die gevallen zal derhalve steeds samen worden gewerkt met het Ministerie van Landbouw. Daarnaast zijn er nog projecten in India, Bangladesh, Sri Lanka en Colombia die

betrekking hebben op watertransport in meer algemene zin en waarbij het water voor meerdere doeleinden dienstbaar zal zijn. Overigens zal ik bevorderen dat de kennis en ervaring wordt uitgedragen die bij het verrichten van de PAWM studie met betrekking tot het verrichten van grootschalige en complexe analyses voor het waterbeheer is opgedaan. Hiertoe is in samenwerking met het Waterloopkundig Laboratorium een cursus opgezet, die reeds enige malen met veel succes voor verschillende landen is gegeven.

Water voor de voedselbereiding valt in het algemeen buiten dit kader. Het begrip 'Domestic Water Supply' komt overeen met het Nederlandse 'Drinkwatervoorziening'. Ik veronderstel dat het de geachte afgevaardigde bekend is dat het Ministerie van VROM terzake de nodige activiteiten worden ontwikkeld. Overigens wordt in het geval van projecten waarbij zowel de drinkwatervoorziening als de afvalwaterproblematiek zijn betrokken tussen de beide Ministeries nauw samengewerkt.

Vraag van de heer **Blauw** (VVD): Kan de Minister iets meer zeggen over de kennisoverdracht (van Verkeer en Waterstaat) bij Ontwikkelingssamenwerking?

De kennisoverdracht ten behoeve van Ontwikkelingssamenwerking speelt vooral een rol in de fase dat projecten ontstaan, omdat dan vaak behoefte bestaat aan neutraal deskundig advies. In de praktijk betekent dit dat er nogal wat expertise wordt geleverd ten behoeve van het identificeren van projecten, het omschrijven daarvan en het aangeven van mogelijkheden om deze te laten uitvoeren. Slechts in een beperkt aantal gevallen zijn deskundigen van Verkeer en Waterstaat betrokken bij de uitvoering ter plaatse van projecten omdat hiervoor vaak ook de particuliere sector de kennis kan leveren.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Wat is de reden de tariefwijzigingen op 1 april in te laten gaan en waarom is niet gekozen voor 1 juli?

Op bedrijfstechnische gronden is een tariefwijziging in de zomer onpraktisch, omdat dan een groot deel van het publiek en het rijdend personeel met vakantie is. Dit levert problemen op in de communicatie.

Ook zal uiteraard een verschuiving naar 1 juli inkomstenderving betekenen.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD) en de heer **Lankhorst** (PPR) over besparingen vervoerbedrijven.

Mevrouw Jorritsma en de heer Lankhorst zijn verbaasd dat de bedrijven ruim f50 miljoen op jaarbasis kunnen besparen zonder dat het voorzieningenniveau in betekenen-de mate wordt beïnvloed.

Zoals u bekend heb ik met de gemeenten en de bedrijven over de omvang van de besparingen overeenstemming bereikt. De invulling daarvan laat ik aan de bedrijven zelf over. Ik besef dat de directies en het personeel hiermee voor een aanzienlijke krachtsinspanning staan. Daartegenover staat echter het positieve perspectief dat ontstaat door de tariefsafspraken die nu zijn gemaakt.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Wat is de stand van zaken met betrekking tot het openbaar vervoer in de provincie Groningen en wordt voldoende aandacht besteed aan de bediening van kleine kernen die ver van stations liggen?

Op dit moment zijn nog een aantal varianten voor een openbaar vervoer netwerk in discussie. De planning is er op gericht aan het begin van het volgend jaar een concept-rapport van de begeleidingscommissie aan de betrokkenen in de regio voor te leggen.

Over de inhoud van de varianten kan ik derhalve nog niets meedelen, maar vanzelfsprekend wordt ook aandacht geschonken aan de openbaarvervoervoorziening in de kleine kernen die niet aan de spoorlijn gelegen zijn.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Is het de minister bekend dat er een taxi van Duitse origine op de markt is waarbij rolstoelgebruikers voor normaal taxitarief kunnen worden vervoerd?

Van een dergelijke taxi is mij op dit moment nog niets bekend. Zoals u bekend is, heb ik grote belangstelling voor een experiment met een speciale taxi die voor rolstoelgebruikers toegankelijk is. Ik zal over de door de geachte afgevaardigde bedoelde Duitse taxi dan ook nader informatie doen inwinnen.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Blijft coördinatie gehandicaptenvervoer bij staatssecretaris Volksgezondheid en op welke wijze wordt verbetering gebracht in coördinatie ten aanzien van speciaal vervoer?

De coördinatie van het gehandicaptenbeleid als totaal, en dus ook voor het gehandicaptenvervoer als onderdeel daarvan, berust bij de staatssecretaris Volksgezondheid. Zoals al is vermeld, zal de Gehandicaptenraad een stappenplan opstellen met betrekking tot het gehandicaptenvervoer. Dit plan zal door de staatssecretaris Volksgezondheid ter reactie worden voorgelegd aan alle betrokken bewindslieden.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Worden bij NS op alle lijnen rytuigen met voor rolstoelgebruikers toegankelijke compartimenten ingezet?

In par. 8.2.7. van de memorie van toelichting is sprake van IC-materieel dat thans vervangen wordt. Het is de bedoeling dat alle materieel op IC-lijnen in de toekomst voorzien zal zijn van een voor rolstoelgebruikers toegankelijk compartiment.

Vragen van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Denkt de minister dat omtrent het spoorweglawaai, waar op dit moment geen overeenstemming is met VROM, ooit overeenstemming te krijgen is, als niet vooral met betrekking tot NS-stations en wat hogere maximum geluidsgrens wordt toegestaan? NS-stations kunnen toch uitsluitend goed functioneren als ze zeer dicht bij woonwijken liggen? En hoe verhoudt zich dit tot de SSG waarjuist gestimuleerd wordt dicht bij OV-voorzieningen te gaan bouwen?

Ten aanzien van zogenaamde stationsituaties is door VROM voorgesteld hiervoor in principe eenzelfde grenswaarde te hanteren als voor niet-stationsituaties. Wel zou de stationsituatie expliciet in de wet genoemd worden als één van de gronden waarop gedeputeerde staten ontheffing kunnen verlenen, dat wil zeggen: een hogere grenswaarde toe kunnen staan – zij het onder bepaalde voorwaarden – die bij voorbeeld kunnen inhouden dat de desbetreffende geluidgevoelige bebouwing geïsoleerd moet worden.

Van V&W-zijde is steeds benadrukt dat in stationsituaties zonder voorbehoud de hogere grenswaarde zou

moeten gelden uit de Circulaire Spoorweglawaaai (uitgegeven in mei 1979 door de toenmalige Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne) zodat ook zonder ontheffingsprocedures of kostenverhogende voorzieningen bebouwing dichterbij stations mogelijk is.

Over het principe dat (mede in het licht van het SSG) zo dicht mogelijk in de buurt van stations gebouwd moet kunnen worden bestaat feitelijk geen verschil van mening tussen VROM en V&W wél over de praktische uitwerking van dit principe. Daarover zal het overleg moeten worden voortgezet.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Kan nu worden toegezegd of een proef van VVN-borden langs rijkswegen wordt overwogen?

In het plaatsen van VVN-borden langs rijkswegen zie ik geen nut; zulks kan zelfs onder omstandigheden verkeersonveilig zijn in verband met afleiding van de aandacht van automobilisten voor het wegverkeer.

Wel ben ik bereid om bij de uitgang van benzinstations, parkeerplaatsen en wegrestaurants de mogelijkheid van plaatsing van VVN-borden te overwegen.

Vraag van mevrouw **Van ES** (PSP): Is de minister bereid regelmatig opnieuw te bezien of nieuwe ontwikkelingen (ten aanzien van gehandicapten en openbaar vervoer) aanleiding geven om tot een andere afweging te komen?

Uiteraard volg ik de ontwikkelingen ten aanzien van vervoersmogelijkheden voor gehandicapten nauwgezet. Indien deze ontwikkelingen daartoe aanleiding geven zal ik mijn standpunt opnieuw bezien. Op dit moment zie ik daartoe echter geen aanleiding.

Vraag van de heer **Van Rossum** (SGP) over niet-doortrekken Nieuwegeinlijn in verband met hoge kosten metro Spijkenisse.

Met de studie naar het doortrekken van de Nieuwegeinlijn moet nog begonnen worden. Uiteraard zal daarbij een realistische raming gemaakt worden van de kosten van het project, met inbegrip van de te verwachten exploitatiekosten. Verder zijn onder meer aan de orde het te verwachten aantal extra reizigers en mogelijke voordelen in verband met integratie.

Vergelijking van dit project met de aanlegkosten van de metroverlen-

ging naar Spijkenisse is niet verantwoord omdat in het geval Spijkenisse gekozen moest worden voor een relatief diepe en lange tunnel in verband met het karakter van het vaarwater. Bij de Nieuwegeinlijn is de situatie anders.

Vraag van de heer **Van Rossum** (SGP) over hogere NVS-normen voor laagbezette ritten, zeker op zondag, om de verliezen te beperken.

Het verhogen van de NVS-normen alleen voor geringe vervoersstromen zou de belangen van reizigers in landelijke gebieden schaden. Beperking van de tekorten van het openbaar vervoer door middel van efficiëntie-maatregelen en het opheffen van dubblures tast daarentegen het voorzieningenniveau niet wezenlijk aan.

Vraag van de heer **Van Rossum** (SGP): Heeft de minister inmiddels volledige overeenstemming met het provinciaal bestuur van Zeeland inzake de bouw van de dubbeldekker ten behoeve van veerdienst Vlissingen – Breskens?

Wat betreft de bouw van het dubbeldeksveer Vlissingen–Breskens kan ik meedelen dat volledige overeenstemming is bereikt met het provinciaal bestuur van Zeeland. De opdracht voor de bouw is inmiddels door het provinciaal bestuur verstrekt. Vandaag precies een week geleden heeft de kiellegging voor de dubbeldekker plaatsgevonden.

Vragen van de heer **Van Rossum** (SGP):

- Zullen de aanleginrichtingen voor de veerdienst Vlissingen – Breskens tijdig gereed zijn?
- Is de capaciteit van de veerverbinding dan voldoende voor piekbelastingen?

De planning van de aanpassing van de aanleginrichtingen voor de veerdienst Vlissingen – Breskens is gericht op ingebruikneming vóór het zomerseizoen 1985, en wel op Hemelvaartdag.

De derde dubbeldeksveerboot zal in het voorjaar van 1986 in de vaart worden genomen. De capaciteit van de veerverbinding zal dan, evt. met inzet van een extra enkeldeksveerboot, voldoende zijn om ook piekbelastingen op te vangen.

Vraag van de heer **Van Rossum** (SGP): Wanneer zullen de nieuwe berekeningen inzake de maatgevende waterstan-

den in het overgangsgebied op de Lek en in de IJsselmond beschikbaar zijn?

De nieuwe berekeningen inzake de maatgevende waterstanden op de Beneden-IJssel en het overgangsgebied op de Lek komen in de loop van 1985 beschikbaar, evenals de overige berekeningen van de maatgevende waterstanden langs de bovenrivieren en in het benedenrivierengebied.

Vraag van de heer **Van Rossum** (SGP): Wil de bewindsvrouw in overleg met de provincie Zuid-Holland en de gemeente Dordrecht de impasse van de rondweg om die stad doorbreken?

Het overleg over de randweg-Dordrecht is gaande en bevindt zich niet in een impasse.

De afspraken over de realisering van het nog ontbrekende noordelijke gedeelte zijn in principe gemaakt. Het nog lopende overleg betreft de tracerings in detail van het zuidelijke gedeelte alsmede de ruiling van de rondweg tegen enige nu nog bij het rijk in beheer zijnde, niet tot het hoofdwegennet behorende, wegen.

Vraag van de heer **Van Rossum** (SGP): Wanneer zal (onder meer) het ontwerp-Scheepvaartverkeerswet de Kamer bereiken?

Een ambtelijk ontwerp-Scheepvaartverkeerswet is inmiddels voor commentaar naar betrokken overheidsinstanties en particuliere organisaties gezonden. Daarnaast zal de regering over het ontwerp advies vragen bij onder meer de ICONA. Er wordt naar gestreefd het ontwerp in de tweede helft van 1985 bij de Tweede Kamer in te dienen.

Vraag van de heer **Van Rossum** (SGP) over wenselijkheid structuur in Nederland voor gezamenlijk optrekken in het buitenland van overheid en particulier bedrijfsleven.

De wenselijkheid van een structuur in Nederland voor het gezamenlijk optreden van overheid en particulier bedrijfsleven in het buitenland, wordt geheel onderschreven. Dit is dan ook een van de redenen dat er een export platform V en W tot stand is gekomen.

Vraag van de heer **Lankhorst** (PPR) over de aanleg van fietspaden.

De bijdrageregeling voor de aanleg van fietsvoorzieningen wordt met ingang van 1 januari 1985 beëindigd.

Dit onder overheveling van gelden naar het Gemeentefonds. Bij de behandeling van de begroting van het Rijkswegenfonds is op een en ander uitvoerig ingegaan.

Nogmaals wordt benadrukt dat de aanleg van de nodige fietsvoorzieningen tot de verantwoordelijkheid van de desbetreffende wegbeheerder behoort. Elke overheid dient daaraan zelf de nodige prioriteit toe te kennen.

Vraag van de heer **Lankhorst** (PPR) over fietstarieven.

De NS heeft dit voorjaar toegezegd voor het eind van dit jaar een evaluatierapport over de fietstarieven bij mij in te dienen. Ik heb het rapport nog niet ontvangen.

Vraag van de heer **Lankhorst** (PPR) over uitbreiding van het aantal bewaakte stallingen bij NS-station.

Uitbreiding van het aantal bewaakte stallingen bij stations zal gezien de te verwachten bezettingsgraad in zijn algemeenheid leiden tot een toename van de tekorten van NS. In de werkgroep Integratie Fiets en Openbaar Vervoer (IFOV) wordt gezocht naar andere oplossingen.

Vragen van de heer **Lankhorst** (PPR) over verhouding rokers/niet rokers bij NS:

1. Hoe is deze verhouding onder de passagiers?
2. Hoe is deze verhouding in de materieelstelling?

De ontwikkeling in het rokersgedrag onder de reizigers wordt nauwlettend gevolgd om zodoende tot een materieelstelling te komen die past bij de vraag.

Omstreeks 1975 was de verhouding rokers/niet-rokers ongeveer 2:1; in 1984 is er sprake van een evenredig deel rokers en niet rokers.

Bij het nieuw te ontwikkelen materieel en bij het groot onderhoud van materieel wordt inmiddels rekening gehouden met een uitbreiding van het aandeel niet-rokers door uit te gaan van een verhouding rokers/niet rokers van 1 : 2.

Vraag van de heer **Lankhorst** (PPR): Wat te denken van de mogelijkheden automobilisten op de hoogte te brengen van de milieu-overlast van het autorijden?

De wet Geluidhinder biedt de mogelijkheid voor een etiketteringsre-

geling, waarmee fabrikanten en importeurs verplicht kunnen worden op auto's een vignet aan te brengen dat de geluidproductie vermeldt.

Tevens bestaat de gedachte van een milieukeur dat wordt toegekend aan bijzonder milieuvriendelijke producten en dat – op vrijwillige basis – bij voorbeeld middels een vignet kan worden kenbaar gemaakt.

Beide ideeën zijn onderwerp van studie bij mijn ambtgenoot van VROM.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV) over beleid inzake verbeteringen grensoverschrijdend openbaar vervoer, zoals aansluiting ons land op Franse TGV-plannen.

Nederland werkt sinds kort mee aan de studie van Frankrijk, België en Duitsland naar een hoge-snelheidslijn Parijs-Brussel-Keulen. Daarbij wordt nu ook gekeken naar een mogelijke tak naar Amsterdam. Het rapport daarover wordt eind 1985 verwacht.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV) over trage gang van zaken rond de Zuiderzeespoorlijn. Kan de tracéstudie in de tijd naar voren worden gehaald.

Voor de haalbaarheidsstudie van de Zuiderzeespoorlijn is met alle betrokkenen een werkplan afgesproken dat, zoals in het Meerjarenprogramma Personenvervoer 1985–1989 aangegeven, naar verwachting in 1986 wordt afgerond. Omdat voor een project van deze omvang een zorgvuldige studie nodig is, acht ik het ongewenst de uitgetrokken tijd te bekorten.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV) over elektronische tolheffing.

Het kabinet heeft besloten om niet tot tolheffing op wegen over te gaan.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV): Kan de toezegging van vijf jaar geleden dat de Radioverkeersinformatie ook berichten omtrent het openbaar vervoer zou verstrekken al voor de winter worden gerealiseerd?

In zijn huidige vorm biedt het systeem van radioverkeersinformatie te weinig ruimte om gedetailleerde informatie te geven over het openbaar vervoer. Er wordt thans bekeken hoe dit in technische zin kan worden opgelost. Bekeken zal worden in hoeverre er mogelijkheden zijn om in

de berichtgeving via de radio gegevens over het openbaar vervoer te verstrekken.

Er hebben inmiddels gesprekken plaatsgevonden met vertegenwoordigers van het openbaar vervoer om na te gaan welke informatie van belang kan zijn. Thans wordt bekeken op welke wijze de informatie het meest effectief kan worden verspreid. Bovendien is het streekvervoer sinds kort uitgerust met een mobilfoon zodat nu pas de mogelijkheid bestaat om informatie uit te wisselen.

Het is wel zo dat wanneer er zich omvangrijke stremmingen bij het openbaar vervoer voordoen die al via de radio worden doorgegeven. Verder verstrekt ook de ANWB telefonische informatie over het openbaar vervoer.

B. Schriftelijke antwoorden van de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD) over 3% korting VVN.

Het door mevrouw Jorritsma gestelde inzake de korting ad 3% op het VVN-budget als ware het een dubbele korting moet op een misverstand berusten. De aan het VVN voor 1985 aangekondigde korting is de structurele doorwerking van de voor het jaar 1984 opgelegde salariskorting. Deze doorwerking was nog niet opgenomen in de oorspronkelijke begrotingscijfers. Dit betekent derhalve dat het VVN niet 2x3% wordt gekort.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Lebink** (VVD): Hoe staat de Staatssecretaris tegenover de door VVN geformuleerde eisen, met name het onmiddellijk intrekken van het rijbewijs bij verkeersonveilig gedrag en de ongeldigverklaring van het rijbewijs bij herhaalde veroordeling?

In het kader van een tweetal commissies te weten de Commissie vereenvoudigde afdoening lichte verkeersovertredingen (de Commissie Mulder) en de Commissie bestrijding kleine criminaliteit (de Commissie Roethof) zal het sanctiestelsel van de wegenverkeerswetgeving ongetwijfeld aan de orde komen.

Het komt mij gewenst voor de bevindingen van deze commissies af te wachten en naar aanleiding van de door die Commissies uit te brengen rapporten in nauw overleg met de Minister van Justitie mijn standpunt te bepalen ten aanzien van de suggestie van Veilig Verkeer Nederland.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Leb-bink** (VVD): Wil de Staatssecretaris onderzoeken of er mogelijkheden zijn om de afgifte van bij voorbeeld het derde deel van het kentekenbewijs afhankelijk te stellen van het verzekerd zijn?

Met de recent tot stand gekomen wijziging van de Wet Aansprakelijkheidsverzekering motorrijtuigen ontstaat er reeds een verplichting tot verzekering indien er een kentekenbewijs voor het betrokken motorrijtuig is afgegeven. Met behulp van de thans bij de Rijksdienst voor het Wegverkeer in opbouw zijnde in het kentekenregister geïntegreerde automatische registratie van de geldige verzekeringen zal op eenvoudige wijze aan de hand van het kenteken kunnen worden nagegaan of voor een motorrijtuig de verzekeringsplicht is nagekomen.

In de schriftelijke voorbereiding van de begroting van Verkeer en Waterstaat is in het antwoord op vraag 73 vermeld dat de eerste functie van deel III van het kentekenbewijs de verhoging van de zuiverheid van het kentekenregister is.

In het thans in opbouw zijnde systeem kan kortom middels het kenteken direkt worden nagegaan of voor een motortuig een verzekering is afgesloten terwijl het kentekenregister meldt op wie de zorg rust voor het afsluiten van een dergelijke verzekering. Aan het niet-afgeven van deel III van het kentekenbewijs is dan ook geen behoefte, daar het zou betekenen dat een maatregel ter verhoging van de zuiverheid van het kentekenregister – afgifte van deel III – achterwege wordt gelaten in die gevallen waarin juist een zuiver register zeer wenselijk lijkt voor een goede controle.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Leb-bink** (VVD) inzake alcoholcursus in Assen.

Ten aanzien van de vraag betreffende de alcohol en verkeerscursus in Assen, merk ik op dat waarschijnlijk sprake is van enig misverstand.

Uitgangspunt van deze cursus, die in januari 1985 start, is dat de rechter de mogelijkheid heeft als bijzondere voorwaarde bij een geheel of gedeeltelijke voorwaardelijke veroordeling de verplichting tot het volgen van de cursus op te leggen.

De cursus moet gezien worden als een uitbreiding van de voorlichtingsmogelijkheden voor rijders onder invloed. Overigens wijs ik u erop dat de cursus een justitieel alternatief

vormt en als zodanig onder verantwoordelijkheid valt van de Minister van Justitie.

Vragen van mevrouw **Jorritsma-Leb-bink** (VVD):

1. Denkt de Staatssecretaris dat een erkenningsregeling met kwaliteitsgaranties werkelijk ooit gereed komt?

2. Welke invloeden kan de nieuwe ontwikkeling van verkeersoefenterreinen op de kwaliteit, maar ook de sanering van de rijkschoolwereld hebben?

3. Is de Stas bereid een onderzoek te laten doen om in de vervolgopleiding bij de methode via de verkeersoefenterreinen meer dan één leerling in een auto te laten lesrijden?

1. Ik kan mevrouw Jorritsma tot mijn genoegen mededelen dat de ontwikkeling van de erkenningsregeling goede vorderingen maakt. De kwaliteit van het rij-onderricht speelt daarin een zeer belangrijke rol. Daartoe dragen onder meer bij het voorgestelde verplicht gebruik van de instructiekaart, de eveneens voorgestelde verplichtstelling van faciliteiten voor theorie-onderricht en het proef-examen vóór het echte CBR-examen. De slagingspercentages, als graadmeter van de kwaliteit van een opleider, zullen bij de erkenningsregeling een belangrijk instrument vormen.

2. Verkeersoefenterreinen leiden blijkens het onderzoek dat IZF-TNO daarnaar in mijn opdracht instelde tot een opleiding die kwalitatief vergelijkbaar is met een modeluitgevoerde conventionele opleiding, tegen – per saldo – lagere kosten. Een bijkomend voordeel van oefenterreinen is naar mijn mening dat de opleiding op zo'n terrein een duidelijke structuur van de beginopleiding en het gebruik van de instructiekaart in de hand werkt. Gezien de efficiëntie van de beginopleiding op een oefenterrein is een zeker sanerend effect op de rijkschoolwereld in principe niet uitgesloten.

3. Ik ben bereid dat aspect nader te bezien.

Vraag van mevrouw **Jorritsma-Leb-bink** (VVD): Uit de antwoorden op vraag 359 meen ik te mogen aflezen dat dit jaar de AVOC-pot niet aan onderuitputting zal lijden. Is dit een juiste conclusie? Zo ja, dan is dat een prima zaak.

Van het begrotingsbedrag rond f3,5 mln. is voor f3,3 mln. aan verplichtingen aangegaan die in 1985 tot betalingen zullen leiden. Daarnaast is

zoals u in de brief over de UCV toezeggingen al is meegedeeld (zie punt III-j) de belangstelling voor de nieuwe AVOC-regeling overweldigend. Verwacht wordt dat hiervoor minstens f5,0 mln. in 1985 tot betaling komt. Hiermee is het gehele overloopbedrag op dit artikel weggewerkt.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV): Wordt het onderzoek naar de invoering van een puntenstelsel niet als afgedaan beschouwd?

De invoering van een puntensysteem is inderdaad diverse keren in discussie geweest. Ik heb daar in het verleden niet direct positief op gereageerd. Ik wil wel vertellen dat er op dit moment een nadere studie wordt verricht naar de voor- en nadelen van een dergelijk systeem. Ik onderken de voordelen wel, die de heer Schutte noemt, maar het systeem staat of valt bij de opsporing en registratie door de politie van verkeersovertredingen. In dit verband wil ik wijzen op de NPV-maatregel 314-1: onderzoek naar inzicht en gedrag met betrekking tot verkeersvoorschriften. Daarnaast wordt onderzoek verricht inzake de roodlichtdiscipline en projecten inzake gericht verkeerstoezicht.

De resultaten van dergelijke onderzoeken zullen inzicht moeten geven in de wenselijkheid van een puntensysteem. Ook de discussie over een voorlopig rijbewijs, de uitvoering van artikel 18 Wegenverkeerswet, de zgn. vordering, en de verdere rijopleiding zullen bij deze beschouwing worden betrokken.

Vraag van de heer **Schutte** (GPV): Kan beter worden aangegeven hoe lang het effect voortduurt van medicijngebruik op de rijvaardigheid?

Ik ben het met de heer Schutte eens, dat de gele en rode stickers onvoldoende helpen om de combinatie van medicijngebruik en verkeersdeelname te voorkomen.

Juist met name om het door de heer Schutte gesignaleerde probleem onder de aandacht te brengen. Binnenkort zal ik met mijn collega Van der Reyden contact opnemen om te praten over de suggesties op dit gebied gedaan door de Gezondheidsraad.

Ik kan nu in ieder geval zeggen dat van mijn kant de inzet zal zijn te komen tot een betere informatiever-schaffing van de huisarts en de apotheker aan de patiënt om te waarschuwen voor het gevaar van medicijn-gebruik en verkeersdeelname.

Vraag van mevrouw **Ubels-Veen** (EVP) over stimulering gemeenten met betrekking tot verkeersveiligheid gehandicapten en subsidieregeling.

Naar aanleiding van de opmerking van Mw. Ubels of de gemeenten gestimuleerd kunnen worden tot een beleid dat meer afgestemd is op mensen met een handicap wil ik opmerken dat ik aan de Ministeriële Adviesgroep Verkeersproblemen van Mensen met een Handicap gevraagd heb mij hierover van advies te dienen. Ik verwacht dit advies op korte termijn te ontvangen.

Op haar vraag of voor het realiseren van het gewenste gemeentelijke beleid ten aanzien van verkeersvoorzieningen voor mensen met een handicap subsidies ter beschikking gesteld kunnen worden kan ik antwoorden dat dit niet primair een kwestie van geld is, maar van een zorgvuldige planning. Cruciaal is dat men bij nieuwbouw, renovatie, herinrichting, herbestrating enz. oog heeft voor de belangen van mensen met een handicap.

Vraag van mevrouw **Ubels-Veen** (EVP): Wat betreft de verkeersveiligheid is het onbegrijpelijk dat vele miljoenen gulden die op de begroting uitgetrokken zijn voor het bestrijden van verkeersonveiligheid, niet besteed worden, hetgeen een welhaast chronisch wordend verschijnsel is. Kan de staatssecretaris uitleggen hoe dat komt en heeft hij misschien plannen ter voorkoming van dit euvel?

De verwachte onderuitputting in 1984 bood mij de gelegenheid voor het nemen van aantal aanvullende maatregelen. Ik noem u in dit verband de tijdelijke uitbreiding van de AVOC-regeling (voor 1985 ca. f 5,0 mln. extra kasbetalingen) en het in een vroegtijdig stadium aangaan van een groot aantal verplichtingen inzake de BREV-regeling (onder andere 30 km.-wijken).

Vraag van mevrouw **Ubels-Veen** (EVP): Hoeveel gemeenten willen meedoen aan het Brabant-project?

Over de voortgang van dit project zal een nieuwsbrief worden gezonden aan alle gemeenten. Daarnaast zijn er financiële middelen vrijgemaakt om zestien gemeenten, verspreid over het land, zelf een verkeersveiligheidsplan te laten opstellen.

Noot 4 (zie blz. 2407)

Arbeidsduurverkorting, herbezetting en de offers

Hierbij een vergelijking tussen de gegevens van BiZa en de cijfers van de PvdA over de ADV, de herbezetting en de offers van de werknemers.

1. Percentage arbeidsduurverkorting

	BiZa	PvdA
1983	1,3%	1,3%
1984	1 %	1 %
1985	2,7%	2,7%
1986	0 %	0 %

2. Percentage herbezetting

	BiZa	PvdA
1983	35%	35%
1984	100%	100%
1985	75%	75%
1986	0%	0%
Gemiddeld herbezetting:	70%	69%

3. Werkgelegenheidseffecten in mensjaren

	BiZa	PvdA
1983	5 900	5 900
1984	11 160	11 160
1985	25 000	25 000
1986	0	0
	42 060	42 060

4. Loonoffers werknemers (in mld. gulden)

	BiZa	PvdA
1983	1,6 mld.	2,3 mld.
1984	3,7 mld.	4,5 mld.
1985	2,2 mld.	3,7 mld.
1986	2,0 mld. ¹	3,4 mld. ¹
	9,5 mld.	13,9 mld. ²

¹ Raming op basis van het regeerakkoord nl. 2 mld. ombuigingen en 2% prijscompensatie.

² Dit is exclusief de bezuiniging op het vakantiegeld (= 4 x 350 mln.) van 1,4 mld. Als dit erbij betrokken wordt is het ombuigingsbedrag 15,3 mld.

5. Herbezettingkosten als percentage van loonoffers

BiZa	PvdA
$\frac{2,3 \text{ mld.}}{9,5 \text{ mld.}} = 24\%$	$\frac{2,3 \text{ mld.}}{13,9 \text{ mld.}} = 16\%$

Het verschil tussen de cijfers van BiZa en de cijfers van de PvdA zit in de gebrachte offers. Daarbij is één veronderstelling bij de PvdA verschillend ten opzichte van de regering. De PvdA ziet de ingeleverde prijscompensatie wel als offer (zoals ook in de marktsector gebruikelijk is). BiZa niet. Deze baseren zich daarbij op het regeerakkoord. De PvdA is van mening dat voor een objectieve vergelijking de ingeleverde prijscompensatie wel degelijk van belang is, ook al is in het regeerakkoord deze prijscompensatie ingezet voor de terugdringing van het financieringsstekort (= rendementsherstel). Net zoals in de marktsector is nl. de prijscompensatie wel ingeleverd.

